

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΜΕ' | ΑΘΗΝΑΙ, ΑΓ. ΦΙΛΟΘΕΗΣ 19.—Τηλ. 227-689 | 1/15 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1968 | ΑΡΙΘ. 21-22

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
(1 Ιουλίου 1868 — 22 Οκτωβρίου 1938)

ΕΠΙ ΤΗ ΤΡΙΑΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΑΙ ΑΠΟ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Ἡ παρελθοῦσα ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ ἐν μακαριστοῖς Ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου τριακονταετία ἀπέδειξεν ὅ,τι ἤδη καὶ ζῶντος αὐτοῦ ἦτο ἐμφανές: δηλαδή, ὅτι μορφαὶ ὡς ἡ ἰδική του εἶναι ἐκ τῶν σπανίως ἀναφαινομένων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τῷ προσώπῳ του συνεδύαζοντο ιδιότητες, ἐκάστη τῶν ὁποίων εἶναι ὑποτεθῆ ὅτι αὐτὴ καὶ μόνη θὰ ἐκόσμει ἐν ἄτομον, θὰ ἦτο ἀρκετή, ἵνα τὸ ἀναδείξῃ εἰς ἐξαίρετον προσωπικότητα. Πολλῶ μᾶλλον, ὅταν πολλὰ ἐκ τῶν ιδιοτήτων αὐτῶν συνεννοῦνται καὶ συνυπάρχουν εἰς ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον.

Ὁ Δοτῆρ τῶν ἀγαθῶν τὸν εἶχε προικίσει μὲ συνδυασμοὺς ἀρετῶν σπανιωτάτων. Οὕτω συνεδύαζε ἀκεραιότητα μὲ παροιμιώδη πραότητα. Στοργικότητα ἐξαίρετον μὲ ἀκαμψίαν σπανίαν. Ἡρεμίαν ὀλύμπιον μὲ ἐνθουσιασμόν νεανικόν. Ἀπλότητα ἀνευ προηγουμένου μὲ μεγαλειώδη ἱεροπρέπειαν. Ἐπιβολὴν ἀβίαστον μὲ ταπεινοφροσύνην ἀγίαν.

Ὡς Προκαθήμενος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, παρὰ τὰ ὑπὸ τῶν τότε ἐποφθαλμιῶντων τὸν θρόνον του ὑποτονθορυζόμενα, ἐδικαιώθη ἐκ τῶν ὑστέρων, ἀποδειχθέντος ὅτι κατώρθωσε διὰ τῆς δεξιᾶς του οἰακοστροφίας καὶ τῆς ὑποδειγματικῆς του συνέσεως, νὰ παραδώσῃ τὸ σκάφος τῆς Ἐκκλησίας εἰς τοὺς διαδεχθέντας αὐτὸν σῶον καὶ ἀλώβητον, διαπεράσας αὐτὸ ἐν μέσῳ πλείστων ἐπικινδύνων σκοπέλων καὶ τρομακτικῶν θυελλῶν. Ὡς Ἀρχιεπίσκοπος ἔταμε νέας γραμμάς ἐν τῇ διακονίᾳ τῆς Ἐκκλησίας. Ἀντιμετώπισε μετὰ πραότητος μὲν, ἀλλ' ἀπολύτως ἀποτελεσματικῶς λυσσώδεις ἀντιπάλους καὶ ἀδιστακτοὺς ἀνταγωνιστάς. Πολλάκις ἐδέησε νὰ ὀρθώσῃ τὸ ἀνάστημά του ἐνώπιον

τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι κατὰ τρόπον ἀνεπίτρεπτον ἠθέλησαν νὰ ἐπέμβουν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦ προσωπικοῦ του δὲ κύρους συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ γοήτρου τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία παρασυρθεῖσα προηγουμένως εἶχεν ἐμπλακῆ εἰς πολιτικὰς διαμάχας, ξένας πρὸς τὸ θεῖον καὶ ὑψηλὸν προορισμόν της.

Ὡς ἐπιστήμων καὶ συγγραφεύς, ὑπῆρξεν ἀπαράμιλλος, δυνάμενος νὰ συγκαταλεχθῆ μεταξὺ τῶν ἐξοχωτέρων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων ὅλων τῶν αἰώνων. Περίπου μόλις τεσσαρακονταπενταετῆς εἶχεν ἤδη τοιαύτην καὶ τοσαύτην συγγραφικὴν παραγωγήν, ὥστε ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, προτοῦ οὗτος συναριθμηθῆ μεταξὺ τῶν ἐπιλέκτων καθηγητῶν αὐτῆς, νὰ τὸν ἀνακηρύξῃ ἐπίτιμον αὐτῆς διδάκτορα. Τὰ συγγράμματά του καὶ μόνον ἐπαρκοῦν, ἵνα καταρτίσουν οὐχὶ εὐκαταφρόνητον βιβλιοθήκην, μόνον δὲ οἱ τίτλοι τῶν πεντακοσίων περιόπου ἐπιστημονικῶν καὶ ἄλλων ἐργασιῶν του, χωρὶς εἰς ταύτας νὰ συμπεριλαμβάνωνται τὰ ἀναρίθμητα ἐποικοδομητικὰ ἢ ἐπίκαιρα ἄρθρα του, ἀπαρτίζον ὀλόκληρον βιβλίον.

Τὸν θάνατον τοῦ ὄντως ἀειμνήστου Ἱεράρχου ἐθρήνησε τότε ὀλόκληρος ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἐστερήθη ἐνὸς ἐκ τῶν πολυτιμοτέρων σεμνωμάτων αὐτῆς. Σήμερον, ἐπὶ τῇ τριακονταετηρίδι ἀπὸ τῆς εἰς Κύριον ἐκδημίας αὐτοῦ, ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος σεμνώνεται, διότι ὁ Θεὸς τὴν ἠξίωσεν, ὥστε νὰ συγκαταλέγῃ μεταξὺ τῶν Προκαθημένων αὐτῆς μορφὴν οἷα ὑπῆρξεν ὁ αἰδίου μνήμης Χρυσόστομος Παπαδόπουλος.

† Ὁ Ἀθηνῶν ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ Α΄ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

(1 Ἰουλίου 1868—22 Ὀκτωβρίου 1938)

«Ὅσοι Κυρίου ζήσονται ἐν Αὐτῷ εἰς τὸν αἰῶνα·
ὁ παράδεισος τοῦ Κυρίου, τὰ ξύλα τῆς ζωῆς, ὅσοι
Αὐτοῦ» (Ψαλμ. Σολομ. 14,3).

1. «Θυέσσα Μνήμοσύνη», εὐ-
ῶδες Μνημόσυνον εἶναι τοῦ «όσιου» ἢ μνήμη.
Καὶ ὅσιος, ὡς ἀληθῶς, ὑπῆρξεν ὁ μέγας καὶ
σοφὸς Πρωθιεράρχης τῆς Ἐκκλησίας τῆς
Ἑλλάδος Χρυσόστομος Α΄ Παπα-
δόπουλος. Τῇ 1ῃ Ἰουλίου 1968 συνε-
πληρώθησαν ἑκατὸν ἔτη ἀπὸ τῆς γεννήσεως
τοῦ ἀοιδίμου ἀνδρὸς καὶ τῇ 22 Ὀκτωβρίου
τοῦ οὐ διανύομεν ἔτους τριακονταετία
ἀπὸ τῆς εἰς Κύριον ἐκδημίας τούτου. Ἡ
«Ἐκκλησία», τὸ ἐπίσημον Δελτίον
τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ ἡ
«Θεολογία», τὸ σπουδαιότερον ἐπιστη-
μονικὸν θεολογικὸν Περιοδικὸν παρ' ἡμῶν
διεθνοῦς κύρους, ιδρύθησαν ὁμοῦ τῇ 1ῃ Ἰου-
νίου 1923, ὑπὸ τοῦ μεγαλοπνέου καὶ σοφοῦ
Πρωθιεράρχου, τρίμηνον μόλις ἀπὸ τῆς ἀναρ-
ρήσεως αὐτοῦ εἰς τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν θρό-
νον. Ὁ τὴν Διεύθυνσιν ἀμφοτέρων τῶν Πε-
ριοδικῶν ἀναδεχθεὶς ἕτερος σοφὸς ἀνὴρ, ὁ
μαθητὴς τούτου καὶ ὕστερον προσφιλεὶς φί-
λος καὶ στενὸς συνεργάτης, ὁ ἀοιδίμος Καθη-
γητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Γρηγόριος
Παπαμιχαήλ, ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τῶν δύο
τούτων Περιοδικῶν, ἐσημείωσε: «Μόλις ἀνερ-
ρήθη ἀπὸ τῆς πανεπιστημιακῆς ἑδρας ἐπὶ
τὴν Προεδρίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος,
ἐν τοῖς πρωτίστοις αὐτοῦ μελήμασιν ἐλογί-
σατο τὴν δημοσίευσιν οὐ μόνον τῆς «Ἐκκλη-
σίας τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ τῆς «Θεολο-
γίας», ὡς ἐπισήμου ὀργάνου τῆς Ἐκκλη-
σίας τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ τῆς «Θεολο-
γίας», ὡς ἐπιστημονικοῦ θεολογικοῦ Πε-
ριοδικοῦ, ἵνα . . . παράσχη καὶ τοῖς παρ'
ἡμῶν θεολόγοις τὰς ἀφορμὰς καὶ μέσα πρὸς
δημοσίευσιν τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτῶν πο-
νημάτων καὶ μελετῶν» (Θεολογία, τ.
Α΄ (1923) σ. 6). Σημειωθῆτω δ' ὅτι ἡ Διεύθυν-
σις ἀμφοτέρων τῶν Περιοδικῶν ἀνετέθη εἰς
τὸν πεπνυμένον Διδάσκαλον, τὸν σοφὸν ἐπι-
στήμονα καὶ τὸν ἄριστον καὶ γλαφυρώτατον

χειριστὴν τοῦ καλάμου ἀοιδίμου Γρηγό-
ριον Παπαμιχαήλ, ὅστις ἐπέθεσεν
ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῆς ὕλης καὶ τῆς συν-
θέσεως τῶν δύο τούτων Περιοδικῶν, τὴν
σφραγίδα τῆς σοφίας αὐτοῦ ἀνεξιτήλως καὶ
κατέστη τὸ πρότυπον γνησίας καὶ καθαρᾶς
ὀρθοδόξου ἐκκλησιαστικῆς καὶ θεολογικῆς δη-
μοσιογραφίας. Τὴν Διεύθυνσιν δὲ τῶν δύο
τούτων Περιοδικῶν διετήρησεν ὁ ἀείμνηστος
Καθηγητὴς μέχρι τοῦ θανάτου του τῇ 25
Ἰανουαρίου 1956.

2. Ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς
Ἑλλάδος καθῆκον ἱερὸν ἐθεώρησεν, ὅπως ἀ-
φιερῶσιν καὶ τὰ δύο τεύχη τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου
τοῦ Περιοδικοῦ «Ἐκκλησία», τοῦ ἐπισή-
μου ὀργάνου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος,
εἰς τὴν ὁσίαν, ἦτοι εἰς τὴν ἱερὰν μνή-
μην τοῦ μακαριστοῦ Πρωθιεράρχου, τοῦ ἱ-
δρυτοῦ καὶ θεμελιωτοῦ καὶ ταύτης καὶ τῆς
«Θεολογίας», ἦτοι τοῦ Χρυσόστο-
μου Α΄ Παπαδοπούλου. Ἀμφοτέρα
τὰ Περιοδικὰ ἀποπνέουν εἰσέτι τὴν χάριν
τοῦ πνεύματός του καὶ τὴν εὐλογίαν τῆς
ἀγιότητός του. Διετήρησαν καὶ θὰ διατη-
ροῦν τὴν χαραχθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ καὶ τοῦ
φιλτάτου τοῦ Καθηγητοῦ Γρηγορίου
Παπαμιχαήλ γραμμὴν πλεύσεως καὶ τὴν
αὐτὴν πυξίδα πορείας, ἦτοι τὴν εἰς τὴν Ζωὴν
καὶ τὴν Ἀλήθειαν ἄγουσαν τὸ σκάφος τῆς
ἀγιοπάτης Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλη-
σίας εὐθεῖαν ὁδόν. Στόχος ἀμφοτέρων εἶναι
καὶ θὰ παραμένῃ ὁ ὑπὸ τῆς πεπνυμένης προ-
ορατικῆς του σχέψεως ἐξ ὑπ' ἀρχῆς τεθεῖς
καὶ χαραχθεὶς ἦτοι ὁ καταρτισμὸς τοῦ Πλη-
ρώματος τῆς Ἑλληνορθοδόξου Ἐκκλησίας
εἰς Σῶμα Χριστοῦ πεφωτισμένον, καθαρὸν
καὶ ἅγιον καὶ ἡ μετάδοσις τῶν ἀληθειῶν
τῆς Ὀρθοδόξου Πίστεως τοῖς χρεῖαν ἔχουσι
καὶ τοῖς ἐπιποθοῦσι τὰς πηγὰς τῶν καθαρῶν
ναμάτων τῆς Ἑλληνικῆς Πατερικῆς Διδαχῆς
καὶ Θεολογίας.

3. Δὲν εἶναι πρόθεσις τοῦ γράφοντος νὰ

ιστορήσει τὸν βίον, τὴν δρᾶσιν καὶ τὰ θαυμαστά καὶ περίλαμπρα ἐπιτεύγματα τοῦ μεγάλου τούτου Ἐκκλησιαστικοῦ Ἠγέτου, ὡς Ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ὡς Καθηγητοῦ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὡς Ἀκαδημαϊκοῦ, ὡς συγγραφέως πολυμεροῦς καὶ πολυγράφου. Πάντα ταῦτα παρεκλήθησαν νὰ ιστορήσουν οἱ εἰδικώτεροι καὶ ἐγγύτερον πρὸς τὰ πεδία τῆς καθόλου δράσεως τοῦ Πατρὸς καὶ Διδασκάλου τῆς ἀγιωτάτης ἡμῶν Ἐκκλησίας. Οἱ λόγοι τοῦ γράφοντος δὲν εἶναι ἢ μικρὸν ἐκχειλισμα θαυμασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν σεπτὴν μορφήν τοῦ ἐν κυριολεξίᾳ καλοῦ κάγαθοῦ καὶ πράγματι ἀγίου Ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου Ἀπαποπόλου, ὅστις πολλαπλῶς ἐβοήθησε τὸν γράφοντα εἰς τὰ πρῶτα τῆς ἐπιστημονικῆς του σταδιοδρομίας βήματα. Ὡς συντάκτης καὶ διαχειριστὴς τοῦ Περιοδικοῦ «Ἐκκλησία» καὶ ὡς ὀργανωτὴς τῶν Ἀρχείων τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ὑπ' αὐτοῦ διορισθεὶς, ἐν ἔτει 1937, σχεδὸν ἅμα τῇ ἐπιστροφῇ μου ἐκ Γερμανίας, ἔσχον τὴν εὐτυχίαν νὰ ἐγγίσω τὸν Ἅγιον καὶ νὰ γευθῶ πολλάκις τῆς χάριτος τῶν σοφῶν παραινήσεων καὶ διδασχῶν του. Ἀντίδωρον λοιπὸν τῶν λόγων του ἔστωσαν καὶ οἱ ἰδιοὶ μου λόγοι.

4. Πολλοὶ πολλάκις ἔλαβον ἀφορμὴν ἐπ' εὐκαιρίᾳ γεγονότων, συνυφασμένων μὲ τὴν πολυσχιδῆ δρᾶσιν τοῦ μεγάλου τούτου Πρωθιεράρχου νὰ ὑμνήσουν καὶ τὸν βίον αὐτοῦ τὸν ἐνάρετον καὶ τὴν πολὺπλευρον δρᾶσίν του καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν του ἐμβριθεῖαν καὶ εὐρύτητα καὶ τὴν δυσθεώρητον συγγραφικὴν του παραγωγὴν, καὶ τὴν θρησκευτικὴν του βίωσιν καὶ τὴν ἀνεπίδεικτον ἀρετὴν του καὶ τὴν μετὰ παρρησίας ἀφοσίωσίν του εἰς τὴν ἀγιωτάταν Ἑλληνορθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἀγάπην του εἰς τὰ μεγαλειώδη διδάγματα τῶν Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Διδασκάλων καὶ τὴν προσκόλλησίν του εἰς πάντα τὰ ἀγιαστικά μέσα τῆς θείας Λατρείας καὶ τὸν σεβασμὸν του εἰς τε τὰς ἀποφάσεις τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ εἰς τὰ Ἑλληνορθόδοξα καὶ Ἐκκλησιαστικά θέσμια, ἐν συνδυασμῷ πάντοτε τῆς πρὸς τὰ

βελτίω διορθώσεως καὶ ἀνακαινίσεως αὐτῶν. Ὑπὲρ πάντων τούτων ἠμύνθη καὶ ἠγωνίσθη διὰ τε τοῦ λόγου καὶ διὰ τῆς γραφίδος, καθ' ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ, ὁ ἀείμνηστος Ἀρχιεπίσκοπος.

Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ λεχθῇ, ὅτι ὁ μέγας οὗτος Πρωθιεράρχης συνεδύαζεν ἀρμονικῶς ὑψίστας ἀρετάς, δυσεφαρμόστους ἐν τῇ πράξει καὶ φαινομενικῶς ἀλληλοσυγκρουομένας. Δὲν κάμνω λόγον περὶ τῶν γνωστῶν τοῖς πᾶσιν ἀρετῶν τοῦ ἀγίου τούτου ἀνδρός, οἷαι ἡ πραότης, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιβλητικότητα· ἡ ὑπομονή, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιμονή· ἡ προσήνεια, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια κ.ά. Ἐκεῖνο, ὅπερ ἐπιθυμῶ νὰ τονίσω εἶναι, ὅτι τὸ μεγαλεῖον τοῦ Πρωθιεράρχου ἡμῶν ἐμφανίζεται ἐντονώτερον εἰς τὸν συνδυασμὸν τῶν ἑαυτοῦ ὑψίστων ἀρχῶν καὶ πεποιθήσεων, ὡς καὶ τῶν κατευθυντηρίων γραμμῶν. Οὗτος ὑπῆρξε πράγματι τὸ ἀρίστον πρότυπον ἐνσαρκώσεως καὶ συγκερασμοῦ συντηρητικότητος καὶ προοδευτικότητος. Εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις προσήγγισε τὴν θρησκευτικὴν ὀργάνωσιν τῆς «Ζωῆς» καὶ ἀνεγνώρισε τὴν σημασίαν ταύτης διὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ ὑψίστον ἐσωτερικὸν ἱεραποστολικὸν ἔργον, ὅπερ μετὰ ζήλου λίαν ἐπιτυχῶς ἐπετέλει μετὰ τῶν πιστῶν. Ἄλλ' εἶναι καὶ ὁ πρῶτος ρηξικέλευθος καὶ ἐν κυριολεξίᾳ προοδευτικὸς Ἀρχιεπίσκοπος, ὅστις τῇ βοήθειᾳ ἀρίστων συνεργατῶν, ὅποιοι οἱ Καθηγηταὶ Γρηγόριος Παπαμιχαήλ καὶ Ἀμίλκας Ἀλιβιζᾶτος, ἰδίᾳ ὁ τελευταῖος ὡς κανονολόγος καὶ Βασιλικὸς Ἐπίτροπος, συνέδραμον τὰ μέγιστα τὸν σεπτὸν καὶ μεγαλεπήβολον τοῦτον Ἀρχιεπίσκοπον εἰς τὴν ἐφαρμογὴν πράγματι ἐπαναστατικῶν διοικητικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῆς τάξεως μέτρων διὰ τὴν ἐποχὴν του. Ἡ ὑπ' αὐτοῦ Ἐκκλησιαστικὴ Νομοθεσία, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι καὶ σήμερον κινεῖ τὸ σκάφος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Τὰ ληφθέντα ὑπ' αὐτοῦ νομοκανονικὰ μέτρα, τὰ ὀργανωτικὰ καὶ τὰ τῆς διοικήσεως, τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκπαιδεύσεως, τὰ νομοθετήματα περὶ Ο.Δ.Ε.Π. καὶ Γ.Α.Κ.Ε., περὶ Μονῶν καὶ Μοναστηριακῆς περιουσίας, περὶ Μοναχῶν καὶ περὶ Ἀγίου Ὁρους, ἔδωσαν νέαν ζωὴν

εἰς τὸ ἱερόν Σῶμα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἥτις ἄχρι τοῦ νῦν ζῆ, κινεῖται καὶ δρᾷ, μὲ βάσιν τὴν ἐμφυσηθὲν πνεῦμα ὑπὸ τοῦ μεγαλοπνύου τούτου Ἀρχιεπισκόπου. Εἶναι πράγματι νὰ θαυμάζη τις πῶς ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο αὐτῷ τόσον πλουσίως καὶ μετὰ τοιαύτης ἀρμονικῆς συνδέσεως τὰ χαρίσματα ἀρετῶν, πολλάκις ἀλληλοσυγκρουομένων ἐν τῇ πράξει, ὡς φαίνονται νὰ εἶναι ἡ συντηρητικότης καὶ ἡ προοδευτικότης. Καὶ ὅμως ἡ σοφία καὶ ἡ διακριτικότητα, ἣν μετὰ περισσείας διέθετεν ἡ μεγάλη αὕτη προσωπικότης, προσέδιδον εἰς τὰς ἑαυτοῦ πράξεις καὶ ἀποφάσεις τὸ πρέπον, τὸ ἐπωφελές καὶ ἀδιάβλητον. Εἶναι ἐπομένως καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἀξιοθαύμαστος ὁ σεπτὸς οὗτος Ἀρχιεπίσκοπος.

5. Τὰ ἐσκορπισμένα καὶ διαχύτως ἐρριμμένα σκιαγραφήματα τῆς πολυσχιδοῦς τοῦ μεγάλου Πρωθιεράρχου δράσεως ὑπὸ τῶν εὐγενῶν ὑμνητῶν ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐκάστου σταθμοῦ τῆς ἐνδόξου αὐτοῦ πορείας, δὲν ἀπεθσαυρίσθησαν ἄχρι τοῦδε, οὐδὲ καὶ ἀνευρέθη ὁ ἱκανός, συστηματικὸς καὶ μεθοδικὸς μελετητῆς καὶ συντάκτης μιᾶς ἀξιολόγου μονογραφίας τοῦ καθόλου βίου, τῆς δράσεως καὶ τῆς συγγραφικῆς παραγωγῆς τοῦ μεγάλου τούτου νεωτέρου Πατρὸς καὶ Διδασκάλου τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας. Διότι οὐδεμία εἶναι ὑπερβολὴ νὰ λεχθῆ, ὅτι ὁ αἰοίδιμος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κυρὸς Χρυσόστομος Α΄ Παπαδόπουλος ὑπῆρξε πράγματι καὶ ἀνεδείχθη «Πατὴρ» καὶ «Διδάσκαλος» τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας. Καὶ «ἀγιότητα βίου» ἐπεδείξατο ἄχρι τέλους καὶ «ὀρθόδοξον διδαχὴν» καὶ «συγγραφικὴν δραστηριότητα» ἀληθῶς ἀξιοθαύμαστον ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ὀρθόδοξου Θεολογίας. Πάντα ταῦτα ἀποτελοῦν στοιχεῖα κοινῆς ὁμολογίας καὶ ἀναγνωρίσεως τῆς Ἀγιότητος τοῦ σεπτοῦ τούτου Πρωθιεράρχου τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας.

★

6. Μάδυτος, Κωνσταντινούπολις, Ἱεροσόλυμα, Πετροῦπολις, Ἀλεξάνδρεια, Ἀθῆναι εἶναι αἱ πόλεις, αἵτινες φέρουσιν ἐν τιμῇ τὴν ἐμφανῆ σφραγίδα τῆς μεγάλης μορφῆς

τοῦ Χρυσόστομου Α΄ Παπαδόπουλου. Καὶ ἡ πολυσχιδὴς καὶ πολυμερὴς δράσις αὐτοῦ, ἡ θεολογικὴ, ἡ ἐκκλησιαστικὴ, ἡ ἐθνικὴ, ἡ συγγραφικὴ, ἡ ἱερατικὴ, ἡ δημοσιογραφικὴ, ἡ ποιμαντικὴ, ἡ κοινωνικὴ, ἡ φιλανθρωπικὴ, ἡ διοικητικὴ, ἡ μοναστηριακὴ, ἡ ἀνακαινιστικὴ, ἡ κατηχητικὴ κλπ., δρᾷσις μεγαλειώδης καὶ ἀξιοθαύμαστος· δρᾷσις τὸν τύπον τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀγιότητος ἐνὸς ἀληθῶς ἀγίου ἐν πᾶσι, παντοῦ καὶ πάντοτε φέρουσα! Ὅπου καὶ ἂν στρέψη ἑταστικὸν τὸ βλέμμα τοῦ ὀ νεώτερος ἐρευνητῆς τῶν ἱστορικῶν συμβάντων ἐν τῇ σφαίρᾳ καὶ τῶν Ἑθνικῶν καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν διαφορόντων, δὲν θὰ δυνηθῆ ν' ἀντιπαρέλθῃ τὸ πρόσωπον τοῦ πεπνυμένου τούτου ἀνδρός, ὅστις συμμετέσχε λόγῳ τε καὶ ἔργῳ ἀπαξ-ἀπάντων τῶν ἱστορικῶν ἀνελλίξεων τοῦ ἐνδόξου Ἑλληνισμοῦ ἐν Κων/πόλει, ἐν Παλαιστίνῃ, ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐν Ἑλλάδι, ἐν ταῖς ὁμόροις καὶ ταῖς Σλαβικαῖς ὀρθοδόξοις Χώραις.

Ποῖος θὰ θελήσῃ νὰ διαπραγματευθῆ θέμα ἱστορικόν, ἐκκλησιαστικῆς καὶ θεολογικῆς σπουδαιότητος, ἐθνικῆς καὶ ἑλληνο-πολιτικῆς ὑφῆς, διπλωματικῆς καὶ κανονικῆς ἀνασκοπήσεως, χωρὶς νὰ συμβουλευθῆ ἐν ἡ πλείονα συγγράμματα τοῦ σοφοῦ τούτου ἐπιστήμονος καὶ συγγραφέως; Πλὴν τῶν ὑπὲρ πεντακοσίων συγγραφῶν αὐτοῦ — πολλῶν μάλιστα ὀγκωδεστάτων — ὡς ἀναγράφονται ἐν τοῖς «Αἰνεσίμοις» αὐτοῦ (Ἀθῆναι 1931, σ. 3-23), πρόκεινται ἡμῖν μεγαλοφωνότατοι κήρυκες τῆς σοφίας καὶ τῆς ἱστορικο-ἐκκλησιαστικῆς ἐμπνεύσεως καὶ παραγωγῆς, προσέτι δὲ καὶ τὰ διεθνοῦς κύρους καὶ ἰδικῆς του πρωτοβουλίας Ἐκκλησιαστικο-θεολογικά Περιοδικά, ἥτοι ἡ «Νέα Σιών» Ἱεροσολύμων, ὁ «Πάνταινος» καὶ ὁ «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» Ἀλεξανδρείας, ἡ «Καὶνὴ Διδαχὴ» καὶ ὁ «Ἐκκλησιαστικὸς Κήρυξ» Ἀθηνῶν καὶ ὑπὲρ πάντα ταῦτα ἡ «Ἐκκλησία» καὶ ἡ «Θεολογία», τὰ ἑαυτοῦ δημιουργήματα, ἅτινα καὶ τὸν ἴδιον καὶ τὴν ἁγίαν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν Ὀρθόδοξον Θεολογίαν προβάλλουσιν ἔκτοτε μετὰ κύρους καὶ ἐπιβολῆς διεθνῶς, εἰς δόξαν καὶ τοῦ ἱδρυτοῦ των καὶ πάντων τῶν Ὀρθοδόξων.

7. Ὅποια ἀνταύγεια σοφίας καὶ γνώσεως καὶ ὅποια ἐμβρίθεια πολυμαθείας! Ἄλλοις ἀπόκειται τὸ ἔργον καὶ τὸ καθήκον τῆς ἀναγραφῆς, τῆς ἀναλύσεως καὶ τῆς κριτικῆς ἀξιολογήσεως τῶν δυσαριθμήτων συγγραμμάτων τοῦ μεγάλου τούτου Ἐκκλησιαστικοῖστορικοῦ σκαπανέως καὶ ἐπιστήμονος Θεολόγου καὶ Συγγραφέως. Ἄλλ' ἔτι μείζων ὁ ἐπαινος γίνεται ἐπὶ τῇ ἀντικρύσει τῆς ἀγίας μορφῆς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Χρυσόστομου Ἀπαδοπόου. Ὅσοι ἐγνώρισαν τὸν ἄνδρα ἐγγύτερον, ὁμολογοῦσι μιᾷ φωνῇ τοῦτον ἀκαταπόνητον ἐργάτην τοῦ πνεύματος καὶ ἀληθῶς «χαλκέντερον»: «Εὐθύς μὲν ἀρχομένης ἡμέρας εἰς Εὐχὰς ὀρμῶντα, ὕμνοις καὶ Ὠδαῖς γεραίρειν τὸν κτίσαντα. Εἶτα ἡλίου καθαρῶς διαλάμπαντος, ἐπ' ἔργα τρεπόμενον» (Μεγ. Βασ. Ἐπιστ. Β': Γρηγορίω, ἐκδ. Deferrari I, 12), ἔργα ποικίλα, ἀλλὰ πάντοτε εὐγενῆ, ὑψηλά, ἱερά, ἐποικοδομητικά, κοινωνικά, ἐκκλησιαστικά, θεολογικά. Καὶ διὰ τὸν μακαριστὸν Πατέρα καὶ Διδάσκαλον ἡμῶν ἔχουσι τὴν ἐφαρμογὴν οἱ περὶ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ἐμπνευσμένοι λόγοι τοῦ Θεολόγου Γρηγορίου: «Τοῦ δὲ κάλλος μὲν, ἡ ἀρετὴ μέγεθος δέ, ἡ Θεολογία· δρόμος δέ, τὸ αἰκίνητον καὶ μέχρι Θεοῦ φέρον ταῖς ἀναβάσεσι· δύναμις δέ, ἡ τοῦ λόγου σπορά καὶ διάδοσις» (Γρηγ. Θεολ., Εἰς τ. Μ. Βασ., παρὰ Migne, PG 36, 584C).

★

8. Ἐγραψα καὶ ἄλλοτε λόγους ἐπικαιρούς, ἀφιερωμένους εἰς τὸν πεφιλημένον μαθητὴν καὶ εἶτα συνάδελφον καὶ στενὸν συνεργάτην τοῦ ἡμετέρου Ἀρχιεπισκόπου, ἦτοι εἰς τὸν αἰόδιμον Γρηγόριον Παπαμιχαήλ. Οἱ λόγοι ἐκεῖνοι ἔχουσι πολλῶν μᾶλλον τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἐπὶ τῆς μεγάλης καὶ ἀγίας μορφῆς τοῦ νῦν τιμωμένου Πρωθιεράρχου, διὸ καὶ παρατίθεμεν τούτους καὶ ἐνταῦθα, ὡς ἐν στέμματι: «Ρευστὸς μὲν ὁ παρῶν χρόνος, καὶ μηδεμίαν ἔχων ἔδραν ἢ παγιότητα, παροδικὰ δὲ καὶ τὰ κατ' αὐτὸν πράγματα, τῇ ἀπαύστῳ τούτου ροῇ παραρρέοντά τε καὶ συγκινούμενα· ἀλλ' οἱ σοφοὶ καὶ οἱ τῷ λόγῳ μεγάλα δυνάμενοι ἔστησαν οἰογεί τὰ ἄστατα καὶ ἐπαγίωσαν

τὰ ἀνέδραστα» (Ψελλ., Ἐπιστ. εἰς τ. βασιλ. Μονομάχον, παρὰ Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ. V, 117) διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν. Ὁ θεῖος Ὀμηρος, φέρ' εἰπεῖν, δὲν ἀφῆκε νὰ διαφύγουν τὰ τῶν Ἀχαιῶν ἀνδραγαθήματα, οὔτε ὁ Πλάτων ἐπέτρεψε ν' ἀπολεσθῶν οἱ τοῦ Σωκράτους Διάλογοι, οὐδὲ ὁ Ἀριστοτέλης ἠθέλησε ν' ἀφανισθῶν τῆς σοφίας αὐτοῦ τὰ ρήματα. Ἀλλὰ πάντες τῆς τε θύραθεν καὶ τῆς ἀρχαϊκῆς σοφίας οἱ μύσται, ἅμα δὲ καὶ οἱ τῆς Ἱερᾶς καὶ Οὐρανίου καὶ Ἀποκαλυπτικῆς Διδαχῆς λάτρεις καὶ τῆς μυστηριακῆς κοσμοθεωρίας οὐρανοβάμονες καὶ τοῦ Χριστοῦ γνήσιοι μαθηταὶ καὶ ἀκόλουθοι καὶ μάλιστα οἱ σοφοὶ τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι, ἔμειναν ἐν τῇ διαρροῇ τῶν αἰῶνων οἱ αὐτοί, ἀναλλοίωτοι, ἀκήρατοι, ἀληθῶς αἰώνιοι καὶ ἀθάνατοι. Τοῦτο εἶναι τοῦ Πνεύματος τὸ ἴδιον, τὸ αἰώνιον καὶ ἀθάνατον. Τοῦτο εἶναι τῆς σοφίας τὸ δεῖγμα τὸ ἀειθαλές καὶ ἀμάραντον. Τοῦτο εἶναι τὸ μαρτύριον τῶν ἐπ' ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ διαλαμπάντων καὶ τῶν σοφῶν τοῖς ἐπιγιγνομένοις καταλιπόντων συγγράμματα, τὸ αἰεζῆν καὶ διδάσκειν καὶ νοουθετεῖν καὶ καθοδηγεῖν ἀκαταπαύστως καὶ εἰς τὸ διηνεκές. Οἱ σοφοὶ εἰσέρχονται εἰς τὴν ἀθανασία καὶ ζῶντες μετὰ θάνατον δὲ ἔτι μείζων αὐτοῖς ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα, μάλιστα δ' ὅταν καὶ τῆς Ἀρετῆς τὰ δεῖγματα φέρωσιν!»!

9. Σοφὸς καὶ ἐνάρετος ὑπῆρξε καὶ ὁ τιμώμενος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Χρυσόστομος Ἀπαδοπόου. Πέποιθα ὅτι συναριθμεῖται μετὰ τῶν ἀγίων καὶ γεύεται τῶν ἀγλαῶν καρπῶν τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀρετῆς του!

Πέποιθα ὅτι τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ ἡ καθαρὰ ψυχὴ του χαίρεται μετὰ τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἀπειροκαλλεῖ περιοχῇ τοῦ Παντός, ἐνθα «ἡ ἀκήρατος λαμπηδὼν καὶ αἱ μακάριαι θεαὶ καὶ πᾶν τὸ ἀναφές καὶ ἀόρατον» (Ψελλ., Ἐγκώμ. εἰς τ. Μητέρα αὐτοῦ, παρὰ Κ. Σάθα, Μεσ. βιβλ. Υ', 49).

Δεόμεθά Σου καὶ νῦν, Δέσποτα ἅγιε, πεφιλημένε καὶ πολυσέβαστε, οἱ εὐτυχῆσαν-

Ἐπὶ τῇ τριακοστῇ ἐπετείῳ τοῦ θανάτου αὐτοῦ

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΘΗΝΩΝ

Ἐφέτος συμπληροῦνται τριάκοντα ἔτη ἀπὸ τῆς πρὸς Κύριον ἐκδημίας καὶ ἑκατὸν ἔτη ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσόστομου Παπαδοπούλου, σοφοῦ Πρωθιεράρχου τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη εἰς τὴν Μάδυτον τῆς Θράκης τῇ 1ῃ Ἰουλίου 1868 καὶ ἀπεβίωσεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν 22αν Ὀκτωβρίου 1938.

Ἐν τούτοις, καίτοι παρήλθον 30 ἔτη ἀπὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἡ μνήμη τοῦ μεγάλου τούτου ἐκκλησιαστικοῦ ἀνδρὸς παραμένει ζωηρὰ εἰς πάντας τοὺς γνωρίσαντας αὐτὸν καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικούς κύκλους.

Ὁ ἀείμνηστος εἶχε πάντοτε καλὴν ὑγείαν καὶ μόνον ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς τελευτῆς του εἶχε προσβληθῆ ἔκ καρδιακοῦ νοσήματος, ἕνεκα τοῦ ὁποῖου μετέστη εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν. Τὸ τέλος του ὑπῆρξεν ὀσιον. Μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του ἐζήτησεν νὰ τελεσθῇ εὐχέλαιον καὶ νὰ μεταλάβῃ τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων.

Τὸν ἀδόκητον θάνατον τοῦ σεπτοῦ Πρωθιεράρχου ἐθρήνησεν εἰλικρινῶς τὸ Ἑλληνικὸν Ἐ-

τες νὰ γευθῶμεν τῶν χαρίτων τοῦ πνεύματός Σου καὶ νὰ δεχθῶμεν τὰς εὐλογίας τῶν ἀχράντων χειρῶν Σου, ὅπως ἐνισχύης καὶ κρατύνης τὴν ἡν ἐποίμανες ἀγιωτάτην Ἑκκλησίαν ἡμῶν καὶ ὅπως κατευθύνῃς αὐτὴν τε καὶ ἡμᾶς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας, τῆς Ζωῆς καὶ τῆς Ἀληθείας, ὡς Σὺ διεχάραξας ταύτην καὶ προετύπωσες ἐν τοῖς λόγοις Σου, ἐν τοῖς ἔργοις Σου, ἐν τοῖς συγγράμμασί Σου, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς Περιοδικοῖς, τοῖς ὑπὸ Σοῦ ἰδρυθεῖσι, τῇ «Ἐκκλησίᾳ» καὶ τῇ «Θεολογίᾳ»! Φώτιζε δὲ ἡμᾶς, ἵνα κατακοιμηθῶμεν τοῖς Σοῖς ἴχνεσιν, ἐν ἀκακίᾳ, ἐν σεμνότητι καὶ ἐν φρονήματι ταπεινῶ, ὡς ἀρμόζει τοῖς Ἑλλησι ὀρθοδόξοις πιστοῖς καὶ τοῖς εὐσεβέσι τοῖς φρονήμασιν. Συγχώρησον δὲ τὸν γράφοντα εἰ τι ἔπραξεν ἢ εἶπεν ἢ ἔγραψεν ἀτυχές, ἐξ ἀγνοίας ἢ ἀσυμμετρίας περὶ τὴν φράσιν. Εὐλόγει, Δέσποτα ἅγιε, τὰς σκέψεις καὶ τὴν γραφίδα του εἰς ὀρθότητα ἰδεῶν καὶ διδαχῆν τῶν ἀναγνωστῶν τῆς «Ἐκκλησίας» Σου! Ἔστω δὲ ἡ μνήμη Σου αἰώνια!

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

θνος καὶ μετ' αὐτοῦ σύμπασα ἡ Ὀρθόδοξος κατὰ Ἀνατολὰς Ἐκκλησία, ἧς ὁ ἀείμνηστος ὑπῆρξε μέγας διδάσκαλος, ἰσχυρὸς στυλοβάτης καὶ σπουδαῖος ὑπερασπιστής. Δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ παραστήσωμεν ἐνταῦθα διὰ τῆς γραφίδος τὸ μέγα καὶ δυσαναπλήρωτον κενόν, τὸ ὁποῖον ἡ πρὸς Κύριον ἐκδημία τοῦ ἐκλιπόντος Ἱεράρχου ἐδημιούργησε τότε εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν ἕξω τῆς Ἑλλάδος Ὀρθόδοξον χριστιανικὸν κόσμον. Ὅσοι ἠσχολήθησαν μὲ τὴν μεγάλην προσωπικότητά του ἐξ ἀφορμῆς τοῦ θανάτου αὐτοῦ καὶ ἔγραψαν εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ, πλέξαντες ὠραίους πνευματικούς στεφάνους εἰς μνήμην αὐτοῦ διὰ τὸ ἐπιστημονικὸν του ἔργον, τὴν ἱεραρχικὴν δρᾶσιν καὶ τὴν χριστιανικὴν ζωὴν του, ὅλοι εἰς ἓν κατέληξαν: ὅτι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδόπουλος ὑπῆρξε μέγας οὐ μόνον ὡς ἐπιστήμων Θεολόγος καὶ ὡς Ἑλλην Χριστιανός, ἀλλὰ καὶ ὡς Ἱεράρχης, δυνάμενος μάλιστα ὡς τοιοῦτος νὰ παραβληθῇ κατ' ὄξιαν ἐπιστημονικὴν πρὸς τοὺς μεγάλους Ἱεράρχας καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς, οἵτινες ἐκλείσαν κατὰ τὴν πολιὰν χριστιανικὴν περίοδον τοὺς σπουδαιότερους θρόνους τῆς ἀγιωτάτης ἡμῶν Ἐκκλησίας.

Καὶ ἦτο πράγματι δικαία ἡ ἀναγνώρισις αὐτῆ ὑπὸ πάντων τῶν περὶ τὸ σεπτὸν αὐτοῦ πρόσωπον ἀσχοληθέντων, ἀπετέλεσε δὲ τοῦτο φόρον τιμῆς ἱερὸν, τὸν ὁποῖον τὸ Ἔθνος τὸ Ἑλληνικόν, εὐγνωμον πρὸς τὸν ὄντως μέγαν ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας του, ἀπέτισε διὰ τῶν κορυφαίων τῆς Ἑλληνικῆς διανοήσεως. Ἀπλοῦν βμέμμα ἐὰν ρίψῃ τις πρὸς γενικὴν ἀνασκόπησην τοῦ τε δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου αὐτοῦ, δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ σταθῇ μετ' εὐλαβείας καὶ θαυμασμοῦ πρὸ τοῦ πλοῦτου τῆς σοφίας καὶ τοῦ ὕψους τῆς ἀγιότητος τοῦ ἀνδρός. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ὁποῖου εἶχεν εἰσδύσει ὁ ἀείμνηστος, γράφων πρὸς τὸν Τιμόθεον, ὀρίζει ρητῶς, ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ εἶναι «ἀνεπίληπτος, νηφάλιος, σώφρων, κόσμιος, διδακτικός, ἐπιεικής, ἄμαχος, τύπος τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πνεύματι, ἐν πίστει, ἐν ἀγνείᾳ». Τίς δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ ἀείμνηστος Χρυσόστομος ἔσπευτο ἔστω καὶ τοῦ ἐνὸς τῶν ἀποστολικῶν τούτων προσόντων; Ὁ γνωρίσας ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν κατ' ἴδιαν αὐτοῦ ζωὴν καὶ τὴν ἄλλην θαυμαστὴν δρᾶσιν, ἦν ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ Ἀρχιερατικοῦ του ἀξιώματος ἠσκησεν ὁ καλὸς Ἱεράρχης, θὰ ὁμολογήσῃ, ὁμιλῶν κατ' ἀλήθειαν, ὅτι πρὸς τῆ σοφία τοῦ πνεύματος ἐκέκτητο ἐν τῇ ψυχῇ του ὅλας ἐκεῖνας τὰς χριστιανικὰς ἀρετὰς, περὶ τῶν ὁ-

ποιῶν ποιεῖται λόγον ὁ Ἀπόστολος. Ὑπῆρξεν ἀγαθὸς καὶ δίκαιος πρὸς πάντας, μακρόθυμος καὶ ἀνεξίκακος πρὸς τοὺς ἐχθροὺς, ἐλεήμων πρὸς τοὺς πτωχοὺς, πρᾶος καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ εἰς ὅλας τὰς ἐκφάνσεις τοῦ βίου του, σοβαρὸς εἰς τὰς σκέψεις του, ἀξιοπρεπῆς εἰς τὰς ἐνεργείας του, εὐγενῆς τὴν ψυχὴν καὶ τὸ αἶσθημα. Διὰ τῆς ἀπεράντου ἀνεξικάκίας καὶ ἀνεκτικότητός του ἴστατο πολυτάκεις ὑπεράνω τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν καὶ ἀδυναμιῶν, καὶ ἀντιμετώπιζεν εὐθαρσῶς τὴν ἀνθρωπίνην κακίαν, ἣτις εἰς πᾶσαν δεδομένην εὐκαιρίαν ὠρθοῦτο μεθρασεῖαν τὴν κεφαλὴν κατὰ τοῦ ἀκάκου καὶ ἀγίου Ἱεράρχου. Ἐγνώριζε νὰ ἀσκήσῃ δι' ὑπομονῆς πολλῆς τὴν ἀρετὴν, ἐφαρμόζων εἰς τὴν ζωὴν του αὐτὸς πρῶτος τὰ ὅσα εἰς τοὺς ἄλλους ἐδίδασκε, κατὰ τὴν ρῆσιν τοῦ Κυρίου «ὅς δ' ἂν ποιῆσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν». Τὰ κηρύγματά του ἦσαν σαφῆ καὶ ἀπέριττα, μεστὰ ὑψηλῶν ἐννοιῶν καὶ πρακτικῶν διδαγμάτων, προήρχοντο δ' ἐκ τῆς βαθέως πιστευούσης ψυχῆς του, διότι πάντοτε ἐκ τοῦ περισσευομένου τῆς καρδίας ἐλάλει πρὸς τὸν εὐσεβῆ λαόν. Ὀλόκληρος ὁ βίος του κατηναλώθη ὡς διαρκῆς θυσία εἰς τὸν βωμὸν τῶν ὑψηλοτέρων καθηκόντων τῆς ἀνθρωπότητος· δυνάμεθα δὲ ἀδιστάκτως νὰ εἴπωμεν, ὅτι καθ' ὅλην τὴν πολυτάραχον ἐν πολλοῖς ἀρχιερατείαν του ὑπῆρξεν «ὁ χωρὶς αἵματος μάρτυς καὶ ἀνευ πληγῶν στεφανίτης» διὰ τε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Θεολογικὴν Ἐπιστήμην, ἧς ἀπετέλει περιφανὲς ἀγλαίσμα.

Ὅταν ἐκλήθη νὰ ἀναλάβῃ τὴν διακυβέρνησιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας εἰς δεινὰς διὰ τὸ Ἔθνος ἡμῶν περιστάσεις, ἐγκαταλείπων τὴν προσφιλεῖ του ἔδραν ἐν τῷ ἀνωτάτῳ Πανδιδακτηρίῳ καὶ τὸ ἤρεμον περιβάλλον τοῦ πνευματικοῦ του ἐργαστηρίου, ἦτο ἐν γνώσει τοῦ βάρους τῶν εὐθυνῶν καὶ τῶν ὑποχρεώσεων, ἃς ἐκαλεῖτο νὰ ἀναλάβῃ. Ἐγνώριζεν ὁ σεμνὸς καὶ σοφώτατος τότε Ἀρχιεπίσκοπος, ὅτι ἀνερχόμενος εἰς τὸν προεδρικὸν θρόνον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, δὲν θὰ διέλθῃ ἐν ἀνέσει καὶ ἀναπαύσει τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς του, ἀλλὰ ὅτι θὰ βαδίσῃ ἐπὶ ἀκανθῶν καὶ τριβόλων, θὰ ἀντιμετωπίσῃ ἀνυπερέβλητα ἐμπόδια, θὰ ποτισθῇ μεθ' ἐπιπορευμάτων, θὰ δοκιμάσῃ θλίψεις καὶ θὰ παλαίσῃ ἐν μέσῳ μυρίων ἀντιδράσεων. Δὲν ἐκλονίσθη εἰς τὴν πορείαν τοῦ βαρυτάτου καὶ λίαν δυσχεροῦς ἔργου του, οὐδ' ἀπεγοητεύθη ποτέ. Δὲν ἐφείσθη τῶν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν του δυνάμεων, ἀλλὰ τούναντίον ἐπέδόθη, μετ' αὐταπαρνήσεως καὶ θερμοῦ ζήλου, εἰς ἐντατικὴν ἐργασίαν, φέρουσαν τὸ κύρος τῆς προσωπικῆς του ἀξίας καὶ τὴν σφραγίδα τῆς ἐπιστημονικῆς του ἰκανότητος, δι' ἧς κατώρθωσε νὰ ἀποκαταστήσῃ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ δοκιμαζομένου τότε Ἑλληνικοῦ Ἔθνους τὸ γόητρον τῆς Ἐκκλησίας ὡς θεσμοῦ ὑψηλοῦ, ἱεροῦ καὶ θεοσυστάτου, μὴ ἔχοντος σχέσιν τινὰ πρὸς τὰς ἐκάστοτε κομματικὰς ἐριδας τῶν ἀνθρώπων. Καί, ἀφοῦ ἐπέτυχεν τοῦτο ὁ διαπρεπῆς Ἱεράρχης, εἰργάσθη κατόπιν μετὰ συνέ-

σεως πολλῆς διὰ τὴν ἐπὶ νέων ὅλων κανονικῶν βάσεων ὀργάνωσιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἣτις διὰ τῆς εἰς αὐτὴν διοικητικῆς ἀφομοιώσεως τῶν Μητροπόλεων τῶν Νέων Χωρῶν ἐνεφανίσθη εἰς τὰ ὄμματα τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου συγκεκροτημένη εἰς ἓν σῶμα μεθ' ἐνιαίαν κατεύθυνσιν καὶ μεθ' ἐνδυνάμωσιν πρὸς πᾶσαν θρησκευτικὴν καὶ κοινωνικὴν κίνησιν καὶ δρᾶσιν. Ὁ μετὰ ταῦτα δημοσιευθεὶς Καταστατικὸς Χάρτης τῆς Ἐκκλησίας ἀπετέλεσε τὸ ἐπιστέγασμα τῶν ἐπιμόνων προσπαθειῶν καὶ ἀγώνων του, ὅπως ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ζῶσα ἐντὸς ἐλευθέρου Κράτους, ἀποκτήσῃ αὐτοτέλειαν καὶ ἀνεξαρτησίαν ἐν τῷ πλανήτῳ βασιλείᾳ τῶν Νόμων τοῦ Κράτους. Διὰ τοῦ Καταστατικοῦ τούτου Νόμου ἐλύθησαν τὰ δεσμά, ἅτινα ἐδέσμευον ἐπὶ αἰῶνας τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ εἶχον ἐπιφέρει μαρasmus καὶ νέκρωσιν εἰς ὅλην τὴν ζωὴν τῶν ἑκατὸν ἐτῶν τῆς, καὶ ἀφέθη εἰς αὐτὴν ἐλεύθερον πεδῖον διὰ τὰ ὀργανωθῆ, ὡς ὀρίζουν οἱ ἱεροὶ Κανόνες, καὶ νὰ δράσῃ κατόπιν ἐπιφέεστερον ἐπ' ἀγαθῶ τοῦ Ἔθνους, ὡς ἀπαίτοῦν αἱ ἠθικαὶ καὶ πνευματικαὶ ἀνάγκαι τῆς Κοινωνίας.

Παραλλήλως πρὸς τὴν προσπάθειαν ταύτην ἐπεμελήθη προσωπικῶς διὰ τὴν λήψιν νομοθετικῶν μέτρων, ἀφορώντων εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς τάξεως καὶ τῆς πειθαρχίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τὴν τακτοποίησιν καὶ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ἐπίλυσιν τοῦ οἰκονομικοῦ προβλήματος αὐτῆς, τὴν ἐξύψωσιν καὶ τὴν μόρφωσιν τοῦ Κλήρου, τὴν πύκνωσιν τοῦ ἱεροῦ κηρύγματος, τὴν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἱερῶν Κανόνων διοίκησιν τῶν ἐνοριακῶν Ναῶν, τὴν προστασίαν τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας καὶ τὴν ρύθμισιν τοῦ μοναχικοῦ βίου. Πρὸς τοῦτο δὲ συνεστήθησαν οἱ δύο μεγάλοι οἰκονομικοὶ ὀργανισμοὶ Ο.Δ.Ε.Π. καὶ Τ.Α.Κ.Ε., ἰδρύθησαν αἱ Ἱερατικαὶ Σχολαί, ἐψηφίσθησαν οἱ Νόμοι περὶ τῶν Ἱερῶν Ναῶν καὶ Ἐφημερίων, περὶ τῶν Ἐκκλησιῶν. Δικαστηρίων καὶ οἱ ἄλλοι ἐκκλησιαστικοὶ Νόμοι, δι' ὧν ἐπνευσε νέον ἀνακαινιστικὸν πνεῦμα εἰς ὅλην τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, μεθ' ἐπιτυχίας τοῦ ἱεροῦ Κανόνα καὶ τὰς παραδόσεις Αὐτῆς.

Ὡς Ἱεράρχης, ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος δὲν ἐλησμόνησε τὴν Ἐπιστήμην. Παρ' ὅλας τὰς πολυπλόκους καὶ ἐνδελεχεῖς φροντίδας τοῦ πολυσχιδοῦς ποιμαντορικοῦ καὶ διοικητικοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ἀσκήσῃ αὐτοπροσώπως ὡς Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Πρωτευούσης καὶ ὡς Ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, κατώρθωσε νὰ ἐξοικονομῇ χρόνον καὶ νὰ εὐρίσκῃ τὴν ἀπαιτούμενην ἡρεμίαν τοῦ πνεύματος καὶ ὅταν ἀκόμη ἀνώμαλοι περιστάσεις ἐτάρασσον τὴν γαλήνην τῆς Ἐκκλησίας, διὰ νὰ συνεχίσῃ τὸ ὄντως περίλαμπρον συγγραφικὸν ἔργον του, πρὸ τοῦ ὄγκου τοῦ ὁποῖου οἱ πάντες σήμερον καταπλήσσονται. Κατεγίνετο ὑπερανθρώπως, ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐργαζόμενος μετὰ τοῦ αὐτοῦ ὡς καὶ πρότερον ζήλου καὶ ἐνθουσιασμοῦ διὰ τὴν Θεολογικὴν Ἐπιστήμην καὶ ἰδίαν τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλη-

ΕΙΣ ΤΙΜΗΝ ΚΑΙ ΜΝΗΜΗΝ

«Ο καιρὸς πολλὴν ἔχει ροπήν πρὸς
κατωτροφήν τῶν Ἐκκλησιῶν»
(Μ. Βασιλείου Ἐπιστ. 113).

Ἡ κατωτέρω αὐτοσχέδιος μελέτη εἶναι μία σειρά ἀπλῶν σκέψεων. Ἐγγραφή ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἑκατοστῆς ἐπετείου ἀπὸ τῆς γεννήσεως, τριακοστῆς δὲ ἀπὸ τῆς ἐκδημίας τοῦ ἀειμνήστου ἱερέως καὶ διδασκάλου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσόστομου τοῦ Παπαδόπουλου. Ὁ αἰδίδιμος ἱερὸς ἀνὴρ ὑπῆρξε συνεχιστὴς μιᾶς μακρῶντος παραδόσεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις δυστυχῶς τείνει νὰ ἐκλείψῃ· συνεδύαζεν ἐν ἑαυτῷ τὸν ἱερέα καὶ τὸν διδάσκαλον, ὑπῆρξεν ἐν ταῦτῳ ἱερὸς καὶ σοφὸς ἀνὴρ.

Ἡμεῖς οἱ περιλειπόμενοι, οἱ προσωπικῶς γνωρίσαντες τοῦτον, οἱ συλλειτουργήσαντες αὐτῷ καὶ ἀκούσαντες αὐτοῦ, τόσῳ περισσότερον ἀναπολοῦμεν τὴν γεράσιμον ἐκείνην πατερικὴν μορφήν, ὅσῳ αἰσθανόμεθα καὶ διαπιστοῦμεν ὅτι ὁσημέραι ἐκλείπει ἀπὸ τῶν θεολόγων ὁ ἱερεὺς καὶ ἀπὸ τῶν ἱερέων ὁ θεολόγος. Τοῦτο ἀναντιλέκτως συμβαίνει ἐπὶ μεγίστη ζημία τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἱερωσύνης τε καὶ θεολογίας, διότι ἡμεῖς πιστεύομεν ὅτι, καθὼς ἡ ἱερωσύνη εἶναι διακονία θεολογική, οὕτω καὶ ἡ θεολογία εἶναι ἐπιστήμη ἱερατική.

Ἡ Ἐκκλησία δὲν χωρίζει μεταξὺ Πατέρων καὶ Διδασκάλων, ἀλλὰ σχεδὸν πάντοτε ἐν τῷ προσώπῳ τῶν Πατέρων εἶδε τοὺς θεολόγους καὶ ἐν τῷ προσώπῳ τῶν θεολόγων εἶδε τοὺς Πατέρας. Ὅ,τι δὲ ἄλλοτε ἀπετέλει ἐξαιρέσειν, ἤδη ἰσχύει ὡς κανὼν, ὥστε νὰ θεωρῆται ἀσύνηθες τὸ φαινόμενον τοῦ ἱερέως ἐν τοῖς θεολόγοις καὶ τοῦ θεολόγου ἐν τοῖς ἱερεῦσιν. Ὁ μακάριος καὶ αἰδίδιμος πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας Χρυσόστομος ὁ Παπαδόπουλος ὑπῆρξε τῷ ὄντι

ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ διδάσκαλος, «τοῦ ὁποίου ὀλόκληρος ὁ βίος διετέθη μετ' ἀφοσιώσεως ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐπιστήμης». Καὶ ὡς μὲν ἱερεὺς καὶ ποιμὴν ὁ ἀειμνήστος ὑπῆρξε «πρᾶος, μακρόθυμος, ἀνεξίλικος...», ὥστε θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπαναλάβῃ περὶ ἑαυτοῦ ἐγκαλούμενος τὸ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου «χάρις ὅτι τὴν ἐπιείκειαν ἐνεκλήθη ὡς ἀνοίαν» (Πρὸς Ἀρειανούς... Μ. 36, 232Α). Ὡς δὲ θεολόγος καὶ διδάσκαλος «διὰ τὴν ὅλως ἐξαιρετικὴν ἐπιστημονικὴν δρᾶσιν, ὑπεθυμίζουσιν τοὺς εὐκλεεῖς χρόνους τῶν μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων... ἐθεωρεῖτο καύχημα τοῦ Παγεπιστημίου». Ἔστωσαν ἐν ἀρχῇ τὰ ἐλάχιστα ταῦτα εἰς ἀπότισιν μεγίστου χρέους πρὸς τὴν ἱεράν μνήμην τοῦ αἰδίδιμου ἀνδρὸς καὶ ὡς μὴ πάντῃ ἀχρηστα διὰ τὰς κρατούσας σήμερον ἀντιλήψεις ἐν τοῖς θεολόγοις, ὅτινες δὲν ἱερῶνται καὶ ἐν τοῖς ἱερεῦσι, τοὺς ὁποίους γοητεύει καὶ ἔλκει ἡ νέα αἵρεσις τῆς κοινωνικῆς δράσεως μᾶλλον ἢ τὸ ἱερόν Βῆμα καὶ τὸ σπουδαστήριον.

Τὰ δὲ καθ' ἑξῆς ἀποτελοῦν πράγματι μίαν αὐτοσχέδιον μελέτην ἢ μίαν ἐποπτικὴν θεώρησιν τῆς παρούσης γενικῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καταστάσεως. Ὁ συντάκτης ἀπέφυγε νὰ δώσῃ εἰς τὰς σκέψεις του τὴν μορφήν συστηματικῆς θεολογικῆς συγγραφῆς, ἐξετάζων τὸ θέμα αὐτοῦ ἱστορικῶς, κανονικῶς καὶ δογματικῶς, καθὼς ἐπίσης ὡς πρὸς τὸ Γ' μέρος αὐτῆς ἡ παρούσα μελέτη δὲν ἔχει τὸν χαρακτῆρα πολεμικῆς διατριβῆς. Μία τοιαύτη ἐργασία εἶτε συστηματικῆς μορφῆς εἶτε πολεμικοῦ χαρακτῆρος, ἥτις θὰ ἠκολούθει ἀνακρίνουσα ὀρθοδόξως κατὰ λέξιν τὸ ἐκδοθέν Ρωμαιοκαθολικὸν περὶ Ἐκκλησίας Διάταγμα, θὰ ἦτο καὶ ἀνιάρᾳ καὶ ματαία, ἐν μέσῳ τῶν ὅσων ἐγράφησαν καὶ γράφονται ἀνὰ τὸν κόσμον περὶ τῆς Β' Οἰκουμενικῆς λεγομένης Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ. Ἀπλῶς λοιπὸν εἰς Ἐπίσκοπος, βιῶν ἐν ἑαυτῷ τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας του

σίας ἡμῶν, καὶ ἐπέδιωκε πάντοτε ν' ἀνταποκρίνεται πλήρως πρὸς τὰς ἐπιστημονικὰς ἐφέσεις τῆς σφριγώσης ψυχῆς του καὶ νὰ ἐξυπηρετῇ ἐν ταῦτῳ καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου τὴν Ἐκκλησίαν, πρὸς ἣν ἐκ παιδῶν ἀπεριόριστον ἔτρεφε τὴν στοργὴν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν. Διὰ τῆς καταπλησσοῦσης εὐρυμαθείας, τῆς σπανίας ἐργατικότητος καὶ τῆς μεγάλης πνευματικῆς γονιμότητος, ἧς οἱ καρποὶ ὑπερβαίνουν τὰς 500 ἐπιστημονικὰς συγγραφάς, κατέλαβε δικαίως ἐπιφανῆ θέσιν καὶ εἰς τοὺς ἔξω τῆς Ἑλλάδος διεθνεῖς ἐπιστημονικοὺς θεολογικοὺς κύκλους καὶ ἀνεδείχθη ὁ περιφανέστατος καὶ βαθυνόστατος Ἕλληνας Θεολόγος, ὁ σοφώτερος τῶν Ἱεραρχῶν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ὁ πολυγραφώτερος συγγραφεὺς τῆς ἐποχῆς μας, ὁ ἐμβριθῆς μελετητὴς τοῦ τε ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου βίου τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ὁ κατ' ἐξοχὴν ἱστορικὸς τῶν Ὀρθόδοξων Ἐκκλησιῶν, ὁ ὑπέρμαχος ἀπολογητὴς τῆς Ὀρθοδόξου χριστιανικῆς διδασκαλίας, ὁ μέγας ἱ-

εράρχης, ὁ διὰ τῶν ὑπερόχων ἔργων τῆς πολυμύχου ἀρετῆς καὶ τῶν ἀγλαῶν καρπῶν τῆς ἀληθοῦς σοφίας κλείσας τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν πατρίδα.

Δι' ὅλου τοῦ ἐπιστημονικοῦ βίου ὁ ἀειμνήστος Πρωθιεράρχης ἔλαμψεν «ὡς φωτεινὸν μετέωρον» εἰς τὸν πνευματικὸν ὀρίζοντα τῆς ἑλληνικῆς γῆς καὶ μετὰ τὴν λάμψιν τῶν ἀκτίνων του ἐσκόρπισεν, ἐπὶ δεκάδας ἐτῶν μετὰ ὅλην τὴν φλόγα τῆς πίστεως ἢ ὁποῖα ἐθέρμαινε πάντοτε τὴν τιμίαν ψυχὴν του, τὸ φῶς τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀνὰ τὸ στερέωμα τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἤδη ἐπὶ τῆ συμπληρώσει 30 ἐτῶν ἀπὸ τῆς πρὸς Κύριον ἐκδημίας τοῦ μεγάλου διδασκάλου, ἴσταται εὐγνωμονοῦσα πρὸ τῆς ἱεραῆς μνήμης του διὰ νὰ εἴπῃ εἰς αὐτόν, ὅτι τὸ ὄνομά του ζῆ ἀκόμη, ἐν τιμῇ καὶ δόξῃ, διότι κατὰ τὴν ἐπίγειον ζωὴν του «ἔδωκε δόξαν τῷ διδόντι αὐτῷ σοφίαν».

† Ὁ Μυτιλήνης ΙΑΚΩΒΟΣ

καὶ συνεχόμενος ἐνώπιον τῆς παρουσίας καταστάσεως τοῦ κόσμου, πιστεύων εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς Ὁρθοδόξιας καὶ λαμβάνων ἀφορμὰς ἐξ ὧν δύναται νὰ πληροφορῆται ἐν τῇ ἐσχρατῆϊ του περὶ ὧν συμβαίνουν εἰς τὸν κόσμον, σημειώνει ἐπὶ τοῦ χάρτου τὰς ἐσωτερικὰς του ἀντιδράσεις. Πιστεύει ἀκόμη ὅτι, ἂν καὶ εἶναι Ἐπίσκοπος εἰς μίαν Ἐπαρχίαν, βαρύνεται μὲ τὴν εὐθύνην διὰ τὴν κατάστασιν ὅλης τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς περὶ τούτου διδάσκεται παρὰ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ὅστις ὀρθοδόξως κηρύσσει τὰ ἐξῆς: «...τὸν τῆς Ἐκκλησίας προεστῶτα οὐκ ἐκεῖνης μόνης κήδεσθαι δεῖ τῆς παρὰ τοῦ Πνεύματος ἐγχειρισθείσης αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ πάσης τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην κειμένης... Εἰ γὰρ τὰς εὐχὰς ποιεῖσθαι δεῖ ὑπὲρ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς ἀπὸ περάτων ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης, πολλῶ μᾶλλον καὶ τὴν πρόνοιαν ὑπὲρ ἀπάσης αὐτῆς ἐπιδεικνύσθαι δεῖ καὶ ὁμοίως ἀπασῶν κήδεσθαι καὶ μεριμνᾶν πάσας» (Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Εὐστάθιον...Μ. 50,602).

Α'

1. Ὁ Κύριος, κρινόμενος ἐνώπιον τοῦ Πιλάτου, εἶπεν ὅτι «ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου» (Ἰω. ιη' 36). Ἀλλὰ τοῦτο βεβαίως δὲν θὰ εἶπη, ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, διότι εἰς ἄλλην περίστασιν ὁ Κύριος εἶπεν ὅτι «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστὶ» (Λουκ. ιζ' 21). Ἡ προέλευσις καὶ αἱ ἀρχαὶ τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ, «ἧς οὐκ ἔσται τέλος» (Λουκ. α' 33), δὲν εἶναι ἐγκόσμιοι, τὸ ἔργον ὅμως καὶ τὸ μυστήριο τῆς βασιλείας ταύτης, ἧτις εἶναι ἡ Ἐκκλησία, τελεῖται ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἂν καὶ δὲν εἶναι πάντοτε φανερόν καὶ δὲν ἐπιβάλλεται καθ' ὃν τρόπον τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος. Ὁ Κύριος ὠμίλησεν ἐπίσης περὶ τοῦ ἔργου τῆς βασιλείας, τὸ ὅποιον καρποφορεῖ «ἐν ὑπομογῇ» (Λουκ. η' 15), καὶ ὅτι, ὡς ὁ σπόρος τοῦ σίτου, ὅστις ἐσπάρη εἰς τὴν γῆν, βλαστάνει καὶ μηκύνεται «ὡς οὐκ οἶδεν» ὁ ἄνθρωπος (Μάρκ. δ' 26, 27). Οὕτω λοιπόν, ἂν καὶ τὸ ἔργον τῆς βασιλείας εἶναι πραγματικόν, ἀλλὰ δὲν εἶναι πάντοτε αἰσθητόν, δὲν φαίνεται καὶ δὲν γίνεται ἀντιληπτόν διὰ τῶν φυσικῶν αἰσθήσεων· εἶναι πνευματικὴ πραγματικότης ἐν τῷ κόσμῳ, εἶναι τὸ μυστήριο τὸ ὅποιον τελεῖται ἐν τῷ κόσμῳ, τὸ μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας.

Ὅτε ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὸν κόσμον, χωρὶς νὰ ἐγκαταλίπη τὸν οὐρανόν, «συγκατάβασις γὰρ θεϊκῆ, οὐ μετὰβασις δὲ τοπικῆ γέγονεν», τότε ἔφθασαν καὶ οἱ Μάγοι τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἠρώτων «Ποῦ ἐστὶν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων;» (Ματθ. β' 1). Καὶ ὅτε ἔφευγεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκ τοῦ κόσμου, χωρὶς νὰ ἐγκαταλίπη τὸν κόσμον, «οὐκ ἀφῆσω ὑμᾶς ὀφρανοὺς» (Ἰω. ιδ' 18), διεβεβαίωτους Ἀποστόλους καὶ ὅτι «ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος» (Ματθ. κη' 20), τότε ὁ Πιλάτος, ἐμπαίζων καὶ προφασιζόμενος, ἠρώτα τὸν μαινόμενον Ἰουδαϊκὸν ὄχλον: «Τὸν Βασιλέα ὑμῶν σταυρώσω;» (Ἰω. ιθ' 15). Ἰδοὺ λοιπόν δύο περιπτώσεις εἰς τὰ ἱερά Εὐαγγέλια, ὅπου ὁ Ἰησοῦς

Χριστὸς ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων βασιλεὺς. Ἐκαμε τὴν εἴσοδόν του εἰς τὸν κόσμον «οὐ μετὰ παρατηρήσεως» (Λουκ. ιζ' 20) καὶ ἀνεζήτητο ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὡς βασιλεὺς, καὶ ἔφευγεν ἐκ τοῦ κόσμου μετὰ αἰσχύνης «κατέναντι τοῦ ὄχλου» (Ματθ. κζ' 24) καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀνεγίνωσκον «ἐπάνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ γεγραμμένην· οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων» (Ματθ. κζ' 37).

Οἱ προφῆται προεἶπον περὶ τοῦ βασιλέως Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ περὶ τῆς βασιλείας του· ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς «ἐξηγήσατο» (Ἰω. α' 18) περὶ τοῦ βασιλικοῦ του ἀξιώματος καὶ περὶ τῆς ἐξουσίας του· οἱ Ἀπόστολοι ἐκήρυξαν περὶ τοῦ πραγματικοῦ χαρακτήρος τοῦ βασιλέως Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς βασιλείας του. «Ὁδὴ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὄμου αὐτοῦ» προεἶπεν ὁ Ἡσαΐας· τοῦτο σημαίνει, κατὰ τοὺς ἱεροὺς Πατέρας γενικῶς, ὅτι ὁ θρόνος τοῦ βασιλέως Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι ὁ Σταυρὸς, ὅτι ἡ ἐξουσία καὶ ἡ δύναμις του εἶναι εἰς τὸν Σταυρόν· «ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ γὰρ ὑψωθείς, πάντας εἴλκυσε πρὸς ἑαυτόν» (πρβλ. Ἰω. ιβ' 32). Οὐχὶ λοιπὸν ἡ ὑπεροχὴ, ἡ ὕλική ἰσχύς καὶ ἡ βία, ἀλλὰ ἡ ἀγάπη καὶ ἡ θυσία ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, εἶναι αἱ δυνάμεις, αἵτινες στηρίζουν τὸ καθεστῶς τῆς θείας βασιλείας. Ὁ βασιλεὺς Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπεν, ὅτι «ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου» (Ἰω. ιη' 36), καὶ τοῦτο σημαίνει, καθὼς ἐρμηνεύει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὅτι ἡ προέλευσις τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι ἐγκόσμιος, ἀλλ' ὅτι «ἄνωθεν ἔχει τὴν ἀρχὴν καὶ οὐκ ἔστιν ἀνθρωπίνη». Διαφέρει δὲ οὐσιωδῶς ὁ χαρακτήρ τῆς θείας ταύτης βασιλείας τοῦ χαρακτήρος τῶν ἀνθρωπίνων καὶ ἐγκοσμίων καθεστῶτων· «οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ» (Ρωμ. ιδ' 17). Τῶν ἐγκοσμίων καθεστῶτων, καὶ ὅταν ταῦτα διατείνονται ὅτι εἶναι καθεστῶτα δικαιοσύνης, οἱ σκοποὶ καὶ τὰ ἰδανικά δὲν ἐξέρχονται τῶν ὀρίων τοῦ φυσικοῦ καὶ ὕλικου κόσμου καὶ δὲν ἐκτείνονται πέρα τῶν ὀρίων τῶν βιοτικῶν καὶ εὐδαιμονιστικῶν ἐπιδιώξεων τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ νέος κόσμος, ὅστις προϋπάρχει ἐν τῇ θείᾳ δημιουργίᾳ καὶ διὰ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἱδρύεται ἤδη ἐπὶ τῆς γῆς, εἶναι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Εἶναι βασιλεῖον χάριτος καὶ ἀληθείας· «ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο» (Ἰω. α' 17). Εἶναι καθεστῶς πνευματικόν, κυριαρχία τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῆς πλάνης· «εἰ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ» (Ματθ. ιβ' 28). Καθάπερ δὲ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ χρονικῶς καὶ τοπικῶς ὑπερβαίνει πᾶν φυσικὸν ὄριον, οὕτω καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ βασιλέως Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι ἀπεριόριστος· «ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς» (Ματθ. κη' 18). Ἀρχαν καὶ ἐξουσιαστὴς τῆς ἀοράτου καὶ ὁρατῆς θείας βασιλείας εἶναι ὁ βασιλεὺς Ἰησοῦς Χριστὸς, λαβὼν τὴν ἐξουσίαν ταύτην ὡς ἄνθρωπος, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὡς Θεός, παρὰ τοῦ Πατρὸς τῆς δόξης, ὅστις ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν «καὶ ἐκάθισεν αὐτὸν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ

κυριότητας και παντός ὀνόματος ὀνομαζομένου οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ και ἐν τῷ μέλλοντι και πάντα ὑπέταξεν ἐπὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ και αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἣτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου» (Ἐφ. α' 20-23). Διότι ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ, «ἣς οὐκ ἔσται τέλος», εἶναι ἡ Ἐκκλησία, «τὸ μυστήριον τὸ ἀποκρυφθέν ἀπὸ τῶν αἰῶνων και ἀπὸ τῶν γενεῶν», τὸ ὁποῖον τώρα διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ «ἐφανερώθη τοῖς ἁγίοις» τοῦ Θεοῦ, εἰς τοὺς ὁποίους ἠθέλησεν οὗτος νὰ γνωρίσῃ «τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τοῦ μυστηρίου τούτου ἐν τοῖς ἔθνεσι, ὃ ἐστὶ Χριστὸς ἐν ἡμῖν» (Κολ. α' 26, 27). Οὗτος ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, «ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων... ἐκένωσεν ἑαυτὸν μορφῇ δούλου λαβὼν ἐν ὁμοίωματι ἀνθρώπου γενόμενος, και σχήματι ἐσθλῆς ὡς ἀνθρώπος ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Διὸ και ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερέψωσε και ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων και ἐπιγείων και καταχθονίων, και πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσῃται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς» (Φιλ. β' 6-11).

Ὅπως περιττὴ και σχολαία θὰ ἦτο ἡ παράθεσις τῶν ἀποστολικῶν τούτων χωρίων, ἐὰν δὲν ἐσκοποῦμεν δι' αὐτῆς νὰ ὑπομνήσωμεν θεμελιώδεις ἀληθείας περὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς θείου ἔργου και ἀνθρωπίνου καθεστῶτος και περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς θεανθρώπου Σωτῆρος, ἰδρυτοῦ τῆς Ἐκκλησίας και ἀρχηγοῦ και τελειωτοῦ τῆς πίστεως. Ὅταν δὲ ἀκριβῶς ἐκδεχώμεθα τὴν Ἐκκλησίαν ὡς θεῖον ἔργον και ἀνθρώπινον καθεστῶς, κατὰ τὴν θεανθρωπικὴν ἀκριβῶς ὑπόστασιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐννοοῦμεν αὐτὴν ὡς ὁρατὴν ἅμα και ἀόρατον τὴν αὐτὴν Ἐκκλησίαν ἀνθρώπων και Ἐκκλησίαν Ἀγγέλων τὴν αὐτὴν παροικοῦσαν ἐν γῆ και προοδοιπορήσασαν εἰς οὐρανοὺς τὴν αὐτὴν Ἐκκλησίαν πιστῶν, ὅτινες φέροντες τὴν ἀνθρωπίνην ἀτέλειαν πορεύονται εἰς τὸν δρόμον τῆς θείας χάριτος και σωτηρίας και Ἐκκλησίαν ἁγίων, ὅτινες «μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως» ἀπεκδέχονται τὴν φανέρωσιν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ἵνα κομίσωνται τὴν ἐπαγγελίαν (πρβλ. Ἐβρ. ια' 39). Ἡ Ἐκκλησία ἡ παροικοῦσα ἐν γῆ, εἰ και δὲν εἶναι ἐκ τῆς γῆς και τὸ πολίτευμα αὐτῆς «ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει» (Φιλ. γ' 20), ὅμως δὲν ἐξίσταται τῆς γῆς, ἀλλὰ πορεύεται και τρέχει τὸν προκείμενον αὐτῇ ἄγων. Περὶ τῆς ἐν τῇ γῆ πορείας τῆς Ἐκκλησίας ἐρχόμεθα ἤδη νὰ εἰπώμεν.

2. Ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ἡ Ἐκκλησία ἐπὶ τῆς γῆς, εὐρίσκειται πάντοτε ἐνώπιον ἐνὸς προβλήματος, εἶναι δὲ τούτο ὑπὸ διπλῆν μορφήν τὸ πρόβλημα τῆς ἐνόητος, ἐνόητος ἐν τῇ πίστει και ἐνόητος ἐν τῇ διοικήσει. Δὲν λέγομεν περὶ τῶν ἄλλων τυχόν προβλημάτων και ἐμποδίων, τὰ ὁποῖα φαίνονται ὅτι ἀνακόπτουν τὴν πορείαν τῆς Ἐκκλησίας, ὡς εἶναι οἱ διωγμοί, ἡ ὑλικὴ πτωχεία κ. ἄ., διότι ταῦτα εἶναι ἐμπόδια ἐξωτερικά, παρὰ τῶν ὁποίων οὐ μόνον δὲν βλάπτεται ὁ ὀργανισμὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ και ὠφελεῖται και δοξάζεται. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία, οὐδὲ δύνανται νὰ

εἶναι πολλαί, ὅταν μία εἶναι ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως τῶν χριστιανῶν, εἰς ὁ Κύριος, ἐν τῷ βάπτισμα, εἰς ὁ Θεὸς (πρβλ. Ἐφ. δ' 4-6). Περὶ τῆς ἐνόητος ταύτης αὐτῆς ὁ Κύριος πεντάκις ἐντυγχάνει «μετὰ κοινῆς ἰσχυρῆς και δακρύων» (Ἐβρ. ε' 7) πρὸς τὸν οὐράνιον Πατέρα. Νοεῖται δὲ ἡ ἐνόητος αὐτῆ οὐχὶ κατὰ τὰ σχήματα τῆς ἐγκοσμίου και πολιτικῆς διοικήσεως, ἀλλ' ὡς ἐνόητος ἐσωτερικὴ και πνευματικὴ, ἣτις ἐπιτυγχάνεται οὐχὶ ὑποτασσομένων τῶν ἀνθρώπων ἀναγκαστῶς εἰς τὴν δυναστείαν και τὴν κοσμικὴν ἰσχύν, ἀλλ' ὅταν οὗτοι ἐλευθέρως και οἰκειοθελῶς «μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης και πραότητος, μετὰ μακροθυμίας» ἀνέχωνται «ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ» (Ἐφ. δ' 2), ὅταν ὑποτάσσονται τῷ Θεῷ (Ἰακ. δ' 17), και ὅταν ὑποτάσσονται «ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ» (Ἐφ. ε' 21).

Ὁ ἄγων τῆς Ἐκκλησίας ἀπ' ἀρχῆς ὑπῆρξεν ἡ τήρησις τῆς ἐνόητος. Τὰ σχήματα ὡς πρὸς τὴν διοικήσιν και αἱ αἰρέσεις ὡς πρὸς τὴν πίστιν ἀπ' ἀρχῆς ἐταλαιπώρησαν τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς βλέπομεν εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ἐπιστολάς τοῦ ἀποστόλου Παύλου, εἰς τὰ συγγράμματα τῶν ἀποστολικῶν Πατέρων, και μάλιστα τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Κλήμεντος Ρώμης πρὸς Κορινθίους, εἰς τὰ ἔργα τῶν μεγάλων Πατέρων και εἰς ὅλην τὴν ἱστορίαν και τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας μέχρι σήμερον. Εἶναι τοῦτο φυσικόν, διότι ἡ ἔλλειψις ἐνόητος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἶναι ἀρνήσις τῆς Ἐκκλησίας. Αἱ περὶ τὴν πίστιν και τὴν διοικήσιν διχοστασίαι και ἔριδες, αἵτινες λυμαινόνται τὴν ἐνόητα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ, κατὰ τὸν πολλὰ κηρῦξαντα και παθόντα ὑπὲρ τῆς ἐνόητος ταύτης ἄγιον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον, εἶναι πρᾶγμα «πολλῶν κινδύνων γέμον και τὴν Ἐκκλησίαν ἐκ βάθρων ἱκανὸν ἀνασπάσαι» (Ὁμιλ. Γ' εἰς Α' Κορ.). Ἰδοὺ πῶς εἰς ἐπιστολὴν τοῦ ὁ Μ. Βασίλειος περιγράφει τὴν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας, ἐξ αἰτίας τῆς ἀρειανικῆς αἰρέσεως: «Καταπεφρόνηται τὰ τῶν πατέρων δόγματα ἀποστολικά και παραδόσεις ἐξουδένωνται τεχνολογοῦσι λοιπὸν οὐ θεολογοῦσιν οἱ ἄνθρωποι ἡ τοῦ κόσμου σοφία τὰ πρωτεῖα φέρεται, παρωσαμένη τὸ καύχημα τοῦ σταυροῦ» (Ἐπιστ. 90). Και εἰς ἄλλην ἐπιστολὴν ὁμοίως γράφει: «ὁ καιρὸς πολλὴν ἔχει ροπήν πρὸς καταστροφὴν τῶν Ἐκκλησιῶν και τοῦτο πολὺν ἔχομεν ἤδη χρόνον ἐξ οὗ καταμανθάνομεν» (Ἐπιστ. 113). Και εἰς ἑτέραν ἐπιστολὴν τοῦ ὁ Μ. Βασίλειος, ὁ γενναῖος ἀγωνιστῆς τῆς Ἐκκλησίας, γράφει πρὸς τὸν Μέγαν Ἀθανάσιον, τὸν ἀκατάβλητον πρόμαχον τῆς Ὀρθοδοξίας: «Λέλυται πᾶσα Ἐκκλησία» (Ἐπιστ. 82).

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν διωγμῶν και τῆς πτωχείας, περὶ τῶν ὁποίων εἶπομεν και περὶ τῶν ὁποίων δὲν παρέλειψε νὰ προειδοποιήσῃ και προδιαθέσῃ ὁ Κύριος τοὺς Ἀποστόλους, εἶναι και ἄλλα ἐξωτερικά ἐμπόδια, τὰ ὁποῖα κατ' οὐσίαν δὲν εἶναι ἐμπόδια, ἀλλὰ συνιστοῦν αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ κόσμῳ. Εἶναι κυρίως τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀντιμετωπίζει ἡ Ἐκκλησία ἐν τῇ ἐκπληρώσει τῆς θείας ἀποστολῆς τῆς πρὸς πνευματικὴν ἀναμόρφωσιν και ἀναγέννησιν τοῦ κόσμου. Τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ και τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου κατ' ἀνάγκην ἐδῶ ἔρχονται εἰς ἀντίθεσιν και

σύγκρουσιν εἰς μίαν μάχην σκληράν (προβλ. Ρωμ. η' 7, Ίακ. δ' 4), εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ἐκκλησία τότε νικᾷ, ὅταν δὲν μετακινῆται ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ Εὐαγγελίου (Κολ. α' 23). Ἡ συνθηκολόγησις πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου, καὶ ὅταν ἐμφανίζῃ τὴν Ἐκκλησίαν ὡς δῆθεν καὶ κοσμικῶς κραταιάν, εἶναι ἤττα τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ θὰ πρέπει ἐδῶ νὰ ἐννοήσωμεν, ὅτι πλεόν δὲν θὰ πρόκειται περὶ Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ περὶ ὀργανώσεως, ὄνομα μὲν ἐχούσης Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἥτις δὲν διασώζει τὸν χαρακτήρα τῆς ὄντως Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, ἥτις εἶναι «στῦλος καὶ ἑδραῖωμα τῆς ἀληθείας» (Α' Τιμ. γ' 15). Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ὅσον περισσότερο ὀρθοῦνται τὰ ἐμπόδια καὶ ὅσον περισσότερο βλέπομεν τὴν Ἐκκλησίαν χειμαζομένην, τόσον ἐδραιότερον πρέπει νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ζῆ καὶ ἀκμάζει, πορευομένη τὸν δρόμον τοῦ πάθους τῆς, καθὼς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς κενώσας ἑαυτὸν, διὰ τῆς ταπεινώσεως καὶ τοῦ σταυροῦ ἔφθασεν εἰς τὴν ἀνάστασιν. Οἱ τελευταῖοι μετὰ τὸν μυστικὸν Δεῖπνον λόγοι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς Ἀποστόλους εἶναι ἀκριβῶς οὗτοι: «ἐν τῷ κόσμῳ θλίβω ἔξετε, ἀλλὰ θαρσεῖτε· ἐγὼ νίκηκα τὸν κόσμον» (Ίω. ιστ' 33). Ἡ νίκη τῆς Ἐκκλησίας τώρα δὲν φαίνεται, εἰδεμὴ θὰ ἦτο νίκη ἀμφίβολος, νίκη κατὰ μετὰθεσιν ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ Εὐαγγελίου, ἥτις πάντως εἶναι ἐλπίς ἀποκειμένη ἐν οὐρανοῖς (Προβλ. Κολ. α' 5).

3. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ζῶν ὀργανισμὸς, μόνον δὲ οἱ νεκροὶ ὀργανισμοὶ δὲν ἀντιμετωπίζουν προβλήματα, ἐπεὶ δὲν διαθέτουν δύναμιν ἀντιδράσεως. Ἡ Ἐκκλησία λοιπὸν, ἐνώπιον πάντοτε τῶν συναφῶν πρὸς τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ἀποστολὴν τῆς προβλημάτων, διαθέτει ἀκατάβλητον δύναμιν ἐσωτερικῆς ἀντιστάσεως, ἐδραίως ἰσταμένη ἐπὶ τῆς πέτρας τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ καθοδηγούμενη ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὸ ὁποῖον τὴν φωτίζει καὶ τὴν ζωογονεῖ. Αὐτὸ τὸ ὁποῖον διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ὀνομάζεται πρόβλημα δὲν εἶναι παρὰ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἀντιδρᾷ ἡ Ἐκκλησία ὡς ζῶν ὀργανισμὸς ἐντὸς τοῦ περιβάλλοντος εἰς τὸ ὁποῖον ζῆ. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, ἐπεὶ δὲ πάντοτε ζῆ, πάντοτε λοιπὸν καὶ ἀντιμετωπίζει προβλήματα. Ἐὰν δὲν ἔχωμεν προβλήματα, θὰ εἶπη ὅτι δὲν ἔχομεν ζωὴν· διὰ τοῦτο πρέπει νὰ μᾶς ἀνισχυῆ, ὅταν δὲν ἔχομεν προβλήματα. Δὲν μᾶς τρομάζει λοιπὸν τὸ γεγονός, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον εὐρίσκειται ἐνώπιον προβλημάτων, πολλὰ τῶν ὁποίων εἶναι τὰ αὐτά, ὥστε νὰ σχηματίζεται ἡ ἐντύπωσις, ὅτι τὰ προβλήματα τῆς Ἐκκλησίας μένουσιν ἄλυτα. Τοῦτο εἶναι σύμφωνον μὲ τὴν ὑπαρξίν καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ κόσμῳ, διότι ἡ Ἐκκλησία εἶναι στρατεία καὶ τὸ ἔργον τῆς εἶναι πόλεμος, εἶναι δὲ ἀληθὲς ὅτι οὐδεὶς εἰς τὸν πόλεμον ἡσυχάζει καὶ ἀναπαύεται. «Ἔστωσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες περιεζωσμέναι καὶ οἱ λόγχοι καίόμενοι» (Λουκ. ιβ' 35), λέγει ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ αὐτὸ σημαίνει, ὅτι ἡ Ἐκκλησία εὐρίσκειται πάντοτε ἐν ἐπιφυλακῇ καὶ εἰς διαρκῆ ἐγρήγορσιν.

Τὰ προβλήματα τῆς Ἐκκλησίας ἔχουν μίαν ἰδιω-
τυπίαν, εἶναι ὅλα προβλήματα ζωῆς· εἰδεμὴ δὲν εἶ-

ναι προβλήματα ἄξια τῆς Ἐκκλησίας· δὲν εἶναι προβλήματα θεωρίας οὔτε ἐπιστήμης οὔτε τεχνικῆς, ἀλλ' οὔτε καὶ προβλήματα ἀπλῶς βίου. Εἶναι προβλήματα ζωῆς, ἡ δὲ ζωὴ εἶναι βεβαίως πολὺ περισσότερον καὶ πολὺ βαθύτερον ἀπὸ τὸν βίον καὶ ἀπὸ τὴν τεχνικὴν καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην. Ὅταν λέγωμεν προβλήματα ζωῆς, ἐννοοῦμεν προβλήματα συνεχείας, ἔστω καὶ ἂν φαίνωνται ἐκάστοτε ὡς νέα· ἐν σπέρματι καὶ δυνάμει ὑπάρχουν τὰ αὐτὰ ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ μόνον ἀνακύπτουν ἐκάστοτε μὲ νέαν μορφήν καὶ εἰς μεγαλυτέραν ἔκτασιν ἢ ὀξυτέραν ἔντασιν. Ἐπεὶ δὲ ἀκριβῶς εἶναι προβλήματα ζωῆς, διὰ τοῦτο εἶναι προβλήματα συνεχείας, διότι ἡ ζωὴ δὲν γνωρίζει ἄλλα καὶ δὲν ἔχει κενά· εἶναι πραγματικότης συνεχῆς καὶ ἀδιάλειπτος. Ὁ φιλελευθερισμὸς, ἡ ριζοσπαστικότης καὶ ἡ ἐπαναστατικὴ διάθεσις τῶν νεωτέρων χρόνων δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἠνοῖζαν νέους καὶ μεγάλους δρόμους εἰς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ. Ἀλλ' ἤδη κινδυνεύουν οἱ ἄνθρωποι νὰ λησμονήσουν ἀπὸ τοῦ ἐξέκλινησαν, διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη εἰς τὸν βίον, ἵνα μὴ χάσωμεν τὴν ζωὴν, νὰ ἔχωμεν ρίζας, ρίζας ἱστορίας καὶ παραδόσεως. Καὶ ἐπεὶ δὲ τὰ προβλήματα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι προβλήματα ζωῆς, δὲν δυνάμεθα νὰ τὰ πλησιάσωμεν, ἂν δὲν γνωρίζωμεν καὶ δὲν βιώμεν τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ παράδοσις δηλαδὴ τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι ἀπλῆ ἱστορικὴ γνῶσις, ἀλλὰ ἐσωτερικὴ πνευματικὴ ἐμπειρία.

Συνήθως παρασυρόμεθα ἀπὸ τὴν σύγχρονον πραγματικότητα, συμπεριγόμεθα καὶ ἀγωνιῶμεν ἐντὸς τῶν προβλημάτων τοῦ βίου μὲ τὴν ψευδῆ αἴσθησιν, ὅτι μᾶς ἀπασχολεῖ καὶ μᾶς συνέχει ἡ λύσις τῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς. Χωρὶς νὰ τὸ ἀντιλαμβανόμεθα μετατιθέμεθα ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἀδεῶς ἐπιχειροῦμεν ἀντιστροφήν τῶν ὅρων· καὶ ὄχι μόνον ἀδεῶς, ἀλλὰ καὶ μετὰ καυχήσεως, ὅτι δῆθεν ἀνεκαλύψαμεν τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ὅτι εὐρήκαμεν τὸν δρόμον τοῦ πραγματικοῦ Χριστιανισμοῦ. Οὕτως ἐκκινουόμεν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον καὶ ζῆτοῦμεν νὰ εὐρωμεν τὸν Θεόν, ἀρχίζομεν ἐκ τῶν κάτω διὰ νὰ ἀναβιβάσωμεν τὸν ἄνθρωπον καὶ προσφέρομεν τὸ ἔλαττον, μὲ τὴν ἐπιφύλαξιν νὰ δώσωμεν τὸ πλεῖον εἰς εὐθετώτερον χρόνον ἢ καὶ μὲ τὴν γνώμην, ὅτι ἀρκεῖ τὸ ἔλαττον καὶ δὲν χρειάζεται τὸ πλεῖον. Τὸ ἔλαττον εἶναι ὁ βίος, τὸ πλεῖον εἶναι ἡ ζωὴ· τὸ ἔλαττον εἶναι ὁ ἄρτος, τὸ πλεῖον εἶναι ἡ χάρις· εἶναι δὲ γεγονός, ὅτι «οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος» (Ματθ. δ' 4). Νέμοντες τὴν χάριν, δὲν θὰ παραλείψωμεν νὰ δώσωμεν καὶ τὸν ἄρτον, ἀλλὰ ἂν κινουόμεθα ἀντιστρόφως, τότε κατεχόμεθα ὑπὸ αἰσθηματὸς τινος ἡττοπαθείας, τὸ ὁποῖον εἰς τὸ βάθος εἶναι ἀπιστία. Μᾶς ἐζάλισεν ἡ σύγχρονος πραγματικότης μὲ τὰ ἐπιτεύγματα καὶ τὰς ἀξιώσεις τῆς καὶ ριπτόμεθα ὅλοι εἰς ἓνα δρόμον ἐξωτερικῆς, ἐξαντλητικῆς καὶ ἀσθμαινούσης δραστηριότητος. Οὕτως ἡ Ἐκκλησία κινδυνεύει νὰ χάσῃ εἰς τὴν ἀντίληψίν μας τὸν ὑπερφυσικὸν καὶ θεῖον χαρακτήρα τῆς καὶ τεῖνε νὰ μεταβληθῇ εἰς μίαν καθαρῶς ἐγκόσμιον ὀργάν.

νωσιν, εἰς ἓν κοινωφελές ἴδρυμα, εἰς ἓν στήριγμα ἀπλῶς τοῦ κοινωνικοῦ καθεστώτος ἢ εἰς μίαν πατριωτικὴν προθήκην.

Διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίζωμεν ἐπακριβῶς τὸν ὑπερφυᾶ χαρακτήρα τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ πιστεύωμεν βαθέως εἰς τὸ θεῖον ἔργον καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς Ἐκκλησίας. Διότι πράγματι πολλοί, οὐ μόνον ἐκ τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ποιμένων, ἀγνοοῦμεν τί εἶναι ἡ Ἐκκλησία, ποῖον εἶναι τὸ ἔργον καὶ οἱ σκοποὶ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐπομένως τίνες εἶναι οἱ τρόποι καὶ αἱ μέθοδοι, τὰς ὁποίας χρησιμοποιοῦν εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας. Συμβαίνει δὲ πάντοτε, περισσότερο δὲ εἰς τὴν ἐποχὴν μας, οἱ ἄνθρωποι νὰ ἀπατῶνται εὐκόλως· θαυμάζουν ὅ,τι ἀπλῶς λάμπει καὶ καταπλήσσονται ἐνώπιον παντὸς θορύβου. Δὲν ἔχουν καιρὸν νὰ σκεφθοῦν καὶ νὰ ἐμβαθύνουν εἰς τὰ πράγματα· ἀρκοῦνται εἰς ὅ,τι βλέπουν, ἱκανοποιοῦνται μὲ ὅ,τι ἐξωτερικῶς φαίνεται ὠφέλιμον καὶ συμφέρον, ἐπικροτοῦν εἰς πᾶσαν ἐνέργειαν ἐνδεδυμένην τὸν κοινωνικὸν μανθῶνα, ἀρέσκονται εἰς μίαν πρακτικοποίησιν τῆς πίστεως, ἀγνοοῦντες αὐτὴν ταύτην τὴν πίστιν καὶ δὲν ἐξετάζουν τὸ βάθος τῶν προθέσεων. Οὕτω συμβαίνει νὰ μέμφονται οἱ ἄνθρωποι καὶ νὰ κατηγοροῦν τὴν Ἐκκλησίαν ὡς στάσιμον καὶ ὀπισθοδρομικὴν, νὰ ἐπιδοκιμάζουν δὲ καὶ ἐπαινοῦν πᾶσαν πρᾶξιν καὶ ἐνέργειαν ἔξω ἀπὸ τὴν ἱερὰν τάξιν καὶ τὴν κανονικὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν. Ἡ διανοητικὴ ὑπεροψία καὶ ἡ φυσίωσις τῆς γνώσεως ἐγείρονται κατὰ πάσης θείας καὶ ἀνθρωπίνης αὐθεντίας, οὕτω δὲ προκύπτουν τὰ σχίσματα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τὰ ὁποῖα ἀφεύκτως ὀδηγοῦν εἰς τὰς αἰρέσεις. Διότι εἶναι τοιαύτη ἡ φύσις τοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε πολλάκις τοῦτο νὰ μὴ φαίνεται καὶ νὰ μὴ δύναται, ἐπειδὴ δὲν πρέπει, νὰ δημοσιευθῇ, διὰ δὲ τοῦτο καὶ δὲν κατανοεῖται καὶ δὲν ἐκτιμᾶται ἀπὸ ἀνθρώπου ὀνόματι μὲν χριστιανούς, ἀλλ' ὅτινες μόνον εἰς τὴν ἐξωτερικὴν δραστηριότητα, μόνον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην εὐφυΐαν καὶ μόνον εἰς τὰ ὑλικά ἀποτελέσματα πάσης ἐνεργείας πιστεύουν.

4. Τί εἶναι λοιπὸν ἡ Ἐκκλησία καὶ ποῖον εἶναι τὸ ἔργον τῆς; Εἶναι ὁ κλῆρος, εἶναι ὁ λαός, εἶναι οἱ μοναχοί; Εἶναι οἱ ναοὶ καὶ τὰ μοναστήρια; Εἶναι αἱ ἐορταί, αἱ τελεταὶ καὶ αἱ ψαλμοδία; Εἶναι τὰ λεγόμενα ἐκκλησιαστικά ἴδρυματα, τὰ θρησκευτικά Σωματεῖα, αἱ αἵθουσαι καὶ αἱ διαλέξεις, καὶ ἡ ἐπιδεικτικὴ φιλανθρωπία, ἥτις ἀρέσκειται μᾶλλον νὰ ὀνομάζεται κοινωνικὴ πρόνοια; Εἶναι ἡ κατὰ ἀκριβῆ νομικὸν τύπον διοικητικὴ ὀργάνωσις καὶ ἡ σιδηρᾶ πειθαρχία, ἡ ἀντιγράφουσα τὰ σχήματα τῆς πολιτικῆς διοικήσεως; Ἐξ ὅλων τούτων οὐδὲν καθ' ἑαυτὸ καὶ μόνον εἶναι ἡ Ἐκκλησία, ὅλα δὲ ὁμοῦ, φωτιζόμενα καὶ ἐξαγνιζόμενα ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ συνεχόμενα διὰ τοῦ δεσμοῦ τῆς ἀγάπης, εἶναι ἡ Ἐκκλησία. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ κοινωνία τῶν ἁγίων, μία κοινωνία πίστεως καὶ ἀγάπης, εἶναι ὅλοι οἱ πιστοί, οἵτινες διὰ τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος εἰς τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας Τριάδος εἰσηῆλθον καὶ ἐπολιτογραφῆθησαν εἰς τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ παρακάθηται καὶ συμ-

μετέχουν ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὴν αὐτὴν πνευματικὴν τράπεζαν τῶν θείων Μυστηρίων. Ἐκκλησία εἶναι ὁ λαός τοῦ Κυρίου. Τὸ δὲ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ βάσιν, ἥτις εἰς οὐδεμίαν ἐποχὴν δύναται νὰ μετακινηθῇ, εἶναι διακονία πνευματικὴ καὶ σωτηρία ψυχῶν, καθὼς ἀκριβῶς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου ὀρίζεται: «κομιζόμενοι τὸ τέλος τῆς πίστεως ὑμῶν, σωτηρίαν ψυχῶν» (Α' Πέτρου α' 9). Τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἐσωτερικόν, χωρὶς «παρατηρήσεως», τὸ ὁποῖον δὲν ἐπείγεται καὶ δὲν σπεύδει νὰ δρέψῃ τὸν ἔπαινον τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καρποφορεῖ «ἐν ὑπομονῇ» (Λουκ. η' 15). Γενικώτερον δὲ τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας εἶναι μαρτυρία Ἰησοῦ Χριστοῦ (πρβλ. Ἀποκ. α' 2). «Ὅλα ὅσα γίνονται καὶ ἀκούονται εἰς τὸν κόσμον, τὰ ὁποῖα ἐνίοτε παρέχουν τὴν εἰκόνα τῆς ὁμαδικῆς παραφροσύνης καὶ μανίας τῶν ἀνθρώπων, διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, μάλιστα δὲ σήμερον, σημαίνουν τὴν ὥραν τῆς ὁμολογίας καὶ τῆς μαρτυρίας· τῆς μαρτυρίας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἥτις δὲν εἶναι κοσμικὴ δύναμις καὶ δραστηριότης, ἀνθρωπίνη εὐφυΐα καὶ ἐπιτηδειότης, ὑλικὴ ἐπάρκεια καὶ πλησμονή, ἀλλὰ ἀγιωσύνη μέσα εἰς τὴν ρυπαρότητα τῆς ἁμαρτίας, δικαιοσύνη μέσα εἰς τὸ κράτος τῆς ἀδικίας, λιτότης καὶ ἀγία πτωχεῖα μέσα εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ ὑλισμοῦ κέρδους καὶ τοῦ πλουτισμοῦ, πραότης καὶ ἀγάπη μέσα εἰς τὴν βάνανυσον δυναμικότητα καὶ τὸ μῖσος.

Βλέπομεν ἤδη, ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι πολὺ διαφορετικώτερον ἀπὸ ὅ,τι ἐξυπηρετεῖ ἐμπορικοὺς ἢ πολιτικοὺς ἢ ἐθνικοὺς ἢ κοινωνικοὺς ἢ πολιτιστικοὺς σκοποὺς τῶν ἀνθρώπων. Δὲν εἶναι ἀπλῶς ἀνθρώπινος θεσμὸς ἡ Ἐκκλησία, ἀν καὶ ἔχει πολὺ τὸ ἀνθρώπινον ἐν αὐτῇ. Ἐχει ὅμως πολὺ περισσότερο τὸ θεῖον, τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖον τὴν συγκροτεῖ καὶ τὴν ζωοποιεῖ καὶ τὴν ὀδηγεῖ «εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν» (Ἰω. ιστ' 13). Εἰδικώτερον δὲ ὁ ἱερός κλῆρος δὲν εἶναι μόνον κοινωνικοὶ λειτουργοί, ἐτι δὲ ἄλλοι δὲν εἶναι πολιτικοὶ ὑπηρεταί, ἀλλὰ κατὰ τὸν θεόπνευστον λόγον εἶναι «ὑπαρεταὶ Χριστοῦ καὶ οἰκονόμοι μυστηρίων Θεοῦ» (Α' Κορ. δ' 1), ἱεραργοὶ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ λειτουργοὶ τῆς θείας χάριτος.

Μὲ τὴν κοσμογονίαν, ἥτις συντελεῖται εἰς τὸν καιρὸν μας, εἶναι βέβαιον, ὅτι οἱ ἄνθρωποι κερδίζουν εἰς ἔκτασιν καὶ χάνουν εἰς βάθος, κερδίζουν εἰς ποσότητα καὶ χάνουν εἰς ποιότητα. Ἰσοπεδωτικὴ εἶναι ἡ μεταβολή, ἡ ὁποία γίνεται εἰς τὸν κόσμον. Χάνουν οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ λαοὶ τὴν προσωπικότητα καὶ τὸν χαρακτήρα των καὶ αἱ κοινωνίαι προσλαμβάνουν τὴν ὄψιν τοῦ ὄχλου ἢ τῆς μάζης, κατὰ τὴν λέξιν τῆς ἐποχῆς. Ξεριζωμένοι οἱ ἄνθρωποι, χωρὶς πίστιν, χωρὶς ἄλλα ἰδανικά ἔξω ἀπὸ τὰς ἐμπορικὰς των ὑποθέσεις καὶ τὰς οικονομικὰς των ἐπιχειρήσεις, ταξιδεύουν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, μὲ τὴν ταχύτητα καὶ τὴν ἄνεσιν τῶν συγχρόνων συγκοινωνιακῶν μέσων. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος οἱ «προλετάριοι», ἐκεῖνοι οἵτινες μόνον κεφάλαιον ἔχουν τὰς χεῖράς των καὶ τὴν ἐργασίαν των, ἐργάζονται καὶ βιοῦν κατὰ ἀγέλας εἰς τὰ μεγάλα βιομηχανικά κέντρα, διαρκῶς χωμένοι καὶ χαμένοι μέσα εἰς τὰς μηχανὰς καὶ τὸν θόρυβον τῶν μηχανῶν

ἢ θαμμένοι κάτω ἀπὸ τὴν γῆν εἰς τὰς στοὰς τῶν ὀρυχείων. Ἔχασαν ὅλοι τὴν ὕψιν τοῦ οὐρανοῦ· δὲν τὸν βλέπουν, δὲν τὸν αἰσθάνονται, δὲν τὸν πιστεύουν. Συγχρόνως ἔχασαν τὴν προσωπικότητά των· ἔμειναν ἀριθμοὶ μὲ οἰκονομικὴν μόνον ἀξίαν. Εἰς αὐτοὺς πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ τὰ καραβάνια τῶν περιηγητῶν, ὧν ἐκείνων τοὺς ὁποίους πλήττει ἡ ἀνία καὶ ταξιδεύουν ἀπὸ χώρας εἰς χώραν, καὶ ἀκούουν χωρὶς νὰ ἐννοοῦν, καὶ βλέπουν χωρὶς νὰ μανθάνουν, καὶ σύρουν μαζὶ τῶν τὴν ψυχικὴν των κενότητα, πολλάκις δὲ καὶ πολλὴν σωματικὴν καὶ ἠθικὴν ρυπαρότητα.

Μέσα εἰς τὴν εἰκόνα αὐτὴν, τὴν ὁποίαν ἐμφανίζει ὁ σύγχρονος κόσμος, ἡ ὁποία καθὼς περνᾷ ὁ καιρὸς χειροτερεύει καὶ τὴν ὁποίαν δὲν εἶναι τρόπος νὰ περιγράψωμεν ἐδῶ εἰς ὅλας τῆς τὰς λεπτομερείας, μέσα λοιπὸν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον εἶναι ὁ θεσμὸς τῆς Ἐκκλησίας. Ἔρχεται ἀπὸ πολὺ μακρὰν, εἶναι θεμελιωμένος πολὺ στερεά, εἶναι θεσμὸς θεῖος, ὑπηρετεῖται ἀπὸ ἀνθρώπους, ἔχει σκοπὸν πνευματικὸν καὶ αἰώνιον. Ἄν δὲν δεχθῶμεν τὰς ἀληθείας, αἵτινες περιέχονται εἰς τὰς προτάσεις αὐτάς, δὲν θὰ καταλάβωμεν τίποτε περὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ θὰ νομίζωμεν ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία ὀργάνωσις καὶ μία ὑπηρεσία, ἥτις ἄλλοτε ὑπηρετεῖ τὸ κράτος, ἄλλοτε στηρίζει τὸ ἔθνος, ἄλλοτε συγκρατεῖ τὸ κοινωνικὸν καθεστῶς, καὶ γενικῶς ὅτι εἶναι ἓνα εἶδος ἐφεδρικοῦ σώματος, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ὄραν τῆς ἀνάγκης καὶ τοῦ κινδύνου δύναται νὰ προσφέρῃ καλὰς ὑπηρεσίας, ἐπιδρῶσα κυρίως ἐπὶ τῶν λαϊκῶν τάξεων.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι «οἶκος Θεοῦ ζῶντος, στῆλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας» (Α' Τιμ. γ' 15). Τὴν ἀλήθειαν τῆς θείας ἀποκαλύψεως καὶ τὴν σωτήριον χάριν κατέχει μόνον ἡ Ἐκκλησία· ἡ Ἐκκλησία ἐρμηνεύει τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ Ἐκκλησία νέμει τὴν χάριν. Ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας μόνον ὡς θεῖου καθεστῶτος εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτεθῇ τὸσον βάρος καὶ ἡ Ἐκκλησία μόνη δύναται νὰ σηκῶσῃ μίαν τόσῃν εὐθύνην, τὴν εὐθύνην τῆς ἀληθείας καὶ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς σωτηρίας τοῦ λαοῦ. Διότι ἡ Ἐκκλησία εἶναι αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ εἰς τὴν ὑπόστασιν καὶ διπλοῦς τὴν φύσιν. Πολλοὶ δὲν δύναται νὰ διακρίνουν τὸ θεῖον καὶ τὸ ἀνθρώπινον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἢ μονοφυσικῶς τὴν νοοῦν μόνον ἀόρατον καὶ θεῖον ἢ νεστοριανικῶς τὴν βλέπουν μόνον ὁρατὴν καὶ ἀνθρωπίνην. Εἰς τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ τοὺς ἱεροὺς Πατέρας δὲν ὑπάρχει ὀρισμὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἴσως διότι πράγματι δὲν δύναται νὰ ὀρισθῇ ὅ,τι ὡς πρὸς τὸ βάθος καὶ τὴν ἔκτασίν του εἶναι ἀπερίοριστον. Ὑπάρχουν ὅμως εἰκόνας περὶ τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῶν ὁποίων ἐκφράζονται διάφοροι ὕψεις ἐνδὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ κιβωτός, ἥτις διασώζει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸν πνευματικὸν καὶ ἠθικὸν κατακλυσμὸν καὶ συγκρατεῖ τοὺς λαοὺς, ὥστε νὰ μὴ κατανηθῶσιν ὄγλοι, καὶ τὰ πρόσωπα, ὥστε νὰ μὴ γίνων ἀριθμοί. Τὴν Ἐκκλησίαν συνείσθησεν ὁ Θεός, ἔδρυσεν ὁ Ἰησοῦς Χριστός καὶ τὴν συγκροτεῖ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα· εἶναι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, τὸ ἄλας τῆς γῆς, ἡ μικρὰ ζύμη, ἡ σαγήνη, τὸ γεώργιον καὶ ἡ οἰκοδομὴ τοῦ Θεοῦ, τὸ

σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ὅλα ὅσα περὶ αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων λέγονται ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις καὶ ταῖς Ἐπιστολαῖς.

Β'

1. Ἡ ὀργάνωσις καὶ διοικήσις τοῦ θεσμοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι ἐμπειπιστευμένοι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, ὧν μὲν τῶν πιστῶν δύναμις τοῦ βαπτίσματος, εἰδικώτερον δὲ τῆς ἱερατικῆς ἱεραρχίας δύναμις τῆς χειροτονίας. Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὑπάρχει μία τάξις πραγμάτων, ἥτις εἶναι τάξις ἱερὰ· τὴν ἔθεσεν ὁ Θεός καὶ οὐδεὶς ἐκ τῶν ἀνθρώπων δύναται νὰ τὴν παραβαίη καὶ τὴν ἀνατρέψῃ, ἄνευ διασαλεύσεως τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς ἐνότητος ἐν τῷ σώματι τῆς Ἐκκλησίας. Θὰ παρῆγεν ἡμᾶς ὁ λόγος ἐὰν ἀνετρέχομεν εἰς ὅλην τὴν Καινὴν Διαθήκην, τὰς ἀποφάσεις καὶ τοὺς Κανόνας τῶν Ἱερῶν Συνόδων, τὰ συγγράμματα τῶν ἱερῶν Πατέρων καὶ τὰς συστηματικὰς διατριβὰς τῶν νεωτέρων θεολόγων, ἐπικαλούμενοι ἄπειρον πλῆθος μαρτυριῶν περὶ τῆς ἱερᾶς τάξεως, διὰ τῆς ὁποίας ἐξασφαλίζεται, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἡ ἐνότης τῆς διοικήσεως ἐν τῷ σώματι τῆς Ἐκκλησίας.

Ὅθεν περιοριζόμεθα νὰ ὀμιλήσωμεν μόνον περὶ τῆς θέσεως καὶ τοῦ ἔργου τῶν ἱερῶν ποιμένων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, μάλιστα δὲ τῶν Ἐπισκόπων, ἐπειδὴ πᾶσα ἀκαταστασία περὶ τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας κυρίως ὀφείλεται εἰς τὴν κακὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς θέσεως καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἐπισκόπου. Τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα ὁμολογουμένως εἶναι μέγα καὶ βαρὺ τόσον, ὥστε δυσκόλως νὰ δύναται νὰ τὸ σηκώσων ὅσοι τὸ ἔχουν εἰς ἑαυτοὺς καὶ δυσχερῶς νὰ θέλουν νὰ τὸ ἀνεχθῶσιν ὅσοι τὸ βλέπουν εἰς τοὺς ἄλλους. Αὕτη εἶναι μία πικρὰ ἀλήθεια, τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν· πᾶσα ἔρις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπὸ τῆς πρώτης ἐποχῆς μέχρι σήμερον ἐπικεντρον ἔχει τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα, ὡς ὑπάρβασις τῶν «οἰκείων ὄρων» εἴτε ἐκ μέρους τῶν ἐπισκόπων εἴτε ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ. Ἦδη ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ ἐν τῇ παραβολῇ τοῦ ποιμένος λέγει, ὅτι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς «ἐμπροσθεν πορεύεται καὶ τὰ πρόβατα αὐτῷ ἀκολουθεῖ» (Ἰω. ι' 4). Καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ περιφῆμῳ ὀμιλίᾳ του ἐν Μιλήτῳ πρὸς τοὺς «προσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας» λέγει τὰ μνημειώδη καὶ θεόπνευστα ταῦτα· «προσέχετε ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ ἐν ᾧ ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ» (Πράξ. κ' 28). Ἰδοὺ εἰς τὰ δύο ταῦτα χωρία ἀρίστη καὶ θεῖα προτύπῳσις περὶ τῆς θέσεως καὶ τοῦ ἔργου τῶν ἱερῶν ποιμένων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις εἶναι ἡ λογικὴ πόλις τοῦ Χριστοῦ.

Τί εἶναι λοιπὸν οἱ ἱεροὶ ποιμένες ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ; Πῶς πρέπει νὰ τοὺς βλέπωμεν καὶ νὰ τοὺς θεωρῶμεν; Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς λέγει πρὸς τοὺς Ἀποστόλους· «ὁ ἀκούων ὑμῶν, ἐμοῦ ἀκούει καὶ ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς, ἐμὲ ἀθετεῖ· ὁ δὲ ἐμὲ ἀθετῶν, ἀθετεῖ τὸν ἀποστείλαντά με» (Λουκ. ι' 16). Εἶναι οἱ τελευταῖοι λόγοι τοῦ Μεγάλου

Ἀρχιερέως καὶ Ἀρχιεπίσκοπος Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς Ἑβδομήκοντα, ὅτε ἀπέστειλεν αὐτοὺς ἀνὰ δύο...» (Λουκ. ι' 1) τὸ πρῶτον καὶ προπαιδευτικῶς εἰς τὸ κήρυγμα. Ἀπεσταλμένοι τοῦ Χριστοῦ καὶ «εἰς τόπον Χριστοῦ» ἦσαν οἱ Ἀπόστολοι. Ἡ καλὴ ἢ κακὴ στάσις τῶν ἀνθρώπων ἀπέναντι αὐτῶν θὰ ἦτο στάσις καὶ συμπεριφορὰ πρὸς αὐτὸν τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ πρὸς Ἐκεῖνον, ὅστις τὸν ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον. Μετὰ τὴν Ἀνάστασιν καὶ κατὰ τὴν πρώτην ἐμφάνισιν εἰς τοὺς Ἀποστόλους, ὁ Κύριος ἐνεφύσησεν εἰς αὐτοὺς καὶ εἶπε: «Λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον...» (Ἰω. κ' 22). Αὕτη ἦτο μία ἐπίσημος καὶ «θείω δικαίω» κατάστασις τῶν Ἀποστόλων ἐν τῷ κόσμῳ, ἦτο χορήγησις πνευματικῆς ἐξουσίας, ἣτις ἐδόθη εἰς τοὺς Ἀποστόλους, ἐξουσίας θείας καταγωγῆς καὶ ἐξωκοσμίου προελεύσεως. Ἡ ἐξουσία ἣτις ἐδόθη εἰς τοὺς Ἀποστόλους ἦτο ἐξουσία θεϊκὴ. Μόνον ὁ Θεὸς πράγματι ἔχει ἐξουσίαν «ἀφιέναι ἁμαρτίας» (Μάρκ. β' 7), ὁ δὲ Κύριος εἶπε πρὸς τοὺς Ἀποστόλους τὴν ἡμέραν ἐκείνην τῆς Ἀναστάσεως: «Ἄν τινων ἀφήτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφιένται αὐτοῖς: ἂν τινων κρατήτε, κενράτηνται» (Ἰω. κ' 23).

Οἱ Ἀπόστολοι εἶχον πλήρη συνείδησιν τῆς πνευματικῆς τῶν ταύτης θέσεως καὶ ἐξουσίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Οὕτως ὁ ἅγιος Παῦλος γράφει ὅτι εἶναι Ἀπόστολος «κατὰ τὴν δωρεὰν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ» (Ἐφεσ. γ' 7) καὶ ὅτι γενικῶς οἱ Ἀπόστολοι διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔλαβον «χάριον καὶ ἀποστολήν» (Ρωμ. α' 5). Ἡ δωρεὰ καὶ ἡ χάρις αὕτη εἶναι ἡ εἰδικὴ δωρεὰ καὶ χάρις τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τῆς ἐξουσίας ἐκείνης, τὴν ὅποιαν ἔχουν οἱ ἱεροὶ ποιμένες, ὡς διδάσκαλοι καὶ ἱερεῖς καὶ ἡγούμενοι τοῦ λαοῦ, κατὰ τὸ τρισπὸν ἀξίωμα τοῦ Χριστοῦ, ἐν ὄνοματι τοῦ ὁποῦοι ποιμαίνουσι τὴν Ἐκκλησίαν, «ὅς ἐγενήθη σοφία ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμός, καὶ ἀπολύτρωσις» (Α' Κορινθ. α' 30). Διότι οἱ Ἀπόστολοι μετεβίβασαν τὴν δωρεὰν καὶ τὴν χάριν, τὴν ὅποιαν ἔλαβον εἰς τοὺς διαδόχους τῶν, τοὺς Ἐπισκόπους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ δι' αὐτῶν εἰς τοὺς Πρεσβυτέρους καὶ Διακόνους, κατὰ διάφορον μέτρον εἰς ἕκαστον βαθμὸν.

Ἰδοὺ μαρτυρίαι ἐκ τῶν Πράξεων καὶ τῶν Ἐπιστολῶν. Οἱ Ἀπόστολοι Παῦλος καὶ Βαρνάβας ἐκήρυξαν τὸν λόγον καὶ ἐστήριξαν τοὺς πιστοὺς εἰς Λύστραν καὶ Ἰκόνιον καὶ Ἀντιόχειαν, «χειροτονήσαντες αὐτοῖς πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίαν» (Πράξ. ιδ' 23). Εἰς τὸν μαθητὴν του Τιμόθεον Ἐπίσκοπον ἐν Ἐφέσῳ γράφει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «μη ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοι διὰ προφητείας μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν» (Α' Τιμ. δ' 14). Καὶ εἰς τὸν μαθητὴν του Τίτον Ἐπίσκοπον ἐν Κρήτῃ ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος γράφει: «Τούτου χάριον κατέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ, ἵνα...καταστήσης κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους, ὡς ἐγὼ σοι διαταξάμην» (Τίτ. α' 5). Εἰς ὅλα τὰ χωρία ταῦτα φαίνεται ὅτι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπάρχει εἰδικὴ τάξις, ἡ τάξις τῶν ἱερῶν ποιμένων, εἰς τοὺς ὁποίους ἔχει δοθῆ πνευματικὴ ἐξουσία, ἡ ἐξουσία τοῦ «ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ» (Πράξ. κ' 28). Ἀναλυτικώτερον περὶ τοῦ «ποιμαίνειν» τούτου γρά-

φει ἀλλαχοῦ ὁ Ἀπόστολος, ὅτι ὁ Χριστός, νέμων εἰς ἕκαστον τῶν πιστῶν τὴν χάριν «κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς» του, αὐτὸς ἔδωκεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν «τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιστάς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους, πρὸς καταρτισμὸν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφεσ. δ' 7, 11, 12). Ἀλλαχοῦ δὲ ἐπεμβαίνων πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς σαλευθείσης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἱεράς ταύτης τάξεως ἀνθυποβάλλει ἐπιτιμητικῶς: «Μὴ πάντες Ἀπόστολοι; Μὴ πάντες προφῆται; Μὴ πάντες διδάσκαλοι;» (Α' Κορ. ιβ' 29).

Οἱ ἱεροὶ ποιμένες λοιπὸν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἶναι οἱ διάδοχοι τῶν ἁγίων Ἀποστόλων. Χωρὶς διακοπήν καὶ κατ' ἀδιάλειπτον σειρὰν ἡ ἱερωσύνη διὰ τῶν Ἐπισκόπων τῆς Ἐκκλησίας ἀνάγεται εἰς τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους καὶ δι' αὐτῶν εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. Ὁ ἱερεὺς τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδὴ ὁ Ἐπίσκοπος, ὁ Πρεσβύτερος καὶ ὁ Διάκονος, δὲν εἶναι ὑπάλληλος δυνάμει διατάγματός τινος καὶ διορισμοῦ, ἀλλὰ εἶναι κατεστημένος «θείω δικαίω», εἶναι ἐνδεδυμένος «δύναμιν ἐξ ὕψους» (Λουκ. κδ' 49), κέκτηται δύναμις καὶ πράγματι ἐξουσίαν καὶ ταύτην πνευματικὴν καὶ ἀνεξάλειπτον, «ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα καὶ ἡ κλήσις τοῦ Θεοῦ» (Ρωμ. ια' 29), εἶναι ποιμὴν ἱερός.

Ἄλλὰ τὸ «ποιμὴν» τοῦτο δηλοῖ ὄχι μόνον τὴν θέσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ἐπισκόπου καὶ τῶν λοιπῶν ἱερέων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ποῖον δὲ ἀκριβῶς εἶναι τοῦτο; Ἐδηλώθη ἤδη καὶ διεγράφη ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου. Ἄλλὰ τὸ ἐρώτημα ἔχει τόσον περισσότερον τὴν θέσιν του, ὅσον εἶναι ἀληθές, ὅτι εἰς τὸν καιρὸν μας εἴπερ ποτε καὶ ἄλλοτε, λόγω τῆς γενικῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἀναταραχῆς, πολλοὶ καὶ ἐκ τῶν ἱερῶν ποιμένων πολυπραγμονοῦντες ἀσχολοῦμεθα περὶ τὰ ἀλλότρια, πολλοὶ δὲ καὶ ἐκ τοῦ λαοῦ δὲν γνωρίζουν τί ζητοῦν παρὰ τῶν ἱερῶν ποιμένων. Πολλοὶ βλέπουν τὸν Ἐπίσκοπον καὶ τοὺς ἱερεῖς τῶν γενικῶς ἀπλῶς ὡς ὑπαλλήλους καὶ ζητοῦν ἀπὸ αὐτοῦ ὅ,τι καὶ ἀπὸ τὰς κρατικῆς Ὑπηρεσίας. Ἐπειδὴ δὲ σήμερον τοὺς πάντας ἀπασχολεῖ τὸ λεγόμενον κοινωνικὸν πρόβλημα, βλέπουν λοιπὸν πολλοὶ καὶ τὸν ἱερὸν ποιμένα ὡς πρώτιστον καθῆκον ἔχοντα νὰ λύσῃ τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα, νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τροφήν, ἐνδυμασίαν καὶ στέγην. Ἄλλ' ἐδῶ ἡ συζήτησις δὲν ἔχει τέλος, ὅταν μάλιστα γίνεται μὲ τὰς συγχρόνους ἀντιλήψεις περὶ Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔργου αὐτῆς, περὶ ὧν ἱκανὰ εἶπομεν ἀνωτέρω. Διὰ τοῦτο ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην.

Πρὶν νὰ εἴπῃ ὁ Κύριος πρὸς τοὺς Ἀποστόλους: «Λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον», εἶπε πρὸς αὐτοὺς: «Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ πατήρ καὶ ἐγὼ πέμπω ὑμᾶς» (Ἰω. κ' 21). Ἐλαβον λοιπὸν οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ διάδοχοί των «χάριον καὶ ἀποστολήν» (Ρωμ. α' 5). Οὐ μόνον χάριν, ἀλλὰ καὶ ἀποστολήν, ἂν δὲ ἐπετρέπετο νὰ ἀλλάξωμεν τὴν θέσιν τῶν λέξεων τοῦ Ἀποστόλου, συμφῶνως ἄλλωστε πρὸς τὴν σειρὰν τῶν λόγων τοῦ Κυρίου ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, θὰ ἐλέγομεν ὅτι οἱ Ἀπόστολοι

ἔλαβον «ἀποστολήν καὶ χάριν». Ἐπειδὴ ἀνετέθη εἰς αὐτοὺς μεγάλη καὶ βαρεῖα ἀποστολή, διὰ τοῦτο καὶ ἔλαβον «χάριν» καὶ «δύναμιν ἐξ ὕψους» διὰ νὰ τὴν φέρουν εἰς πέρας. Ποία λοιπὸν ἦτο ἡ ἀποστολή; Ὁ Κύριος εἶπε πρὸς τοὺς Ἀποστόλους: «Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ πατήρ καὶ ἐγὼ πέμπω ὑμᾶς», ἐπαναλαμβάνων ὅ,τι ἔλεγεν ὅτε πρὸ τοῦ ἔκουσιου πάθους του προσηύχετο εἰς τὸν οὐράνιον Πατέρα: «Καθὼς ἐμὲ ἀπέστειλας εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἐγὼ ἀπέστειλα αὐτοὺς εἰς τὸν κόσμον» (Ἰω. ιζ' 18). «Ὅθεν ἡ ἀποστολή τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν ἱερῶν ποιμένων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἶναι ἡ συνέχισις τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν κόσμον. Ποία δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἀποστολή τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ; Ὁ ἀπόστολος Πέτρος διεκήρυξε πρὸς τὸν λαὸν τῶν Ἱεροσολύμων, ὅτι ὁ Θεὸς ἀνέστησε τὸν Ἰησοῦν καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν εὐλογοῦντα ὑμᾶς» (Πράξ. γ' 26). Καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης γράφει, ὅτι ὁ Πατὴρ «ἀπέσταλκε τὸν Υἱὸν σωτήρα τοῦ κόσμου» (Α' Ἰω. δ' 14). Αὐτὸ τοῦτο τὸ ὄνομα Ἰησοῦς σημαίνει τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν χαρακτήρα τοῦ ἔργου του, καθὼς καὶ ὁ Ἄγγελος ἐξήγησεν εἰς τὸν Ἰωσήφ: «αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμασιῶν αὐτῶν» (Ματθ. α' 21). Τοῦτο λοιπὸν εἶναι τὸ ἔργον τῶν ἱερῶν ποιμένων, ἐπειδὴ αὕτη εἶναι ἡ ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις εἶναι ὁ Χριστός, ἔργον καὶ ἀποστολή συμφώνως πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὁ δὲ Θεὸς «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Α' Τιμ. β' 4).

Ἄνευ Ἐπισκόπων, Πρεσβυτέρων καὶ Διακόνων «Ἐκκλησία οὐ καλεῖται» γράφει ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος· χωρὶς ἱερωσύνην ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς Ἀποστόλους, διὰ τῶν Ἀποστόλων πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους καὶ διὰ τῶν Ἐπισκόπων πρὸς τοὺς λοιποὺς ἱερεῖς, χωρὶς λοιπὸν ἱερωσύνην Ἐκκλησία δὲν ὑπάρχει· ὑπάρχουν θρησκευτικαὶ κοινότητες καὶ χριστιανικαὶ λεγόμεναι ἀδελφότητες, ἀλλ' Ἐκκλησία δὲν ὑπάρχει. Πρὸς ὅσα δὲ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις τούτοις καιροῖς λέγονται καὶ γίνονται ἔξω τῆς ζωῆς καὶ τῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας, δι' ὧν σαλεύεται ἡ τάξις καὶ ἡ ἐνότης εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν σῶμα, ἡμεῖς ἔχομεν νὰ ἀντιτάξωμεν καὶ νὰ εἴπωμεν τὸ τοῦ Κυρίου «οὐκ οἴδατε ποῖον πνεύματός ἐστε ὑμεῖς» (Λουκ. θ' 55). Διότι ἐν τῇ συγχρόνῳ ἐποχῇ τῆς πάλης τῶν τάξεων καὶ τῶν κοινωνικῶν ἀνατροπῶν, καθ' ἣν ἐξέλιπε τῆς σκέψεως τῶν ἀνθρώπων ἡ ἔννοια τοῦ χρέους καὶ ὅλοι ἐπιπίπτουν ἐναντίον ἀλλήλων διεκδικοῦντες δικαιώματα, οἱ ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας ὀφείλομεν ἔτι μᾶλλον νὰ ἀγώμεθα ὑπὸ πνεύματος Θεοῦ καὶ νὰ ἔχωμεν πνεῦμα Χριστοῦ (Ρωμ. η' 14, 6). Μόνον τὸ πνεῦμα τοῦτο, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, δύναται νὰ γεννήσῃ εἰς ἡμᾶς φρόνημα ζωῆς καὶ εἰρήνης. Διότι ἡ παροῦσα ἐποχὴ πράγματι κινεῖται καὶ ὀδυνᾶται μέσα εἰς μίαν τραγικότητα· ἐμφανίζει καταπλήσσοσαν ζωτικότητα, ἐνῶ ἔχει χάσει τὸ νόημα τῆς ζωῆς, συμβαίνει δὲ ὅ,τι ἀκριβῶς προεῖπεν ὁ Κύριος, ὅτι δηλαδὴ «ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ σκορπίζει» (Ματθ. ιβ' 20). Διὰ τοῦτο φόβος συνέχει πᾶσαν καρδίαν ἐνώπιον τῆς εἰκόνας τοῦ

κόσμου σήμερον, ἥτις ὑπενθυμίζει τὴν σύγχυσιν ἐκείτην ἐν γῆ Σενάαρ (Γεν. ια' 1-9). Ποῦ λοιπὸν βαίνει ὁ κόσμος; Ποῖον τὸ μέλλον τῶν λαῶν; Ποῖαι μορφαὶ κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ὀργανώσεως τῶν ἀνθρώπων θὰ προέλθουν ἐκ τῆς κοσμογονικῆς ταύτης ἀναταραχῆς; Καὶ ἔνεκα τούτων καὶ ἐνώπιον τούτων ποία ἡ θέσις καὶ τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας σήμερον;

Τὸ τελευταῖον τοῦτο καὶ ἀδυσώπητον ἐρώτημα δικαίως συγκινεῖ πάντα χριστιανόν, καὶ μάλιστα τοὺς ἱεροὺς ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας, τῶν ὁποίων εἰς τοιαύτας κυρίως κρισίμους στιγμὰς ἀνακύπτει ἐπιτακτικῶς ἡ εὐθύνη τῆς ἡγετικῆς θέσεως καὶ ἀποστολῆς αὐτῶν ἐν μέσῳ τοῦ ποιμνίου, ἔτι δὲ μᾶλλον, ὅταν, εἴτε ἀληθεῖα εἴτε προφάσει, εἰς ἀνατροπὴν τῆς ἱεραῆς καὶ κανονικῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τάξεως, τινὲς τῶν ποιμνιομένων σπεύδουν νὰ ὑποκατασταθοῦν εἰς τὴν τάξιν τῶν ποιμένων. Ἄλλ' ἡμεῖς τοιαύτην παράδοσιν ἐν τῇ Ὀρθοδοξίᾳ δὲν ἔχομεν, σαφῶς δὲ γνωρίζομεν, καθὼς ἐδιδάχθημεν ὑπὸ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῶν ἱερῶν Πατέρων, νὰ τηρῶμεν ἕκαστος τὴν ἰδίαν τάξιν ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ σώματι καὶ νὰ ἐκτελῶμεν τὸ οἰκεῖον ἔργον (Πρβλ. Α' Κορ. ζ' 24, Α' Κλήμεντ. μα' 1). Πρὸς ὅσα δὲ κοινῶς ἄδονται περὶ ἀνάγκης ἀναπροσαρμογῆς δῆθεν καὶ συγχρονισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὰ ὅποια πάντως ἐγκρύπτεται ὁ κίνδυνος νὰ μεταβληθῇ ἡ Ἐκκλησία εἰς κοινωνικὴν ἀπλῶς ὀργανώσιν, εἰς τῆς ὁποίας τὸ ἔργον εὐκόλως καὶ ἀδιστακτικῶς θὰ δύναται νὰ ὑποκατασταθῇ μία οἰαδήποτε κρατικὴ Ὑπηρεσία ἢ ἐν Σωματεῖον ἀχρώμου θρησκευτικότητος, ἡμεῖς ἔχομεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι ὑπηρεσία οὔτε σωματεῖον, ἀλλὰ «σῶμα Χριστοῦ» (Γαλ. ε' 6), λειτουργία καὶ ζωὴ, ὑφ' ὅλας αὐτῆς τὰς ἐκφράσεις, ἥτοι ὡς πίστις καὶ ὡς λατρεία καὶ ὡς βίος, ἐν ὀργανικῇ ἐνότητι συνηρημένα.

2. Φορεὺς τοῦ πνεύματος τῆς ἐνότητος ἐν τῇ ὀργανικῇ ταύτῃ συναρτήσῃ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ Ἐπίσκοπος, κατὰ τὴν σαφῆ διδασκαλίαν τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν ἱερῶν Πατέρων: «Ὅπου Ἐπίσκοπος ἐκεῖ καὶ Ἐκκλησία», εἶναι ὁ ἀρχαῖος πατερικὸς κανὼν, εἰς τὸν ὁποῖον στοιχοῦν αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ, αἱ ὄντως Ἐκκλησίαι, παρὰ τὰς νεωτέρας χριστιανικὰς ὁμολογίας καὶ κοινότητας, αἵτινες πάντως ἀποτελοῦν αἵρεσιν καὶ δὲν δύναται νὰ φέρουν ὄνομα Ἐκκλησίας. Δὲν νοεῖται λοιπὸν Ἐκκλησία χωρὶς ἱερωσύνην καὶ ἱερωσύνην ἄνευ Ἐπισκόπου, διὰ τοῦ ὁποῖου αὕτη ἀδιαλείπτως ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων μεταδίδεται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τὰς τρεῖς αὐτῆς ἐξουσίας, τὴν ἱερατικὴν, τὴν προφητικὴν καὶ τὴν βασιλικὴν. Δύναμις τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐγγύτης τῆς ἐνότητος αὐτῆς ὑπῆρξε πάντοτε τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα, τὸ πρόσσωπον τοῦ Ἐπισκόπου. Διὰ τῶν Ἐπισκόπων ἡ Ἐκκλησία συνεκρότησεν οἰκουμενικὰς Συνόδους καὶ περιεγένετο τῶν αἱρέσεων καὶ δι' αὐτῶν διέφυξε καὶ διεκυβέρνησε τὰς κατὰ τόπους Ἐκκλησίας. Μία ἐκάστη κατὰ τόπον Ἐκκλησία, ἐν ἣ τελεῖται ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου καὶ ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Πρεσβυτέρων μετὰ τῶν Διακόνων ἡ θεία Εὐχαριστία, εἶναι καὶ αὕτη ἐντὸς τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθο-

λικής και ἀποστολικής, οὐχὶ ἀπλῶς μέρος τοῦ ὅλου, ἀλλὰ μία, ἅγια, καθολικὴ και ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, ἥτοι «πλήρωμα» και «σῶμα Χριστοῦ», ὡς κοινωνοῦσα τοῦ ὅλου ἐν τῇ ἐνότητι τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἡ ἐνότης λοιπὸν τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι νομική, κατὰ τὰ σχήματα τῆς πολιτικῆς διοικήσεως, ἀλλὰ πνευματικὴ. Οὕτως ἡ Ἐκκλησία, παρὰ τὰς κατὰ τόπους ἐξωτερικὰς τιμὰς και πρὸς τὸ φαινόμενον διαφορὰς, εἰς τὸ βάθος διαφυλάττει τὴν αὐτὴν πίστιν και διασώζει τὴν αὐτὴν τάξιν και λατρεύει τῷ Θεῷ, κατηρητισμένη «ἐν τῷ αὐτῷ νοί και ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ» (Α' Κορ. α' 10). Τηροῦσα ἡ Ἐκκλησία τὴν πνευματικὴν ταύτην ἐνότητα «ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης» (Ἐφεσ. δ' 3), δηλαδὴ ἐν τῇ ἀγάπῃ, συνάπτει ἐν ἑαυτῇ ἐλευθερίαν και ἀυθεντίαν διασώζει μὲν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν μελῶν, ἐτέρωθεν δὲν διατηρεῖ τὴν ἐνότητα τοῦ σώματος, μὴ περιπίπτουσα εἰς τὸ ἕτερον τῶν ἄκρων, ἥτοι τὴν διάσπασιν, πρὸς ἣν ἔλκει ἡ κακὴ περὶ ἐλευθερίας ἀντίληψις ἢ τὸν δεσποτισμὸν, πρὸς ὃν φέρει ἡ ἐσφαλμένη περὶ ἐνότητος ἐννοια. Οὕτω πως θεοπνεύστως και ἐπιγραμματικῶς ὀρίζει τὰς ἐννοίας τῆς ἐλευθερίας τῶν μελῶν και τῆς ἐνότητος τοῦ σώματος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὁ θεὸς και μακάριος Παῦλος, γράφων ἐν μὲν τῇ Α' πρὸς Κορινθίους ὅτι «ὐμεῖς ἐστε σῶμα Χριστοῦ και μέλη ἐκ μέρους» (ιβ' 37), ἐν δὲ τῇ πρὸς Ρωμ. ὅτι «οἱ πολλοὶ ἐν σῶμά ἐσμεν ἐν Χριστῷ» (ιβ' 5). Ἀρίστην και τελειοτάτην ἔκφρασιν ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὁργανώσεως και διοικήσεως εὐρίσκουν ἤδη ταῦτα ἐν τῷ ἱεραρχικῷ πολιτεύματι και τῷ συνοδικῷ συστήματι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὁ Ἐπίσκοπος «ἄμα τῷ οἰκείῳ λαῷ», ὑπὲρ τὸν Ἐπίσκοπον ἡ Σύνοδος, ὑπὲρ δὲ τὴν Σύνοδον ὁ Χριστός, ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ συνειδήσις τῆς Ἐκκλησίας, ἥτοι τὸ κοινὸν φρόνημα τοῦ κλήρου και τοῦ λαοῦ, ἀποτελεῖ τὸν πνευματικὸν χῶρον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀνέτως και ἀσφαλῶς κινεῖται ἡ ἐκκλησιαστικὴ ὁργανωσις και διοίκησις, ὡς «λειτουργία τῆς πίστεως» (Φιλ. β' 17). Τοῦτο πρέπει νὰ νοήσωμεν ὑπὸ τὴν μνημειώδη ἐκείνην φράσιν τῆς Ἐγκυκλίου τῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχῶν (1848), ὅτι «ὁ φύλαξ τῆς Ὁρθοδοξίας, τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, τοῦτ' ἐστὶν ὁ λαὸς αὐτός ἐστιν».

Γ'

1. Εἰς τοὺς παρόντας καιροὺς προέχει νὰ κατανοήσωμεν τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ «οἱ πολλοὶ ἐν σῶμά ἐσμεν». Αἱ ταλαιπωρίαι και αἱ καταστροφαί, τὰς ὁποίας διήλθον οἱ λαοί, ἀλλήλους δάκνοντες και ἀλλήλους κατεσθίοντες και ὁ ἐπιχειρούμενος κίνδυνος «μη' ὑπ' ἀλλήλων ἀναλωθῶσιν» (πρβλ. Γαλ. ε' 15), ἐκαρποφόρησαν και ὠρίμασαν ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν τὸ αἷτημα τῆς ἐνότητος και τῆς εἰρηνικῆς συνυπάρξεως και συνεργασίας τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς. Ἐπὶ μᾶλλον σμικρύνονται αἱ ἀποστάσεις ἐν τῷ φυσικῷ χῶρῳ, ἐπὶ δὲ τῆς γῆς δὲν ὑπάρχουν πλέον κλειστοὶ χῶροι, οὔτε οἰκονομικοὶ οὔτε πολιτικοὶ οὔτε ἄλλοι τινές, εὐστόχως δὲ εἶπέ τις, ὅτι ἡ παρούσα στιγμὴ «εἶναι ἡ ὥρα τῆς Ἐκκλησίας». Ἡ Ἐκκλησία, εἰρηνεύουσα

ἐν ἑαυτῇ και ἠνωμένη ἐν τῇ αὐτῇ πίστει διὰ τοῦ συνδέσμου τῆς ἀγάπης και φερομένη ἐπὶ τὴν τελείωσιν και τὴν μακαρίαν ἐλπίδα τῆς ἐν τῷ Θεῷ αἰωνίου δόξης τῶν ἀνθρώπων (πρβλ. Κολ. γ' 14, Ἐβρ. στ' 1, Β' Τιμ. β' 10, Τίτ. β' 13), καλεῖται νὰ ἀσκήσῃ τὸ σωτηριῶδες ἔργον τῆς ἐν μέσῳ τῶν λαῶν, ἀσχέτως πρὸς τὰς ἐθνικὰς των ἀντιθέσεις, τὰς φυλετικὰς διαφορὰς, τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα και τὰς πολιτικὰς και ιδεολογικὰς των ἀντιλήψεις. Ἐφ' ὅλων τούτων, τὰ ὅποια ὡς ἀτέλεια τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως δημιουργοῦν διάσπασιν και πόλεμον, ἀλλὰ και ὡς δυνάμεις δεσμούμεναι και τιθασειόμεναι γίνονται δημιουργικὴ ἐνέργεια εἰς οἰκοδομὴν και προαγωγὴν τοῦ βίου, ἐφ' ὅλων τούτων θὰ πνεύσῃ τὸ ζωοποιὸν πνεῦμα τῆς Ἐκκλησίας, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ἐπιφερόμενον, ὡς ἐν ἀρχῇ τῆς δημιουργίας, ἐπάνω τῆς ἀβύσσου και μορφοποιῶν και διακοσμοῦν τὸ ἀόρατον και ἀκατασκεύαστον χάος (πρβλ. Γεν. α' 2 ἐξ.).

Ἄλλ' ἂν ἡ παρούσα στιγμὴ εἶναι ἡ ὥρα τῆς Ἐκκλησίας ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐν τῷ κόσμῳ και οἰονεὶ πρὸς τὰ ἐξω δρᾶσιν και θεῖαν τῆς ἀποστολῆς, εἶναι ὡσαύτως, και μάλιστα κατ' ἀπόλυτον προτεραιότητα, ἡ ὥρα τῆς Ἐκκλησίας, ἐν σχέσει πρὸς ἑαυτήν, ἥτοι ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἀνθρώπινον αὐτῆς στοιχεῖον και τὴν ὁρατὴν και ἐγκόσμιον αὐτῆς ὁργανωσιν. Τὴν ζωὴν και τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας βαρύνει τὸ μεταξὺ Ἀνατολῆς και Δύσεως σχίσμα, τὸ ὁποῖον δικαίως χαρακτηρίζεται ὡς «τὸ σκάνδαλον τῶν αἰώνων». Τὸ σχίσμα τοῦτο ἐκ διαφόρων αἰτίων ἐσωτερικῶν και ἐξωτερικῶν προελθόν, ἐχώρισε κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς δύο μεγάλα τμήματα τὴν Ἐκκλησίαν, εἶτα δὲ και εἰς πλείονα, ἀφ' ὅτου ἡ Δύσις ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος και ἐντεῦθεν κατετεμήθη εἰς ἀτελεύτητον σειρὰν αἰρετικῶν παρφυράδων. Ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἐχειμάσθη οὐ μετρίως, ἀλλ' ἀκριβῶς νήφουσα και γρηγοροῦσα ἐν τῷ χειμῶνι και τῇ θλίψει αὐτῆς και συσφιγγουσα και ἀναζωπυροῦσα τὰς δυνάμεις τῆς, παρέμεινεν ἠνωμένη ἐν τῇ πίστει και διατηρεῖ ἀσύλητον τὸν πλοῦτον τῆς ἀποστολικῆς και πατερικῆς παραδόσεως και τὸν θησαυρὸν τῆς ἀσκητικῆς και λειτουργικῆς αὐτῆς ζωῆς, ὡς πνευματικὴν γεῦσιν και πείραν ἀγιωσύνης.

Ἐνώπιον τοῦ αἰτήματος τῆς «τῶν πάντων ἐνώσεως», ἡ Ἀνατολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, διαθέτουσα τὸν πολύτιμον τοῦτον τῆς ἀρχαιοπαραδότου πίστεως θησαυρὸν, ἀποτελεῖ, ὡς προσφυῶς ἐλέχθη, ἐν μέσῳ τῶν δύο μεγάλων χριστιανικῶν τμημάτων τῆς Δύσεως τὴν «γέφυραν Ἐκκλησίαν». Ἡ Ἀνατολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία συνήθως ὀνομάζεται Ἑλληνικὴ, οὐχὶ βεβαίως δι' ἄλλον τινὰ λόγον, ἀλλὰ διότι ὁργανώθη διοικητικῶς, διέπτυξε και κατωχύρωσε τὰ δόγματα τῆς πίστεως και διεκόσμησε τὴν θεῖαν Λατρείαν ἐντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ πνευματικοῦ χῶρου. Ἡ ἅγια Γραφή, ἡ θεῖα Λατεία τῆς Ὁρθοδοξίας, οἱ Ὅροι και οἱ Κανόνες τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ὡς ἐρμηνεία και βίωσις τοῦ ἐξ ἀποκαλύψεως Θεοῦ Λόγου, εὑρον τελειοτάτην ἔκφρασιν και διατύπωσιν διὰ τῆς σκέψεως και τῆς γλώσσης τῶν Ἑλλήνων. Διδασκαλαὶ και δό-

γματα ὡς τὸ πρωτεῖον ἐξουσίας τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης, ὑπὸ τοῦ ὁποῖου ἐκυοφορήθη καὶ ἐγεννήθη τὸ ἀλάθητον, δὲν ἦτο βεβαίως δυνατὸν νὰ συλληφθοῦν εἰς τὴν ἐλευθέραν σκέψιν καὶ τὴν βαθεῖαν πνευματικότητα τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ περὶ ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας νομικὴ ρωμαϊκὴ ἀντίληψις, ἡ ἔξαρσις τῆς ὁρατῆς ὕψεως τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἐγκοσμίου ὀργανώσεως, καὶ ὁ τύφος τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας ἐγέννησαν τὴν περὶ πρωτείου ἐξουσίας ἐντίληψιν, τὸ πρωτεῖον προεκάλεσε τὸ σχίσμα μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ἐκ τοῦ πρωτείου ἐγεννήθη τὸ ἀλάθητον, ὅλα δὲ ταῦτα ὡς «*ὄριζα πικρίας ἀνω φύουσα*» ἐνοχλοῦν τὰς σχέσεις μεταξὺ αὐτῶν καὶ κρατοῦν διηρημένας τὰς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἀνατολὴ οὐ μόνον δὲν ἐβλάψεν, ἀλλὰ καὶ ὠφέλησε πάντοτε τὴν Δύσιν. Ἡ Δύσις ἐβλάψε μετὰ τὸ σχίσμα πολλαχῶς τὴν Ἀνατολήν· θὰ ἔπρεπε δὲ κάποτε νὰ γραφῆ τὸ βιβλίον «*Τὰ ἐκ τῆς Δύσεως δεινά*», εἰς τὸ ὁποῖον θὰ εἶχεν ὁ ἀντικειμενικὸς συγγραφεὺς νὰ εἴπῃ περὶ τῆς «*δυτικῆς ὁφρῆς*», περὶ τῶν Σταυροφοριῶν, περὶ τῶν ἐν Φερράρα καὶ Φλωρεντία ἐκβιασμῶν, περὶ τῆς Οὐνίας καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ κομμουνισμοῦ.

Ἐν μέσῳ τῆς γενικωτέρας διεκκλησιαστικῆς κινήσεως ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον ἐμφανίζουσι αἱ σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς. Δυστυχῶς αἱ σχέσεις αὗται διὰ πολλὰς αἰτίας, τῶν ὁποίων κεφαλαιωδῶς ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν, δὲν δύνανται ἐκ μέρους τῶν Ὁρθοδόξων νὰ εἶναι ἀνεπιφύλακτοι. Τὸ διαιωνιζόμενον σχίσμα μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν καὶ αἱ ἐκ τοῦτου δημιουργηθεῖσαι δογματικαὶ καὶ ψυχολογικαὶ συνθήκαι αἴρουν τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ δυσχεραίνουν εἰς μέγιστον βαθμὸν τὸν πλησιασμὸν καὶ τὸν «ἐπὶ ἴσοις ὅροις» διάλογον μεταξὺ Ὁρθοδοξίας καὶ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ. Ἡ ἐν Βατικανῷ Β' ὡς οἰκουμενικὴ Σύνοδος τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ἣτις ἐχαρκτηρίσθη ὡς ἐν ἐκ τῶν μεγάλων γεγονότων τοῦ αἵωνος καὶ τῆς ὁποίας ἡ σημασία ἐξήρθη καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Ὁρθοδόξων, διὰ τῶν ἀποφάσεών της οὐ μόνον δὲν ἀπέστη τῶν παλαιῶν τῆς Ρώμης ἀντιλήψεων, ἀλλὰ καὶ ἐστεροποίησεν ἐπι μᾶλλον τὰς θέσεις της περὶ τοῦ πρωτείου καὶ τοῦ ἀλαθήτου καὶ περὶ ἑαυτῆς ὡς τῆς μόνης Ἐκκλησίας, πρὸς τὴν ὁποίαν ὀφείλουσαν νὰ ἐπανεέλθουν ὅλοι αἱ λοιπαὶ χριστιανικαὶ κοινότητες, μὴδὲ τῶν Ὁρθοδόξων ἐξαιρουμένων.

Γεγονότα τινὰ προσοχῆς ἄξια, ὡς ἡ συνάντησις τοῦ Πάπα καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, καθὼς καὶ ἡ ἄρσις τοῦ ἀναθέματος, ὡς ἐπίσης καὶ λόγοι ταπεινώσεως καὶ μετανοίας, οἵτινες ἠκούσθησαν ἐν τῇ Συνόδῳ παρὰ τῶν δύο Παπῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων αὕτη συνεκλήθη, δὲν εἶναι βέβαιον ὅτι ἀνταποκρίνονται εἰς τὰ εἰλικρινῆ αἰσθήματα τῶν ὀρθοδόξων. Ἀντιλαμβάνομεθα τὴν δυσκολίαν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας νὰ ἀποστῆ τῶν παλαιῶν της τάσεων καὶ ἐπιδιώξεων, αἵτινες ἐπὶ αἰῶνας ριζωθεῖσαι εἰς τὴν συνείδησιν αὐτῆς, ἔλαβον βαθμηδὸν τὴν ἰσχὴν δογμάτων, τὰ ὁποία περιεβλήθησαν τὸ κύρος συνοδικῶν ἀποφάσεων, ὡς τὸ πρωτεῖον ἐξουσίας

καὶ τὸ ἀλάθητον, ὑπὸ τῶν δύο ἐν Βατικανῷ οἰκουμενικῶν λεγομένων Συνόδων. Πιστεύομεν εἰς τὴν εἰλικρινῆ ἀνησυχίαν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἐνώπιον τῆς παρουσίας τοῦ κόσμου καταστάσεως. Πιστεύομεν εἰς τὴν ἰκανότητα τῶν ἱερῶν ποιμένων της νὰ ἀντιληφθοῦν τὰς μεγάλας εὐθύναις τῆς Ἐκκλησίας τῶν καὶ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου γενικώτερον ἀπέναντι τῶν ὁσημέραι ἀποχριστιανιζομένων λαῶν. Πιστεύομεν ὅτι πολλοὶ τούτων εἶναι καὶ ἅγιοι καὶ σοφοί, διὰ τοῦτο δὲ ἀκριβῶς ἔχομεν τὴν γνώμην, ὅτι ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ζῆ καὶ κινεῖται μέσα εἰς μίαν τραγικότητα, ἀν εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμοποιοῦμεν τὴν λέξιν προκειμένου περὶ Ἐκκλησίας. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ ἐπαναστατῆ ἡ συνείδησις πολλῶν ἐν τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ πολλὰ εἰς τὰ ὁποία ἐφθασεν ἡ Ρώμη, χωριθεῖσα τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον καὶ χωρήσασα πέρα πάντοτε ὀρίου δογματικῆς διαπτύξεως, μὴ ἐρμηνεύουσα πλέον τὴν ἀποκεκαλυμμένην ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ θεῖαν ἀλήθειαν, ἀλλ' εἰσάγουσα εἰς αὐτὴν «*ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας ἀνθρώπων*» (Ματθ. ιε' 9).

2. Ἀντιλαμβάνομεθα τὴν δυσχερῆ θέσιν τῶν Ἐπισκόπων τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἐνώπιον τῶν χριστιανῶν, τῶν ὁποίων ἡ συνείδησις ὀπωσδήποτε δὲν δέχεται καὶ ἀπορρίπτει δόγματα ὡς τὸ περὶ πρωτείου καὶ ἀλαθήτου, ὅταν εἶναι γνωστὸν πλέον πῶς προέκυψαν τοιαῦται διδασκαλαὶ καὶ διὰ τίνων πλαστογραφημάτων ἐπεχειρήθη ἡ στήριξις των. Ἐν τῇ οἰκουμενικῇ λεγομένῃ Β' Συνόδῳ τοῦ Βατικανοῦ ἐφάνη ἀκριβῶς ἡ τραγικότης αὕτη περὶ τῆς ὁποίας λέγομεν, ἐν μέσῳ διαφωνιῶν καὶ ἀντιθέσεων, αἵτινες ἠπειλήσαν τὴν διάλυσιν τῆς Συνόδου. Πῶς εἶναι δυνατὸν ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία νὰ ἀποστῆ θέσεων καὶ νὰ παραιτηθῆ ἀξιώσεων, αἵτινες δυστυχῶς εἶναι δογματικῶς κατωχυρωμένοι ; Τοῦτο θὰ ἦτο ἄρνησις ἑαυτῆς. Διὰ τοῦτο οἱ λόγοι τῶν Παπῶν, οἵτινες ἠκούσθησαν εἰς τὴν Σύνοδον, συγκλίνουν ὅλοι ἐπὶ τὸ αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ἡ Β' Βατικάνειος Σύνοδος προτίθεται νὰ διατηρήσῃ ἄθικτα πάντα τὰ δόγματα ταῦτα, τὸ πρωτεῖον δηλαδὴ ἐξουσίας καὶ τὸ ἀλάθητον, ἀπλῶς δὲ νὰ ἐκθέσῃ αὐτὰ διὰ νέων τρόπων καὶ φραστικῶν διατυπώσεων καὶ γλωσσικῶν καὶ θεολογικῶν σχημάτων». Ἰδοὺ τί εἶπεν ὁ Πάπας Παῦλος ΣΤ' ἐπὶ Συνόδου· «*ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς Α' Βατικανεῖου Συνόδου ὠρίσθησαν καὶ ἠρμηνεύθησαν αἱ πράγματι καὶ ἀληθῶς μοναδικαὶ καὶ ὑψίσται προνομίαι, ἃς ὁ Χριστὸς ἐχορήγησεν εἰς τὸν Πέτρον καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ... Ἡ παρούσα Σύνοδος δέον νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὴν διδασκαλίαν ἐκείνης περὶ τῶν δικαιομάτων τοῦ Ὑπάτου Ἀρχιερέως». Μετὰ τοὺς λόγους τούτους, ποῖαν ἐνοιῶν καὶ ποῖαν ἀξίαν δύναται νὰ ἔχῃ ἡ διακήρυξις ἡ γενομένη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Πάπα ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῶν ἐργασιῶν τῆς Δ' περιόδου τῆς Συνόδου ; Τότε ὁ Πάπας Παῦλος ΣΤ' μετὰ τῶν ἄλλων εἶπεν, ὅτι «*ἡ Ἐκκλησία τῆς Β' Βατικανεῖου Συνόδου ἠγάπησε μετὰ οἰκουμενικῆς καρδίας πάντας τοὺς χριστιανοὺς ἀδελφοὺς, τοὺς ὄντας ἔξω τῆς τελείας ἐνώσεως μετὰ Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας...». Δεχόμεθα ὅτι δὲν δύναται νὰ ὀμιλήσῃ ἄλλως ἢ**

Ρώμη, και αντίλαμβανόμεθα ότι χωρισθείσα τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ αἰῶνας, κινεῖται ἐντὸς ἰδίου κόσμου, τὸν ὁποῖον μάτην ἀγωνίζεται νὰ ἐπιβάλλῃ ἐπὶ τῶν ἄλλων χριστιανῶν, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν Ὁρθοδόξων. Παρὰ τὴν καλὴν θέλησιν, πρὸς τὴν ὁποῖαν κάμνει ἔκκλησιν ὁ Παπᾶς Παῦλος ΣΤ' ἐν τῇ Ἐγκυκλίῳ ἐπιστολῇ αὐτοῦ (Ecclesiam suam) καὶ τὴν ὁποῖαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ διαβεβαιούμεθα ὅτι ἔχομεν, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποστῶμεν τῶν ἀρχῶν τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως. Αἰσθανόμεθα καὶ ἡμεῖς τὴν κρισιμότητα τῶν καιρῶν, θλιβόμεθα εἰλικρινῶς διὰ τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐπικροτοῦμεν εἰς πᾶσαν ἐκατέρωθεν θεοφιλῆ προσπάθειαν διὰ τὴν ἄρσιν τῶν ἐμποδίων, ἐπιρροίτομεν δὲ τὰ περαιτέρω εἰς τὸν Θεόν, διὰ θαύματος τοῦ ὁποίου μόνον δύναται νὰ γεφυρωθῇ τὸ μεταξὺ τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῶν λοιπῶν Ἐκκλησιῶν χάσμα, κυρίως δὲ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς, ἥτις δύναται νὰ φέρῃ ὄνομα Ἐκκλησίας. Εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θέλει νὰ ἀθετήσωμεν τὴν πίστιν μας καὶ ὅτι ἄρα ἔχομεν χρέος νὰ παραφυλάξωμεν τὴν Ὁρθοδοξίαν, ἡ ὁποία μᾶς ἐξέθρεψεν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐστήκαμεν καὶ διὰ τῆς ὁποίας σωζόμεθα (πρβλ. Α' Κορ. ιε' 1,2).

Ὁ γράφων ἔχει τὴν αἴσθησιν, ὅτι δὲν ἤγγισε τὸ θέμα εἰς τὴν οὐσίαν του, ὅτι δὲν ἠδυνήθη νὰ εἴπῃ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον συνέχει τὴν ψυχὴν του, καὶ διαπιστώνει εἰς τὸ τέλος, ὅτι τοῦτο εἶναι μᾶλλον θέμα ζήσεως πνευματικῆς καὶ ὄχι τόσοσιν γνώσεως θεολογικῆς. Ἡ ἐξέτασις τοῦ θέματος ἀπαιτεῖ μίαν ἀπόλυτον εἰλικρίνειαν καὶ μίαν ἄκραν ταπεινώσιν καὶ πρέπει νὰ τὸ πλησιάσῃ τις, καθὼς ἄλλως ὄλα τὰ θέματα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πίστεως, μὲ ἱεράν κατάνυξιν καὶ ὄχι μὲ θεολογικὸν ὀρθολογισμόν. Δυστυχῶς τοῦτο εἶναι τὸ γνώρισμα τῆς νεωτέρης θεολογικῆς σκέψεως, εἶναι σκέψις ὀρθολογισμοῦ, ὥστε νὰ ἔχουν ἐδῶ πλήρη ἐφαρμογὴν οἱ λόγοι τοῦ Μεγάλου Βασιλείου «τεχνολογοῦσι λοιπὸν οὐ θεολογοῦσιν οἱ ἄνθρωποι» (Ἐπιστ. 90). Εἶναι δὲ καὶ τοῦτο ἐν τῶν ἐκ τῆς Δύσεως δεινῶν, ὁ σχολαστικισμὸς ἢ ὁ θωμισμὸς ἢ ὁ ὀρθολογισμὸς εἰς τὴν Θεολογίαν. Ἡ θεολογικὴ σκέψις τῆς Ὁρθοδοξίας εἶναι βιωματικὴ, κανὼνα δὲ γενικὸν τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ τὸ «πρᾶξις θεωρίας ἐπίβασις». Οἱ «ἀτέλειστοι» δὲν δύνανται νὰ θεολογοῦν, εἰδεμὴ θὰ «ἀργῇ τὸ Εὐαγγέλιον», θὰ ἐκτίθεται ἢ πίστις καὶ θὰ διίστανται ἔτι μᾶλλον αἱ Ἐκκλησίαι. Οἱ λόγοι ταπεινώσεως καὶ μετανοίας, οἵτινες ἠκούσθησαν ὑπὸ τῶν Παπῶν ἐν τῇ Β' Συνόδῳ τοῦ Βατικανοῦ, εὐρίσκοντο εἰς ὄξειαν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ περιβάλλον, τὸ ὁποῖον ἤκιστα ἐρμηνεύει τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα. Ἡ μέλλουσα πράγματι Οἰκουμενικὴ Σύνοδος δύναται νὰ συνέλθῃ, ἔστω καὶ ἐν Ρώμῃ, ὄχι ὅμως ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Πέτρου, ἀλλ' εἰς μίαν ἀρχαίαν βασιλικήν, ἢ εἰς τὰς κατακόμβας ἢ καὶ εἰς τὸν Κολοσσαῖον, ἐκεῖ ὅπου ὅσοι πιστεύουν καταλύσσονται καὶ ἀπεκδύονται πᾶσαν ἀλαζονίαν καὶ πᾶσαν καύχησιν καὶ παραιτοῦνται πάσης ἀνθρωπίνης ἀξιώσεως. Διότι ἡ προσέγγισις καὶ ἡ ἐπανένωσις τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως θὰ ἐπιτευχθῇ μόνον ἐν τῷ αἵματι τῶν Μαρτύρων τῆς πίστεως, ἐν τῷ πνεύματι τῆς ταπεινώσεως ὄλων τῶν

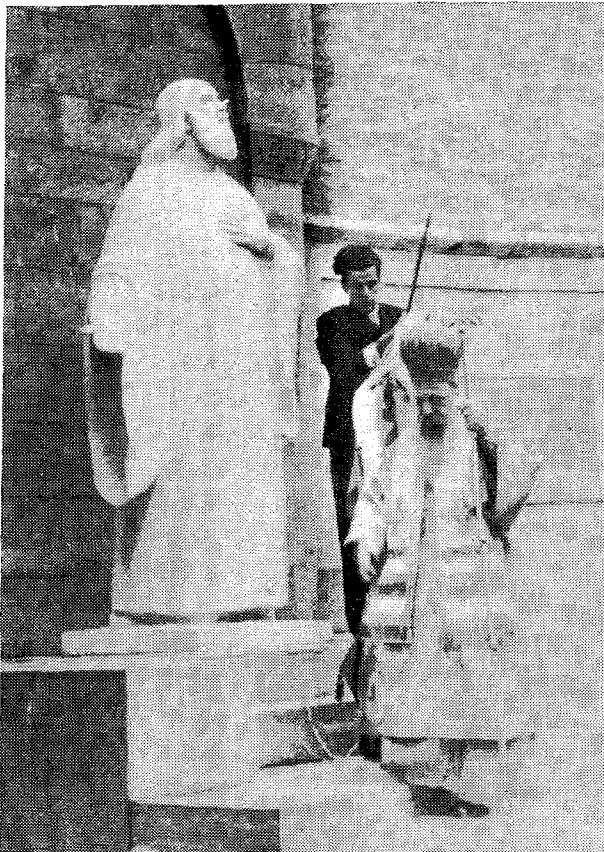
Ἁγίων καὶ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, ὅστις εἶναι ἡ κεφαλὴ τῆς ἀοράτου καὶ τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας, ὁ ποιμὴν καὶ ἐπίσκοπος τῶν ψυχῶν ἡμῶν (πρβλ. Α' Πέτρ. β' 25). «...Δὲν εἶναι ἀδύνατος ἡ ἔνωσις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως», γράφει ἀκριβῶς ὁ ἀείμνητος Ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος ὁ Παπαδόπουλος, «ἀρκεῖ νὰ ἀρθῶσιν ἐκ μέσου οἱ προκαλέσαντες τὸ ἀνεξάρτητον σχίσμα τῆς Δύσεως λόγοι, καὶ δὴ ἀρκεῖ ὁ Πάπᾶς τῆς Ρώμης νὰ θεωρήσῃ ἑαυτὸν χριστιανὸν Ἐπίσκοπον, οὐχὶ δὲ μονάρχην τῆς Ἐκκλησίας, ἥς ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός, καὶ νὰ καταλάβῃ μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐκείνην τὴν θέσιν, ἣν ἀνεγνώριζεν αὐτῷ ἡ ἀρχαία πρὸ τοῦ σχίσματος Ἐκκλησία» (Ἐπιστολὴ β' πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον τῶν ἐν Ἑλλάδι Ἑλληνορθύμων Γ. Χαλαβατζῆν).

Δ'

1. Ἡ Ἐκκλησία εἰς τὴν τελειότεραν αὐτῆς ἔκφρασιν εἶναι κοινωνία λατρείας, ἱερωσύνης καὶ ἱερατείας. Ὅταν λέγωμεν ἱερωσύνην καὶ ἱερατείαν, δὲν ἐννοοῦμεν ἱεροκρατίαν, καθὼς ἐκ τινος προκαταλήψεως θὰ ἐσπευδῆ τις ἴσως νὰ ὑπολάβῃ. Ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος τῆς Ἐκκλησίας ὡς κοινωνίας λατρείας ἀπετέλεσε ποτε μομφὴν τοῦ Προτεσταντισμοῦ κατὰ τῆς Ὁρθοδοξίας, τινὲς δὲ τῶν ἡμετέρων πτοηθέντες καὶ ἔμποβοι γενόμενοι ἀπελογήθησαν ὑπὲρ τοῦ ἀντιθέτου, ὅπερ δὲν εἶναι καὶ εἰς τὸ ὁποῖον δὲν πρέπει νὰ μεταπίπτῃ ἡ Ἐκκλησία, μίᾳ δηλαδὴ ἐγκόσμιος ὀργάνωσις, ἥτις κινεῖται καὶ δρᾷ ἐντὸς τῶν πλαισίων ἐνὸς κοινωνικοῦ εὐδαιμονισμοῦ. Ἄλλ' ἔτι καὶ σήμερον πολλοί, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν καὶ πίεσιν πολιτικῶν θεωριῶν καὶ κοινωνικῶν καταστάσεων, ἀγνοοῦντες τὸν θεῖον χαρακτήρα τῆς Ἐκκλησίας καὶ παρερμηνεύοντες τὴν παρουσίαν καὶ τὴν ἀποστολὴν αὐτῆς, ὑπολαμβάνουν ταύτην ὡς ἓνα ἀνθρώπινον θεσμὸν τὸ γε νῦν καλὸν καὶ χρήσιμον, μάλιστα δὲ διὰ τὰς λαϊκὰς τάξεις. Δι' ὅσων διδάσκει ἡ Ἐκκλησία περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς συγκρατεῖ εἰς μίαν τάξιν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸν παρόντα βίον, δι' ὅσων δὲ ἡ Ἐκκλησία φιλανθρωπικῶς ἐργάζεται βοηθεῖ εἰς τὸ κοινωνικὸν ἔργον τῆς Πολιτείας. Πρόκειται περὶ μιᾶς δεινῆς πλάνης καὶ περὶ μιᾶς νεοανθρωπιστικῆς αἰρέσεως, ἥτις ἤδη διαδίδεται καὶ μεταξὺ τῶν πιστῶν καὶ αὐτῶν τούτων τῶν ἐκκλησιαστικῶν λειτουργῶν· εἶναι ἡ πλάνη καὶ ἡ αἵρεσις τῆς κοινωνικῆς δραστηριότητος ἢ τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλ' ὅμως ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι ἐγκόσμιος καὶ κοινωνικὴ ὀργάνωσις, ἀλλὰ πνευματικὴ καὶ θεῖος ὀργανισμὸς. Οἱ δὲ ἱερεῖς τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἀνωτέρω περὶ ἐλέχθη, οὕτε κοινωνικοὶ λειτουργοὶ εἶναι οὕτε ἔτι μᾶλλον πολιτικοὶ ὑπηρετοῦν, ἀλλὰ κατὰ τὸν θεόπνευστον λόγον «ὑπηρετοῦν Χριστοῦ καὶ οἰκονόμοι μυστηρίων Θεοῦ», ἱερατοῦργοι τοῦ Εὐαγγελίου καὶ λειτουργοὶ τῆς θείας χάριτος. Ἡ χάρις τῆς ἱερατείας εἶναι χάρις λειτουργικῆ, τὸ ὑπηρετεῖν εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς θείας βουλῆς πρὸς ἀναγέννησιν καὶ σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων εἶναι λειτουργία ἢ, ἔτι γενικώτερον, πᾶν ὅ,τι τε-

λείται κατὰ θεϊαν βουλήν καὶ τάξιν ἐν τῷ φυσικῷ καὶ πνευματικῷ κόσμῳ εἶναι λειτουργία. Ὅθεν ἡ Ἐκκλησία, ὡς θεσμός καὶ ὡς ἔργον, εἶναι θεία λειτουργία.

Ὅ,τι τελεῖται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔχει χαρακτῆρα λειτουργικόν· τελεῖται κατὰ θεϊαν βουλήν καὶ τάξιν καὶ ὑπηρετεῖ εἰς τὸν σκοπὸν τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων. Ἐάν δὲν ἐξασφαλίζη τὰς δύο αὐτὰς προϋποθέσεις, οὐ μόνον λειτουργικὴ δὲν εἶναι πράξις, ἀλλ' οὐδὲ κἂν ἔχει θέσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Πᾶσα ἱερατικὴ ἐνέργεια, πᾶσα τέχνη καὶ πᾶν σύμβολον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔχει χαρακτῆρα λειτουργικόν, οὕτω δὲ μόνον ἔχει θέσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Δὲν εἶναι ἀνευ σημασίας τὸ γε-

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, ἀποχωρῶν μετὰ τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀδριάντος τοῦ Ἐθνομάρτυρος Χρυσοστόμου Σμύρνης.

γονός, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τὴν ὑπερτάτην ἐν αὐτῇ πράξιν, τὸ θεϊότατον μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας καὶ Κοινωνίας ἀνόμασε λειτουργίαν. Τὰ πάντα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κορυφοῦνται ἐν τῇ θείᾳ Λειτουργίᾳ, ἥτις εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν δημόσιον ἔργον, ἡ ἱερωτάτη πράξις τῆς Ἐκκλησίας, ὡς κοινότητος καὶ ὡς συνάξεως ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, θεία ὄντως κοινωνία καὶ ἥλιος περὶ τὸν ὁποῖον στρέφεται ὀργανικῶς συνδεδεμένον ὅλον τὸ σύστημα τῆς θείας Λατρείας. Ἡ θεία Λειτουργία συνδέει ὁλόκληρον τὴν Ἐκκλησίαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, τὴν θριαμβεύουσιν ἐν οὐρανοῖς καὶ

τὴν στρατευομένην ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ συνάπτει τοὺς ποιμένας καὶ τοὺς ποιμαινομένους, τὰς φυλάς καὶ τὰ ἔθνη εἰς ἓνα λαόν, τὸν λαὸν τοῦ Κυρίου. Ἐν αἰώνιον παρὸν καὶ μία διαρκὴς θεία Λειτουργία εἶναι ἡ Ἐκκλησία.

Ἡ ἱερωτέρα ἐννοία ἐν τῷ φυσικῷ καὶ πνευματικῷ κόσμῳ εἶναι ἡ ἐννοία τῆς λειτουργίας, ἡ δὲ ἱερωτέρα πράξις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἶναι ἡ θεία Λειτουργία. Ὅ,τι δέ, καθὼς ἐλέχθη, ἐν τῷ φυσικῷ καὶ πνευματικῷ κόσμῳ τελεῖται κατὰ θεϊαν βουλήν καὶ τάξιν ἐπὶ σκοπῶν τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων εἶναι λειτουργία. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς λειτουργίας συγκεφαλαιοῦται τὸ πᾶν, ἡ τε δημιουργία καὶ ἡ ἀνακαίνισις τοῦ κόσμου, ἡ τε πλάσις καὶ ἡ ἀνάπλασις τοῦ ἀνθρώπου. Λειτουργικὰ πνεύματα εἶναι οἱ θεοὶ Ἄγγελοι, «εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν» (Ἐβρ. α' 14). Λειτουργοὶ τῆς θείας χάριτος εἴμεθα οἱ διὰ τῆς χειροτονίας λαβόντες τὴν ἱερωσύνην, οἵτινες εἰ καὶ «πολλῶν κατωτέρω κείμεθα τοῦ ἱερατεύειν τῷ Θεῷ» (Γρηγ. Θεολ. Ἀπολογητικός, Μ. 35, 509 Α), κατὰ τὸ πλήθος τοῦ ἐλέους αὐτοῦ, καταξιούμεθα ἵνα προσφέρωμεν τὴν λογικὴν καὶ ἀναίμακτον θυσίαν «ὡπὲρ τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων». Λειτουργοὶ καὶ ἱερεῖς ἐν γενικῇ τινι ἐννοίᾳ διὰ τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος, «ὄλοκαντώματα λογικά, θύματα τέλεια... ὅλους διδόντες ἑαυτοὺς» (Γρηγ. Θεολ. Εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα. Μ. 36, 417Α) εἶναι οἱ τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν ἱεουργοῦντες καὶ «ἐπιτελοῦντες ἀγιωσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ» (Β' Κορ. ζ' 1). Θεϊαν Λειτουργίαν τελεῖ ἡ σύναξις τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ ἱερέως καὶ διὰ τοῦ ἱερέως καὶ γίνονται οἱ πιστοί, οὐ μόνον θεωροί, ἀλλὰ καὶ «θείας κοινωνοὶ φύσεως» (Β' Πέτρ. α' 4). Ὁ ἱερεὺς δέεται πρὸ τῆς ἁγίας Τραπέζης ἐνώπιον τοῦ Σώματος καὶ τοῦ Αἵματος τοῦ Κυρίου καὶ ὁ λαὸς ἀναβοᾷ τὸ «Κύριε, ἐλέησον»· ὁ ἱερεὺς εὐλογεῖ καὶ ὁ λαὸς προσπίπτει. Τοῦτο κυρίως εἶναι τὸ ἔργον τοῦ ἱερέως, τὸ εὐλογεῖν καὶ ἀγιάζειν, ἔργον λειτουργικόν. Ὁ Πατὴρ ἀπέστειλε τὸν Υἱὸν εἰς τὸν κόσμον «εὐλογοῦντα ἡμᾶς» (Πράξ. γ' 26), τοῦτου δέ, ἀναστάντος μετὰ τὴν θυσίαν καὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ Σταυροῦ, τελευταία σωματικῶς ὁρατὴ πράξις εἶναι ἡ εὐλογία τῆς Ἀναλήψεως, πράξις λειτουργικὴ. Ταύτην τὴν ἱερωτάτην, τὴν ζῶσαν καὶ ζωοποιοῦσαν χειρονομίαν ἐπαναλαμβάνει ὁ ἱερεὺς ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῶν πιστῶν, λέγων· «Εἰρήνη πᾶσι», εἰς δὲ τὸ τέλος τῆς ἱερέας Ἀκολουθίας ὁ λαὸς ψάλλει· «Τὸν εὐλογοῦντα καὶ ἀγιάζοντα ἡμᾶς...». Τὰ πάντα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔχουν χαρακτῆρα λειτουργικόν καὶ διὰ πάντων «καὶ διὰ ὁρατῶν καὶ δι' ἀοράτων» μεταδίδεται ἡ ἀόρατος θεία χάρις.

«Ἡ ἱερωσύνη εἶναι ὑπηρεσία, συνισταμένη κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ προσφορᾷ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας, τῆς Εὐχαριστίας» (Χ. Παπαδοπούλου, Ἡ ἱερωσύνη. Ἐφημέριος 1952, 10), ὅθεν ὁ ποιμὴν τῆς Ἐκκλησίας εἶναι κυρίως ἱερεὺς, λειτουργὸς δηλαδὴ τῶν θείων Μυστηρίων. Τοιοῦτος φαίνεται κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον ἐνώπιον τῶν πιστῶν, οὐ μόνον ὅταν τελῇ τὴν θεϊαν Λειτουργίαν, τὰ λοιπὰ Μυστήρια καὶ τὰς ἄλλας ἱερέας πράξεις, ἀλλὰ καὶ ὅταν κηρύττῃ τὸν θεῖον λόγον.

Εἶναι καὶ τὸ θεῖον κήρυγμα ὅπωςδήποτε ἱερουργία, διὰ τοῦτο ὁ Ἐπίσκοπος κατὰ τὴν χειροτονίαν τοῦ Πρεσβυτέρου ἐπικαλεῖται τὴν θεῖαν χάριν, ἵνα ἀξιῶσθαι τὸν χειροτονούμενον «*ἱερουργεῖν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας*». Ἄλλὰ καὶ ὅταν κυβερνᾷ καὶ κατευθύνῃ πνευματικῶς τὸ λογικὸν ποιμνιον καὶ τότε ὁ ποιμὴν ἐνεργεῖ ἱερουργικῶς καὶ λειτουργικῶς, «*ἐνδεδυμένος τὴν τῆς ἱερατείας χάριν*». Καὶ ὅταν ὁ ἱερεὺς ἀσχῆ τὸ ἔργον τῆς φιλανθρωπίας καὶ ἐμφανίσῃ ἔμπρακτον καὶ ζῶσαν τὴν πίστιν τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ ἀγάπῃ, κινεῖται καὶ δρᾷ ὡς λειτουργὸς τῆς Ἐκκλησίας καὶ οὐδέποτε ὡς κοινωνικὸς λειτουργὸς ἢ κρατικὸς υπάλληλος. Πᾶσα ἢ διακονία τοῦ ἱερέως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἶναι ἱερουργία καὶ διακονία λειτουργικῆ, γίνεται δηλαδὴ κατὰ θεῖαν βουλήν καὶ τάξιν ἐπὶ σκοπῷ τὴν σωτηρίαν τῶν πιστῶν. Αὐτὴ ἢ ζωὴ τοῦ λειτουργοῦ τῆς Ἐκκλησίας δὲν νοεῖται, καθὼς καὶ ἡ ζωὴ παντὸς πιστοῦ, εἰ μὴ ὡς λειτουργία, ὡς λογικὴ λατρεία καὶ θυσία ζῶσα εἰς τὸν Θεόν. Τὸ ἔργον τοῦ ἱερέως, καθὼς ἀκριβῶς διαγράφει τοῦτο ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, εἶναι ἔργον λειτουργοῦ «*ἀγνάς τε πέμπει προσφορὰς ὑπὲρ τέκνων, ἕως ἂν αὐτὸς προσφορὰν κατατίσῃ*». Νὰ ἱερουργῇ δηλαδὴ ὑπὲρ τῶν πιστῶν, ἕως οὗ, καθὼς λέγει πάλιν ὁ αὐτὸς ἱερός τῆς Ἐκκλησίας Πατήρ, «*ποιήσῃ τὴν τελευταίον μυστήριον*» (Εἰς τοὺς Μακκαβαίους. Μ. 37, 1221).

2. Ὅτε ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος ἐπορεύετο δεδεμένος ἀπὸ Ἀντιοχείας εἰς Ρώμην, ἵνα ἐπισφραγίσῃ ἐκεῖ τὴν ἱερατικὴν αὐτοῦ διακονίαν καὶ «*ποιήσῃ τὴν τελευταίον μυστήριον*», τότε λοιπὸν ὁ ἱερός ἐκεῖνος πρεσβύτερος, ἐνδεδυμένος «*ἱερωσύνης στολισμὸν*» ἔγραφε διὰ τοῦ κύρους τῆς ἡλικίας καὶ τοῦ μαρτυρίου καὶ διὰ τῆς πείρας τῆς ἀγιωσύνης πρὸς τοὺς χριστιανούς τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Μ. Ἀσίας· «*σπουδάσετε πικρότερον συνέρχεσθαι εἰς εὐχαριστίαν Θεοῦ καὶ εἰς δόξαν. Ὅταν γὰρ πικρῶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ γίνεσθε, καθαιροῦνται αἱ δυνάμεις τοῦ σατανᾶ καὶ λύεται ὁ ὄλεθρος αὐτοῦ ἐν τῇ ὁμοιοῖα ὑμῶν τῆς πίστεως· οὐδὲν ἐστὶν ἄμεινον εἰρηγῆς» (Πρὸς Ἐφεσίους XIII, 1-2). Ἐχομεν ἐνταῦθα τὴν Ἐκκλησίαν ὡς σὺνάξιν ἐν λειτουργίᾳ, ἣτις ἀποτελεῖ κραταιοτάτην δύναμιν, ἀφοῦ δι' οὐδεμιᾶς ἐτέρας δυνάμεως καθαιροῦνται αἱ δαιμονικαὶ δυνάμεις καὶ λύεται ὁ ὄλεθρος τοῦ σατανᾶ καὶ δι' οὐδενὸς ἐτέρου τρόπου ἢ εἰρήνη, ἣς «*οὐδὲν ἐστὶν ἄμεινον*» παγιοῦται ἐν ἀνθρώποις, εἰ μὴ διὰ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ἐν λειτουργικῇ συνάξει τελοῦσης. Βραδύτερον καὶ μετὰ τὴν λήξιν τῶν ἐξωτερικῶν διωγμῶν, ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ἀντιτασσόμενος εἰς ἐσωτερικούς διώκτας, θά ἀναφωνῇ «*οὐδὲν Ἐκκλησίας δυνατώτερον*» (Ὁμιλία πρὸ τῆς ἐξορίας Μ. 52, 429)· καὶ δὲν θά ἐννοῇ ἀσφαλῶς οὔτε τὸν ὕλικόν πλοῦτον τῆς Ἐκκλησίας οὔτε τὴν κοσμικὴν αὐτῆς ἰσχύϊν καὶ τὴν τελείαν ἀνθρωπίνην ὀργάνωσιν, ἀλλὰ τὴν δύναμιν τῆς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν λειτουργικῇ συνάξει συγκροτουμένης Ἐκκλησίας. Ἄλλ' εἶναι βέβαιον, ὅτι διὰ τὰ ἴδωμεν καὶ ζήσωμεν τὴν πραγματικότητα περὶ τῆς ὁποίας ἤδη λέγομεν, πρέπει νὰ ἀπαλλάξωμεν τὴν σκέψιν μας καὶ τὰ αἰσθήματα ἐκ πολλῶν ἐπιδρά-*

σεων καὶ ἀντιλήψεων τοῦ παρόντος καιροῦ. Διότι αἱ ἐπιδράσεις καὶ αἱ ἀντιλήψεις αὗται ἀμβλύνουν τὴν πνευματικὴν μας ὄρασιν καὶ μεταθέτουν τὸ ὀπτικὸν κέντρον τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας συνειδήσεως.

Ἡ λειτουργία, ὡς ἱερωτάτη ἐννοία καὶ πραγματικότης εἰς τὸν φυσικὸν καὶ πνευματικὸν κόσμον, εἶναι ἢ ἐμπεφυκυῖα θεῖα τάξις τῶν ὄντων. Ἡ θεῖα λειτουργία, ὡς ἀγιωτάτη πράξις καὶ τελετὴ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, διὰ τῆς ὁποίας συνέχεται καὶ εἰς τὴν ὁποίαν κορυφούται ἢ θεῖα Λατρεία, εἶναι τὸ ἀξιώτατον καὶ ὑπερτάτον ἔργον εἰς τὸν ὄρατὸν καὶ ἀόρατον κόσμον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ἐν τῇ Λατρείᾳ τῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα ἐν τῇ θεῖᾳ Λειτουργίᾳ ἐνοῦται καὶ ἀποκαθίσταται ὀργανικῶς ὁ διεσπασμένος βίος τῶν ἀνθρώπων. «*Ἡμᾶς δὲ πάντας, τοὺς ἐκ τοῦ ἐνὸς ἄρτου καὶ τοῦ ποτηρίου μετέχοντας, ἐνώσαις ἀλλήλοις εἰς ἐνὸς Πνεύματος ἁγίου κοινωνίαν*», δέεται ὁ λειτουργὸς κατὰ τὴν θεῖαν Λειτουργίαν. Κατὰ τὴν θεῖαν Λατρείαν καὶ μάλιστα κατὰ τὴν θεῖαν Λειτουργίαν, θεωροῦ καὶ μύσται γινόμενοι τῶν ὄσων τελοῦνται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, θεώμεθα τὴν θεῖαν ἀλήθειαν καὶ γευόμεθα τὴν σωτήριον χάριν. Διότι ὅσα τελοῦνται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν δὲν εἶναι ψιλαὶ πράξεις ψυχολογικῆς μόνον σημασίας, εἶναι ἱεραὶ πράξεις οὐσίας· τελουμένων τῶν θεῶν Μυστηρίων οἱ θεωροὶ καὶ μύσται θεῶνται καὶ θεοῦνται. Αἱ δὲ ἐκκλησιαστικαὶ ἑορταὶ δὲν εἶναι ἀπλῶς περιστάσεις καὶ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων ἢ Ἐκκλησία ψυχολογικῶς μόνον καὶ μᾶλλον ἐξωτερικῶς ἐπιδρᾷ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πιστῶν. Αἱ ἑορταὶ τῆς Ἐκκλησίας ἔχουν περιεχόμενον πνευματικόν, οὐσιαστικόν, πραγματικόν. Δὲν εἶναι μόνον ἐπέτειοι ἱστορικῶν γεγονότων, ἀλλὰ μυσταγωγικαὶ πράξεις καὶ μυστικαὶ ἐπαναλήψεις τῶν γεγονότων τούτων εἰς τὰς καρδίας τῶν πιστῶν. Τὰ ἱερά πρόσωπα καὶ τὰ γεγονότα τῆς πίστεως εἶναι πάντοτε παρόντα καὶ ἐνώπιόν μας· δὲν ἀναγόμεθα εἰς αὐτὰ διὰ τῆς μνήμης καὶ δὲν τὰ βλέπομεν διὰ τῆς φαντασίας, ἀλλὰ ἀναστρέφομεθα μετὰ τῶν προσώπων καὶ ζῶμεν τὰ γεγονότα ἐπαναλαμβάνόμενα εἰς τὸ παρόν. Ἡ ἱερά αὕτη καὶ πνευματικὴ πραγματικότης, ἐναγκαλιζομένη καὶ ἐξαγιάζουσα τὸν βίον τῶν πιστῶν καὶ μυσταγωγοῦσα αὐτοὺς πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῆς ὀρθοδόξου εὐσεβείας.

Κατακλείομεν τὴν παροῦσαν αὐτοσχέδιον μελέτην ἐπανερχόμενοι ἐν ἐπιλόγῃ εἰς τὸν μακάριον καὶ αἰδιμον πατέρα τῆς Ἐκκλησίας, τὸν ἀείμνηστον Ἀρχιεπίσκοπον Χρυσόστομον τὸν Παπαδόπουλον. Παρατηρήθη ἤδη ἐπὶ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ, ὅτι «*φέρων ἐφόδιον ὄντως χριστιανοπρεπῆ ἀνατροφῆν, ἐκ παίδων ἠγάπησε τὰ ἱερά γράμματα*». Ἀνακαλύπτομεν εἰς τὸν λόγον τοῦτον ἠγαπημένου αὐτοῦ μαθητοῦ τὰς ρίζας τῆς προσωπικότητος τοῦ Χρυσόστομου Παπαδοπούλου, ὡς ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ ἱερέως καὶ ὡς ἐπιστήμονος καὶ σοφοῦ διδασκάλου. Ἐγεννήθη ἐν Μαδύτῳ ὑπὸ εὐσεβῶν γονέων, Ἀνέστη ἱερέως καὶ Φωτεινῆς. Ἡ ἱερατικὴ αὐτοῦ καταγωγή καὶ ἀνατροφή ἐν μέσῳ ἐκκλησιαστικοῦ ἱερατικοῦ καὶ λειτουργικοῦ περιβάλλοντος ἐπέδρασαν

ἀσφαλῶς βαθύτατα εἰς τὴν φύσει ἀγαθὴν ψυχὴν του. Δυστυχῶς ἡ ἱερατικὴ αὐτῆ οἰκογενειακὴ συνέχεια καὶ παράδοσις τείνει νὰ ἐκλείψῃ, διὰ τοῦτο ματαίως ἀγωνιζόμεθα νὰ δημιουργήσωμεν ἱερὸν κλῆρον διὰ μόνων τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Σχολῶν καὶ τῶν Φροντιστηρίων, εἰς τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ πλεῖστον διδάσκουν λαϊκοὶ θεολόγοι. Ὁ πατὴρ τοῦ ἀειμνήστου Χρυσόστομου ἦτο ἐφημέριος ἐν τῷ ἐν Μαδύτῳ ἱερῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ ἰδιαιτέρα εὐλάβεια τοῦ Ἀρχιεπισκόπου πρὸς τὸν ἅγιον Ἰωάννην, τὴν παλαιὰν εἰκόνα τοῦ ὁποίου κομισθεῖσαν ἐκ τῆς γενετείας ἐναπέθεσεν ἐν τῷ ἐν Νέᾳ Μαδύτῳ τῶν Ἀθηνῶν ἀνεγερθέντι ὁμωνύμῳ ναῷ. Κατὰ τὴν μοναχικὴν του κουρὰν διετήρησε τὸ βαπτιστικὸν του ὄνομα Χρυσόστομος, ἕπερ ἔλαβεν εἰς μνήμην θείου του Χρυσόστομου μοναχοῦ. Ἀπὸ τῆς νηπιακῆς αὐτοῦ ἡλικίας ὁ ὕστερον ἀγαθὸς ἱερεὺς καὶ σοφὸς θεολόγος ἔσχε «*διδάσκαλον διηρηκῆ τὴν προσηγορίαν*», διότι «*αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ λεγόμενα τὰ ὀνόματα τῶν ἁγίων τοῖς φιλοθέοις εἰσὶν αἰδέσιμα*», καθὼς παιδαγωγικώτατα παρατηρεῖ ὁ χρυσορρήμων διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας (Κατὰ τῶν ἀπολειφθέντων... Μ. 51,149), διὰ τοῦτο καὶ προτρέπει περὶ τῆς τῶν τέκνων ἀνατροφῆς: «*εὐθέως αὐτοῖς ἀπὸ τῆς προσηγορίας παρέχουμεν ἀρετῆς ζῆλον*» (Περὶ κενοδοξίας καὶ ὅπως δεῖ τοὺς γονεὺς ἀνατρέφειν τὰ τέκνα, ἔκδ. Παπύρου, ἀριθμ. 96, σ. 66).

Ὁ ἀείμνηστος Ἀρχιεπίσκοπος ἐτιμᾶτο παρὰ πάντων καὶ ἦτο σεβαστὸς εἰς ὅλους ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, μάλιστα δὲ τοὺς ἀνθρώπους τῶν Γραμμάτων καὶ τῆς Ἐπιστήμης. Οὕτως, ἐπὶ τῇ ἀσθενείᾳ αὐτοῦ τῷ 1938, ἥτις ὠδήγησεν αὐτὸν εἰς τὸν τάφον, ὁ γηραιὸς ἐν Ἄνδρῳ ἱστοριοδίφης καὶ ἀκαδημαϊκὸς Δημήτριος Πασχάλης ἔγραφεν ἐν τινι αὐτοῦ ἐπιστολῇ: «*Εὐχομαι εἰς τὸν δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ νὰ ἀποδώσῃ ταχέως πλήρη τὴν υγείαν εἰς τὸν σοφὸν καὶ ἐνάρετον ἄνδρα, ὁ ὁποῖος τόσον δεξιῶς πηδαλιουχεῖ τὸ πολλὰκις χειμασθὲν σκάφος τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἶναι τὸ καύχημα καὶ ἡ δόξα τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης, δικαίως ἀποκληθεὶς πολύφωτος ἀστήρ, φωτίζων τὸ πνευματικὸν στερέωμα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*». Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος ὁ Παπαδόπουλος ὑπῆρξεν ὄντως σοφὸς καὶ ἅγιος Ἱεράρχης καὶ ἐπομένως οὐ-

δεμίᾳ ὑπερβολῇ ὑπάρχει εἰς τοὺς λόγους τοῦ Δημ. Πασχάλη. Οὐδέποτε ὠργίσθη ἢ ὠμίλησεν ἀνοικείως, οὐδέποτε λειτουργῶν ἀπέτεινε καὶ ἀπλῆν παρατήρησιν εἰς ἐπήκοον πρὸς τοὺς συλλειτουργοὺς αὐτοῦ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, καὶ ὅτε ἀκόμη παρίστατο ἀνάγκη, ὡς περὶ τούτου προσωπικὴν πείραν ἔχει ὁ γράφων. Διόκησε τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀθηνῶν καὶ ἐκυβέρνησε δεξιῶς τὸ σκάφος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ δὴ καὶ ἐν ἡμέραις πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν διαμαχῶν καὶ ἐπαναστάσεων. Κατηγορεῖται συνήθως ὑπὸ τῶν τὴν ποιμαντορίαν οἰομένων Ἀστυνομίας ἔργον, ὅτι ὑπῆρξεν ὑπεράγαν ἐπιεικῆς καὶ ἀδόκιμος περὶ τὴν λεγομένην διοίκησιν, αὐτὸς δὲ πολλάκις ἔλεγε: «*δὲν ἐγνώριζον ὅτι ἐκλήθην νὰ εἶμαι χωροφύλαξ καὶ ἐπίστευσα ὅτι ἔπρεπε νὰ εἶμαι πατήρ*». Ἀσφαλῶς τὸ δεῦτερον εἶναι δυσκολώτερον τοῦ πρώτου. Πρὸς τινα δὲ διαπρεπῆ Ἱεράρχην καὶ ἀργότερον διάδοχον αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, ὅστις ὅμως εἶχε τὴν γνώμην, ὅτι δὲν συμβιβάζεται τὸ ἔργον τοῦ ἱερέως πρὸς τὸ τοῦ διδασκάλου καὶ συγγραφέως, ἔδωκεν εὐστοχὸν ἀπάντησιν, εἰπὼν ἐπὶ Συνόδου: «*Πιστεύω, ὅτι δύναμαι καὶ ὀφείλω εἰς τὰς ὥρας τῆς σχολῆς μου, ἀντὶ νὰ ἀδολεσχῶ, νὰ μελετῶ καὶ νὰ συγγράφω*». Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος ὁ Παπαδόπουλος ἐκυβέρνησε τὴν ὁλόκληρὰ τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς εἰς τὸ πρωτῆραρχικόν του καθήκον ἀκάμπτου καὶ ἀδιαλείπτου ἀφοσιώσεως, τῆς παροιμιώδους πραότητος τοῦ χαρακτηῖρος, τῆς ἡμερότητος τοῦ ἤθους, τῆς ἱεροπρεποῦς σεμνότητος καὶ τῆς καθόλου συμβιβαστικῆς πολιτείας του...μηδέποτε γνωρίσας ἀνάπαυσιν». «Ὡς δὲ ἐπιστήμων ὁ ἀοίδιμος ἱεράρχης ἦτο μία τῶν διαπρεπεστέρων μορφῶν τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος. Καίπερ ἔχων τόσας ἀσχολίας ὡς ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, εὗρισκε καιρὸν, ἀκαταπόνητος εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ νυχθημερὸν καταγινομένης, ὅπως οἱ μεγάλοι τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες, εἰς πλουσιωτάτην κατὰ ποσὸν καὶ ποιὸν ἐπιστημονικὴν θεολογικὴν συγγραφικὴν δρᾶσιν». Ὁ ἀοίδιμος Ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος ἐποίησε τὴν Ἐκκλησίαν «*ἐν τῇ ἀκακίᾳ τῆς καρδίας αὐτοῦ*» καὶ «*μετ' ἐπιστήμης*» (Ψαλμ. ΟΖ', 72, Ἱερμ. Γ' 15).

† Ὁ Σερβίαν καὶ Κοζάνης ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΕΡΑΝ ΜΝΗΜΗΝ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΚΥΡΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Τί ὀφείλω.

Ὑπηρετῶν ὡς Ἱεροκήρυξ παρὰ τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει Μονεμβασίας καὶ Σπάρτης συνέταξα καὶ ὑπέβαλον εἰς τὴν Ἱεράν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐν ὑπόμνημα περὶ τοῦ θεσμοῦ τῶν Ἱεροκηρύκων καὶ τοῦ Θείου Κηρύγματος ἐν Λακωνίᾳ. Τὸ ὑπόμνημα αὐτὸ ἔτυχε καλῆς ὑποδοχῆς ἀπὸ μέρους τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῶν Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Κυροῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου. Δὲν ἔλαβεν ἀπλῶς γνῶσιν τοῦ ὑπομνήματός μου ἐκεῖνου, ἀλλὰ ἐμελέτησεν αὐτό, ὑπεμνήματισε καὶ τὸ ἐπέστρεψεν εἰς ἐμέ, συνιστῶν μοι νὰ τροποποιήσω καὶ κάμω αὐτὸ δημοσιεύσιμον ὡς εἶδος μελέτης. Ἡ πρῆξις αὕτη μοι ἔκαμην ἐντύπωσιν. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ Πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου εὔρε τὸν καιρὸν νὰ μελετήσῃ καὶ νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὸ μικρὸν ἐκεῖνο ὑπόμνημά μου. Τοῦτο ἀπετέλεσε δι' ἐμέ ἐν ἰσχυρὸν κίνητρον καὶ μὲ ἔκαμε νὰ ἐπιδοθῶ εἰς μελέτας, νὰ μελετήσω κατ' ἀρχὰς τὴν Λακωνίαν ἐκκλησιαστικῶς, τὰς Ἱερὰς αὐτῆς Μονὰς

καὶ ὅ,τι σχετικὸν μὲ τὴν Ἐκκλησίαν Λακωνίας.

Ἐν πρώτοις συνέγραψα τὸν βίον, τὰ θαύματα, τὴν ἀσματικὴν ἀκολουθίαν, τὴν Διαθήκην καὶ τὴν Εἰκονογραφίαν τοῦ Ὁσίου Νίκωνος τοῦ «Μετανοεῖτε». Ἐμελέτησε τὸ ἔργον μου αὐτὸ καὶ ἔγραψε καὶ κριτικὴν ἐπ' αὐτοῦ. Μεγάλην ἐνθάρρυνσιν ἔδωκέ μοι καὶ προέτρειψεν εἰς μελέτην καὶ τῶν συγχρόνων τῷ Ὁσίῳ Νίκωνι, Ὁσίων Μελετηίου τοῦ Κιθαιρώνας καὶ Λουκά τοῦ Στειρίου.

Δὲν παρουσίασεν ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐτέραν μορφήν ὁμοίαν τοῦ ἀναστήματος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου. Ἡ το ὅλος φῶς καὶ πνοή. Δὲν συνέκλειεν ἐν ἑαυτῷ τὰ χαρίσματα ταῦτα ἐγωϊστικῶς. Μετέδιδε ταῦτα πᾶσαν δυνατὴν κατεύθυνσιν. Ὁμοίαζε πρὸς ἓνα πρωθητήρα πνευματικὸν μεγάλης ὀλκῆς. Ἐδίδασκε διὰ τοῦ παραδείγματός του. Συγγραφῶν, καὶ τόσον ἀπησχολημένος μὲ τὰ καθήκοντα καὶ τὰ ἔργα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, εὔρισκε τὸν καιρὸν νὰ

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδόπουλος ἐν τῷ μέσῳ τῶν τροφίμων τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ὁρφανοτροφείου Βουλιαγμένης.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ *

Τέσσερες ὄλαι δεκάδες ἐνιαυτῶν Κυρίου χρηστῶν παρῆλθον ἄχρι τῆς σήμερον, ἀφ' ἧς ὁ κόσμῶν νῦν τὸν θρόνον τῆς Ἀγιοτάτης Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος ἔφηβος τότε, φοιτητῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀθηνῆσι Πανεπιστημίου, ὡσεὶ ἑτῶν εἴκοσι καὶ δύο, κατήρχετο ἐπ' ἑλίπσι χρηστοτάταις τῆς συγγραφικῆς αὐτοῦ δράσεως, εἰς τὴν ἰδίαν γενέτειραν ἀφιερῶσας τὴν πρώτην αὐτοῦ ἱστορικὴν πραγματείαν (Α, 1, 1890).

Αὐτῆς ἐμνήσθη πρώτης, διότι ἐν αὐτῇ εἶδε τοῦ κόσμου τὸ φῶς, ἐκ πρωτῶν τῶ κόσμῳ, ἀλλὰ πλουσιῶν τῶ Κυρίῳ γονέων γεννηθεὶς τῇ 1η Ἰουλίου 1868, τῶν ἐναρέτων Ἀναστασίου ἱερέως καὶ Φωτεινῆς, οἵτινες «πορευόμενοι ἐν ταῖς ἐντολαῖς καὶ τοῖς δικαιώμασι τοῦ Κυρίου ἀμέμπτως» ἐπὶ τὰς αὐτὰς κατηύθυναν καὶ τὰ τέκνα τρίβους ἀρετῆς, τὴν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἀγάπην, τὴν πρὸς τὴν Ἱερωσύνην κλίσιν καὶ τὸν ζῆλον πρὸς τὴν σπουδὴν τῶν θείων γραμμάτων δαφιλῶς αὐτοῖς κληροδοτήσαντες καὶ διὰ τοῦ ἰδίου ἐνισχύσαντες παραδείγματος, ἄχρι τῆς μακαρίας ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου πρὸς Κύριον ἐκδημήσεως.

Ἐν Μαδύτῳ, τῇ γενετείρᾳ, εἶδεν ὁ Χρυσόστομος καὶ τῶν πνευματικῶν ἀκτίνων τὰς πρώτας λάμπεις, ἐκεῖ καὶ περατώσας τὰς προκαταρτικὰς σπουδὰς καὶ τὰς βάσεις ἐκείθεν λαβὼν τῆς περαι-

* Ἡ παροῦσα ἡμιτελής ἐργασία τοῦ ἀειμνήστου Καθηγητοῦ καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, τὴν ὁποίαν ἠτοίμαζε διὰ τὰ «Ἐναίσιμα» ἐπὶ τῇ 35ῃ ἐπετηρίδι τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπισκόπου Χρυσόστομου Παπαδοπούλου, εὑρέθη μεταξὺ τῶν καταλοίπων χειρογράφων τοῦ ἀοίδιμου Ἀρχιεπισκόπου, τῶν εὐρισκόμενων εἰς χεῖρας τοῦ αἰδεσιμ. πρωτοπρεσβυτέρου Ἰωάννου Σπ. Ράμφου, ὑπὸ τοῦ ὁποίου παρεχωρήθη εὐγενῶς πρὸς δημοσίευσιν εἰς τὸ παρὸν τεύχος τῆς Ἐκκλησίας.

μελετᾶ καὶ τὰ ὑποβαλλόμενα εἰς αὐτὴν ὑπομνήματα, ὡς τὸ ὡς ἂν ἡμέτερον ὑπόμνημα. Ὅσοι τὸν ἐπλησίαζον εἴλικοντο πρὸς ἄνοδον. Τοὺς πάντας προῶθει πρὸς πρόοδον καὶ ἐκαλλιέργει τὰ τάλαντα αὐτῶν. Σπάνια παραδείγματα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Εἰς τὸν ἀειμνήστον Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Κυρὸν Χρυσόστομον Παπαδόπουλον ὀφείλω καὶ ἐγὼ ὁ ταπεινὸς τὴν ἀγάπην μου πρὸς τὴν Ἱερὰν τῆς Θεολογίας Ἐπιστήμην, τὴν εἰς αὐτὴν ἐπίδοσίν μου. Ἐμαθήτευσά παρ' αὐτῶ καὶ παρ' αὐτοῦ ἔλαβον τὰς κατευθυντηρίους γραμμάς, ἃς πιστῶς ἠκολούθησα.

Διὰ τῶν λόγων τούτων ἐπιθυμῶ ἐπὶ τῇ συμπληρώσει τριακονταετίας ἀπὸ τοῦ θανάτου Του νὰ ἐκφράσω καὶ ἐγὼ τὴν βαθυτάτην μου εὐγνωμοσύνην, τὸν σεβασμὸν καὶ τὸν θαυμασμὸν μου. Ἄς εἶναι ἀγῆρως ἡ μνήμη του!

† Ὁ Κυθῆρων ΜΕΛΕΤΙΟΣ

τέρω δαφίλοῦς μορφώσεως. Ταύτης χάριν ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολὴν καὶ τὴν Ἱερατικὴν Σχολὴν τῆς Βασιλευούσης (1884-1887), ἐξ ἧς μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν, κατηύθυνεν αὐτῶ τὰ βήματα ἢ Θεία Πρόνοια ἐπὶ τὴν Πόλιν τὴν Ἀγίαν, ἥδη ἔκτοτε προσιοιωνιζομένη τὴν ἐν αὐτῇ καὶ ὑπὲρ αὐτῆς μέλλουσαν δράσιν τοῦ μετέπειτα διαπρεποῦς Κληρικοῦ τῆς Μητρὸς τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Καθηγητοῦ καὶ Διευθυντοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ, εἰς ἣν νῦν εἰσῆρχετο ὁ Χρυσόστομος ὡς δεκαενεαέτης μαθητῆς, ἐν καιροῖς χαλεπωτάτοις διὰ τὴν Σιωνίτιδα Ἀδελφότητα. Ἐπάλαισε τότε αὐτὴ κατ' οἰκονομικῶν δυσχερειῶν, αἵτινες καθίστων προβληματικὴν τῆς γεραρᾶς ἐκείνης Πνευματικῆς Μητρὸς τὴν λειτουργίαν. Ἀποφάσει τοῦ Καθηγητικοῦ Συλλόγου, ληφθεῖσα κατὰ τὴν συνεδρίαν αὐτοῦ τῆς 4ης Σεπτεμβρίου 1887, ἀπεφασίσθη, δι' οἰκονομικοῦς λόγους, ἡ περιστολὴ τῶν ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων τάξεων τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ, ὡστε ἀπληρτίσθησαν πέντε μόνον τάξεις, καὶ ἡ ἐπὶ ἐν ἔτος ἀναστολὴ τῆς προσλήψεως νέων μαθητῶν (Ἱστορία Θεολ. Σχολῆς Σταυροῦ, σελ. 128).

Κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμὴν ἔκρουε τῆς Σχολῆς τὰς θύρας ὁ Χρυσόστομος, τὸ ἐξ αὐτῆς ἀπεκδεχόμενος φῶς καὶ τὰ παρ' αὐτῆς ἐκδιψῶν νάματα. Καὶ μόνον τὸ γεγονός, ὅτι μόνος ὁ Χρυσόστομος, παρὰ τὴν ὑφιστάσαν ἀπόφασιν, προσελήφθη μαθητῆς ἅμα καὶ ὑποτακτικὸς τοῦ τότε Σχολάρχου, τοῦ τότε Ἀρχιμανδρίτου Ἱεροθέου Δημητριάδου, τοῦ μετὰ ταῦτα Μητροπολίτου Βυζύτης καὶ Ρόδου, μαρτυρεῖ ἡλικίαν ἐντύπωσιν προὔξηνεν εἰς τοὺς λογίους κύκλους τῆς Σιωνίτιδος Ἐκκλησίας ἡ προβαλοῦσα νέα φυσιογνωμία. Ἄλλ' ἢ ἐν αὐτῇ φοίτησις τοῦ Χρυσόστομου ἐν μόνον διήρκεσεν ἔτος· διότι παρὰ πάσας τὰς προσπαθείας τῆς Σιωνίτιδος Ἐκκλησίας, δὲν κατωρθώθη νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ τῆς Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ περαιτέρω λειτουργία. Ἐν ἄλλῃ δὲ ψυχῆς ἀνήγγελλε, κατὰ Μάρτιον τοῦ 1888, ὁ ἀοίδιμος Πατριάρχης Νικόδημος τῶ Σχολάρχῃ, ὅτι αἱ ἀνυπερβλήτοι οἰκονομικαὶ δυσχερεῖαι ὑπηγόρευον τὴν ἀνάγκην, ὅπως ἡ Σχολή, ἀπὸ τοῦ Μαΐου τοῦ ἔτους ἐκείνου, ἀργήσῃ καὶ διαλυθῇ. Τότε ἀπῆλθε καὶ ὁ Χρυσόστομος κατώδυνος ἀπὸ τε τῆς καταστάσεως καὶ διὰ τὸν ἀπὸ τοῦ γέροντος αὐτοῦ Ἱεροθέου χωρισμὸν εἰς τὴν Εὐαγγελικὴν Σχολὴν Σμύρνης (1888-1889) — ἄλλον τοῦτον φάρον παιδείας ἐν τῇ κατ' Ἀνατολὰς ἑλληνικῇ Χριστιανωσύνῃ — ἐξ ἧς ἔλαβε καὶ τὸ Γυμνασιακὸν δίπλωμα.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκείθεν ἐλθὼν ὁ Χρυσόστομος, κέντρον Ἀκαδημαϊκῶν σπουδῶν ἐν τῇ ἐλευθερᾷ

Πατριδί, ἐφοίτησεν ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1889-1891) μόνον ἐπὶ διετίαν, διότι, ἐγκαίρως εὐνόησασα αὐτὸν ἡ Θεία Πρόνοια, ὠδήγησε, τῇ προστασίᾳ τῆς Βασιλείσσης Ὑλγας, ἐπὶ τὰ περιώνυμα τῆς Ρωσσίας πνευματικὰ κέντρα, τὰς Θεολογικὰς Ἀκαδημίας Κιέβου (1891-1893) καὶ Πετρούπολεως (1893-1895), ἐξ ὧν, μετ' εἰδικὰς θεολογικὰς σπουδὰς, ἀπεφοίτησεν ἀπὸ τῆς τελευταίας, λαβὼν (1895) τὸ θεολογικὸν Δίπλωμα.

Καὶ ὡς φοιτητὴς μὲν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς ἐλευθέρας Πατρίδος κατήρχετο τῆς συγγραφικῆς αὐτοῦ δράσεως διὰ τῆς εἰς τὴν γενέτειραν ἀφιερωμένης μονογραφίας· ὡς φοιτητὴς δὲ ἐν ταῖς Θεολογικαῖς Ἀκαδημαῖαις τῆς κατ' ἐξοχὴν θρησκευοῦσης Ρωσσίας ἀφιέρου τὴν δευτέραν αὐτοῦ μελέτην εἰς τὴν θρησκείαν, διαγράψας τὴν σημασίαν αὐτῆς ἐν τῷ καθόλου βίῳ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν (ἀρ. 237). Πατρίς καὶ θρησκεία ὑπῆρξαν ἔκτοτε οἱ πόλοι, περὶ οὓς περιστράφη ἡ ὅλη δρᾶσις τοῦ Χρυσόστομου, ἰδίᾳ δ' ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ ἰδιαίτατα ἡ συγγραφικὴ.

Τῷ 1895 καλεῖται εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, ὡς Καθηγητὴς τῆς πολιτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Σταυροῦ. Τὸ εἰσιτήριον αὐτοῦ μάθημα «Αἰτίαι τῶν Διωγμῶν» ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ ἐτησίῳ τεύχει τῆς Σχολῆς ("Ἔτος Δ', ἡ Ἱερά Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Ἱ. Κοινοῦ τοῦ Παναγίου Τάφου κατὰ τὸ ἔτος 1896-1897. Ἐν Ἱεροσολύμοις 1897, σ. 11-44) καὶ ἀνεδημοσιεύθη βραδύτερον ἐν τῇ συλλογῇ πραγματειῶν του, ὑπὸ τίτλον «Ἱστορικαὶ μελέται» δημοσιευθεῖση ("Ἐν Ἱεροσολύμοις, τύποις Ἱ. Κ. τοῦ Παναγίου Τάφου, 1906, σελ. 19-55).

1896. Καθηγητὴς Θεολογικῆς Σχολῆς Σταυροῦ, 28ετής.

«Περὶ τοῦ τόπου τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου». Ἀφορμὴν εἰς τὴν μονογραφίαν ταύτην ἔδωκε τῷ συγγραφεῖ ἡ ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ», τῆς 17ης Μαΐου 1896, ἀναγραφείσα εἰδησις ὅτι «ἀββᾶς τις Εὐστάθιος τούνωμα, ἐκδραμῶν χάριν περιηγήσεως εἰς τὰ πέρας τῆς παλαιᾶς Ἐφέσου, ἦτις ἐρείπιον ἤδη οὕσα καὶ Ἀγιασουλούκιον ἐπονομάζεται — ἀνεκάλυψεν αὐτόθι τάφον τινα καὶ ὅτι ὁ τάφος οὗτός ἐστι τῆς Κυρίας Θεοτόκου». Ἡ ἀνακάλυψις αὕτη ἐφαίνετο εὐνοοῦσα καὶ κυροῦσα τὴν πολλαῖς ἔτεσι πρότερον ἐξηγγελημένην ὑπὸ τοῦ Tillemont (*Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique*, T. I, pages 73, 491-493, Note XIII) γνώμην, ὅτι ἡ Θεοτόκος μετέστη πρὸς Κύριον ἐν Ἐφέσῳ καὶ ἐκεῖ ἐτάφη. Καὶ ἡ μὲν μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἐθεώρησε τὴν εἰδησίαν ταύτην ἀπλῆς διαφεύσεως ἄξιαν, σκοποῦσαν εἰς τὴν εὐρυσίαν τῶν ὁρίων τοῦ παπικοῦ γοῦπτρου ἐν τῇ Ἀνατολῇ, πρὸς ἐξυπηρέτησιν προσηλυτιστικῶν σκοπῶν, ὡς ἀπεδεικνύετο ἐκ τῆς ἐγκρίσει τοῦ Πάπα ἐξαγορᾶς ἀπὸ Ὄθωμανοῦ, ἰδιοκτῆτου ἱκανοῦ χώρου πρὸς ἴδρυσιν μονῆς καὶ προσ-

κυνήματος καὶ ὁ ἐγκαινισμὸς τοῦ δῆθεν τούτου τάφου τῆς Παναγίας — Καπουλῆ ἐπονομασθέντος, ὑπὸ τοῦ ἐν Σμύρνη ἐπισκόπου τῶν Δυτικῶν, ἐπευλογοῦντος τοῦ Πάπα Λέοντος. Ἡ δ' Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων ἐξαναστᾶσα κατὰ τῆς καὶ διὰ τοῦ τύπου (*La Terre sainte*. No 17, 1886) συνεχιζομένης ὑπὸ τῶν Δυτικῶν διαστροφῆς τῆς Ἱεράς Παραδόσεως, ἀνέθηκεν εἰς τὸν διαπρεπῆ Καθηγητὴν τῆς παρ' Αὐτῇ Θεολογικῆς Σχολῆς τὴν ἐπιστημονικὴν διαπραγμάτευσιν τοῦ θέματος, ἵνα οὕτως ἡ διάφευσις τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας στηριχθῆ ἐπὶ ἐπιστημονικῶν βάσεων.

Ἀνακρίνων καὶ βασανίζων ὁ συγγραφεὺς τὰς περὶ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου καὶ περὶ τῆς Μητρὸς τοῦ Κυρίου πληροφορίας τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱεράς Παραδόσεως ἀποδεικνύει α') ὅτι ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης δὲν μετέβη εἰς Ἐφεσον πρὸ τοῦ 64 μ.Χ. Ἡ γνωστὴ περὶ τῆς σχέσεως τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον γνώμη αὐτοῦ ἀποκλείει τὴν ἀπομάκρυνσιν αὐτοῦ πρὸ τοῦ 51 μ.Χ. ἔτους, ὅτε μετέσχε τῆς Ἀγίας Συνόδου. Ἐξ ἄλλου ἐκ τῆς Ἀποκαλύψεως πληροφοροῦμεθα ὅτι ὁ Εὐαγγελιστὴς πρὸ τῆς εἰς Πάτμον ἐξορίας αὐτοῦ (68) μετέβη εἰς Μ. Ἀσίαν· ἡ μετάβασις ὅμως αὕτη δέον νὰ θεωρηθῆ γενομένη μετὰ τὸ 64, διότι περὶ μὲν τὸ 54 ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, διελθὼν ἐξ Ἐφέσου καὶ μὴ εὐρῶν ἐν αὐτῇ Χριστιανούς, ἰδρύει αὐτὸς τὴν Ἐκκλησίαν Ἐφέσου (Πράξ. 19,3. Εὐσεβ. Ἐκκλ. Ἱστορία III, 23), ἡ δὲ ἀπὸ τῆς Ἐφέσου, περὶ τὸ 60 ἔτος, μετὰκλισις εἰς Μίλητον τοῦ Πρεσβυτερίου τῆς Ἐφέσου καὶ ἡ πρὸς αὐτὸ προσλαλιὰ ἀποκλείει τὴν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ παρουσίαν τοῦ Ἰωάννου, τούτου δὲ πάλιν δὲν μνημονεύει οὐδὲ ἐν ταῖς πρὸς Ἐφεσίους καὶ πρὸς Τιμόθεον Β' ἐπιστολαῖς αὐτοῦ (64). Ἄρα ὁ Ἰωάννης μετέβη εἰς Ἐφεσον μετὰ τὸ μαρτύριον τοῦ Ἰακώβου καὶ τοῦ Παύλου ἐν Ἱεροσολύμοις, ὅτε αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Μ. Ἀσίας ἔμειναν ἄνευ ἀποστολικῆς ἐπιστάσεως, μετὰ τὸ 64.

β') Κατὰ τὴν ἐποχὴν ὅμως ταύτην ἡ Θεοτόκος ὑπερογδοηκοντούτις οὕσα δὲν ἠδύνατο ν' ἀκολουθήσῃ τὸν Ἰωάννην. Τὴν προϋπόθεσιν αὐτοῦ, ὅτι πολὺ πρὸ τοῦ 51 ἔτους μετέβη ἡ Θεοτόκος εἰς Ἐφεσον μετὰ τοῦ Ἰωάννου καὶ αἴφνης ἀπέθανεν ἐκεῖ αὕτη, ὁ δὲ Ἰωάννης ἐπανῆλθεν εἰς Ἱερουσαλήμ, ἀναγκάζεται ὁ Tillemont αὐτὸς νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς *possibilité sans fondements*. Ὁ Ἰωάννης δὲ πάλιν δυσκόλως ἠδύνατο νὰ ἐγκαταλείψῃ ζῶσαν ἐν τόσον βαθεῖ γήρατι τὴν ἐμπειπιστευμένην αὐτῷ Μητέρα τοῦ Κυρίου. Τὰ περιστατικὰ ταῦτα ἄγουσιν εἰς τὴν ἐκδοχὴν ὅτι ἡ Θεοτόκος ἐξεδήμησε πρὸς Κύριον πρὸ τῆς κατὰ τὸ 64 ἀναχωρήσεως τοῦ Ἰωάννου. Ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς ταύτης ὁμοφώνως συνηγορεῖ ἡ παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας καὶ Βυζαντινῶν ἔτι χρονογράφων αἱ ἐκ τῆς παραδόσεως ἀπηρητησμένοι πληροφοροί.

γ') Ἄλλ' ἡ ἀναίρεσις τῆς ἐπὶ τῆς φράσεως τῶν πρακτικῶν τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς ἐν Ἐφέσῳ Συν-

όδου (431): «ὄθεν ὁ Νεστόριος, ὁ τῆς δυσεβοῦς αἰρέσεως ἀνακαινιστῆς, φθάσας ἐν τῇ Ἐφεσίῳ, ἔνθα ὁ Θεολόγος Ἰωάννης καὶ ἡ Θεοτόκος Παρθένος, ἡ ἅγια Μαρία κ.λπ.» ἀβασανίστως στηριχθείσης ἐπιχειρηματολογίας τοῦ Tillemont, δὲν παρέχει πράγματα τῶ ἡμετέρῳ συγγραφεῖ. Ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ παρατιθεμένων φράσεων ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῆς Συνόδου ἐπαναλαμβάνουσης ὅτι συνήχθη «ἐν τῇ Ἐφεσίῳ Μητροπόλει», «ἐν τῇ ἁγία καὶ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, τῇ καλουμένῃ Μαρία», «ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ τῆς πόλεως, ἣτις καλεῖται Μαρία Θεοτόκος» τῶν εἰς τὸν χώρον τῶν συνεδρίων αὐτῆς ἀναφερομένων, οὐδεμία ἀμφιβολία καταλείπεται, ὅτι δι' αὐτῶν πιστοῦται ἡ ὑπαρξίς ἐν Ἐφέσῳ δύο ναῶν «τιμωμένων ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, ὧν ὁ μὲν ἐκαλεῖτο Θεοτόκος Μαρία, ὁ δ' Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης» καὶ ὅτι ὁ πρῶτος τούτων ἦτο ὁ Μητροπολιτικὸς ναός, ὡς συνάγεται καὶ ἐκ τῶν ὁμιλιῶν τοῦ ἐν Ἐφέσῳ Κυρίλλου. Ἐξ ἄλλου ὁ ἐξέχουσας ἐν τῇ Γ' Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ θέσιν σχῶν Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλιος ἐν ταῖς πρὸς τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον παρασχεθείσας πληροφορίας αὐτοῦ περὶ τε ἄλλων καὶ περὶ τοῦ τόπου τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ρητῶς, αὐτὸς ὁ εἰς τοῦτο τότε ἀρμοδιώτατος, ὀνομάζει τὴν Γεθσημανῆ ὡς τόπον ἔνθα κατετέθη τῆς Θεοτόκου ἡ σορός, ἀφηγηθεὶς μάλιστα ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ καὶ τὰ κατὰ τὴν κοίμησιν, κηδείαν καὶ κατάθεσιν τοῦ τιμίου σκήνου αὐτῆς.

δ') Ἀλλὰ τὰ *argumenta e silentio* ἀποκλείουσι τὴν ἐκδοχὴν ἄλλου τόπου πλὴν τῆς Γεθσημανῆς, ὡς τόπου ταφῆς τῆς Μητρὸς τοῦ Κυρίου. Οὕτε ὁ ἐν Ἐφέσῳ τὸν πρὸς Τρύφωνα διάλογον γράφων καὶ τοῦ Ἰωάννου μνημονεύων Ἰουστίνος, οὕτε ὁ τοῦ Ἰωάννου μαθητῆς Πολύκαρπος, οὕτε ὁ περὶ τῆς δράσεως τοῦ Εὐαγγελιστοῦ πλείστα πληροφορῶν Εἰρηναῖος, οὕτε Μελίτων ὁ Σάρδεων καὶ Ἀπολλώνιος καὶ Θεόφιλος ὁ Ἀντιοχείας, οἱ πλείστα περὶ Ἰωάννου παραδίδοντες, οὕτε Πολυκράτης ὁ Ἐφέσου, καὶ οὗτος πάντων ἥκιστα, ὁ μνημονεύσας ὀνομαστικῶς τῶν «κατὰ τὴν Ἀσίαν» κεκοιμημένων «μεγάλων στοιχείων», οὕτε ὁ τῆς δράσεως τοῦ Ἰωάννου διὰ μακρῶν αὐθεντικωτάτων (ἡ συγγραφή τοῦ *Peregrinatio ad loca sancta*) ἐκ τῶν ἀποστολικῶν συνεχῶς προερχομένων πληροφοριῶν, οὕτε ἡ εὐσεβὴς Συλβία, ἡ περὶ τὸ 380 ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὰς ἐν τῇ δύσει συμμοσστρίας αὐτῆς διερμηνεύουσα τὸν πόθον νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Ἐφεσον «χάριν τοῦ τάφου τοῦ ἁγίου καὶ μακαρίου Ἀποστόλου Ἰωάννου», οὕτε ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, οὕτε ὁ Τερτυλλιανός, ἡ ὁ Ὠριγένης, ἡ ὁ Εὐσέβιος, ἡ ὁ Ἰερώνυμος, οὕτε οἱ εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου λόγους γράψαντες κατὰ τοὺς ἀρχαιστάτους χρόνους τῆς Ἐκκλησίας μνημονεύουσι θανάτου τῆς Θεοτόκου ἔξω τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τάφου ἄλλου ἢ τοῦ ἐν Γεθσημανῇ. Ἐὰν δ' ἐγνώριζον τοιαύτην σπουδαιοτάτην λεπτομέρειαν τοῦ βίου τῆς Μητρὸς τοῦ Κυρίου δὲν

ἦτο φυσικὸν οὐδὲ δυνατόν νὰ τὴν παρασιωπήσωσι πάντες.

Διὰ τῶν τεσσάρων τούτων ἐπιχειρημάτων ἀποδεικνύεται τὸ ἀβάσιμον καὶ ἀυθαίρετον τῶν περὶ τάφου τῆς Θεοτόκου ἐν Ἐφέσῳ δοξασιῶν τοῦ Tillemont καὶ τῆς ὑπὸ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας τῶσφ προχείρου καὶ ἀνιστορίτου υἰοθεσίας αὐτῶν.

1898. Καθηγητῆς τῆς Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ. 30 ἐτῶν.

A. 3: Ὁ ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος ὡς ρήτωρ καὶ διδάσκαλος.

Ἰδιαιτέρα εἶναι ἡ συμπάθεια τοῦ συγγραφέως πρὸς τὴν προσωπικότητα τοῦ Χρυσοστόμου. Εἰς αὐτὴν ἀφιέρωσε πολλὰς πραγματείας. Συναίσθησις ὑποχρέωσε νὰ μελετήσῃ τὴν προσωπικότητα, ἣς ἔφερε τὸ ὄνομα καὶ ἣν εἶχε πρότυπον ἐν ζωῇ καὶ ἐν δράσει.

Ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ ἱεροῦ ἀνδρὸς ἀγκιστρεῖται ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς τὰ ἰδιάζοντα γνωρίσματα τῆς ρητορείας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τούτου ἀνδρὸς, τὰ δικαιούντα τὴν ἐκ πάντων τῶν μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων καὶ Διδασκάλων μάλιστα αὐτῶ μόνον προσαρμοζομένην ἐπινομίαν τοῦ Χρυσοστόμου. Τὸ κήρυγμα αὐτοῦ διέκρινε σύνθεσις α') ἐλευθέρᾳ καὶ προσαρμοζομένη πρὸς τὰς συνθήκας καὶ περιστάσεις, ὑφ' ἃς ἐκάστοτε διετέλουσιν οἱ ἀκροαταὶ αὐτοῦ, β') πρωτότυπος, μὴ δεσμευομένη ὑπὸ ὀρισμένων κανόνων ρητορικῆς τέχνης, γ') σύνθεσις καὶ πλοκὴ ἰδία, Χρυσοστόμειος. Οὕτω λ.χ. ἐξέτιναι τὰ προοίμια αὐτοῦ ὁσάκις ἐφρόνι ἐτι προκύπτει ἐκ τούτων σημαντικὴ διὰ τοὺς ἀκροατὰς ὠφέλεια. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς, συνδυάζουσα τὴν χάριν τῆς ἀρχαίας ἀθανάτου ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τὴν ἀνάγκην ὅπως γίνηται καταληπτὴ παρὰ τῶ λαῶ, — καὶ τὰ ὑψηλότερα ἔτι διδάγματα περιβάλλοντα διὰ χαριστάτων εἰκόνων καὶ παρομοιώσεων ἐκ τῆς φύσεως συνήθως εἰλημμένων —, διασφάζει ἰδιόρρυθμόν τινα πρωτοτυπίαν, χρυσοστόμειον χάριν, ἐκτιμηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἀκροατηρίου του, ὅπερ ἦν ἀνηγμένον εἰς ἰκανὴν πνευματικὴν ὀξύτητα καὶ λεπτότητα, ὥστε νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ κρίνῃ καὶ ἐπικρίνῃ. Δι' ὃ καὶ ἐθεώρει τὴν διδασκαλίαν λόγου ἀξίαν, πολλῆς γυμνασίας καὶ ἀσκήσεως, παρουσίαζε δὲ καὶ ὁμιλίας αὐτοῦ, ἐξ ὑπογυίου ὁμιλῶν ἐνίοτε καὶ ὁσάκις πρόσφατος ἐντύπωσις ἐπέβαλλε τοῦτο. Οὐ μόνον τὴν διδασκαλίαν τοῦ θεοῦ λόγου ἐν τῶ νᾶφ καὶ ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος, ἀλλὰ καὶ τὴν παρακολούθησιν τοῦ βίου καὶ τῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν τοῦ ποιμνίου του ἐθεώρει ὡς καθῆκον αὐτοῦ ὁ ἱερὸς ἀνὴρ ἀκριβῶς δ' ἐκ τῆς παρακολουθήσεως ταύτης ἀντλεῖ τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπὶ ποικιλίᾳ ἐξασφαλιζούσῃ τὸ ἀμέριστον ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἀδιάπτωτον προσοχὴν τοῦ ἀκροατηρίου, διακρινομένων κηρυγμάτων αὐτοῦ, μὴ ἐξαντλουμένων εἰς θεωρίας καὶ ἀφηρημένους δογματισμούς, ἀλλ' ἀπορρεπόντων ἐκ μελέτης τῶν συγχρόνων ἠθικῶν προβλη-

μάτων, και συντονιζομένων πρὸς ἓνα πρακτικὸν σκοπὸν, τὴν, κατὰ τὰς ὑποδείξεις τῆς ἁγίας Γραφῆς — ἐξ ἧς συνήθως ἐλάμβανε τὸ θέμα τοῦ λόγου του — θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ὑπεραγαπωμένου ποιμνίου καὶ τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ τελείωσιν, ἧς ἕνεκα αἱ ὁμιλίαι αὐτοῦ ἦσαν ὡς τὰ πολλὰ ἐλεγκτικαί, συνυφασμένα πατρικῆ ἐπεικειᾷ, διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ποιμνίου. Ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τούτου τῶν χρυσοστομῶν κηρυγμάτων, εἰσδύοντων εἰς τὰ μυχαιάτα τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας μετ' ἐξαιρετικῆς τέχνης καὶ λεπτότητος καὶ ἐκ τῆς παραδειγματικῆς ἐντυπώσεως, ἦν ἥσκει ἐπὶ τὸ ποιμνιον ὁ ἐνάρετος αὐτοῦ βίος καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη, ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἀμέριστος προσοχὴ τοῦ ἀκροατηρίου του ἢ ὁ πολλάκις εἰς χειροκροτήματα καὶ ἐντὸς αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας ἐκσπῶν ἐνθουσιασμός καὶ ἡ βελτίωσις τῆς κοινωνίας, ἥτις, ἐν τῇ μεταβατικῇ ἐκείνῃ ἐποχῇ τῆς ἐν τῇ μεταξύ Χριστιανισμοῦ, ἐθνισμοῦ καὶ Ἰουδαϊσμοῦ πάλῃ ἔχρηζε χειραγωγῶ τῆς περιωπῆς, τῆς ἐμπιστοσύνης καὶ τοῦ κύρους τοῦ Χρυσοστόμου, ἵνα στῆ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς καὶ ἀποβάλλῃ πᾶσαν ἐξωθεν ἐπίδρασιν. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ ἡ μεγάλη μεταξύ διδάσκοντος καὶ διδασκόμενου οἰκειότητος, ἐσπερωμένη τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης.

1901. Ἀρχιμανδρίτης, Σχολάρχης Ἰ. Σχολῆς Σταυροῦ, 33 ἐτῶν. Δ, 148: Περὶ τῆς λειτουργίας τοῦ ἁγίου Ἰακώβου.

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἡ λειτουργία τοῦ Ἰακώβου ἐτελεῖτο ἀλλαχοῦ τε καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις, ἀναγνωριζομένη ὁμοφώνως ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς παραδόσεως ὡς ἡ ἀρχαιοτάτη τῶν λοιπῶν γνωστῶν λειτουργιῶν, αἵτινες προῆλθον κατ' ἐπιτομὴν ἐκείνης. Ὁ συγγραφεὺς τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν (κ', 35-44) ἐν Συρίᾳ, φαίνεται γινώσκων τὴν λειτουργίαν ταύτην, ἐκ μεταφράσεως δ' αὐτῆς ἐν συριακῇ γλώσσῃ, γενομένης πάντως πρὸ τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου, ἀποδεικνύεται ὅτι ἐν Συρίᾳ ἐτελεῖτο κατὰ τοὺς τέσσαρας πρώτους αἰῶνας ἡ λειτουργία τοῦ Ἰακώβου διατηρηθεῖσα μέχρι σήμερον παρὰ τοῖς Ἰακωβίταις καὶ καθόλου Μονοφυσίταις τῆς Συρίας. Ὁ Μαν. Μαλαξὸς (σκ' κεφ. τοῦ Νομοκάνονος) πληροφορεῖ ὅτι πρὸ τῆς λειτουργίας τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐτελεῖτο ἡ τοῦ ἁγίου Ἰακώβου λειτουργία πανταχοῦ, ἄρα καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις, ἀφοῦ διὰ τὴν ἐκκλησίαν Ἱεροσολύμων ἀρχικῶς προωρίσθη καὶ ὑπὸ τοῦ πρώτου αὐτῶν ἐπισκόπου συνετάχθη. Τῆς λειτουργίας ταύτης καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ τελουμένης, μνημονεύει ὁ Ἱεροσολύμων Κύριλλος ἐν ταῖς Κατηχήσεσιν αὐτοῦ, ἀναγράφων καὶ τὰ κυριώτατα σημεῖα τῆς λειτουργίας. Ταύτην γινώσκει καὶ ὁ Κύπρος Ἐπιφάνιος (Migne 42, 744) καὶ ὁ Ἱερώνυμος (Migne L. 23, 561), ὁ Πρόκλος, μαθητῆς τοῦ Χρυσοστόμου (Migne E, 65, 849) καὶ ὁλόκληρος ἡ Πενθέκτη Σύνοδος (κανὼν λβ', Σύνταγμα κανόνων II, σ. 374). Καὶ ὁ Βαλσαμών μνημονεύει

αὐτῆς, ὡς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ τελουμένης (Σύντ. Καν. II, σ. 278), ἐκ δὲ τοῦ τυπικοῦ τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως πληροφοροῦμεθα ὅτι μόνον κατὰ τὴν Μ. Ἑβδομάδα ἐτελεῖτο τρίς, ὅπερ σημαίνει ὅτι κατὰ τὸν ἰβ' αἰῶνα ἐτελεῖτο ἡ λειτουργία ἐν Ἱεροσολύμοις πολλάκις τοῦ ἔτους. Πότε ἀκριβῶς καὶ διὰ τίνος λόγους ἔπαυσεν ἡ λειτουργία τελουμένη κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, ἀγνωστον. Ἐκτοτε μόλις τῷ 1888 ἐτελέσθη ἐν Ἱεροσολήμῳ ὑπὸ τοῦ παρεπιδημήσαντος Ἀρχιεπισκόπου Διονυσίου Λάτα καὶ μετὰ 12ετίαν, τῷ 1900, ἐπιθυμία τοῦ Ἱεροσολύμων Δαμιανοῦ, ὅπως ἀποκατασταθῆ τὸ ἀρχαῖον ἔθος ὑπὸ τοῦ Ἰορδάνου Ἐπιφανίου.

Τὴν πράξιν ταύτην ἐπευφημηθεῖσαν ζωηρῶς ὑπὸ τε τῶν ἡμετέρων καὶ τῶν ἑτεροδόξων, ἐχαράκτηρισεν ὁ Μ. Ἀρχιδιάκονος τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Γερμανὸς Βασιλάκης («Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», 1901, τεῦχος 9.10.13) ὡς ἄστοπον καὶ ἀντικανονικὴν, ἰσχυρισθεὶς ὅτι ἡ λειτουργία τοῦ Ἰακώβου καὶ ἡ ἐπὶ Κυρίλλου τελουμένη ἐν Ἱεροσολύμοις λειτουργία δὲν εἶναι μνημεῖα τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων. Κατὰ τοῦ ἰσχυρισμοῦ τούτου ἀντεπεξέρχεται ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς διὰ τῆς ἀνακρίσεως πασῶν τῶν μαρτυριῶν τῆς παραδόσεως μέχρι τῶν Ἀποστολικῶν αὐτῶν χρόνων, ἀφοῦ ἀπέδειξεν ὅτι καὶ ἡ λειτουργία τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν μόνον τὴν λειτουργίαν τοῦ Ἰακώβου ἠδύνατο νὰ ἔχη βάσιν. Ἡ λειτουργία τοῦ ἁγίου Ἰακώβου εἶναι ἡ πρώτη ἀποστολικὴ λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, ἣν καθώρισε καὶ διέταξε καὶ διετύπωσε γραπτῶς ὁ Ἰακώβος οὐ μόνον ὡς Ἀπόστολος, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπίσκοπος ὠρισμένης παροικίας. Ἡ τέλεσις αὐτῆς καὶ ἐκτὸς τῆς Παλαιστίνης ἀπήτησε μεταγενεστέρως τινὰς προσθήκας (εὐχὰς...) καὶ τινὰ μετασχηματισμὸν τοῦ μέχρι τῆς μεγάλης εἰσόδου τμήματος αὐτῆς, ἀλλὰ διὰ τοῦ μετασχηματισμοῦ τούτου καὶ τῶν μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἐν ταῖς διαφοραῖς ἐκδόσεσι παρενερισῶν, ἐκ τοπικῶν λόγων, προσθηκῶν, οὔτε αἱ κύρια γραμμαί, οὔτε ὁ ἀποστολικὸς χαρακτῆρ τῆς λειτουργίας, οὐδὲ τὸ κύρος ἄρα αὐτῆς ἐθίγησαν. Τὴν λειτουργίαν ταύτην ἐπέταμε βραδύτερον ὁ Μέγας Βασίλειος καὶ τὴν τούτου ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος, ὧν ἐπίσης αἱ σήμερον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ ἐν χρήσει λειτουργία διαφέρουσι τῶν ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν Ἱερῶν τούτων Πατέρων παραδεδομένων κατὰ προσθήκας τινὰς καὶ μεταβολὰς, αἵτινες ὁμως δὲν αἴρουσι τὴν γνησιότητα αὐτῶν.

Ἀποδεικνυομένης οὕτω ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου συγγραφέως τῆς ταυτότητος τῆς λειτουργίας τοῦ Ἰακώβου, κατὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς ἀρχήν, πρὸς τὴν ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Κυρίλλου δυναμένην νὰ συναρμολογηθῆ λειτουργίαν, συνάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι τῆς λειτουργίας τοῦ Ἰακώβου οὔσης γνησιωτάτης ἀποστολικῆς προελεύσεως καὶ ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις θέσπισις δι' ἀνεκαθεν κρατήσαντος ἔθους τῆς τελέσεως αὐτῆς εἶναι κανονικωτάτη.

1901. Δ', 149: Περὶ τῆς Ἀποστολικῆς λειτουργίας τοῦ ἁγίου Ἰακώβου.

Τὸ τῆς πραγματείας ταύτης προηγηθὲν «πρόχειρον καὶ συνοπτικόν» μελέτημα περὶ τῆς λειτουργίας τοῦ ἁγίου Ἰακώβου ἐκίνησε τὴν μῆνιν τοῦ Μ. Ἀρχιδιακόνου Πανσοῦ. Γερμανοῦ Βασιλάκη, ὅστις ἐπέτεθη κατὰ τοῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου διὰ λειδώρου καὶ εἴρωνος λιβελλογραφήματος ὑπὸ τίτλῳ «Ἐλέγχος Ἐλέγχου», ὅπερ λυπῆσαν τὸν ἡμέτερον συγγραφέα διὰ τὴν ἱερότητα τοῦ ἐπιμάχου ζητήματος καὶ τὸ πρὸς τὸ ἀξίωμα τοῦ γράφαντος ἀνάρμοστον ὕφος, παρέσχε τὴν ἀφορμὴν εἰς τὴν παρούσαν ἐκτεταμένην μονογραφίαν. Μὴ παραλιπῶν νὰ ὑπομνήσῃ τῷ λιβελλογράφῳ τὸ τοῦ Π λ ο υ τ ἄ ρ χ ο υ «πᾶς ἄν τις αἰσθοίτο ἑαυτοῦ προκόπτοντος ἐπ' ἀρετῆς» παράγγελμα ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ κατ' αὐτοῦ ἐπίθεσις, προσωπικὸν ἔχουσα χαρακτῆρα, ἀπομακρύνεται τοῦ ἀντικειμένου τῆς συζητήσεως καί, διαστρέφουσα τὰς ἐν τῇ προηγουμένῃ μελέτῃ τοῦ ἡμετέρου συγγραφέως σαφῶς διατετυπωμένας θέσεις, τείνει δι' ἀντιστροφῆς τῶν πραγμάτων νὰ διαβάλῃ αὐτὸν ὡς βεβηλώσαντα τὴν κρατοῦσαν παράδοσιν.

«Παρεστάθηνεν ἐν τῷ Ἐλέγχῳ Ἐλέγχου — λέγει ἐν σ. 33 ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς — ὡς διανοούμενοι μονονουχὶ νὰ προτείνωμεν τὴν κατάργησιν τῶν κοινῶς παραδεδεγμένων λειτουργιῶν καὶ τὴν ἀντικατάστασιν αὐτῶν διὰ τῆς λειτουργίας μὲν τοῦ ἁγίου Ἰακώβου ἐν Ἱεροσολύμοις, διὰ τῆς λειτουργίας δὲ τοῦ ἁγίου Μάρκου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ». Ἐν τῇ ἀνασκευῇ ταύτῃ ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς οὐδόλως μεταβάλλει τὰς θέσεις αὐτοῦ, ἀλλ' ἀναπτύσσει καὶ ὑπερασπίζει ἐκτενέστερον ἢ ὅσον ἐπέτρεπον τὰ στενὰ ὄρια προχείρου καὶ συνοπτικοῦ μελετήματος. Οὕτω λ.χ. προστίθενται εἰς τὰς ἐν τῷ πρώτῳ ἐκείνῳ μελετήματι προσαχθείσας ἐκ τῆς παραδόσεως μαρτυρίας, αἱ τοῦ Ἰουστίνου καὶ Ὠριγένης καὶ λοιπῶν καὶ ἀνακρίνονται αἰ περὶ τῆς ὑπάρξεως, ἀναγνωρίσεως καὶ τελείσεως τῆς λειτουργίας τοῦ Ἰακώβου μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἰβ' αἰῶνος μαρτυρίαί, αἱ κυροῦσαι τὴν γνησιότητα καὶ τὸν καθολικῶς ἀναγνωρισμένον ἀποστολικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα.

1902. Ἀρχιμανδρίτης, Σχολάρχης Θεολογικῆς Σχολῆς Σταυροῦ. 34 ἐτῶν.

Z, 205: Στοιχειώδης Ἱερὰ Ἑρμηνευτικὴ.

Σκοπός: Ἡ ἀναγραφή τῶν κατὰ τοὺς Πατέρας καὶ Διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας ὀφειλόντων τηρεῖσθαι κανόνων τῆς Ἱερᾶς Ἑρμηνευτικῆς.

Αἰτία: Ἡ ἔλλειψις βοηθημάτων διὰ τοὺς μαθητάς.

1904. Ἀρχιμανδρίτης, Σχολάρχης Θεολογικῆς Σχολῆς Σταυροῦ. 36 ἐτῶν.

B', 107: Μελετίου τοῦ Πηγᾶ, Περὶ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ πρῶτον ἐκδιδοὺς ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς τὴν ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 524 χειρογράφῳ τῆς Ἱεροσολυμιτικῆς Βιβλιοθήκης σωζομένην μεθ' ὑπερτρακο-

σίῳ ἄλλων ἀπαντητικῆν κατ' Αὐγουστον τοῦ 1596 ἐπιστολὴν τοῦ Ἀλεξανδρείας Μελετίου τοῦ Πηγᾶ πρὸς τὸν λίαν ἀγαπητὸν αὐτῷ Σιναίτην μοναχὸν Παΐσιον τὸν Ἀγιαποστολίτην, δοξάσαντα τὴν ἐκ τοῦ ὕλικου σπέρματος γέννησιν τῆς ψυχῆς ἐκάστου ἀνθρώπου, προτάσσει τῆς ἐν λόγῳ ἐπιστολῆς εἰσαγωγικῶς συντομωτάτην ἐπισκόπησιν τῆς ἱστορίας τοῦ ζητήματος ἄχρι τοῦ Μελετίου, ὅστις κλίνει ὑπὲρ τῆς δόξης τῆς δημιουργίας τῆς ψυχῆς (creatianism) ἀναίρων ἰδίως τὴν περὶ γεννήσεως δόξαν (traducianism), ἀκροθιγῶς δ' ἀπτόμενος τῆς περὶ προϋπάρξεως τῶν ψυχῶν δόξης (praexistentianism). Ἐκ τοῦ λίαν προσφυῶς παρατιθεμένου ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου συγγραφέως ἀποσπάσματος ἐκ τῆς Δογματικῆς τοῦ γεραροῦ Καθηγητοῦ Ζήκου Ρώση, ἐν ᾧ σαφῶς ἐρμηνεύεται τί κατὰ τὴν ὀρθόδοξον γνώμην «τὸ στοιχεῖον τῆς ἀληθείας» τὸ «μονομερῶς» ἐν ἐκάστη τῶν τριῶν τούτων θεωριῶν περιεχόμενον, συνάγεται ὅτι καὶ αἱ τρεῖς ἐν μέρει μόνον καὶ ὑπὸ ὀρισμένην ἔποψιν ἀληθεῖς, εἶναι καὶ ἐν μέρει ἀποδεκταί.

Κατὰ τὸ εἰσαγωγικὸν τοῦτο σημεῖωμα, οἱ μὲν τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας (Εἰρηναῖος, Τερτυλλιανός, Μακάριος ὁ Μέγας, Ἀναστάσιος ὁ Πρεσβύτερος, Ἀπολλινάριος) καὶ οἱ τῶν νεωτέρων Θεολόγοι (Τσερνιγὸβ Φιλάρετος) ἐπικαλούμενοι ὑπὲρ ἑαυτῶν τὰ χωρία Γενεσ. 1, 28, Ἰωάν. 3, 6 καὶ τὸ τοῦ Ἐκκλησ. 12,7 παραδέχονται τὴν ἐκ τῶν γονέων γέννησιν ἢ μετάδοσιν τῆς ψυχῆς κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν δόξαν αἰρετικῶν γνωστικῶν περὶ τῆς προϋπάρξεως τῆς ψυχῆς, οἱ δὲ Λακτάντιος καὶ Ἰλάριος καὶ οἱ πρότερον τὴν περὶ γεννήσεως δόξαν ἀποδεξάμενοι Αὐγουστίνος καὶ Ἱερώνυμος ἀποκρούουσι τὴν περὶ γεννήσεως τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ σπέρματος γνώμην, ἅτε ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν πνευματικότητα τῆς ψυχῆς, ἥτις «ὡς γεννωμένη ἐκ σώματος, ἔδει καὶ νὰ συνθῆσκη τῷ σώματι».

Κατὰ τὸν ἡμέτερον συγγραφέα ἢ περὶ γεννήσεως τῆς ψυχῆς δόξα ἀφίνει ἄλυτον τὸ πρόβλημα τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος, μεταδιδόμενον καὶ εἰς τὰ τέκνα προερχόμενα ἐκ χριστιανῶν γονέων, ἀφ' ὧν ἄρα τὸ βάπτισμα ἦρε τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα. Κατὰ τῆς ἐνστάσεως ἐν τούτοις ταύτης θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἀντιπαρατηρήσῃ τῆς: Ἡ ἀμαρτία εἶναι ἢ παράβασις τοῦ νόμου, πᾶσα δὲ παράβασις εἶναι πρᾶξις σύνθετος, ἀναλυομένη εἰς τὴν πρὸς καταπάτησιν τῶν νόμων τάσιν ἢ ροπὴν καὶ εἰς τὴν ἐν τῇ πράξει ἐκδήλωσιν τῆς ροπῆς ταύτης, ἥτοι εἰς τὴν παράβασιν αὐτὴν, ἥτις εἶναι καὶ τὸ σῶμα τῆς πράξεως καὶ ἥτις συνεπάγεται τὴν προσωπικὴν τοῦ παραβαίνοντος ἐνοχίαν. Τὸ βάπτισμα — θὰ ἠδύνατο νὰ συνεχίσῃ ὁ ἀντενιστάμενος — αἶρει μὲν τὴν εἰς τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα (προσωπικὴν) ἐνοχίαν τοῦ βαπτιζομένου, δὲν συναίρει ὅμως καὶ τὴν πρὸς τὸ ἀμαρτάνειν ροπὴν, ἥτις καθίσταται ἀκολούθως καὶ ἡ αἰτία τῶν προσωπικῶν ἀμαρτημάτων. Οὐδὲν ἄρα θὰ ἐκώλυεν ἢ ἐκ γονέων ἀπηλλαγμένων προσωπικῶς τῆς ἐνοχῆς εἰς τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα

Ο ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΘΗΝΩΝ

Ὁ ἀρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Παπαδόπουλος Καθηγητῆς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν καὶ Διευθυντῆς τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, μετὰ τὴν χηρείαν τοῦ θρόνου Ἀθηνῶν διὰ τῆς ὀριστικῆς ἀπομακρύνσεως ἀπὸ τοῦ θρόνου τοῦ πρῶτον Ἀθηνῶν Μητροπολίτου Θεοκλήτου Μηνοπούλου, παρουσιάζεται ὡς ὁ μόνος σοβαρὸς ὑποψήφιος διὰ τὸν κενὸν θρόνον, ὃν διεξεδίδει ὁ μετέπειτα Παλαιοημερολογίτης Μητροπολίτης Δημητριάδος Γερμανὸς Μαυρομάτης.

Διευθύνων τότε τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις τοῦ Ὑπουργείου Θρησκευμάτων καὶ Παιδείας καὶ ὡς Καθηγητῆς καὶ Κοσμητῶρ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς ἔλαβον ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ νέου Μητροπολίτου, ὑπὲρ τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ Χρυσόστομου καὶ ἐπὶ ἐξουδετερώσει τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ ἀντιπάλου τοῦ Μητροπολίτου Δημητριάδος κατὰ πολὺ ὑπολειπομένου κατὰ τε μόρφωσιν καὶ ἦθος, τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπισκόπου.

Τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ Χρυσόστομου ἐνθουσιωδῶς ἐδέχετο ἡ κοινὴ γνώμη, ἡ δὲ Θεολογικὴ Σχο-

λὴ δι' εἰδικῆς αὐτῆς ἀποφάσεως συνίστα τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάρρησιν τοῦ Χρυσόστομου. Τὸ μόνον ἐμπόδιον διὰ τὴν προβολὴν τοῦ Χρυσόστομου ἦτο ὁ ἴδιος ὁ Χρυσόστομος, ὅστις ἐδυσκολεύετο νὰ διακόψῃ ἢ καὶ νὰ ἀραιώσῃ τὰς προσφιλεῖς αὐτοῦ μελέτας ἕνεκα τῶν νέων πολλαπλῶν καθηκόντων τοῦ Μητροπολίτου, τὰς ὁποίας ἐπὶ δεκαετίαι εἰς Ἱεροσόλυμα (Ν. Σιών), Ἀλεξάνδρειαν (Φάρος καὶ Πάνταινος) καὶ τώρα Ἀθήνας καὶ εἰς αὐτοτελεῖ συγγράμματα ἀφιέρου εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τῶν διαφόρων αὐτῆς τμημάτων. Τὴν προσπάθειαν ὅπως πεισθῆ νὰ μὴ ἀρνηθῆ τὴν ὑποψηφιότητά του, πρὸ τοῦ κινδύνου μάλιστα νὰ ἀναρριχηθῆ εἰς τὸν θρόνον ὁ Δημητριάδος, ἀνέλαβον ὁ ἴδιος καὶ μετὰ τὴν ἀπόσπασιν τῆς συγκαταθέσεώς του ἐτέθη ἡ ὑποψηφιότης του κατὰ τὴν σχετικὴν συνεδρίασιν τῆς Ἱ. Συνόδου, προεδρευομένην ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Φαναρίου καὶ Θεσσαλιώτιδος Εὐθυμίου. Ὁ Χρυσόστομος ἐξελέγη, καὶ ἀμέσως ἐπηκολούθησεν ἡ χειροτονία αὐτοῦ εἰς ἀρχιερέα, προεξάρχοντος τοῦ Μητροπολίτου Σύρου Ἀθανασίου.

σύλληψις τέκνων, ὧν ἡ ἐκ τῶν γονέων — κατὰ τοὺς ἀποδεχομένους τὴν περὶ μεταδόσεως θεωρίαν — παραλαμβάνομένη ψυχὴ φέρει τὴν τάσιν ταύτην πρὸς τὴν ἐνοχὴν εὐθύς ἅμα τῇ συλλήψει, ἥτις τάσις συνεπάγεται, εὐθύς ἅμα τῇ συλλήψει, τὴν προσωπικὴν ἐνοχὴν ὑφισταμένην ὁμοῦ μετὰ τῆς ροπῆς, καθ' ὅλον τὸ ἀπὸ τῆς συλλήψεως μέχρι τῆς βαπτίσεως χρονικὸν διάστημα. Τοιαύτη λύσις θὰ ἐξῆγει τὸν λόγον, δι' ὃν οὐδὲ τὰ προσωπικὰ ἀμαρτήματα τῶν γονέων μεταδίδονται εἰς τὰ τέκνα. Καὶ τὰ προσωπικὰ ἀμαρτήματα τῶν γονέων αἴρονται, διὰ μὲν τὸ μέχρι τοῦ βαπτίσματος διάστημα, δι' αὐτοῦ, διὰ δὲ τὸ ἐφ' ἐξῆς διὰ τοῦ μυστηρίου μετανοίας καὶ θείας εὐχαριστίας, ἀλλ' ἡ τάσις πρὸς αὐτά, ἥτις εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν τάσιν εἰς τὴν προπατορικὴν ἐνοχὴν, μένει· πρόδηλον δ' ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν θὰ εἴχομεν οὐδὲ προσωπικὰ ἀμαρτήματα, ἐὰν δὲν ἐνειχόμεθα εἰς τὸ προπατορικόν. Οὐδὲ ἀτελής θὰ ἦδύνατο νὰ θεωρηθῆ ἡ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἄρσις τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος ἀπ' αὐτοῦ ὅτι δὲν συναίρεται τῆς πρὸς αὐτὸ ροπῆς ἀφοῦ αὕτη, μετὰ τὸ βάπτισμα, εἰ καὶ ἐξακολουθοῦσα ὑφισταμένη δυνάμει κωλύεται διὰ τοῦ βαπτίσματος, ὡς διὰ φραγμοῦ νὰ ἐκδηλωθῆ ἔργω, ὅπερ κώλυμα δὲν ὑπάρχει εἰς τὸ γεννώμενον τέκνον πρὸ τοῦ βαπτίσματος. Καὶ ἄλλη κατὰ τῆς ἐκ τῶν γονέων γεννήσεως τῆς ψυχῆς ἔνστασις, ὅτι ἡ ψυχὴ ἡμῶν στερεῖται τῆς αὐτοσυναισθησεως τῆς ἰκανότητος ταύτης τοῦ νὰ γεννᾷ ψυχὰς δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὰ πορίσματα τῆς ἐμπειρικῆς ψυχολογίας, εἰς δὲ τὸ ὠριγενίζον ἐρώτημα: ἐκ τίνος

ἐκ τῶν δύο γονέων γεννᾶται ἡ ψυχὴ τοῦ τέκνου, ἢ ἐξ ἀμφοτέρων καὶ πῶς; διὰ τοῦ ἀποχωρισμοῦ ὠρισμένου τινὸς μορίου καὶ κυττάρου ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ψυχῶν τῶν γονέων; ἠδύνατο νὰ δοθῆ ἡ ἀπάντησις, ὅτι καὶ φῶς γεννᾶται ἐκ φωτὸς χωρὶς τὸ ἀρχικὸν φῶς νὰ ἀποβάλλῃ τι ἐξ ἑαυτοῦ. Τὸ κύριον μειονέκτημα τῆς ἐν λόγῳ θεωρίας εἶναι, ὅτι παρίστησι τὴν αὔλον καὶ πνευματικὴν ψυχὴν γεννωμένην ἐκ τοῦ ὕλικου σώματος.

Σοβαρωτάτη ἐξ ἄλλου εἶναι ἡ ἔνστασις τοῦ ἡμετέρου συγγραφέως κατὰ τῆς ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἀναπτυχθείσης καὶ ὑπὸ τοῦ Ὠριγένους ὑποστηριχθείσης θεωρίας περὶ τῆς προϋπάρξεως τῶν ψυχῶν ἐν πνευματικῷ κόσμῳ, ἐξ οὗ ἀποστέλλονται εἰς τὸν φυσικὸν τοῦτον κόσμον, ὑπὸ συνθήκας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εὐμενεῖς ἢ δυσμενεῖς, ἀναλόγως τοῦ ἐναρέτου ἢ μὴ βίου, ὃν διάγουσιν ἐκεῖ. «Δι' αὐτῆς, πρῶτιστα πάντων — λέγει ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς — δὲν ἐξηγεῖται τὸ γεγονός ὅτι ἡ ψυχὴ οὐδὲν ἀπολύτως ἐνθυμεῖται ἐκ τῆς προτέρας αὐτῆς ζωῆς»· οὐδ' εὐρίσκει τὸ πρόβλημα τῆς θεοδικίας ἰκανοποιητικὴν λύσιν. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων θεωριῶν ἴσταται ἡ ὑπὸ Γρηγορίου Νύσσης, καὶ τῆς πέμπτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐξαγγελθεῖσα τῆς Ἐκκλησίας γνώμη, καθ' ἣν ὁ Θεός, ὁ ἕως ἄρτι ἐργαζόμενος, δὲν ἔπαυσε ποτ' ἐμφυσῶν ψυχὰς τοῖς γεννωμένοις σώμασι» (Γενέσεως Β', 7. Ἰωάνν. Ε', 17), ὅστις εἶναι ἄρα ὁ ἄμεσος τῆς ψυχῆς δημιουργός.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

Μετὰ τὴν ἐνθρόνισιν παρήλθε μικρὸν χρονικὸν διάστημα μέχρι ἐγκαταστάσεώς του εἰς τὸ Μητροπολιτικὸν Μέγαρον, καθ' ὃ παρέμεινεν εἰσέτι εἰς τὴν Ριζάρειον Σχολήν, ὅπου ἐγένοντο καὶ αἱ πρῶται συνεργασίαι καὶ συνεννοήσεις περὶ ἀναδιοργανώσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἧτις ἀπὸ τῆς ἀποφράδος ἡμέρας τοῦ ἀναθέματος Βενιζέλου εὕρισκετο εἰς ἀφάνταστον κατάπτωσιν.

Ὁ Χρυσόστομος, πλὴν τοῦ ἀψόγου ἤθους καὶ τῆς μεγάλης θεολογικῆς αὐτοῦ μορφώσεως, διεκρίνετο διὰ τὸ πρῶτον καὶ μειλίχιον τοῦ χαρακτήρος του, ὡς καὶ διὰ τὴν πρὸς τοὺς πάντες εὐγενῆ καὶ εὐπροσήγορον συμπεριφορὰν του. Ἀκριβῶς τὰ ὑπέροχα προσόντα αὐτοῦ ταῦτα κατ' ἐπανάληψιν ἐπεχείρουν κακὰ ὑπηρεσιακὰ ὄργανα τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπηρεσιῶν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν, ἅτινα τελικῶς ἀπεκρούοντο διὰ τοῦ τιμίου καὶ εὐθέως αὐτοῦ χαρακτήρος, μετὰ τὴν ἀπλήν ἐκ μέρους του ἐπωδὸν «τί περίεργοι ἄνθρωποι!».

Ἡ μετ' αὐτοῦ συνεργασία καὶ συνεννόησις ὡς πρὸς τὰς λεπτομερείας τοῦ νέου Καταστατοῦ καὶ Χάρτου τοῦ 1923, δι' οὗ τὸ πρῶτον ἀπηλλάγη ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τῶν ὑπὸ τοῦ Μάουρερ χαλκευθέντων πολιτειακῶν δεσμῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τοὺς λοιποὺς τότε καταρτισθέντας καὶ ἐκδοθέντας νέους νόμους περὶ ἐνοριῶν, Ο.Δ.Ε.Π., Τ.Α.Κ.Ε., Ἀποστολικῆς Διακονίας κ.λπ. ὑπήρξε πλήρης καὶ ἡ ἐκδοσις καὶ ἐφαρμογὴ τῶν νέων αὐτῶν ἀνορθωτικῶν τῆς καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας νόμων συμπίπτουν μετὰ τὴν ἀρχιερατείαν τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ὀρθῶς καταγράφονται λόγῳ τῆς πλήρους αὐτοῦ κατανοήσεως τῶν ἐπιπενεχθεισῶν τροποποιήσεων εἰς τὸ ἐνεργητικὸν τῆς ἀρχιερατείας αὐτοῦ.

Ὁ Χρυσόστομος, διὰ τῆς ὅλης αὐτοῦ προσωπικότητος, ἐξύψωσε τὸν θεσμόν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ἡ δὲ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἠνωρθώθη διὰ τῆς μεγάλης ἐπιβολῆς καὶ τοῦ σεβασμοῦ τὸν ὁποῖον ἐξήσκει καθ' ὅλας τὰς κατευθύνσεις. Ὁ Χρυσόστομος, παρὰ τὰς πολλαπλᾶς ἀρχιερατικὰς του ἀπασχολήσεις καὶ τὰς συνοδικὰς μερίμνας, οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ τὰς ὀχλήσεις, ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ ἴδιος, ἀπὸ διάφορα κακὰ στοιχεῖα συνετέλεσε σπουδαίως εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τρόπον ὥστε ὅταν ἀπῆλθε τοῦ κόσμου τούτου (22 Ὀκτωβρίου 1938) ἀφήκε λίαν αἰσθητὸν τὸ μέγα κενόν, τὸ ὁποῖον ὁ θάνατός του ἐδημιούργησε.

Ὁ Χρυσόστομος, παρὰ τὰς ὡς ἄνω ἀπασχολήσεις, δὲν ἀπεμακρύνθη τῶν προσφιλῶν αὐτοῦ ἐπιστημονικῶν μελετῶν, πολλὰ δὲ ἀξιολογώταται μελέται αὐτοῦ ἐξεδόθησαν κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀρχιερατείας του, καθ' ἣν ἰδιαιτέραν ἔδωσε προσοχὴν καὶ εἰς τὰ περιοδικὰ «Θεολογία» καὶ «Ἐκκλησία», βοηθούμενος εἰς ταῦτα ὑπὸ τοῦ ἐτέρου στενοῦ συνεργάτου του, Καθηγητοῦ Γρηγορίου Παπαμιχαήλ.

Ὁ Χρυσόστομος δὲν παρημέλησε καὶ τὸν κοινωνικὸν τομέα, ἐπιδείξας ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον διὰ τὸ ὑπὸ τοῦ προκατόχου του Μελετίου Μεταξάκη ἰδρυθὲν Ὁρφανοτροφεῖον Βουλιαγμένης. Ἐπὶ πλεόν ἴδρυσεν τὸ ἄσυλον τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, ὅπου εὖρον καταφύγιον ὄρφαναὶ νεάνιδες μετ' ἀμεσον τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου.

Ὁ Χρυσόστομος, διὰ τῆς προσωπικότητός του, ἐπεβλήθη καὶ ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ (ἐνοριακὸς κληρὸς) καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του εἶδεν ἡμέρας προόδου καὶ ἀνορθώσεως. Ἀλλὰ τὸ ἐνδιαφέρον του καὶ διὰ τὰ θεολογικὰ γράμματα οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀληθινὴν ἀνθησιν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, ἡ ὁποία συμπίπτει μετὰ τὴν ἀρχιερατείαν τοῦ Χρυσοστόμου.

Ἡ στενὴ συνεργασία, τὴν ὁποίαν εἶχομεν ὁ Γρηγόριος Παπαμιχαήλ καὶ ἐγὼ μετὰ τοῦ Χρυσοστόμου, συνετέλεσεν εἰς τὴν λήψιν μέτρων σωτηρίων διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Τὸ ἀσυμφεροντολόγητον τοῦ Χρυσοστόμου ἐδείχθη διὰ τῆς παραχωρήσεως μεγάλων τμημάτων τῆς ἀρχιεπισκοπῆς του εἰς τὰς Μητροπόλεις Ἀττικῆς καὶ Μεγαρίδος καὶ Ὑδρας καὶ Σπετσῶν.

Ἰδιαιτέραν δὲ προσοχὴν ἔδιδε διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀμεσωτέρων ἐκκλησιαστικῶν συνεργατῶν του.

Ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον ἔδειξε διὰ τὴν Ἀποστολικὴν Διακονίαν, τὴν ὁποίαν ἐκ τοῦ φανεροῦ ἢ ἀφανοῦς ἐπολέμουν τινές, μὴ ἀντιλαμβάνομενοι, ὅτι αὕτη καλῶς ὀργανουμένη, ἦτο ἡ ἔκφρασις τῆς ζωτικῆς κανονικῆς καθόλου δράσεως τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος διακρίνεται ἀληθῶς ὡς Μητροπολίτης καὶ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν μετὰ τῶν προκατόχων καὶ διαδόχων του, ὡς μία ἐξαιρετικὴ προσωπικότης.

ΑΜΙΑΚΑΣ Σ. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ

Ὁμότιμος Καθηγητὴς τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν
Ἀκαδημαϊκός

Ο ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΩΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ

Προσωπικότητας, ὅποια ἦ τοῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, διὰ νὰ παράσχη τις κατὰ τὸ δυνατόν σκιαγραφίαν τινὰ πλήρη, θὰ ἔπρεπε νὰ διαθέτῃ χρόνον μὲν πολὺν, προκειμένου νὰ ἐξετάσῃ τοῦτον ὡς ἡγετικήν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μορφήν, μελέτας δὲ μακρὰς καὶ συντόνους, ἐάν θὰ ἤθελε νὰ ἀπεικονίσῃ πως αὐτὸν καὶ ὡς συγγραφέα πολυγραφώτατον, θὰ ἐχρειάζετο δὲ ἀπαραιτήτως καὶ εἰδικήν τινα πνευματικὴν προπαρασκευήν, διὰ νὰ ἐμβαθύνῃ καὶ εἰς τὴν ὑπὸ φαινόμενον καταπληκτικῆς ἀπλότητος καὶ ἀνεπιτηδεύτου καὶ ὅλως φυσικῶς ἐκδηλουμένης εὐγενείας ἐγκυρπομένην ἀγιότητά του. Αἱ ὀλίγαι λοιπὸν ἐβδομάδες, αἵτινες θὰ ἐμεσολάβουν ἀπὸ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν μοὶ προσετάθη, ἵνα συνεισφέρω καὶ ἐγὼ τὴν πενιχρὰν συμβολήν μου εἰς τὴν εὐλαβῆ ταύτην ἐπὶ τῇ τριακοστῇ ἐπετείῳ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου τούτου ἐκκλησιαστικοῦ ἀνδρὸς ἀναμνηστικὴν ἐκδοσιν, μέχρι τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ὑπεχρεούμην νὰ παραδώσω αὐτὴν πρὸς δημοσίευσιν, ἀσφαλῶς δὲν ἐπῆρουν, παρὰ μόνον διὰ νὰ συναρπαγῶ ὑπὸ τῆς θεωρίας καὶ τοῦ θάμβους, ὅπερ θὰ μοῦ προεκάλει ἡ ἀνάμνησις καὶ ἐπιπολαία μελέτη τοῦ κολοσσιαίου τούτου ἀναστήματος, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ ἐπιχειρήσω περιγραφὴν τούτου, ἔστω καὶ ἀτελεστάτην. Καὶ θὰ παρητούμην μὲν τοῦ ἐγγειρήματος, παραπέμπων ἄλλως τε καὶ πρὸς τὸ τῆς ἡλικίας μου προβεβηκός, τὸ καταστήσαν ἤδη τὴν γραφίδα τρέμουσαν καὶ ἀσθενῆ καὶ ἀνίσχυρον πρὸς τοιαῦτα τολμήματα. Πλὴν ὅμως ἡ εὐλαβεία μου, ἡ ἀχώριστος ἀπὸ τοῦ βαθυτάτου θαυμασμοῦ, τὸν ὁποῖον, μάλιστα ἀπὸ τοῦ αἰσθητότατον τὸ θεῖον ἄρωμα τῆς ἀγιότητος ἀναδύσαντος ὁσίου τέλους τῆς ζωῆς τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς, αἰσθάνομαι πρὸς τὴν μνήμην αὐτοῦ, μοῦ παρουσίασαν ὡς ἐξόχως ἐπιβεβλημένην καὶ ὡς ἀπόττιν ἱερὰς ὑποχρέωσης νὰ προσφέρω καὶ ἐγὼ ὅ,τι δύναμαι, εἰς τὸ εὐλαβὲς τοῦτο μνημόσυνον, ἔστω καὶ ἂν τὰ ἄνθη, μὲ τὰ ὅποια θὰ ράνω τὸν ἐξ ἑαυτοῦ εὐωδιάζοντα τάφον τοῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου δὲν εἶναι τόσον δροσερά, ὅσον τὰ τῶν νεωτέρων μου.

1. Τὰ πρὸ τῆς ἐκλογῆς του.

Αἱ περιστάσεις, ὑπὸ τὰς ὁποίας ὁ ἀοίδιμος καθηγητῆς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἐπρόκειτο νὰ κληθῆ, ὅπως ἀναλάβῃ τοὺς οἴκους τοῦ πράγματι κλυδωνιζομένου σκάφους τῆς Αὐτοκεφάλου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἦσαν οὐ μόνον ἀπὸ ἐκκλησιαστικῆς ἐπόψεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πολιτικῆς, ἔτι δὲ καὶ ἐθνικῆς ἀνώμαλοι καὶ ἐξόχως κρίσιμοι. Ἦδη διὰ διατάγματος τῆς ἐκδιωξάσης τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον ὑπὸ τὸν Ν. Πλαστήραν ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς ἐκδοθέντος μεσοῦντος τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1922 εἶχε συσταθῆ ἔκτακτος Στρατοδικεῖον ἐκ τοῦ Προέδρου καὶ δέκα δικαστῶν μετὰ τοῦ ἐπαναστατικοῦ Ἐπιτρόπου καὶ τοῦ γραμματέως «πρὸς ἐκδίκασιν τῶν κατὰ τῶν ὑπαιτίων τῆς προσφάτου ἐθνικῆς καταστροφῆς

κατηγοριῶν», τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον θὰ ἐπερατοῦτο μετὰ τινὰς μῆνας διὰ τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως τοῦ τυφεκισμοῦ τῶν ἐξ. Ἡ δ' ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἐξ ἄλλου Ἐπιτροπῆς μεσοῦντος τοῦ Νοεμβρίου καταρτισθεῖσα ὑπὸ τὸν Στ. Γονατῶν νέα Κυβέρνησις, συγκαλέσασα ἀριστίνδην Σύνοδον ἐκ τῶν Ἐπισκόπων Θεσσαλιώτιδος Εὐθυμίου, Σύρου καὶ Τήνου Ἀθανασίου, Δημητριάδος Γερμανοῦ, Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτανίας Ἀμβροσίου, καὶ Τρίκκης καὶ Σταγῶν Πολυκάρπου, ἠκύρωσεν ὡς μὴ ἐπὶ ἀποφάσεων κατὰ τοὺς ἰ. κανόνας ἐκδοθειῶν στηριζόμενα, ἀλλὰ de facto μᾶλλον δημοσιευθέντα τὰ διατάγματα τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν διὰ τὸ ἀνάθεμα κατὰ τοῦ Βενιζέλου καταδικασθέντων ὑπὸ Ἐκτάκτου Ἐκκλ. Δικαστηρίου ἱεραρχῶν. Ἡ Σύνοδος δὲ αὕτη, ἀγνοήσασα τὰς πρὸ τινος χρόνου γενομένας ὑπὸ τῆς ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Μητροπολίτου Θεοκλήτου Ἰ. Συνόδου πρὸς πλήρωσιν τῶν χηρευσῶν ἐπισκοπῶν προτάσεις, κωφεύσασα δὲ καὶ πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ προσφυγικοῦ κόσμου καὶ πολλῶν ἄλλων ἐκφραζομένην ἐπιθυμίαν, ὅπως κατὰ τὰς ἐκλογὰς ταύτας ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν καὶ οἱ τὰ ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐκδιωχθέντα ποιμνία παρακολουθοῦντες ἀρχιερεῖς αὐτῶν, προέκρινε τοὺς ὑπὸ τῆς Παγκληρικῆς προβαλλομένους, οὕτω δὲ ἐξελέγησαν ἐκ τριπροσώπων δελτίων καὶ ἐχειροτονήθησαν λήγοντος τοῦ Δεκεμβρίου 1922 ὀκτὼ νέοι ἀρχιερεῖς. Πρὸς τακτοποίησιν ἤδη τῆς ἐκ τῆς ρηθείσης ὡς ἄνω ἀκυρώσεως τῶν διαταγμάτων προκληθείσης ἐκκρεμότητος, ἀπεφασίσθη ἡ σύγκλησις Μείζονος συνόδου ἐκ δέκα καὶ ὀκτὼ ἐπισκόπων, ἦτοι πέντε τῆς ἀριστίνδην Συνόδου, ὀκτὼ τῶν ἄρτι χειροτονηθέντων καὶ ἐπὶ πλεόν τῶν ἐπισκόπων Θήρας, Ζακύνθου, Θηβῶν καὶ Λεβαδείας, Φθιώτιδος, καὶ Γυθείου καὶ Οἴτύλου. Πράγματι δὲ ἡ Μείζων αὕτη σύνοδος, συνελθοῦσα μεσοῦντος τοῦ Ἰανουαρίου 1923, ἀπεφάσισε τὴν ἀποκατάστασιν πάντων τῶν ἐκ τοῦ προηγουμένου Ἐκτάκτου Ἐκκλ. Δικαστηρίου κηρυχθέντων ἐκπτώτων ἐπισκόπων εἰς τὰς οἰκείας αὐτῶν ἐπισκοπὰς· τὴν ἄρσιν τῆς καθαιρέσεως τοῦ Μητροπολίτου Λαρίσης καὶ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτοῦ εἰς τὴν οἰκείαν Μητρόπολιν· καὶ τέλος τὴν ἄρσιν μὲν τῆς καθαιρέσεως τοῦ Μητροπολίτου τέως Ἀθηνῶν Θεοκλήτου, οὐχὶ ὅμως καὶ τὴν ἀποκατάστασιν εἰς τὸν θρόνον αὐτοῦ. Οὕτως ἐκλήρυχθη χηρεύων ὁ Μητροπολιτικὸς Θρόνος Ἀθηνῶν, μὲ συγγυρομένης περὶ αὐτὸν ἰσχυρὰς φιλοδοξίας οὐ μόνον ἐκ μελῶν τῆς ἀριστίνδην τρεφομένης, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν νεωτέρων ἐπισκόπων τῆς Παγκληρικῆς ψιθυριζομένης, ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῶν τοῦ Οἴκουμ. Θρόνου ἀρχιερέων προβαλλομένης καὶ ὑποθαλπομένης ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως, ὑποστηρίζοντος ἐπὶ τινὰ χρόνον τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ ἀειμνήστου Γερμανοῦ Καραβαγγέλη.

2. Τὰ κατὰ τὴν ἐκλογὴν του καὶ χειροτονίαν του.

Παρὰ τὰς παρασκηνακὰς ὅμως ζυμώσεις καὶ

ἐνεργείας, πρὸς τὰς ὁποίας ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος παρέμενε ξένος, ἡ ὑποψηφιοσύνη του ἐπεκράτησεν. Οὕτω δὲ τῇ 8 Μαρτίου 1923 προετάρη πρῶτος ἐν τῷ τριπροσώπῳ ψηφοδελτίῳ ὑπὸ τῆς πενταμελοῦς Ἱ. Συνόδου διὰ ψήφων τριῶν κατὰ δύο, οὐχὶ ἄνευ προηγηθέντος σφοδροῦ ἀγῶνος ἐκ μέρους τῆς μειοψηφίας (τῶν ἐπισκόπων Θεσσαλιώτιδος Εὐθυμίου καὶ Δημητριάδος Γερμανοῦ), δημιουργησάσης ζήτημα ὁρθῶν καὶ ὑγιῶν περὶ τὴν πίστιν τοῦ ὑποψηφίου φρονημάτων. Ὁ ὑποψήφιος δηλαδὴ ἐν τινι διαλέξει του εἶχεν ἐκφρασθῆ ὑπὲρ γνώμης νεωτέρου τινός, ἐπαναλαβόντος ὅτι καὶ παλαιότερον εἶχε εἰσηγηθῆ ὁ W. Stroud, ὑποστηρίξας, ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου προήλθεν ἐκ διαρρηξέως τῆς καρδίας, ἐξ οὗ καὶ ὁ ἐντὸς βραχέου χρόνου ἐπελθὼν θάνατος, ὅτι τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ, τὰ ἐκ τῆς λογισθείσης πλευρᾶς ἐκρέυσαντα, ἦσαν τὰ χωρισθέντα ἀπ' ἀλλήλων θρόμβος καὶ ὁρρὸς τῆς ποσότητος τοῦ αἵματος τοῦ διαρρέυσαντος ἐκ τῆς διαρραγείσης καρδίας εἰς τὸν περικάρδιον σάκκον, τὸν ὁποῖον ἡ λόγχη διετρύπησε. Δι' ἐνα ἱστορικὸν βεβαίως ἡ γνώμη αὕτη δημιουργεῖ ἕδαφος στερεὸν πρὸς ἀναίρεσιν πάσης ὑπονοίας, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀποκατηλωθεὶς καὶ ἐγκλιθεὶς ἐν τῷ τάφῳ δὲν ἦτο πράγματι νεκρός, ἀλλὰ διετέλει ὑπὸ νεκροφάνειαν. Καὶ ἐξηγεῖται ἐντεῦθεν πλήρως, πῶς ὁ ἀοίδιμος Χρυσόστομος μετ' εὐμενείας διετέθη πρὸς τὴν γνώμην ταύτην. Ὁ ἐπισκοπὸς Δημητριάδος ὅμως, ἀντίζηλος τοῦ θρόνου, ἰσχυρᾶς δὲ θελήσεως καὶ οὐχὶ συνήθους μαχητικότητος ἀντίπαλος, ὠχυρώθη ὀπισθεν τῆς ἀλληγορικῆς ἐρμηνείας τῶν Πατέρων καὶ καθοδηγούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Χρ. Ἀνδρούτσου ἐδημιούργησε τὴν τελευταίαν στιγμὴν δογματικὸν ζήτημα. Καὶ τοῦτο μὲν παρεκάμφθη γνωστῶν ὄντων τῶν φρονημάτων καὶ τῆς ἐν πᾶσιν ἀδιαβλήτου ὀρθοδοξίας τοῦ ὑποψηφίου, ὅστις καὶ ἐχειροτονήθη εἰς Μητροπολίτην Ἀθηνῶν τῇ 10 Μαρτίου 1923. Ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ δύναται τις νὰ ἀντιληφθῆ, κατὰ ποῖων εἶχε νὰ ἀντιπαλαίση ἀντιδράσεων ὁ ἐκ τοῦ ἡσυχίου καὶ ἀθουρῶβου σπουδαστηρίου του ἐπὶ τὸν πολλαχόθεν καὶ πολλαχῶς ὑπονομευόμενον θρόνον τῶν Ἀθηνῶν μετακληθεὶς σοφὸς καθηγητής. Τί κριμα ὅμως! Διότι ἐὰν πάντες οἱ ἐκκλησιαστικοὶ παράγοντες, καὶ ὅσοι ἀκόμη ἐφιλοδόξουν νὰ ἐνθρονισθοῦν εἰς τὴν καθέδραν τοῦ Προκαθημένου τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, συνεσπειροῦντο, ἵνα βοηθήσωσι τὸν νέον Μητροπολίτην, ἀντὶ νὰ ἀντιδρῶσι κατ' αὐτοῦ, ἡ σημερινὴ κατάστασις τῆς Ἐκκλησίας μας θὰ ἦτο σήμερον ὅλως ἀγνώριστος καὶ διαφορετικὴ.

Εἰς τὸν κατὰ τὴν χειροτονίαν του λόγον ὁ ἀείμνηστος Ἀρχιεπίσκοπος ἐτόνισε τὴν οὐχὶ εὐάρεστον κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν διετέλει ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, τῆς καταστάσεως δὲ ταύτης ὡς σπουδαιότεραν αἰτίαν ὑπεγράμμισε κατηγορηματικῶς τὸ διέπον αὐτὴν διοικητικὸν σύστημα, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ Πολιτεία καθιστᾷ τὴν Ἐκκλησίαν ὄργανον τῆς ἐκαστοτε ἰσχυοῦσης πολιτικῆς μερίδος. Ἐντεῦθεν, μετὰ τῆς διακρινούσης αὐτὸν φυσικῆς καὶ ἀνεπιτηδεύτου εὐγενείας, ὑπέδειξεν εἰς τοὺς παρισταμένους πολιτικούς ἀνδρας, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀρνηθοῦν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὸ δικαίωμα τῆς διοικητικῆς αὐτῆς ἀνασυντά-

ξεως καὶ ἀναδιοργανώσεως. Σταθερὸς εἰς τὴν ἀπ' ἀρχῆς τῆς εἰς τὸν θρόνον τοῦ Προκαθημένου ἀναρρήσεως αὐτοῦ καθορισθεῖσαν ἐπισημῶς γραμμὴν καὶ προγραμματικὴν κατεύθυνσιν ταύτην, παρέμεινε ἀπαρασάλευτος μέχρι τῆς τελευταίας του πνοῆς. Αὐτόγραφον αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῶν ἐργασιῶν τῆς Διαρκούς Ἱ. Συνόδου ἡμιτελὲς ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου καταλειφθέν, ὀλίγας δὲ ἐβδομάδας πρὸ τοῦ θανάτου του γραφέν¹, ἰδοὺ τί μεταξὺ ἄλλων περιέχει «... Ἡ Ἱερά Σύνοδος ὡς γενικὸν διοικητικὸν σῶμα, ὑφιστάμενον μᾶλλον κατὰ τοὺς νόμους ἢ κατὰ τοὺς κανόνες, ἔχει οὐχ ἤττον τὴν ἱεράν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ παρεκκλίνῃ ποσῶς ἀπὸ τῆς ἀκριβοῦς αὐτῶν τηρήσεως, διότι ἡ διοίκησις αὐτῆς εἶναι ἐκκλησιαστικὴ, ἀναφέρεται εἰς πνευματικὸν ὄργανισμὸν οὐχὶ ἐφήμερον, ἀλλὰ θεοκαθίδρυτον καὶ αἰώνιον, οἷος εἶναι ἡ Ἐκκλησία, ἣν καὶ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἡ ἀγία Γραφή ἀποκαλεῖ, κεφαλὴν ἔχον αὐτὸν τὸν Κύριον...». «Οὐχ ἤττον οἱ ἱεροὶ κανόνες προβλέπουσι καὶ ἀνώτερον τῆς Συνόδου ταύτης πνευματικὸν σῶμα, τὴν Ἱεραρχίαν... Διὰ τῆς Ἱεραρχίας διωκῆθη ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἡ Ἐκκλησία, δι' αὐτοῦ διοικοῦνται καὶ σήμερον πᾶσαι σχεδὸν αἱ Αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι...». Ἐπ' αὐτῆς τῆς γραμμῆς κινήσεις σταθερῶς καὶ ἀμετακινήτως καθ' ὀλόκληρον τῆς διάρκειαν τῆς ἀρχιερατείας αὐτοῦ ὁ ἀοίδιμος Πρωθιεράρχης ἐφάνη μὲν πρὸς στιγμὴν, ὅτι ἀπέσπασεν ἀπὸ τῆς Πολιτείας χάρις εἰς χειρονομίαν τινὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως Ν. Πλαστήρα Καταστατικὸν Χάρτην πλήρως ἀπελευθεροῦντα τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς δουλείας πρὸς τὴν Πολιτείαν, ἀλλ' ἡ πολιτικὴ ἀστάθεια καὶ ρευστότης ταχέως ὤθησαν εἰς ἀνεπιθύμητον παλινδρόμησιν. Πάντως ὅμως οἰαδιῆποτε καὶ ἂν ἐσημειώθησαν διακυμάνσεις ἐν τῇ ἐπακολουθησάσῃ ἐκκλησιαστικῇ νομοθεσίᾳ, ἱκαναὶ ἐπετεύχθησαν ἐπὶ τὸ κανονικώτερον προσαρμογαὶ ταύτης, ἐξουδετερώθη δὲ κατὰ τὸ μέγιστον, ἂν μὴ καὶ κατὰ τὸ ὅλον ἡ προτέρα τοῦ Βασιλικοῦ Ἐπιτρόπου παρὰ τῇ Ἱ. Συνόδῳ παντοδυναμία καὶ ἰσχύς, καὶ ἐπὶ πλέον θεμελιώδης εἰσήχθη ἐν τῇ νομοθεσίᾳ ταύτῃ θεσμὸς ὁ τῆς συγκλήσεως τῆς Ἱεραρχίας, ἐπανειλημμένως ἐπὶ τοῦ ἀοιδίου ἐκείνου συνελθούσης καὶ ἀποδοτικῶς διαβουλευσαμένης.

3. Ἡ πρώτη σύγκλησις ὀλοκλήρου τῆς Ἱεραρχίας καὶ αἱ ἀποφάσεις αὐτῆς.

Ἡ σύγκλησις ὀλοκλήρου τῆς Ἱεραρχίας διὰ πρώτην φοράν ἀπεφασίσθη μετὰ σύσκεψιν, γενομένην ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας μετὰ τοῦ Πρωθυπουργοῦ Γονατᾶ συμμετεχόντων καὶ πέντε ἄλλων Ὑπουργῶν, καθὼς καὶ τοῦ νέου Μητροπολίτου καὶ τοῦ ἐπισκόπου Ναυπακτίας, ἀρχομένου τοῦ Ἀπριλίου 1923. Ὡς σκοπὸς δὲ τῆς συγκλήσεως ταύτης ὠρίσθη, ὅπως μελετήσῃ «σὺν ἄλλοις ἐκκλησιαστικοῖς ζήτημασι καὶ τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ περὶ ἐνοριῶν νόμου», «καθὼς καὶ τὸ δυνατόν τῆς τροποποιήσεως καὶ τοῦ καταστα-

1. Ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 43-44 φύλλον τῆς «Ἐκκλησίας» τῆς 29 Ὀκτωβρίου 1938 ἐν σελ. 559.

τικοῦ νόμου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος»². Πράγματι, συνελθοῦσα ἡ Ἱεραρχία περὶ τὸ τελευταῖον δεκαήμερον τοῦ Ἀπριλίου 1923 ἐκήρυξεν ὁμοφώνως ἐγκύριους πάσας τὰς γενομένας πράξεις τῆς τακτικῆς καὶ τῆς κατόπιν συνελθούσης ἐκτάκτου Μεζονοῦ Συνόδου καὶ ἀνεγνώρισεν ὡς κανονικὴν τὴν γενομένην ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἐπὶ πλέον ἀπεφάσισεν, ὅπως διορθωθῇ τὸ ἐν χρήσει τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον, χωρὶς ὅμως νὰ μεταβληθῇ τὸ ἑορτολόγιον καὶ αἱ περὶ τοῦ Πάσχα διατάξεις τῆς Ἐκκλησίας, τῆς διορθώσεως πραγματοποιημένης μετὰ τὴν συναίνεσιν πασῶν τῶν Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν. Ἀκόμη καθώρισεν, ὅπως ἀπαξ τοῦ ἔτους συνέρχεται εἰς τακτικὴν συνέλευσιν ἡ Ἱεραρχία καὶ ἀπεφάσισεν, ὅπως ὁ Μητροπολίτης Ἀθηνῶν, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ Ἀρχιερεῖς ἐκλέγωνται ὑπὸ τῆς ὀλομελείας τῆς Ἱεραρχίας, φέρωσι δὲ εἰς τὸ ἐξῆς ὁ μὲν Μητροπολίτης Ἀθηνῶν τὸν τίτλον τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπίσκοποι τὸν τίτλον τοῦ Μητροπολίτου³. Γενικῶς δὲ συνετάχθη πλήρες σχέδιον Νομοθετικοῦ Διατάγματος («περὶ τοῦ Καταστατικοῦ τῆς Ἐκκλησίας»), ὅπερ μετὰ τῶν σχετικῶν Εἰσηγητικῶν ἐκθέσεων ὑπεβλήθη εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, μεσοῦντος τοῦ Μαΐου 1923⁴. Ἄλλ' ἢ Κυβερνήσις ἐνῶ ἐνδιεφέρετο περὶ τῆς διορθώσεως τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου καὶ ἐπέσπευδεν αὐτήν, ὡς πρὸς τὸν Καταστατικὸν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν οὐ μόνον παρείλυε τὴν ἐπικύρωσιν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ παραπέμφασα εἰς εἰδικὴν ἐπιτροπὴν πρὸς μελέτην ἐκ νέου τὸν Ἐνοριακὸν νόμον ὑπεδήλου, ὅτι τὰ ὑπὸ τῆς Ἱεραρχίας παρασκευασθέντα σχέδια Νόμων, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀνωτέρω, δὲν θὰ ἐνεκρίνοντο ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, ὅστις κατὰ χαρακτηρισμὸν τοῦ μακαρίτου Δ. Μπαλάνου ἐν ἄρθρῳ δημοσιευθέντι ἡμέρας τινὰς μετὰ τὸν ἐνταφιασμὸν του⁵ «δὲν ἐθεώρει ἑαυτὸν ὡς δυνάστην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ὡς πρῶτον ἐν ἴσοις», ὦν «πρᾶος, μακροθυμὸς, ἀνεξίκακος, μετριόφρων, ἀπλοῦς, εὐπρεπής, φιλόφρων, ἀνώτερος παθῶν» καὶ κατ' ἐκφρασιν ἀρχαίου τῆς Ἐκκλησίας πατρὸς Ἀνάκτορον σωφροσύνης, ἐστία φρονήσεως, ταμεῖον φιλοφροσύνης, τέμενος ἡμερότητος», λήγοντος τοῦ Αὐγούστου 1923 κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς Ἱ. Συνόδου ἐξέφρασε τὴν δυσἀρέσκειάν του ἐξ ἀφορμῆς καταρτισμοῦ ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ Παιδείας Νομοθ. Διατάγματος, κατὰ τὸ ὅποσον αἱ πράξεις τοῦ Συμβουλίου τοῦ Γεν. Ἐκκλ. Ταμείου θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπικυροῦνται ὑπ' αὐτοῦ. Προσέθηκε δὲ ὁ Μακαριώτατος, ὅτι ἡ μὴ κύρωσις εἰσέτι καὶ τῶν σχεδίων ἡμῶν, τὰ ὅποια διεβίβασεν ἡ Ἱεραρχία εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, καθίστα δύσκολον τὴν παραμονὴν ἐν τῇ θέσει του. Καὶ διακόψας τὴν συνεδρίασιν ἀπήλθεν εἰς Βουλαγαμένην. Καὶ προσεκή-

θη μὲν ὑπὸ τοῦ Πρωθυπουργοῦ, ὅπως ἐκθέσῃ εἰς αὐτὸν τὰς σκέψεις τῆς Ἱ. Συνόδου ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἐκκρεμῆ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα καὶ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ καθησυχαστικὰς τινὰς ὑποσχέσεις⁶. Ἐξηκολούθησεν ὅμως ἡ αὐτὴ ἐκ μέρους τοῦ Ὑπουργείου παρέλκυσις μετὰ προσθέτων ἐνδείξεων ἐμμονῆς εἰς ἀντιλήψεις πολιτειοκρατικὰς⁷.

4. Τὰ κατὰ τὴν ψήφισιν νέου Καταστατικοῦ.

Ἐξ ἀφορμῆς τῆς παρελκύσεως ταύτης τοῦ Ὑπουργείου, τινὲς ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς Παγκληρικῆς προβληθέντων νεωτέρων ἐπισκόπων, μὴ ἱκανοποιούμενοι καὶ ἐκ τῆς πραότητος, μακροθυμίας καὶ μετριόφροσύνης τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ἴσως δὲ καὶ παρεκλαμβάνοντες «τὴν πραότητά του ὡς ἀδυναμίαν, τὴν εὐγένειάν του ὡς ἔλλειψιν σθένους καὶ τὴν ἀνεκτικότητά του ὡς ἀδιαφορίαν»⁸, ἐχρησιμοποίησαν ἐν πάσῃ μυστικότητι ἐπιρροὴν τινὰ ἣν διέθετον παρὰ τῶ ἀρχηγῶ τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ὄλως ἀπροσδοκῆτως ἐξεδόθη ὑπ' αὐτοῦ σχετικὴ ἐπαναστατικὴ ἀπόφασις, δι' ἧς ἀντικαθίστατο ἡ ὑπάρχουσα Ἱερά Σύνοδος ὑπ' ἄλλης ἀριστίνδην, τὴν σύνθεσιν ἔχουσα ἐξ ἐπισκόπων ἐκ τῶν προσφάτως χειροτονηθέντων καὶ προβληθέντων ὑπὸ τῆς Παγκληρικῆς, συγχρόνως δὲ ἀπεμακρύνοντο τοῦ Σώματος τῆς Ἱεραρχίας οἱ πρεσβύτεροι τῶν ἀρχιερέων καθ' ὅριον ἡλικίας καθοριζόμενον καὶ ἀνεγνώριζοντο καὶ ἄλλαι τινὲς ἐξουσίαι εἰς τὴν ἀριστίνδην Σύνοδον, ἀφορῶσαι εἰς τὴν ἀνασυγκρότησιν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος κατελήφθη οὕτως αἰφνιδιαστικῶς, ἀλλ' ἀντιμετώπισε τὴν δημιουργηθεῖσαν κατάστασιν μετὰ τῆς διακρινούσης αὐτὸν εἰρηνικῆς σταθερότητος, ψυχραιμίας καὶ συνέσεως. Ἀντιτάξας εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἄρησιν, ἔσπευσε νὰ εἰδοποιήσῃ ἰδιωτικῶς τοὺς ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις Ἱεράρχας, καλῶν αὐτοὺς νὰ ἀφιχθῶσι τὸ ταχύτερον εἰς Ἀθήνας. Οὕτως ἐντὸς ὀλίγου τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Καὶ διὰ νέου Β. Διατάγματος ἐκλήθησαν πάντες οἱ κανονικοὶ καὶ ἐν ἐνεργείᾳ Μητροπολίται τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἕνα συνερχόμενοι τὴν 24 Δεκεμβρίου (ν.ῆ.) ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου συγκροτήσωσι «τὴν Α' Ἱ. Σύνοδον τῆς Ἱεραρχίας τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἱερά αὕτη Σύνοδος θέλει ἀναλάβει παρὰ τῆς καταργηθείσης Διαρκοῦς Ἱ. Συνόδου τὴν διοίκησιν τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας· θέλει ἐκφέρει γνώμην ἐπὶ τοῦ σχεδίου τοῦ νέου Καταστατικοῦ τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας· θέλει ἀποφανθῇ ἐπὶ τῆς προσαρμογῆς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἡμερολογίου πρὸς τὸ πολιτικόν· θέλει ἐκφέρει γνώμην ἐπὶ τῶν ὑπὸ τῆς Ἐπαναστατικῆς ἀποφάσεως ὀρισθέντων ζητημάτων περὶ ἀποχωρήσεως καὶ μεταθέσεως Μητροπολιτῶν». Ἐντεῦθεν προῆλθεν ὁ Καταστατικὸς νόμος ὁ ἐν τῷ φύλλῳ τῆς Κυβερνήσεως 387 Α' /31 Δεκεμβρίου 1923 δημοσιευθεὶς καὶ ὑπογεγραμμένος ὑπὸ

2. Περιοδικὸν «Ζωή» τῆς 3 Ἀπριλίου 1923, σελ. 96β.

3. Περιοδικὸν «Ζωή» τῆς 24 Ἀπριλίου 1923 ὑπ' ἀριθ. 595 σελ. 120β.

4. Αὐτόθι τῆς 15 Μαΐου 1923 ὑπ' ἀριθ. 598 σελ. 144β.

5. Ἐν Ἐκκλησίᾳ τῆς 5 Νοεμβρ. 1938 σελ. 363.

6. Περιοδ. «Ζωή» τῆς 4 Σεπτεμβρ. 1923 σελ. 256β.

7. Αὐτόθι: 18 Σεπτ. σελ. 272β.

8. Κατὰ τὸν ἀνωτέρω χαρακτηρισμὸν τοῦ μακαρίτου Δ. Μπαλάνου.

τοῦ ἀρχηγοῦ Ν. Πλαστήρα, καὶ ὅστις ἐχαιρετίσθη ὡς παρέχων σχεδὸν πλήρη χειραφέτησιν τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Πολιτείας καὶ ὡς πραγματικὸς θρίμβος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τῆς παρ' αὐτὸν ταχθείσης πλειονότητος τῶν Ἱεραρχῶν. Ὡς δὲ αὐτὸς ὁ Μακαριώτατος ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς Ἱεραρχίας τῆς 24 Δεκεμβρ. 1923 ἐτόνισε «μετὰ χαρᾶς, ἀπὸ τῆς ιδρύσεως τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ ἐνενηκονταετῇ πορείᾳ αὐτῆς, δὲν θὰ εὐρεθῇ γεγονός, δυνάμενον νὰ ἐξισωθῇ εἰς λόγον σπουδαιότητος καὶ ἀξίας πρὸς τὸ μέγα καὶ εὐφρόσυνον γεγονός τῆς καταργήσεως μὲν τοῦ ξένου πρὸς τὸν Ὀργανισμόν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας θεσμοῦ τῆς διαρκοῦς πενταμελοῦς Συνόδου», «τῆς ἀποκαταστάσεως δὲ τῆς κανονικῆς τῆς Ἐκκλησίας διοικήσεως, δι' ἣς αὕτη χειραφετουμένη ἀποδίδεται εἰς ἑαυτήν»⁹.

5. Ἡ ὑπὸ τῆς δικτατορίας πραγματοποιηθεῖσα παλινδρόμησις.

Ἡ χαρὰ ὅμως ἐπὶ τῷ ἐπιτεύγματι τούτῳ δὲν ἐπρόκειτο νὰ παραταθῇ ἐπὶ μακρόν. Δὲν εἶχον συμπληρωθῆ δύο ἔτη, ὅτε ἡ ἐπὶ δικτατορίας τοῦ Θ. Παγκάλου καὶ ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτοῦ Κυβέρνησις ἤρχισε νὰ φέρεται καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν Ἐκκλησίαν αὐταρχικῶς, δι' ὑπουργικοῦ μὲν ἐγγράφου κατ' ἐπίφρασιν εὐγενοῦς ζητήσασα τὴν ἀναβολὴν τῆς συγκλήσεως τῆς Ἱεραρχίας, παρεμποδίζουσα δὲ διὰ τῶν κατὰ τόπους Νομαρχῶν καὶ δι' ἐπεμβάσεως τῆς Ἀστυνομίας τὴν πρὸς τὰς Ἀθήνας κίνησιν τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Μητροπολιτῶν. Οὕτως, ἡ μὲν («Ἐστία») τῆς 25 Αὐγούστου 1925 ἐσχολίαζε δυσμενῶς τὴν εἶδησιν, καθ' ἣν ἡ Κυβέρνησις ἐπεφόρτισεν ἐμπιστευτικῶς μερικὸς Νομάρχας νὰ εἰδοποιήσουν ὠρισμένους Ἱεράρχας τῶν ἐπαρχιῶν, ὅπως μὴ ἔλθουν εἰς Ἀθήνας, ὡς ὑποχρεοῦνται ἀπὸ τὸν Καταστατικὸν νόμον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἐκτὸς ἐὰν λάβουν ἰδιαιτέραν ἐντολὴν πρὸς τοῦτο ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν ἐν καιρῷ· ἐσημειοῦτο δὲ μετὰ τινος ἡμέρας σοβαρὸν ἐπεισόδιον, ἀναγραφέν καὶ ἐν τῷ καθημερινῷ τύπῳ, καθ' ὃ ὁ Μητροπολίτης Μεσσηνίας ἠμποδίσθη βίᾳ ὑπὸ ἀστυνομίαν νὰ συνεχίσῃ τὸ εἰς Ἀθήνας ταξείδιόν του¹⁰. Μετὰ τοιαῦτα θλιβερά καὶ ἀσυνήθη προμηνύματα, ἐδημοσιεύθη τὸ Νομοθετικὸν Διάταγμα εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 270 Α' φύλλον τῆς 26 Σεπτεμβρίου 1925 τῆς Κυβερνήσεως, «περὶ συστάσεως Διαρκοῦς Ἱ. Συνόδου καὶ περὶ συμπληρώσεως καὶ τροποποιήσεως τοῦ Καταστατικοῦ Νόμου τῆς 31 Δεκεμβρίου 1923 τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος». Διὰ τοῦ νόμου τούτου ὁ νόμος τῆς 31 Δεκεμβρίου 1923 κατηργήθη σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου, ἐγκαθιδρυθείσης καὶ πάλιν τῆς Διαρκοῦς Ἱ. Συνόδου, ἐκπροσωπούσης τὴν Σύνοδον τῆς Ἱεραρχίας ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν, συγκειμένης δὲ ἤδη ἐξ ἑπτὰ μελῶν καὶ ἐκ τοῦ παρ' αὐτῇ Ἐπιτρόπου τῆς Ἐπικρατείας. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὰς κατὰ καιρὸν συνελεύσεις τῆς Ἱεραρχίας, θὰ ἐξεδίδετο Διάταγμα

καθορίζον τὰ κατ' αὐτάς, μέχρι δὲ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Διατάγματος τούτου ἀνεστέλλετο πᾶσα σύγκλησις αὐτῆς. Τὸ πλῆγμα διὰ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον ὑπῆρξε βεβαίως βαρῦ. Τὸ ὑπέμεινε ὅμως συνετῶς καὶ καρτερικῶς, οὐχὶ δὲ καὶ ἀνευ λελογισμένης ἀντιδράσεως. Εὐρίσκοντο ἐν Ἀθήναις ἀρκετοὶ ἀρχιερεῖς τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος, οἵτινες συνῆλθον ἀθορύβως εἰς ἐπανειλημμένα συσκέψεις καὶ συνυπέγραψαν μετὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου διαμαρτυρίαν 27 ἀκόμη Μητροπολίται, τῆς ὁποίας τὸ κείμενον ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ «Ἐκκλησίᾳ», μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς δικτατορίας Παγκάλου¹¹, κατετέθη ὅμως ἐν αὐτῇ τῇ πρώτῃ συνεδρίᾳ τῆς κατὰ τὸν νέον νόμον συγκροτηθείσης ἑπταμελοῦς Ἱ. Συνόδου μετὰ τοῦ ἐγγράφου τοῦ Ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, δι' οὗ παρηγγέλλοντο οἱ Ἱεράρχαι ν' ἀπέλθωσιν εἰς τὰς ἑδρας τῶν.

Εἶναι χαρακτηριστικόν, ὅτι τόσον εἰς τὴν διαμαρτυρίαν ταύτην, ὅσον καὶ εἰς τὴν προσφώνησιν, τὴν ὁποίαν ὁ αἰοίδιμος ἀπηθύθνε πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον τονίζεται, ὅτι «κατ' ἀνάγκην ἀνεχόμενοι τὸ νομοθετικὸν Διάταγμα (οἱ παρεπιδημούντες Ἱεράρχαι) ἐπιφυλάσσονται νὰ ἐπιδιώξωσι τὴν κανονικὴν ρύθμισιν τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ καταργηθέντος κανονικοῦ καθεστώτος». Εἶναι δὲ καὶ ἀξιοσημείωτον, ὅτι ὅταν ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἔλαβε τὸ θάρρος νὰ ὑποδείξῃ εἰς τὴν Ἱ. Σύνοδον, ὅτι δέον νὰ συνεχίσῃ καὶ κατὰ τὸ θέρος τὰς ἐργασίας αὐτῆς, ἀπηθύθη πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον ἐγγράφος διαμαρτυρία, ἐν τῇ ὁποίᾳ τονίζεται, ὅτι «οὐδεὶς ἔχει τὴν ἀρμοδιότητα νὰ ἐλέγξῃ τὴν Ἱ. Σύνοδον ἐπὶ ζητημάτων ἐντελῶς ἐσωτερικῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας» καὶ ὅτι ἡ Ἱ. Σύνοδος «δὲν ἀποτελεῖ ἐξάρτημα τοῦ Ὑπουργείου ἢ ὑποτελῆ τινα κλάδον τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ, παρὰ τούτου ἔχουσα τὴν ἀρχὴν καὶ παρὰ τούτου λαμβάνουσα διαταγὰς». («Ἡ Ἐκκλησία ὡς αἰώνιος καὶ θεόδητος ὀργανισμὸς δὲν δύναται νὰ συνταυτίζεται πρὸς τὸν πολιτικὸν τοιοῦτον»¹². Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν διήρκει ἡ δικτατορία τοῦ Παγκάλου, δὲν ἐδίσταζεν ὁ αἰοίδιμος Ἀρχιεπίσκοπος νὰ ἐνεργῇ καὶ παρ' αὐτῷ διὰ τὴν ἐπίλυσιν τοῦ οικονομικοῦ προβλήματος τῆς Ἐκκλησίας¹³, ἐνῶ ἐξ ἄλλου προέβαινε εἰς πρότασιν πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον, ἐν τῇ ὁποίᾳ εἰσηγεῖτο τολμηρὸν σχέδιον πλήρους χειραφετήσεως τῆς Ἐκκλησίας, ὀλίγον τι διαφέρον τοῦ τελείου χωρισμοῦ αὐτῆς ἀπὸ τοῦ Κράτους, καὶ τὸ ὁποῖον ἀποφάσει τῆς Ἱ. Συνόδου ἐκοινοποιήθη εἰς πάντας τοὺς Ἱεράρχας¹⁴. Ἰνα δὲ καταστῶσι τοῖς πᾶσι γνωστὰ ὅσα ἐκ τοῦ Καταστατικοῦ τοῦ 1923 ἀφῆκεν ὄρθια τὸ Ν. Διάταγμα τοῦ 1925, ἐδημοσίευσεν ἀνεπίσημον κω-

11. Ἰδε «Ἐκκλησίαν» τῆς 2 Σεπτεμβρ. 1926.

12. Ἐγγράφον ἀπὸ 24 Αὐγούστου 1926 δημοσιεύμενον ἐν τῇ «Ἐκκλησίᾳ» τῆς 2 Σεπτεμβρ. 1926.

13. Πρβλ. τὸ ἀπὸ 2 Δεκεμβρ. 1925 ἐγγράφον τῆς Ἱ. Συνόδου πρὸς τοὺς κ.κ. Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως καὶ Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τὴν ἀπὸ 28 Νοεμβρ. 1925 ἐπιστολὴν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως ἐν «Ἐκκλησίᾳ» τῆς 4/12/25.

14. Ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ «Ἐκκλησίᾳ» τῆς 18 Σεπτεμβρ. 1926.

9. Περιοδικὸν «Ἐκκλησία» τῆς 10 Ἰανουαρίου 1925 σελ. 9α.

10. Περιοδ. «Ζωὴ» τῆς 8 Σεπτ. 1925 σελ. 264α.

δικοποίησιν τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος¹⁵. Καί ὅταν κατελύθη ἡ ἐν λόγῳ δικτατορία εὐθὺς ἐπέδόθη εἰς τὰς δεούσας προετοιμασίας πρὸς ἕκτατον σύγκλησιν τῆς Ἱεραρχίας, ἥτις καὶ συνελοῦσα ἀρχομένου τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1927 παρέτεινε τὰς ἐργασίας αὐτῆς καθ' ὅλον τὸν μῆνα, ἀνασποληθεῖσα πρωτίστως μὲ τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου καὶ ὑπέβαλε τῇ 26 Φεβρ. πρὸς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὴν Βουλὴν ἐκτενὲς ὑπόμνημα, ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ 25 Μητροπολιτῶν, ἀναφερόμενον εἰς τὸ οἰκονομικὸν πρόβλημα τῆς Ἐκκλησίας, τὴν δήμευσιν τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων καὶ γενικῶς εἰς τὴν λύσιν τοῦ ὅλου Ἐκκλ. ζητήματος¹⁶. Ἐκτοτε ἡ ἐτήσια Συνέλευσις τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας κατέστη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ αἰοδίουμου Πρωθιεράρχου θεσμὸς τηρούμενος σχεδὸν ἀπαρεγκλίτως, διότι εἶχεν αὐτὸς καὶ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν ἐτοιμότητα καὶ τὴν εὐστροφίαν, προσόντα ἀπαραίτητα διὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐργασιῶν ἐνὸς τόσον δυσδιοικήτου Σώματος, τοῦ ὁποίου καὶ αὐτὸς ὁ μετέπειτα διαδεχθεὶς τὸν Χρυσόστομον ἰσχυρὸς τὴν πυγμὴν Σπυρίδων ἀνέστειλε σιωπηλῶς τὰς ἐργασίας, ἀπαξ ἢ δις καθ' ὅλην τὴν ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ δρᾶσιν αὐτοῦ συγκαλέσας αὐτό.

6. Ἡ ἀγωνιστικότης τοῦ αἰοδίουμου Ἀρχιεπισκόπου.

Καταπλήττεται ὁ γράφων, διότι καίπερ ἐπὶ μακρὸν καὶ ἐκ τοῦ σύνεργου γνωρίσας τὸ μέγα τοῦτον ἐκκλησιαστικὸν ἄνδρα, οὐδέποτε μέχρι τοῦδε ὑπόπτευεν, ὅποιον ἤδη ἡ ἔρευνα αὐτῆ τῶν ἱστορικῶν ἰσχυρῶν ἀποκαλύπτει αὐτόν, ὑπὸ τὴν θαυμαστὴν δηλαδὴ πραότητα καὶ ἀνεξικακίαν καὶ ἐπιεικειαν αὐτοῦ συνδυάζοντα λαθάνουσαν καὶ ἀθόρυβον τοσαύτην μαχητικότητα, ἥτις θὰ ἠδυνάμην νὰ εἶπω, παρουσιάζει αὐτὸν ἐν τῷ συνόλω του θεώμενον, ἂν μὴ τὸν ἀγωνιστικώτερον, πάντως ὅμως ἐξόχως περιφανῆ ἀγωνιστὴν μεταξὺ πάντων τῶν προαπελθόντων ἄχρι τοῦ νῦν Ἀρχιεπισκόπων τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Λέγομεν δὲ ταῦτα, οὐχὶ ἀποβλέποντες εἰς τὴν σθεναρὰν στάσιν αὐτοῦ καὶ τῆς Ἱ. Συνόδου, δι' ἧς ἐπέτυχεν νὰ σταματήσῃ ἁπλῶς τὸ ὄργιον τῆς δημεύσεως τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας, ὅτε τελευτῶντος τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1927 ἐδημοσιεύθη τὸ ἐπόμενον ἀνακοινωθέν: «Ἡ Δ. Ἱερά Σύνοδος ἐπὶ τῇ ὑποβολῇ εἰς τὴν Βουλὴν ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Γεωργίας κ. Παπαναστασίου σχεδίου νόμου, ἐπιδιώκοντος τὴν ἀπαλοτριῶσιν πάσης ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, ἀπεφάσισεν ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ἱεραρχίας νὰ κηρύξῃ τὴν Ἐκκλησίαν ἐν διωγμῷ, ἐν ᾗ περιπτώσει ἤθελε γίνεαι δεκτὸν ὑπὸ τῆς Βουλῆς τὸ προτεινόμενον νομοθέτημα»¹⁷. Ἀλλὰ διότι ἐξιστάμεθα πρὸ τοῦ πλήθους τῶν ἀγῶνων, τοὺς ὁποίους ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἄλλην ἀκαταπόνητον συγγραφικὴν καὶ πνευματικὴν δρᾶσιν διεξήγαγεν ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ. Οἱ ἀγῶνές του κατὰ τῶν Παλαιο-

ημερολογητῶν, τῆς Οὐνίας, τοῦ Τεκτονισμοῦ, τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου, ὑπὲρ τῆς ἀναζωπυρήσεως τοῦ κηρύγματος, τῆς κατηχητικῆς καὶ φιλανθρωπικῆς δράσεως τῆς Ἐκκλησίας κ.λπ. δὲν πρέπει νὰ λησμονηθοῦν ποτέ, ἀλλὰ δεόν νὰ προβάλλωνται πάντοτε πρὸς μίμησιν καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐρχόμεθα ἤδη νὰ εἰπωμέν τινα καὶ περὶ αὐτῶν.

7. Τὸ Παλαιοημερολογητικόν.

Τὴν ἱστορίαν τῆς μεταβολῆς τοῦ Ἡμερολογίου καὶ τὴν ἀφομοίωσιν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ ἡμερολογίου πρὸς τὸ ἐπικρατήσαν ἤδη καὶ ἐν Ἑλλάδι πολιτικόν, ἐκθέτουσι δύο ἄρθρα ὡς κύρια δημοσιεύματα εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 43 καὶ 44 τῆς 22 καὶ 29 Ὀκτωβρίου 1926 τοῦ Περιοδικοῦ «Ἐκκλησία», εἰς αὐτὰ δὲ παραπέμπομεν τοὺς ἐκ τῶν ἀναγνωστῶν ἐπιθυμοῦντας νὰ λάβωσι γνῶσιν ὅπωςδὴποτε λεπτομερῆ περὶ ταύτης. Πάντως γνωρίζομεν ἤδη, ὅτι τόσον κατὰ τὴν πρώτην συνέλευσιν αὐτῆς τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1923, ὅσον καὶ κατὰ τὴν δευτέραν συνέλευσιν τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἑλλάδος εἶχεν ἀποφασίσει αὐτήν, κατὰ τὴν τελευταίαν δὲ ταύτην φορὰν εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν Μακαριότατον Πρόεδρον «ὅπως συνεννοηθῇ μεθ' ὅλων τῶν Ἐκκλησιῶν, ἰδίᾳ δὲ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἡ μεθ' οὗ συμφωνία ἔσται ἀπαραίτητος»¹⁸. Καὶ ἐγένοντο μὲν συνεννοήσεις πρὸς ἐπίτευξιν συμφωνίας πασῶν ἢ τοῦλάχιστον τῶν πλειόνων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν καὶ Πατριαρχείων. Αὕτη ὅμως κατέστη ἀδύνατος, τοῦ πατριάρχου τῆς Ἀλεξανδρείας Φωτίου εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐπιμένοντος ἀνεδότως, ὅπως συγκληθῇ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἥτις ν' ἀποφασίσῃ περὶ τῆς μεταβολῆς, πρὸς στιγμὴν δὲ καὶ ἀπειλήσαντος νὰ συγκαλέσῃ ὁ ἴδιος ταύτην ἐκ συνεννοήσεως μετὰ τῶν Πατριαρχῶν Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων. Καὶ ἀντιπαρετήρουν μὲν ὁ τε Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Γρηγόριος καὶ ὁ αἰοδίουμος Ἀθηναίων, ὅτι δὲν εἶναι εὐκόλος ἡ ἄμεσος σύγκλησις Οἰκουμενικῆς Συνόδου, δι' αὐτὴν δὲ δύναται νὰ ἐπιφυλαχθῇ πρὸς λύσιν τὸ ζήτημα τοῦ Πασχαλίου, ὅπερ ἤδη θὰ παρέμενε ἀθικτὸν, ἐνῶ τὸ τοῦ ἡμερολογίου δύναται νὰ λυθῇ ἐν ἀπλῇ συσκέψει, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηναίων ἐξεδήλωσε τὴν διάθεσιν νὰ μεταβῇ εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ἀλλ' ὁ αἰοδίουμος Φώτιος δὲν ὑπεχώρει. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ἐπροχώρησε μόνος μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν Συνόδου εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς μεταβολῆς, ὀρίσας ἡμερομηνίαν τῆς προσαρμογῆς ἑορτολογίου καὶ πολιτικοῦ ἡμερολογίου τὴν 10 Μαρτίου 1924. Μετὰ τοῦτο δὲ, κατὰ τὴν ὡς ἄνω ἀπόφασιν τῆς Ἱεραρχίας, καθ' ἣν ἡ μετὰ τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου συμφωνία θὰ ἦτο ἀπαραίτητος, καὶ ὁ αἰοδίουμος Ἀρχιεπίσκοπος προέβη εἰς τὴν μεταβολὴν. Εἰς Ἐγκύκλιον, τὴν ὁποίαν ἀπέστειλε πρὸς πάντας τοὺς Μητροπολίτας, ἐξέθετε λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὸ ζήτημα τοῦ ἡμερολογίου, ἀποδεικνύων, ὅτι τὸ ἡμερολόγιον χρησιμεύει πρὸς δια-

15. Ἐν «Ἐκκλησία» τῆς 6 Νοεμβρίου 1925.

16. Ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ «Ἐκκλησία» τῆς 4 Μαρτίου 1927.

17. «Ἐκκλησία» τῆς 3 Δεκεμβρίου 1927 σελ. 381α.

18. «Ἐκκλησία» τῆς 29 Ὀκτωβρ. 1926 σελ. 348.

κανονισμόν τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου, πρὸς τὸν ὁποῖον ζητεῖ πάντοτε ἡ Ἐκκλησία νὰ προσαρμόζη τὸν κοινωνικὸν βίον. Ἐτόνιζεν ἐπίσης, ὅτι οὐδὲν χρονολογικὸν σύστημα ἀπέρρευσε ἐξ ἀποφάσεως Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ἀποτελεῖ θεσμὸν ἀμετάβλητον, ἔχοντα χαρακτῆρα δογματικὸν ἢ σωτηριώδη. Ἐπομένως οὐδὲν ἀπολύτως κώλυμα δογματικὸν ἢ κανονικὸν ὑπάρχει πρὸς διόρθωσιν τοῦ ἡμερολογίου. Καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπεφασίσθη, ὅπως ἀπὸ τῆς προσεχοῦς Κυριακῆς (10 Μαρτίου) ἀρξῆται ἡ προσαρμογὴ τοῦ ἑορτολογίου πρὸς τὸ πολιτικὸν ἡμερολόγιον. Κατὰ τὴν ἡμέραν λοιπὸν ταύτην (Β' Κυριακὴν τῶν Νηστειῶν) θὰ τελεσθῆ καὶ ἡ μνήμη τῶν ἁγίων τῶν συγχωνευομένων 13 ἡμερῶν¹⁹.

Κατὰ τὴν τελευταίαν ὅμως στιγμὴν καὶ ὁ Πατριάρχης τῆς Σερβίας, ἐνῶ ἀρχομένου τοῦ Μαρτίου διὰ τηλεγραφῆματος αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν ἐδήλου, ὅτι καὶ ὑπὸ τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας ἐγένετο δεκτὴ ἡ ἀφομοίωσις τῶν δύο ἡμερολογίων²⁰, μετέβαλε γνώμην καὶ δὲν ἐπραγματοποίησε τὴν ἀφομοίωσιν. Ὡς πρὸς δὲ τὸν Πατριάρχην Μόσχας Τύχωνα διέειδον μὲν οἱ εἰς τὸ παλαιὸν ἡμερολόγιον προσκείμενοι, ὅτι εἶχε κηρυχθῆ κατὰ τῆς μεταβολῆς καὶ ἀπέκλειε ρητῶς ταύτην, ἀλλ' ἀπεδείχθη ἐν τέλει ἐξ ἐπιστολῆς αὐτοῦ ἀπὸ 21 Ἰανουαρίου 1919 πρὸς τὸν Πατριάρχην Κων/λεως Γερμανὸν Ε' ²¹, ὅτι ἀνεγνώριζε πλήρως τὴν δυσχέρειαν, τὴν φθάνουσαν ἐνίοτε μέχρις οὐδέτητος, τὴν ὁποίαν δοκιμάζουν οἱ ὀρθόδοξοι ἐκ τῆς συγχρόνου ὑπάρξεως τῶν δύο ἡμερολογίων, καὶ τὴν ὁποίαν ἐπόμενον ἦτο νὰ ἐπωφεληθῆ ἡ ἀρπάσασα τὴν ἐξουσίαν τάξις ἐν Ρωσίᾳ, ὅπως ἐπὶ σκοπῶν περιορισμοῦ τῆς ἐπιρροῆς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ λαοῦ, διοργανώσῃ σκοπίμως πᾶσαν τὴν πολιτικὴν ζωὴν ἐν ἀμέσῳ ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξις. Μόνον ὁ Τύχων ἐθεώρει ὅτι «τὸ ζήτημα τῆς μεταβολῆς τοῦ ἡμερολογίου ἔχει πανεκκλησιαστικὴν σημασίαν» καὶ διὰ τοῦτο ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία ὄφειλε νὰ μὴ λύσῃ τοῦτο «χωρὶς νὰ ζητήσῃ προηγουμένως τὴν γνώμην καὶ τὴν συμβουλὴν πασῶν τῶν ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν αὐτῆς ἁγίων τοῦ Θεοῦ Ὀρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν μετὰ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Μητρὸς Ἐκκλησίας ἐπὶ κεφαλῆς». Παρεκαλεῖτο δὲ ὁ Πατριάρχης Κων/λεως, ὅπως ἀποσταθῆ πρὸς τοὺς προϊσταμένους πασῶν τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ ζητήσῃ τὴν περὶ τῆς ἀλλαγῆς ταύτης γνώμην των. Τοῦ Πατριάρχου ὅμως Κων/λεως μὴ ἀπαντήσαντος εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσσίας δὲν προέβη εἰς οὐδεμίαν μεταβολὴν. Οὕτω τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, καθὼς καὶ ἡ ἀποδεξαμένη τὴν μεταβολὴν Ἐκκλησία τῆς Κύπρου εὐρέθησαν σχεδὸν μόνοι, ἵνα ἀντιμετωπίσουν πᾶσαν ἀντίδρασιν, ἣτις θὰ προσκαλεῖτο κατὰ τῆς μεταβολῆς.

Καὶ ἐγνώριζε μὲν ἐκ τῆς Ἐκκλ. Ἱστορίας ὁ ἀοί-

19. Περιοδικὸν «Ζωὴ» ὑπ' ἀριθ. 639 τῆς 18 Μαρτίου 1924 σελ. 96β.

20. Αὐτόθ. τῆς 4 Μαρτίου 1924 σελ. 80β.

21. Ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ «Ἐκκλησίᾳ» τῆς 25 Ἰουλίου 1925.

διμος Ἀρχιεπίσκοπος, ὅτι «πάντοτε θὰ εὐρεθῶσιν αἱ λεγόμεναι σκοτειναὶ δυνάμεις, αἵτινες ἐξ οἰωνδήποτε ἐλατηρίων ἢ καὶ ἀπλῶς ἐξ ἀμαθείας παρεμβάλλουσι προσκόμματα ὡς τὰ πολλὰ δυσεκτόπιστα» πρὸς πᾶσαν πρόοδον, ὡς πληροφοροῦμεθα καὶ ἐκ τῆς μεταγενεστέρως Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, (ἢ ἐν τῇ ὁποίᾳ διόρθωσις τῶν εἰς τὴν σλαβωνικὴν μετ' ἀπίρων, καὶ δὴ δογματικῶν σφαλμάτων, ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου μεταφρασμένων λειτουργικῶν βιβλίων, ἀπέληξεν εἰς σχῆσμά)²². Ἴσως ὅμως δὲν θὰ ἀνέμενε, ὅτι Πατριάρχης σοφὸς καὶ μεγάλου κύρους, οἷος ὁ Φώτιος, θὰ ἐξηκολούθει καὶ μετὰ τὴν μεταβολὴν νὰ συνεχίζῃ τὸν ἀγῶνα, ὥστε νὰ ἀναγκάζεται τὸ ἐπίσημον ὄργανον τῆς Ἐκκλησίας ἐν μακροτάτῳ ἄρθρῳ νὰ ἀποκαλῆ τὸν «Πάνταινον» «ἀδιαλείπτως ἡμερολογοῦντα καὶ τὰ πάντα ψέγοντα», νὰ ἐπικρίνῃ δὲ αὐτὸν ὡς ἀντιπροσωπεύοντα τάσιν ὅλως ἀντίθετον πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἀλεξανδρινὴν παράδοσιν καὶ ὅλως ἀντικανονικῶς ἀναλαβόντα ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ τὸν «Σύλλογον τῶν Ὀρθοδόξων» καὶ δημοσιεύοντα εἰς περίοπτον θέσιν τὴν «αἰτήσιν» τῶν ζηλωτῶν τούτων²³! Ἐτονίζετο δ' ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ ὅτι «οὐχὶ σπανίως δυστυχῶς τῶν ἀπλουστέρων τὴν ἀπλότητα καὶ εὐσέβειαν ἐκμεταλλεύονται ἰδιοτελῶς ἰσχυρογνώμονες ἄνθρωποι, οἵτινες κατισχύοντες ἐξαναγκάζουσι τὴν Ἐκκλησίαν νὰ μὴ ἐπιλαμβάνηται τῆς διορθώσεως τοῦ κακῶς κειμένου ἢ τῆς εἰσαγωγῆς καλοῦ τινος καὶ ὠφελίμου»²⁴.

Ἄλλ' ὁ ἀκάματος καὶ ἀκατάβλητος ὑπὸ κόπων Ἀρχιεπίσκοπος δὲν ἦτο δυνατὸν καὶ πρὸς διαφωτισμὸν τῶν ἀπλουστέρων νὰ μὴ πράξῃ τὸ καθήκον αὐτοῦ οὐ μόνον διὰ τοῦ κηρύγματός του, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ συγγραφικοῦ καλάμου του. Προῆλθεν οὕτως ἀξιολογωτάτη καὶ λίαν διαφωτιστικὴ περὶ τῆς μεταβολῆς τοῦ ἡμερολογίου ἀρθρογραφία, καθὼς καὶ σοβαρῶν ταταὶ τινες Ἐγκύκλιοι. Ἐκ τούτων συνιστῶμεν εἰς τὸν εὐμενῆ ἀναγνώστην τὰ ἐν τῇ «Ἐκκλησίᾳ» τῆς 28 Φεβρουαρίου 1926 δημοσιευθέντα δύο ἄρθρα ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Τὸ Πάσχα τοῦ 1928» καὶ «οἱ Παλαιοημερολογῖται ἐπὶ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Χρυσοστόμου», καθὼς καὶ τὴν λαμπρὰν καὶ ἐκτενῆ μὲν, ἀλλὰ λίαν διαφωτιστικὴν Ἐγκύκλιον τῆς Ἱ. Συνόδου, τὴν ἀπὸ 16 Ἀπριλίου 1926²⁵. Ὡσαύτως συνιστῶμεν τὴν ἐν τῷ φύλλῳ τῆς «Ἐκκλησίας» τῆς 23 Φεβρουαρίου 1927 («Ἀνακοίνωσιν»), τὴν ὑπογραφομένην ὑπὸ πάντων σχεδὸν τῶν Μητροπολιτῶν τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος καὶ διαψεύδουσιν τὴν ὑπὸ τινῶν φανατικῶν Παλαιοημερολογιτῶν διαδοθεῖσαν εὐρέως συκοφαντικὴν φήμην, καθ' ἣν ὁ Πρόεδρος τῆς Ἱ. Συνόδου καὶ οἱ Ποιμενάρχαι τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας πρόκειται νὰ καταργήσωσι πᾶσας τὰς ἑορτάς, πλην τῆς Κυριακῆς, νὰ

22. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ 1924. Β. Ἐν «Ἐκκλησίᾳ» τῆς 17 Ἰαν. 1925 σελ. 18β.

23. Αὐτόθ. σελ. 20β - 21β.

24. Αὐτόθ. σελ. 21α.

25. «Ἐκκλησία» 24 Ἀπριλ. 1926. Ὡσαύτως καὶ τὴν εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 41-45 τῆς 8-9 Ὀκτωβρ. 1926 σειρὰν ἄρθρων, ὅπως καὶ τὰ εἰς τὴν «Ἐκκλησίαν» τῆς 14 καὶ 21 Ἰαν. σελ. 21 καὶ 25 δημοσιεύμενα δύο ἄρθρα.

είσαγάγουν τὸ διὰ ραντισμοῦ βάπτισμα καὶ τὴν διὰ μόνης τῆς «ὄστιας» θείαν Κοινωνίαν, τὸν γάμον τῶν Ἐπισκόπων καὶ τὴν δευτερογαμίαν τοῦ κλήρου κ.λ.π. Ἄξια ἀναγνώσεως παρουσιάζεται καὶ ἡ ὑπὸ πάσης τῆς Ἱεραρχίας, Παλαιᾶς τε καὶ Νέας Ἑλλάδος ὑπογεγραμμένη Ἀνακοίνωσις τῆς 2 Ἰουλίου 1929, ἐν τῇ ὁποίᾳ τονίζεται, ὅτι ἡ ἐπὶ Ἱερεμίου τοῦ Β' τοῦ Τρανοῦ συνελθοῦσα ἐν Κων/λει γενικὴ Σύνοδος δὲν εἶναι ἀκριβές, ὅτι ἀπεκέρυξε τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον καὶ δεινοῖς ἐπιτιμίοις ἀπέκλεισεν οἰανδήποτε ἀλλαγὴν τοῦ Ἰουλιανοῦ Ἡμερολογίου καὶ Πασχαλίου, ἀλλ' ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος ἐστηρίχθη ἐπὶ πλαστογραφημάτων τινος «παρὰ Ἀγιορειτῶν σκευωρηθέντος»²⁶. Τὸ πλαστογράφημα τοῦτο ἀποδεικνύει καὶ διὰ παραβολῆς καὶ σπουδῆς τῶν κωδίκων ὁ ἀοίδιμος Χρυσόστομος εἰς δύο ἐνυπόγραφα καὶ ἐκτενῆ ἄρθρα του ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἐλεγχος παραποιήσεως συνοδικῶν πράξεων καὶ πατριαρχικῶν ἐγγράφων»²⁷.

Ἄλλ' ὅσαδήποτε καὶ οἰαδήποτε ἐν τῇ ὀξύτητι τοῦ ἀγῶνος, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ φανατισμὸς παρέσυρεν αὐτούς, καὶ ἂν ἀπετόλμων οἱ Παλαιοημερολογίται, οὐδεὶς ἐφ' ἑαυτῶν, ὅτι θὰ ἐφθονον νὰ βιαιοπραγήσωσιν ἐν μέση λατρεία καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ σεπτοῦ προσώπου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Τοῦτο διέπραξεν ὁ κουρεὺς Κ. Καραγιαννίδης, ὅστις τῆ 21 Μαΐου 1927 πανηγυρίζοντος τοῦ ἐν Πειραιεῖ ναοῦ τῶν ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, ὅτε ὁ ἀοίδιμος Ἀρχιεπίσκοπος κατήλθε νὰ τελέσῃ τὴν θείαν Λειτουργίαν καὶ καθ' ἣν στιγμήν εἰσελθὼν εἰς τὸν ναὸν περιεβλήθη τὸν ἀρχιερατικὸν μανδύαν, ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ μετὰ ψαλίδος ἀποσκοπῶν νὰ ἀποκόψῃ δι' αὐτῆς τὸν πῶγωνα αὐτοῦ. Ἐμποδισθεὶς ὅμως ὑπὸ τῶν προσδράμόντων δὲν ἐπέτυχε τοῦτο, ἐξερίκτισεν ὅμως τρίχας τινὰς τοῦ πῶγωνα καὶ ἐτραυματίσεν τὸν Ἀρχιεπίσκοπον διὰ τῆς ψαλίδος εἰς τὴν δεξιὰν παρεῖαν παρὰ τὸ χεῖλος καὶ εἰς τὸν δεξιὸν τῆς εὐλογούσης δεξιᾶς χειρός. Ὡς ἐκ τούτου ὁ ἀοίδιμος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἱεουργήσῃ, ἀλλ' ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ὁ δρᾶστης δὲ ἀπήχθη εἰς τὰς φυλακάς, παρὰ τὸ ὅτι ὁ τραυματισθεὶς Ἀρχιεπίσκοπος ἐδήλωσεν εὐθὺς μετὰ τὸ ἐπεισόδιον κατὰ τὴν ἐπίσημον ἀνάκρισιν, ὅτι συγχωρεῖ τὸν ἐπιτεθέντα κατ' αὐτοῦ. Ἐπὶ τῇ ἀποτολημείσει ταύτῃ ἀνιέρω καὶ ἀνάνδρῳ ἐπιθέσει ἐξεδηλώθησαν εὐλαβεῖς καὶ ζωηραὶ αἰ συμπάθειαι καὶ ἡ ἀγανάκτησις ὅλων τῶν στρωμάτων τῆς κοινωνίας καὶ πάντων τῶν ἐπισήμων, αὐτοῦ τοῦ Πρωθυπουργοῦ μεταξύ τῶν πρώτων ἐπισκεψαμένου τὸν Ἀρχιεπίσκοπον, ἔτι δὲ καὶ αὐτῶν τῶν Πρεσβυτέρων τῶν ξένων Δυνάμεων μὴ παραλιπόντων νὰ ἔλθωσιν αὐτοπροσώπως εἰς τὴν Ἱ. Ἀρχιεπισκοπὴν πρὸς ὑποβολὴν τῶν συγχρητηρίων των²⁸.

Ἐπεφυλάσσετο ὅμως εἰς τὸν ἀοίδιμον ἄνδρα καὶ

26. Ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ φύλλον τῆς «Ἐκκλησίας» τῆς 13 Ἰουλίου 1929. Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι τὴν ἀνακοίνωσιν ταύτην ὑπογράφη: καὶ ὁ κατόπιν εἰς τοὺς Παλαιοημερολογίτας προσωρήσας Μητροπολίτης Φλωρίνης Χρυσόστομος.

27. Ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὰ φύλλα τῆς «Ἐκκλησίας» τῆς 19 καὶ 26 Δεκεμβρίου 1931.

28. Πλήρη περιγραφὴν τῆς ἐπιθέσεως ταύτης κατὰ τοῦ ἀοιδίου καὶ τῶν ἐπακολουθησάντων εἰς αὐτὴν δύναται τις νὰ εὕρῃ εἰς τὸ φύλλον τῆς «Ἐκκλησίας» τῆς 1 Ἰουνίου 1927.

πικροτέρα δοκιμασία ὑπὸ ἀδελφῶν ἐν Χριστῷ καὶ συλλειτουργῶν παρασκευασθεῖσα. Ἡ ἐπανειλημμένως δηλαδὴ ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ δεκαετίαν ἐξαρθεῖσα ὁμοφωνία τῆς Ἱεραρχίας ἐν τῷ Παλαιοημερολογητικῷ διεσπάσθη, ἐκ πρωτοβουλίας τοῦ ἐξ ἀρχῆς τῆς εἰς τὸν θρόνον τοῦ Προκαθημένου ἀναρρήσεως αὐτοῦ ἀντιδρώντος εἰς τοῦτον καὶ πολλὰ πράγματα εἰς αὐτὸν παρασχόντος Μητροπολίτου Δημητριάδος Γερμανοῦ. Οὗτος συμπαρέσυρε καὶ τὸν παρητημένον ἤδη τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας Μητροπολίτην πρώην Φλωρίνης Χρυσόστομον, ὅστις, ὡς εἶπομεν, εἶχεν ὑπογράψει τὴν ἀπὸ 2 Ἰουλίου 1929 Ἀνακοίνωσιν τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας, καθὼς καὶ τὸν ἐν ἐνεργείᾳ Μητροπολίτην Ζακύνθου Χρυσόστομον καὶ τῆ Κυριακῆ 26 Μαΐου 1935 ἠγήθησαν καὶ οἱ τρεῖς θρησκευτικῆς τελετῆς καὶ λιτανείας τῶν Παλαιοημερολογιτῶν καὶ ὁμιλήσαντες πρὸς αὐτοὺς ἐδημοσίευσαν διαγγέλματα καὶ ἐκκλήσεις πρὸς τὸν Κλῆρον καὶ τὸν λαὸν κατὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ Ἡμερολογίου, συγχρόνως δὲ ἀπέστειλαν πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον δῆλωσιν, διὰ τῆς ὁποίας ἀνεκοίνουν, ὅτι ἀπέκοψαν πᾶσαν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν μετ' αὐτῆς καὶ τῆς λοιπῆς Ἱεραρχίας λόγῳ τῆς ἐμμονῆς αὐτῶν εἰς τὴν ἡμερολογιακὴν καινοτομίαν, καὶ ὅτι ἀνέλαβον ἀπὸ τοῦ νῦν τὴν πνευματικὴν ἡγεσίαν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ποιμαντορίαν τῶν Παλαιοημερολογιτῶν. Προδήλως οἱ ὑποκρυπτόμενοι σκοποὶ τῶν τριῶν τούτων ἀποστατῶν, ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῆς παλινφθίας τοῦ Μητροπολίτου πρ. Φλωρίνης, ἦσαν ἄλλοι, πρωτεύων δὲ μεταξύ αὐτῶν ἡ ἀνατροπὴ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Φαίνεται δέ, ὅτι ὁ Μητροπολίτης Δημητριάδος, πρὶν ἢ προβῆ εἰς τὸ πραξικόπημα τοῦτο, εἶχε προέλθει εἰς συνηνοήσεις καὶ μετ' ἄλλων Ἱεραρχῶν, παρὰ τῶν ὁποίων εἶχεν ἴσως ἐνθαρρυνθῆ εἰς αὐτό. Ἀλλὰ διεψεύσθη οἰκτρῶς. Διότι εὐθὺς ὁ ἀείμνηστος Ἀρχιεπίσκοπος συγκαλέσας τὴν Ἱ. Σύνοδον εἰς ἔκτακτον συνεδρίαν ἀπεδοκίμασε μετ' αὐτῆς τὴν ἀνταρσίαν ταύτην καὶ ἀνεκοίνωσεν αὐτὴν τηλεγραφικῶς εἰς πᾶσαν τὴν Ἱεραρχίαν καὶ κατέστησεν ἐνήμερον τὴν Κυβέρνησιν, συγχρόνως δὲ ἐκήρυξεν ὑποδίκους τοὺς ἀντάρτας ἀρχιερεῖς καὶ διέταξε κατ' αὐτῶν ἀνακρίσεις. Τρεῖς ὅμως ἐκ τῶν Συνοδικῶν ἀρχιερέων, οἱ Μητροπολίται Ἰδρας καὶ Σπετσῶν Προκόπιος, Σάμου Βίρηναῖος καὶ Αἰτωλοακαρνανίας Ἰερόθεος, μολοντί δεχόμενοι, ὅτι ἀπὸ ἀπόψεως κανονικῆς εἶναι ἀξιοκατάκριτοι οἱ τρεῖς ἀποσχισθέντες ἀρχιερεῖς καὶ ἡ τιμωρία αὐτῶν δὲν εἴμπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι βαρυτάτη», ἐπειδὴ ἡ Πολιτεία ἀντιμετώπιζε τὸ ζήτημα τοῦ Ἡμερολογίου ὑπὸ πρῖσμα κομματικῶν καὶ «οὐδέποτε ἔδωκε τὴν δέουσαν προσοχὴν εἰς τὰς συστάσεις τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἐμποδίσῃ τοὺς καθηρημένους ἱερεῖς νὰ περιέρχωνται τὰ χωρία τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τελῶσιν ἱεροτελεστίας κατὰ τὸ παλαιὸν ἡμερολόγιον», διεφώνησαν πρὸς τὴν πλειοψηφίαν τῆς Ἱ. Συνόδου. Καὶ ἐπειδὴ ἔκριναν, ὅτι «δὲν ἦτο ὀρθὸν νὰ προβῶσι διὰ τῆς ψήφου αὐτῶν εἰς καθαιρέσιν τῶν ἀποστατῶν ἀρχιερέων πρὶν ἢ ἡ Πολιτεία καθορίσῃ σαφῶς καὶ ἀπεριφράστως τὴν θέσιν τῆς ἀπέναντι τοῦ παλαιοημερολογητικοῦ ζητήματος», διὰ τοῦτο ἠναγκάζοντο νὰ ὑποβάλουν τὴν παραίτησίν των

ἀπὸ τὴν θέσιν τοῦ συνοδικοῦ συνέδρου μὴ θέλοντες νὰ μετάσχῳσι τῶν εὐθυνῶν μιᾶς τόσον ἐσπευσμένης καὶ ἄνευ ἀναλήψεως ἀπὸ τῆς Πολιτείας ὠρισμένων ὑποχρεώσεων δίκης²⁹. Ἄλλ' ἡ πλειοψηφία τῆς Ἱ. Συνόδου ἐπροχώρησεν ἀδιστακτικῶς. Καὶ τῇ μὲν 30 Μαΐου 1935 ἐξέδωκε σοβαρωτάτην Ἐγκύκλιον «Πρὸς τὸν εὐλαβέστατον κλῆρον καὶ τὸν εὐσεβῆ Ἑλληνικὸν λαόν», συμπληρωθέντος δὲ τοῦ φακέλου τῶν διεξαχθεισῶν ἀνακρίσεων, ὥρισε τὴν δίκην πρὶν ἢ συμπληρωθῆ ἑβδομάς ἀπὸ τῆς ἀποστασίας, μὴ ποιησαμένη δεκτὰς τὰς παραιτήσεις τῶν μνημονευθέντων τριῶν συνοδικῶν. Ἀπὸ τῆς πρώτης συνεδριάσεως ὅμως ἀπουσίαζε καὶ τέταρτον συνοδικὸν μέλος λόγῳ ἀδιαθεσίας, ὁ Μητροπολίτης Δράμας Βασίλειος, ὁ δὲ ἀναπληρῶν τὸν Κυβερνητικὸν Ἐπίτροπον Διευθυντῆς τοῦ Ὑπουργείου κ. Α. Φιλιππίδης προέβαλε τὴν ἔνστασιν, ὅτι τὸ διὰ τοὺς ἀρχιερεῖς δικαστήριον κατὰ τὸν νόμον εἶναι δωδεκαμελές. Καὶ ἀντετάχθη μὲν εἰς αὐτὸν, ὅτι δὲν ὀρίζεται ὑπὸ τοῦ νόμου, ὅτι εἶναι ἀπαραίτητον ὅπως εἶναι παρόντα πάντα τὰ μέλη τοῦ δικαστηρίου, ἀλλ' αὐτὸς μὴ ἀποδεχθεὶς τὸ βᾶσιμον τῆς παρατηρήσεως ἀπεχώρησε. Καὶ διελύθη μὲν ἡ συνεδρίασις τοῦ δικαστηρίου τότε, τὴν εὐθὺς ἐπομένην ὅμως συνελθὼν ἐκήρυξε μὲν ἐκπτώτους ὡς ἐξ ἑαυτῶν ἀποσχισθέντας τοὺς δύο ἐν ἐνεργείᾳ Μητροπολίτας καὶ ὥρισε τοποτηρητὰς εἰς τοὺς θρόνους αὐτῶν, τὴν πλειοψηφίαν δὲ τῆς Ἱ. Συνόδου ἐκήρυξεν ἀρμόδιαν, ἵνα συνεχίσῃ τὴν περαιτέρω δίκην³⁰. Οὕτω καὶ οἱ τρεῖς ἀποστάται καθρέθησαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἔλαβον οὗτοι καιρὸν καὶ ἐχειροτόνησαν τέσσαρας ἀρχιερεῖς. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι καθρέθησαν. Κατέληξε δ' ἐν τέλει εἰς μὲν ἐκ τῶν ἀποστατῶν, ὁ Ζακύνθου Χρυσόστομος, καὶ δύο ἐκ τῶν ὑπερορίως καὶ παρανόμως χειροτονηθέντων νὰ δηλώσωσι μετάνοιαν, νὰ ἐμμείνωσι δὲ εἰς τὸ σχῆμα ὁ πρῶν Φλωρίνης καὶ ὁ πρῶν Δημητριάδος, ἀλλὰ καὶ ὁ τελευταῖος οὗτος ἐπὶ Ἀρχιεπισκόπου Δαμασκηνοῦ ἐξεδήλωσε μετάνοιαν. Πλὴν ὅμως ὁ ἐν λόγῳ Ἀρχιεπίσκοπος, φοβούμενος ἴσως τὴν δυναμικότητα αὐτοῦ, ἀνέβαλλε νὰ ὑποβάλῃ τὴν αἴτησιν ταύτην τῆς μετανοίας εἰς τὴν Ἱ. Σύνοδον, ἕως οὗ ἀναγγελθέντος τοῦ θανάτου αὐτοῦ αἰφνιδίως ἐξεδόθη ἡ περὶ ἀποκαταστάσεως αὐτοῦ εἰς τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα συνοδικὴ ἀπόφασις, ὅταν πλέον ἦτο νεκρός. Θὰ ἦτο ἐν τούτοις σοβαρὰ παράλειψις ἐκ μέρους ἡμῶν ἐὰν παρετρέχομεν τὸ ἄξιον πάσης μνείας γεγονός, καθ' ὃ, ὅταν ὁ ἀοιδίμος Ἀρχιεπίσκοπος διήνευε τὰς τελευταίας αὐτοῦ ἡμέρας ἐν τῷ Ἐρυθρῷ Σταυρῷ διεμήνυσεν ἐπανειλημμένως εἰς ἀμφοτέρους τοὺς ἀποστάτας, τὸν τε πρ. Φλωρίνης καὶ τὸν πρ. Δημητριάδος, ἵνα ἐπισκεφθῶσιν αὐτὸν ἐν τῷ Νοσοκομείῳ πρὸς ἀμοιβαίαν συγχώρησιν. Ἐπειδὴ δ' ἐκεῖνοι δὲν ἤρχοντο, ἐψιθύρισε περίλυπος: «Μὰ τί ἔπταισα εἰς αὐτοὺς!» Καὶ ὅταν πλέον οἱ κώδωνες τῶν Ἐκκλησιῶν διὰ τοῦ πενθίμου ἤχου τῶν ἀνήγγελλον τὸ μακάριον

29. Τὸ ἔγγραφο τοῦτο τῆς παραιτήσεως τῶν τριῶν ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ φύλλον τῆς «Ἐκκλησίας» τῆς 1 Ἰουνίου 1935.

30. Ἴδε περὶ τούτου εἰς τὸ μν. φύλλον τῆς «Ἐκκλησίας» τῆς 1 Ἰουνίου 1935.

τέλος τοῦ Προκαθημένου, τὸ δὲ σεπτὸν σκῆνος αὐτοῦ εἶχε μεταχθῆ πρὸς ταρίχευσιν, τότε ἐπεφάνησαν ἐρχόμενοι οἱ δύο καθηρημένοι διὰ νὰ ψελλίσουν ἐν συγχύσει δικαιολογίας τῆς καθυστερήσεώς των ἀκατανοήτους.

Ἄς ἔλθωμεν τώρα εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ ἀοιδίμου κατὰ τῶν Οὐνιτῶν.

8. Ὁ ἀγὼν τοῦ ἀοιδίμου κατὰ τῶν Οὐνιτῶν.

Ὡς προμήνυμα τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος τούτου θὰ ἡδύνατο νὰ θεωρηθῆ τὸ περὶ τὰ μέσα Αὐγούστου τοῦ 1924 διαβιβασθὲν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἔγγραφο τῆς Ἱ. Συνόδου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐφιστάτο ἡ προσοχὴ τοῦτο ἐπὶ τῶν σοβαρῶν κινδύνων, τοὺς ὁποίους ἐδημιούργει ἡ μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ἐν τῇ ἐλευθερᾷ Ἑλλάδι συρροὴν τοῦ προσφυγικοῦ κόσμου ἐνταθεῖσα προσηλυτιστικὴ κίνησις τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδίᾳ τῶν Οὐνιτῶν. Τῆς Πολιτείας μὴ δούσης προσοχῆν τινα εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου τεθὲν ζήτημα τοῦτο, ἐνῶ ἐξ ἀντιθέτου ἡ οὐνιτικὴ προπαγάνδα ἀποθρασυνθεῖσα ἐκ τῆς ἀδιαφορίας ταύτης τῆς Κυβερνήσεως ἐνέτεινε ἐπὶ μᾶλλον τὴν δραστηριότητα αὐτῆς ἀσχημονοῦσα εἰς βᾶρος τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως τοῦ ὀρθοδόξου ποιμνίου, ἡ Ἱ. Σύνοδος ἀρχομένου τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1925 καὶ πάλιν ἐπέστησε τὴν προσοχὴν τοῦ Ὑπουργείου ἐπὶ τοῦ προσηλυτιστικοῦ σκανδάλου, ὁ δὲ ἀείμνηστος Ἀρχιεπίσκοπος ἐθεώρησε καθήκον του νὰ δημοσιεύσῃ τῇ 7 Ἀπριλίου 1925 ἐγκύκλιον αὐτοῦ πρὸς τὸν ἱερὸν Κλῆρον τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς (κατὰ τῶν Οὐνιτῶν προπαγανδιστῶν), εἰς τὴν ὁποίαν παρῆεν ἐξηγήσεις περὶ τοῦ ἀπονηροτάτου προσηλυτιστικοῦ μέσου τοῦ Οὐνιτισμοῦ, τοῦ ὑπὸ τῶν Ἰησοῦιτῶν κατὰ τὸν 19^ο αἰῶνα ἐπινοηθέντος συστήματος δόλου καὶ ἀπάτης». Συνίστα δὲ εἰς τὸν ἱερὸν κλῆρον, ὅτι «ἐν τῷ κατ' αὐτῶν ἀγῶνι δὲν ἔπρεπε νὰ κατέχηται ὑπὸ τοῦ ὅλως ξένου πρὸς τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα μίσους κατὰ τῶν ἐχθρῶν τούτων τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπὸ λύπης, ἣν δέον νὰ συναισθάνηται πᾶς τις ἀναλογιζόμενος, ὅτι ἡ ἀρχία καὶ μεγάλη Ἐκκλησία τῆς Ρώμης καταδέχεται νὰ μετέρχηται τοιαῦτα δόλια καὶ ἀναξιοπρεπῆ μέσα, οἷον ἡ Οὐνία, πρὸς παραπλάνησιν ὀλίγων τινῶν, ἀντὶ νὰ ζητῆ τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἐξ ἧς ἀπεσχίσθη, καὶ τὴν μετ' αὐτῆς συνεργασίαν ἐναντίον τοῦ Ἰσλαμισμού καὶ τῶν ἄλλων ἐχθρῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ»³¹. Μόλις ὅμως ἐδημοσιεύθη ἡ Ἐγκύκλιος αὕτη, ἡ ὑπὸ οὕτω βαθέος χριστιανικοῦ πνεύματος διαπνεομένη, ὁ οὐνιτικὸς ἐπίσκοπος Θεοδωροπόλεως Γεώργιος Χαλαβατζῆς ἔσπευσε δι' ἑνυπογράφου λιβέλλου νὰ διαμαρτυρηθῆ κατεφρονούμενος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ κατηγορῶν τοῦτον, ὅτι μεταχειρίζεται «λίαν ἐπιτήδειον φαρισαϊκὸν τέχνασμα» καὶ ἀκολακεύεται νὰ λέγεται ἐπιστήμων» καὶ «διὰ ψευδολογιῶν διευθύνει τὰς συνειδήσεις τῶν χριστιανῶν»

31. Ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς τὸ φύλλον τῆς «Ἐκκλησίας» τῆς 16 Ἀπριλίου 1925 σελ. 116α - 117β.

καὶ ὅτι «θορυβεῖ καὶ ὑβρίζει καὶ συκοφαντεῖ» κ.τ.λ.³². Ἄλλ' ἡ προκλητικὴ καὶ θρασεῖα καὶ ὅπως ἀνάγωγος αὐτῆ γλῶσσα τοῦ Οὐνίτου Ἱεράρχου ἐξήγειρε τὴν κοινὴν γνώμην καὶ σύσσωμον τὸν Ἑλληνικὸν τύπον, ἐκ τοῦ ὁποῦ ἡ μὲν ἐφημερὶς («Ἀθῆναι») μεταξὺ ἄλλων ἔγραψαν, ὅτι «ὁ ἅγιος αὐτὸς πατὴρ ὑβρίζει ὁ εὐλογημένος ὡς λεμβοῦχος ἐν κραυγῇ», ἡ δὲ «Πολιτεία» ἔχαρακτήρισεν ὑπὸ τὸν τίτλον «ἀσχημοσύνη», τὴν ἀπάντησιν τοῦ Χαλαβατζῆ ὡς «ἐγγραφὸν ἀτυχέστατον, ὅπερ προῦκάλεσε τὴν γενικὴν κατάπληξιν διὰ τὴν πρωτοφανῆ χυδαίωσιν γλώσσης καὶ τὸ «Ἐμπρὸς» ἔχαρακτήρισε τὴν ἀπάντησιν ὡς «λιβελλογράφημα, τοῦ ὁποῦ ἡ ἐμπάθεια καὶ ἡ μισαλλοδοξία, ἡ πολεμικὴ ἀγριότης καὶ ἡ ἐριστικὴ ἰταμότης προκαλοῦν ἀηδία» καὶ ἄλλοι ἄλλως πάντως ἐπὶ τὸ δριμύτερον ἔκριναν τὸν Οὐνίτην ἐπίσκοπον³³. Καὶ ὁ μὲν ἐπίσκοπος οὗτος χρησιμοποίησας κατὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν τοιαύτην ἀγέροχον καὶ βάνανσον προπέτειαν θὰ ἤλπιζεν ἴσως, ὅτι θὰ κατεπτεῖ τοῦτον καὶ διὰ τῆς βοῆς καὶ τῶν ἀπρεπῶν κραυγῶν θὰ ἐξηνάγαζεν αὐτὸν νὰ σιγήσῃ. Ἄλλ' ὁ αἰοιδίμος Ἀρχιεπίσκοπος, χωρὶς ν' ἀποστῆ οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον τῆς διακρινούσης αὐτὸν μακροθύμου καὶ ἀνεξικάκου εὐγενείας, ἐξηκολούθησε νὰ ἀρθρογραφῇ διαφωτιστικῶς διεξηγῶν πλατύτερον, τί εἶναι ἡ Οὐνία. Οὕτως ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Κατόλοι καὶ Οὐνία» σειρὰ ἐκ τεσσάρων κυρίων ἄρθρων, ἐν τῇ «Ἐκκλησίᾳ» τῆς 2 Ἀπριλίου, 2,9 καὶ 16 Μαΐου 1925, δὲν ἀπηξίωσε δέ, παρὰ τὸ ὅτι ὑβρίσθη ὑπὸ τοῦ Χαλαβατζῆ, νὰ ἔλθῃ καὶ εἰς ἀλληλογραφίαν μετ' αὐτοῦ, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1926 ἰδιωτικῶς ἀρξαμένην, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Οὐνίτης ἐπίσκοπος ἐνόμισεν, ὅτι θὰ ἐξήρχετο διὰ ταύτης νικῶν, παρεκάλεσε, πρὶν ἢ λάβῃ τὴν τελευταίαν ἀπάντησιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ἀπὸ Μαΐου 1928, ἡ ἀλληλογραφία νὰ δημοσιεῖται, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐγένετο δεκτόν. Ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας ταύτης προῆλθε καὶ τὸ εἰς ὀλόκληρον σύγγραμμα ἀνατυπωθὲν ἔργον τοῦ ἀειμνήστου τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸ Πρωτεῖον τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης³⁴, ὅπερ ἐπ' ἐσχάτων ἀνεδημοσίευσεν ὁ μακαριστὸς διάδοχος καὶ συνώνυμος τοῦ αἰοιδίου Χρυσόστομος Β'. Περιττὸν εἶναι νὰ λεχθῆ, ὅτι ἡ ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας ταύτης ἐντύπωσις ὑπῆρξεν ὅπως ἀντίθετος ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ἀνέμενεν ὁ Χαλαβατζῆς, δηλωτικὴ δὲ τῆς ὀδύνης, τὴν ὁποίαν ἐξ αὐτῆς ἐδοκίμασαν οἱ ἐν Ἀθῆναις Οὐνῖται καὶ πάντες οἱ πρὸς τὴν προσηλυτιστικὴν δρᾶσιν αὐτῶν εὐμενῶς προσβλέποντες Ρωμαιοκαθολικοί, εἶναι συκοφαντικὴ τις ἀνταπόκρισις ἐξ Ἀθηνῶν περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1928, καθ' ὃ διεξήχθη ἡ ἀλληλογραφία αὕτη, πρὸς τὴν ἔγκριτον ἐφημερίδα τοῦ Βερολίνου («Germania») τῆς 3 Ἰανουαρίου 1929³⁵. Κατ' αὐτὴν τὰ Ἐκκλησιαστικὰ φύλλα τῶν

32. Βλέπε εἰς «Ἐκκλησίαν» τῆς 25 Ἀπριλίου 1925 τὸ πρῶτον ἄρθρον («Κατόλοι καὶ Οὐνῖται»).

33. Περισσότερας κρίσεις, καθὼς καὶ τὰς ἀνωτέρω πληρέστερον παρατιθεμένας ἴδε ἐν «Ἐκκλησίᾳ» τῆς 25 Ἀπριλίου 1925 σελ. 130.

34. «Τὸ Πρωτεῖον τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης. Ἱστορικὴ καὶ κριτικὴ μελέτη. Ἀθῆναι 1930».

35. Περιλήψις ταύτης ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ «Ἐκκλησίᾳ» τῆς 19 Ἰανουαρίου 1929 σελ. 22β.

Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦ Μαΐου τοῦ 1928 ἤρξαντο ἐπιτιθέμενα κατὰ τοῦ οὐνίτου Ἐπισκόπου καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τοῦ Καθηδρικοῦ ναοῦ αὐτοῦ προσέτρεψε τὸν λαὸν νὰ κάψῃ τὸν Ἑλληνοκαθολικὸν Ἐπισκοπικὸν ἐν Ἀθῆναις ναόν, δὲν ἐπραγματοποιήθη ὅμως ἡ προτροπὴ αὕτη, διότι ὁ λαὸς ἐφάνη σωφρονέστερος τοῦ ἐκκλησ. ἀρχηγοῦ του. Ἄλλ' οἱ καὶ ἀπαξ μόνον ἐλθόντες εἰς ἀπλῆν τινα ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ἐνσαρκούντος τὴν πραότητα καὶ ἀνεξικακίαν ἀγίου ἐκείνου Ἀρχιεπισκόπου θὰ ἠδύναντο νὰ βεβαιώσουν, πόσον ἀνίκανος ἦτο νὰ προβῆ οὗτος εἰς τοιαύτην παρότρυνσιν καὶ νὰ συμπεράνῃ κατ' ἀκολουθίαν πόσον εὐκολοὶ ἦσαν οἱ ἐν Ἀθῆναις οὐνῖται, προκειμένου νὰ δημιουργήσουν ἐν τῇ Δύσει δυσμενῆς κλίμα κατὰ τοῦ ἐν Ἀθῆναις ἀντιπάλου των, νὰ πλάσουν τὰς πλέον στυγεράς κατηγορίας.

Ἄλλ' ὁ συκοφαντούμενος ἐξηκολούθει εἰρηνικὸς καὶ ἀνένδοτος τὸ ὑπὸ τοῦ ποιμαντικοῦ ἀξιώματός του ἐπιβαλλόμενον ἔργον διὰ διακριβώσεως καὶ διαπιστώσεως γεγονότων ἐπὶ τῆς ἀληθείας στηριζομένων. Οὕτως ἡ «Ἐκκλησία» τῆς 2 Φεβρουαρίου 1929 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Πόθεν τὰ Οὐνιτικὰ χρήματα» ἀναδημοσιεύει ἐκ τοῦ «Πανταίνου», ὅτι εἰς τὴν Νέαν Ὑόρκην ἐλειτούργει ἀπὸ τοῦ 1924 ὁ λεγόμενος Καθολικὸς Φιλανθρωπικὸς Σύνδεσμος διὰ τὴν Ἑγγὺς Ἀνατολήν, ἰδρυθεὶς ὑπὸ τοῦ ρωμαιοκαθολικοῦ ἱερέως Μπάρων Ντόυλ. Οὗτος περιελθὼν τὰς κυριωτέρας πόλεις τῆς Ἀμερικῆς κατῴρθωσε νὰ συλλέξῃ πολλὰς ἐκατοντάδας χιλιάδας δολλαρίων πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς Φιλανθρωπικῆς ὁργανώσεως καὶ προαγωγῆν τοῦ ἔργου τῆς Οὐνιτικῆς Προπαγάνδας ἐν Ἑλλάδι. Ὁ Σύνδεσμος οὗτος ἀπὸ τοῦ 1927 ἐτέθη ὑπὸ τὴν ἄμεσον διοίκησιν τῆς ἐν Ἀμερικῇ Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ περιάγεται κατὰ μίαν τῶν Κυριακῶν τοῦ Ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους δίσκος εἰσφορῶν. Κατὰ τὰ ἔτη 1927 καὶ 1928 αἱ εἰσφοραὶ ἀπέφερον ἀνὰ ἐν ἑκατομμύριον δολλαρίων. Οὕτως ἀπεκαλύφθη ἡ χρυσοφόρος πηγὴ, ἐκ τῆς ὁποίας ἤντλει δαψιλῶς ἡ ἐν Ἑλλάδι Οὐνία. Ὅτι δὲ καὶ τὰ παράπονα τοῦ συκοφαντούμενου Ἀρχιεπισκόπου περὶ διενεργουμένου ἀυστόλως ὑπὸ τῶν οὐνιτῶν προσηλυτισμοῦ ἐστηρίζοντο ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ἀπεδεικνύετο μετ' ὀλίγον, ὅταν τὸ Συμβούλιον τῶν ἐν Ἀθῆναις Ἐφετῶν τελευταῖνος τοῦ ἔτους 1930 ἐξέδωκε παραπεμπτικὸν βούλευμα κατὰ τοῦ Γεωργίου Χαλαβατζῆ, οὐνίτου ἐπισκόπου, Χ. Δελένδα, Γεωργίου Ξενοπούλου, ἱερέως ρωμαιοκαθολικοῦ, Ἐ. Κωνσταντινίδου καὶ Ἐ. Ρούσου ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου, ἵνα δικασθῶσιν ἐνώπιον τοῦ Τριμελοῦς Ἐφετείου, διότι κατὰ διαφόρους ἐποχὰς τῶν ἐτῶν 1927, 1928, 1929 δι' ἀθεμίτων μέσων προσείλκυσαν εἰς τὸ δόγμα τῶν Λατίνων τὴν Κατίναν Στεφανοπούλου, Ἀλεξάνδραν Στεφανοπούλου, Κατίναν Χάνογλου, Ζωὴν Κωνσταντινίδου καὶ ἄλλας, ἀπειλοῦντες αὐτάς, ὅτι θὰ ἔλυον τὴν μίσθωσιν τῶν διαφόρων διαμερισμάτων, ἅτινα αὐταὶ εἶχον ἐν τῇ πολυκατοικίᾳ Δελένδα ἀντὶ εὐτελεστάτου μισθώματος. Προσετίθετο ἐπὶ πλέον, ὅτι οἱ κατηγορούμενοι ἠρέθιζον τοὺς ἐκ τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος μεθισταμένους εἰς ἐχθροπάθειαν κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἱερέων, ἐμποδίζοντες τούτους ἀπὸ πάσης ἐπικοινωνίας

μετ' αὐτῶν και διδάσκοντες, ὅτι ἐν περιπτώσει θανάτου και ἐλλείψει ἱερέως οὐνίτου πρέπει νὰ θάπτονται ἄνευ ἱερέως³⁶. Τὸ βούλευμα τοῦτο ἀνέκοψαν οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου, τὸ δεύτερον τμήμα τοῦ ὁποίου συνελθὼν τῇ 5 Ἰουνίου 1931 ἀπέρριψε τὴν ἀνακοπὴν ταύτην διὰ μακροῦ σκεπτικού και ἡ ἀπορριπτικὴ αὐτὴ ἀπόφασις ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ φύλλον τῆς «Ἐκκλησίας» τῆς 4 Αὐγούστου 1931 καταλαμβάνουσα τρεῖς σχεδὸν ὀλοκλήρους σελίδας αὐτῆς.

Ἀλλὰ και πρὸς ἐξουδετέρωσιν τοῦ ἀπατηλοῦ φαινομένου τῶν οὐνιτῶν, τοῦ δημιουργουμένου ἐκ τῆς αὐτῆς τούτων ἀμφίσεως μετὰ τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου, ἐγκαίρως ἐζητήθη ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν ὑπὸ τῆς Ἰ. Συνόδου, ὅπως ὑποχρεωθῶν οἱ κληρικοὶ Οὐνίται ν' ἀλλάξωσι περιβολὴν. Ἐπειδὴ δὲ και μεσοῦντος τοῦ ἔτους 1929 παρετηρήθη νέα προπαγανδιστικὴ κίνησις τούτων, ἀπεφασίσθη ἐν τινι τῶν συνεδριῶν τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1929 ὑπὸ τῆς Ἰ. Συνόδου, ὅπως και πάλιν «ζητηθῆ παρα τοῦ Ἰπουργείου ἡ εἰς τοὺς κληρικοὺς οὐνίτας ἐπιβολὴ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ ὄπερ πρὸς παραπλάνησιν τῶν ὀρθοδόξων φέρουσι σχήματος τῶν ὀρθοδόξων κληρικῶν»³⁷. Καὶ ἐβράδυνε μὲν ἡ Κυβέρνησις ν' ἀνταποκριθῆ εἰς τὸ δίκαιον τοῦτο αἴτημα τῆς Ἰ. Συνόδου. Ἀλλ' ἡ ὑπομονὴ και πεφωτισμένη ἐμμονὴ τοῦ ἀοιδίμου Ἀρχιεπισκόπου ἐπὶ τέλους ἐνίκησεν. Ὁ Ἰπουργὸς τῆς Παιδείας και Ὀργανισμῶν ἐδημοσίευσεν τῇ 10 Σεπτεμβρίου 1930 Ἐγκύκλιον, καθ' ἣν μετ' ἀπόφασιν τοῦ Ἰπουργικοῦ Συμβουλίου ἐπεβάλετο ἐντὸς δύο μηνῶν ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς δημοσίευσως ταύτης εἰς τοὺς οὐνίτας κληρικοὺς, ὁπως μεταβάλωσι τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῶν ἀμφίεσιν κατὰ τρόπον, ὥστε αὐτὴ νὰ διαφέρῃ και διακρίνηται σαφῶς ἀπὸ τῆς ἀμφίσεως τῶν Ὀρθοδόξων Ἑλλήνων κληρικῶν»³⁸. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἰπουργὸς ἐδημοσίευσεν και ἀπόφασιν, διὰ τῆς ὁποίας ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς Ἑλληνοπαίδας ἡ φοίτησις εἰς ξένα σχολεῖα πρὸ τῆς ἀποφοιτήσεως αὐτῶν ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν Δημοτικῶν σχολείων, ἡ Διαρκὴς Ἰ. Σύνοδος ἐξέφρασε τὰς εὐχαριστίας αὐτῆς πρὸς αὐτὸν δι' ἀμφοτέρως τὰς ἀποφάσεις ταύτας, τὸ δὲ ἐγγράφον τῆς εὐχαριστίας³⁹ ἐπέδωκεν εἰς τὸν Ἰπουργὸν αὐτὸς ὁ Ἀρχιεπίσκοπος συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Ἐάνθης. Ὅταν δὲ μετ' ὀλίγον συνῆλθε και ἡ Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας ἐπανέλαβε και αὐτὴ τὰς εὐχαριστίας ταύτας διὰ νέου ἐγγράφου αὐτῆς⁴⁰.

Τέλος εἶναι ἀξιοσημείωτον, ὅτι εἰς τὸ φύλλον τῆς «Ἐκκλησίας» τῆς 22 Ὀκτωβρίου 1938, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθησαν τὰ κατὰ τὴν τελευταίαν ἀσθένειαν τοῦ ἀοιδίου, μόλις δὲ κατέστη δυνατὸν ἐπὶ τοῦ πιεστηρίου ἔντος τούτου νὰ ἀναγγελθῆ δι' ἐλαχίστων γραμμῶν και ὁ θάνατός του, ἐδημοσιεύθη ὁ ὑπ' ἀριθ. 1363 ἀναγκαστικὸς νόμος, ὁ καθορίζων ἐπὶ τὸ ἀκριβέστε-

ρον τὰ τῆς ἐγκρίσεως ἀνεγέρσεως ναοῦ ξένου δόγματος ἢ αἱρέσεως και τὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ και ἰδρύσεως σεμιναρίου ἢ μορφωτικοῦ ἰδρύματος ὑπὸ πρῶτων ἄλλου δόγματος ἢ ὀρησκευματος κ.τ.λ.

9. Αἱ περὶ Τεκτονισμοῦ ἐνέργειαι τοῦ ἀοιδίου.

Διὰ δὲ τὸν Τεκτονισμὸν ἢ Μασσωνισμὸν ἐδόθη ἀφορμὴ εἰς τὸν ἀοιδίμον νὰ ἐπέμβῃ και διότι οἱ Ἐλεύθεροι Τέκτονες διέδιδον, ὅτι και πολλοὶ ἐκ τῶν ἐν ἐργείᾳ ἀρχιερέων κατηριθμοῦντο εἰς τὰς τάξεις των, μεταξὺ δὲ τούτων κατωνομάζοντο και τινες πρόκριτοι, διὰ ψιθύρων δὲ δειλῶν, ἀλλ' εὐρέως ἀκουομένων και αὐτὸς ὁ ἀοιδίμος διεθρυλλεῖτο ὡς τέκτων. Ὁ γράφων θέλων νὰ ἔχῃ ἀσφαλῆ πληροφορίαν πρὸς διάψευσιν τῆς συκοφαντίας, εἰσελθὼν κατὰ τὰς πρῶτας ἡμέρας τῶν διαδόσεων παρὰ τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ εἶπεν εἰς αὐτὸν ἄνευ περιστροφῶν: «Σᾶς κατηγοροῦν, ὅτι εἴσθε Ἐλεύθερος Τέκτων». Καὶ ὁ ἀοιδίμος αὐτομάτως σταυροκοπηθεὶς ἀνεφώνησε: «Θεὸς φυλάξου!» Ἐπειδὴ δὲ αἱ διαδόσεις αὐταὶ δὲν ἔπαυον, ἐν τισὶ δ' ἐπαρχίαις ἀνεφέρετο ὑπὸ Μητροπολιτῶν, ὅτι ἰδρύνοντο τεκτονικαὶ στοά, ὑπὸ τῆς Ἰ. Συνόδου κατ' εἰσήγησιν τοῦ ἀοιδίου ὠρίσθη μὲν ἐπιτροπὴ Μητροπολιτῶν μετέχοντος και ἐνὸς λαϊκοῦ μὲ τὴν ἐντολήν, ὅπως μελετῶσα αὐτὴ τὰ κατὰ τὸν Τεκτονισμὸν ὑποβάλλῃ τὸ πόρισμα αὐτῆς τὸ ταχύτερον, ἐζητήθη δὲ και τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου ἡ γνώμη και τέλος ἀπεστάλη και ἡ ἀπὸ 30 Σεπτεμβρίου 1932 ἀπόρρητος Ἐγκύκλιος πρὸς πάντας τοὺς Μητροπολίτας, δι' ἧς παρεκαλοῦντο οὗτοι, λόγω τῆς ἰδιαιτέρας σημασίας, τὴν ὁποίαν ἡ Ἰ. Σύνοδος ἀπέδιδεν εἰς αὐτήν, νὰ ἀποστείλωσι δι' ἰδιαιτέρου ἑκαστος ἐγγράφου των τὸ ταχύτερον τὴν κατωτέρω δῆλωσιν: «Ὁ ὑποφαινόμενος Ἱεράρχης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος δηλῶ ἐν βάρει τῆς ἀρχιερατικῆς μου συνειδήσεως και ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι οὐδεμίαν Μασσωνικὴν Στοᾶς διατελῶ μέλος»⁴¹. Ἐν τῷ μεταξύ ἡ ρηθεῖσα ὡς ἄνω Ἐπιτροπὴ ὑπέβαλε τῇ 15 Ἰουνίου 1933 τὴν Ἐκθεσιν αὐτῆς, ἥτις κατὰ τὰ Πρακτικὰ τῆς Ἰ. Συνόδου ἀνεγνώσθη αὐθημερὸν εἰς τὴν κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν συνεδρίαν αὐτῆς και ἀπεφασίσθη νὰ τεθῆ εἰς τὸν οἰκεῖον φάκελον, νὰ ἀναγνωσθῆ δὲ ἐν ὀλομελείᾳ συνεδριαζούσης τῆς Ἰ. Συνόδου⁴². Ἀκολούθως ὑπέβαλε και ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν τὴν γνωμᾶτευσιν αὐτῆς, ἀπαντῶσα εἰς τὸ ἀπὸ 4 Νοεμβρίου 1932 ἐγγράφον πρὸς αὐτὴν τῆς Ἰ. Συνόδου, δι' οὗ παρεκαλεῖτο, ἵνα ἀποφανθῆ και αὐτὴ ἐπὶ τοῦ Μασσωνικοῦ ζητήματος. Κατὰ τὰ Πρακτικὰ τῆς Ἰ. Συνόδου τῆς 25 Σεπτεμβρίου 1933 ἀνεγνώσθη τὸ ὑπ' ἀριθ. Σ. Πρωτοκ. 1485 ἐ.ἔ. ἐγγράφον τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, δι' οὗ εἰς ἀπάντησιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 243 π.ἔ. ἐγγράφου τῆς Ἰ. Συνόδου διαβιβάζει συνημμένως τὴν γνώμην

36. «Ἐκκλησία» τῆς 23 Δεκεμβρίου 1930 σελ. 416α-β.

37. «Ἐκκλησία» τῆς 21 Σεπτεμβρ. 1929 σελ. 297α.

38. Ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ «Ἐκκλησίᾳ» τῆς 13 Σεπτεμ. 1930 σελ. 298β - 299β.

39. Ἴδε αὐτόθι σελ. 302β.

40. Ἴδε «Ἐκκλησίαν» Δεκεμβρ. 1930 σελ. 401α.

41. Π. Τρεμπέλα, Μασσωνισμός, Ἐκδοσις δευτέρα, σελ. 183.

42. Τὸ κείμενον τῆς Ἐκθέσεως ἴδε ἐν Π. Τρεμπέλα, ἐνθ' ἄν. σελ. 184-189.

αὐτῆς περὶ τοῦ Μασσωνισμοῦ»⁴³. Ἡ ἀπάντησις ὑπογεγραμμένη ὑπὸ πάντων τῶν καθηγητῶν, ἠκολοῦθεῖτο καὶ ὑπὸ τῆς ἰδιαιτέρας γνώμης τοῦ μειοψηφῆσαντος καθηγητοῦ Π. Μπρατσιώτου. Καὶ ἡ μὲν γνωμάτευσις τῆς πλειοψηφίας ἐθεωρήθη λίαν μετριοπαθῆς εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν μεταξύ Μασσωνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ διαφορῶν, διὸ καὶ δὲν ἔτυχε σοβαρᾶς προσοχῆς τόσον ὑπὸ τῆς Διαρκοῦς Ἱ. Συνόδου, ὅσον καὶ ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας. Ἡ δὲ γνώμη τοῦ μειοψηφῆσαντος Π. Μπρατσιώτου ἀρκοῦντως ἐκτενῆς καὶ ἀποτελοῦσα πραγματεῖαν ἐξαντλητικῶς ἐρευνῶσαν τὸ ζήτημα⁴⁴ ἔτυχε τῆς πλήρους ἐπιδοκιμασίας συμπάσης τῆς Ἱεραρχίας, ἐξ ὀνόματος τῆς ὁποίας καὶ ἀποφάσει αὐτῆς ὁ ἀοίδιμος Ἀρχιεπίσκοπος δι' ἐγγράφου τοῦ πρὸς τὸν ἐν λόγῳ καθηγητὴν ἐξέφρασε τὰς εὐχαριστίας αὐτῆς, βεβαιώσας τοῦτον, ὅτι σύμπασα ἡ Ἱεραρχία «μετ' ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἀνέγνω τὴν γνώμην αὐτοῦ», «ἀποτελοῦσαν ἐμπειριστατικὴν μελέτην ἐπ' αὐτοῦ καὶ διασαφηνίζουσαν τὸ ζήτημα κατὰ τὰ σπουδαιότερα αὐτοῦ σημεία»⁴⁵.

Κατόπιν τῆς ἀνω μελέτης τοῦ ζητήματος καὶ τῶν προηγηθειῶν ὡς ἀνω ἐνεργειῶν ἡ κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1933 συνελθοῦσα Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπεφάσισε νὰ δημοσιευθῇ δῆλωσις, ἥτις ὑπεγράφη ὑπὸ πάντων ἐν γένει τῶν Ἱεραρχῶν, καὶ ὑπὸ τῶν τυχόν ἀπουσιάζοντων κατὰ τὴν συνέλευσιν αὐτῆς, ἀφοῦ πάντες εἶχον ἀποστείλει τὴν ἐν βάρει τῆς ἀρχιερατικῆς των συνειδήσεως βεβαίωσιν. Κατὰ τὴν δῆλωσιν ταύτην, «οὐδεὶς ἀρχιερεὺς ἀνήκει εἰς Μασσωνικὴν τινα στοάν. Πᾶσα ἀντίθετος διάδοσις καὶ πληροφορία εἶναι κακόβουλος καὶ συκοφαντικὴ, προκαλεῖται δὲ πᾶς ὁ γινώσκων, ὅτι Ἀρχιερεὺς τις ἢ ἄλλος κληρικὸς ἀνήκει εἰς τὸν Μασσωνισμόν νὰ ὑποβάλλῃ τακτικὴν καὶ ὑπεύθυνον μήνυσιν πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον»⁴⁶. Κατηρτίσθη δὲ καὶ ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἐξουσιοδοτηθεῖσα, ἵνα συντάξῃ τὴν περὶ Μασσωνίας πρᾶξιν καὶ διαπέμψῃ αὐτὴν πρὸς ὑπογραφήν ὑπὸ πάντων τῶν Μητροπολιτῶν. Πράγματι συνταχθεῖσα αὕτη, ἀφοῦ ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς Διαρκοῦς Ἱ. Συνόδου καὶ ὑπεγράφη «ὑπὸ τῶν μελῶν αὐτῆς καὶ πάντων τῶν ἐν Ἀθήναις παρεπιδημούντων Ἱεραρχῶν ἀπεστάλη καὶ πρὸς τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Ἱεράρχας, τοὺς τε μετασχόντας τῆς συνεδρίας τῆς Ἱεραρχίας», καθ' ἣν ἀπεφασίσθη ἡ σύνταξις τῆς πράξεως ταύτης, «καὶ πάντας τοὺς λοιπούς, ἵνα ὑπογράψωσιν εὐτὴν ἰδιοχειρῶς». Ἀπεστάλη δὲ ἐν ἀντιγράφῳ διὰ τῆς ἀπὸ 2 Νοεμβρίου 1933 Ἐγκυκλίου⁴⁷. Μετὰ τὴν ὑπογρα-

φὴν δὲ τῆς πράξεως ὑπὸ πάντων τῶν Ἱεραρχῶν ἐδημοσιεύθη αὕτη εἰς τὸ φύλλον τῆς «Ἐκκλησίας» τῆς 4 Δεκεμβρίου 1933⁴⁸.

10. Ἡ περὶ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ζητήματος Ἐγκύκλιος τῆς Ἱεραρχίας.

Δύο ἀκόμη ἀξίας παντὸς λόγου Ἐγκυκλίους ἐξέδωκεν ἡ Ἱ. Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία ἀναφέρεται εἰς τὸ Ἐκπαιδευτικὸν ζήτημα καὶ ὁ ἀοίδιμος προσέφερε σοβαρὰν τὴν συμβολὴν του εἰς τὴν σύνταξιν αὐτῆς, ἡ δὲ ἕτερα ἀναφέρεται εἰς τὸ ζήτημα τῆς παρεμποδίσεως τῶν γεννήσεων καὶ ὀφείλεται ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν πρωτοβουλίαν του.

Κατὰ τὸ ἔτος 1929 συνῆλθεν ἡ Ἱ. Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἑλλάδος συναπαρτιζομένη ἐκ τῶν Μητροπολιτῶν τῆς τε Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Ἑλλάδος, ἐπεὶ εἶχεν ἤδη συντελεσθῆ ἡ ἀφομοίωσις τῶν Μητροπόλεων τῆς Νέας Ἑλλάδος μετὰ τῶν τῆς Παλαιᾶς. Συνῆλθε δὲ ἐξαιρετικῶς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δίς, ἥτοι τὴν 14 Ἰουνίου μέχρι 6 Ἰουλίου παραστάντων κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίαν 56 ἀρχιερέων⁴⁹ καὶ τὴν 18 Νοεμβρίου μέχρι 16 Δεκεμβρίου. Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην σύνοδον συνεζήτησεν ἡ Ἱεραρχία καὶ τὸ ζήτημα τῆς δίκης τῶν ἀποκληθέντων «ἀθέων» καὶ ἀπεφασίσθη, ὅπως ἡ μὲν δίκη τούτων συνεχισθῆ ἐν τῇ Διαρκεί Ἱεραρχίᾳ Συνόδῳ, ἐκδοθῆ δὲ ὑπὸ τῆς Ἱεραρχίας σχετικὴ ἐγκύκλιος καταδικάζουσα τὰς θεωρίας αὐτῶν καὶ τὰς κακοδοξίας ἐν γένει ἄλλων, διαδιδόμενας διὰ συγγραμμάτων. Πρὸς τοῦτο κατηρτίσθη εἰδικὴ ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν Μητροπολιτῶν Κασσανδρείας, Μαντινείας καὶ Σπάρτης⁵⁰. Πράγματι παρεσκευάσθη ἡ Ἐγκύκλιος καὶ ὑπογραφεῖσα ὑπὸ πάντων ἐν γένει τῶν Σεβ. Μητροπολιτῶν τῆς τε Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Ἑλλάδος ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς τὸ φύλλον τῆς 23 Δεκεμβρ. 1929, ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς εὐλαβεστάτους ἱερεῖς καὶ ἐντιμοτάτους ἐκκλησιαστικούς ἐπιτρόπους καὶ λοιποὺς εὐλογημένους Χριστιανούς τῶν Μητροπόλεων καὶ ἐπισκοπῶν τοῦ θεοσώστου Ἑλληνικοῦ Κράτους. Κατακρίνονται δὲ δι' αὐτῆς οἱ ἀποτελοῦντες τὸν λεγόμενον Ἐκπαιδευτικὸν Ὀμίλον καὶ ἀναφέρονται ὡρισμένοι ἀπόβλητοι τὴν πίστιν καὶ τὸ ἥθος ἀνατρέπουσαι καὶ ὑπονομεύουσαι διδασκαλίαι, ὑποστηριζόμεναι ὑπὸ τοῦ «ἀσεβεστάτου κομμουνιστοῦ Βάρναλη», «τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ καλουμένου Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου Γληνοῦ», καθὼς καὶ τὰ βιβλία Ἱστορία Χωραφᾶ, «Ἀέρα» τοῦ Τζαμασφύρα, τὰ Νεοελληνικὰ Κοντοπούλου, ὁ «Ἡλιος» τοῦ Παπαμιχαήλ, ἡ «Ἰχνογραφία»

43. Αὐτόθι σελ. 189.

44. Ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἱ. Συνδεσμός» τῆς 15-30 Δεκεμβρ. 1933 σελ. 178-184, καθὼς καὶ ἐν Π. Τρεμπέλα, ἐνθ' ἄν. σελ. 191-211.

45. Ἴδε ὀλοκλήρον τὴν ἐπιστολὴν ἐν Π. Τρεμπέλα, ἐνθ' ἄν. σελ. 190-191 ἐν ὑπόσημ.

46. Ὀλοκλήρον τὸ κείμενον μετὰ τῶν ὑπογραφῶν ἴδε ἐν Π. Τρεμπέλα, ἐνθ' ἄν. σελ. 212-214.

47. Τῆς Ἐγκυκλίου ταύτης τὸ κείμενον ἴδε ἐν Π. Τρεμπέλα, ἐνθ' ἄν. σελ. 214 ἐν ὑπόσημ.

48. Ἀνεδημοσιεύθη ἐκεῖθεν καὶ ἐν Π. Τρεμπέλα, ἐνθ' ἄν. σελ. 214-222.

49. «Ἐκκλησία» τῆς 15 Ἰουνίου 1929 σελ. 191α.

50. «Ἐκκλησία» 14 Δεκεμβρίου 1929 σελ. 395β. Πρὸ ταύτης εἶχε κατηρτίσθη καὶ ἕτερα Ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας Τιμοθέου, Μεσσηνίας Μελετίου, Μαντινείας Γερμανοῦ καὶ Θεσσαλιώτιδος Ἰεζεκιήλ, ἥτις καὶ ὑπέβαλε τὴν εἰς τὸ φύλλον τῆς «Ἐκκλησίας» τῆς 8 Ὀκτωβρ. 1927 ἐκτενεστάτην ἐκθεσίαν τῆς.

τοῦ Τούμπου, τὰ ἄρθρα καὶ δημοσιεύματα τῆς Ἑλλης Λαμπρίδου, τὰ ἔργα τοῦ Βάρναλη καὶ ἄλλων συνεργατῶν αὐτῶν. Καταλήγει δὲ μεταξὺ ἄλλων ἡ Ἐγκύκλιος: «Τῆ πράξει λοιπὸν τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας στοιχοῦσα ἡ ὀλομέλεια τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱεραρχίας καταδικάζει μίαν ἐκάστην καὶ πάσας συλλήβδην τὰς ἀνωτέρω ἀντιχριστιανικὰς καὶ ἀνηθίκους διδασκαλίαις τοῦ ὀνομαζομένου Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου, τῆς σωτηρίας δὲ καὶ τῆς ἐν παντὶ καλῶ καὶ ἀγαθῶ ἐπιδόσεως τῶν πιστῶν τῆς Ἐκκλησίας τέκνων προθυμουμένη ἀναφωνεῖ μετὰ τοῦ Οὐρανίου Διδασκάλου πρὸς τὸν περιούσιον τοῦ Κυρίου λαόν· Προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες»⁵¹.

11. Ἡ περὶ τῶν ἐκτρώσεων καὶ τοῦ περιορισμοῦ τῶν γεννήσεων Ἐγκύκλιος.

Ὡς πρὸς δὲ τὸ ζήτημα τῶν ἐκτρώσεων καὶ τοῦ περιορισμοῦ τῶν γεννήσεων εἶχε τοῦτο ἀνακινήθῃ καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἀπασχολοῦν οὐ μόνον τοὺς ὑπὸ τὸν πέπλον τῆς ἐχεμυθείας καὶ τοῦ πνευματικοῦ ἀπορρήτου τῆς ἐξομολογήσεως συζητοῦντας αὐτὸ εἰς ἰδιαιτέρους κύκλους πνευματικούς ἱερεῖς καὶ προσφεύγοντας πρὸς τοὺς ἰδίους ἐπισκόπους, ἵνα λάβωσι παρ' αὐτῶν ὁδηγίαις, ἀλλὰ τιθέμενον σοβαρῶς ὡς πρόβλημα καὶ ἐπὶ τῶν στηλῶν τῶν ἐφημερίδων, καθὼς καὶ πρὸς συζήτησιν εἰς διαφόρους ἐπιστημονικούς καὶ κοινωνικούς κύκλους, ὡς συμβαίνει καὶ σήμερον. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1937 συνελθούσα Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλ. τῆς Ἑλλάδος κατὰ πρωτοβουλίαν τοῦ ἀοιδίμου Πρωθιεράρχου αὐτῆς περιέλαβε μετὰ τῶν συζητηθησομένων θεμάτων ὑπ' αὐτῆς καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἀμβλώσεως, καθὼς καὶ τῆς ἀποφυγῆς τῆς τεκνογονίας, ἅτινα ὁμοφώνως κατεδίκασε καὶ κατέκρινε, ἀνεκοίνωσε δὲ τοῦτο καὶ διὰ διαγγέλματος τῆς πρὸς τὸν λαόν, ὑπογράφασα καὶ δημοσιεύσασα τὴν ἀπὸ 14 Ὀκτωβρίου 1937 Ἐγκύκλιον αὐτῆς⁵². Συγκρίνων τις τὴν Ἐγκύκλιον ταύτην πρὸς τὴν πρότινος ὑπὸ τοῦ Πάπα Παύλου ἐκδοθεῖσαν εὐρίσκει αὐτὴν περισσότερον ταύτης σαφῆ καὶ ἀκριβέστερον τὴν χριστιανικὴν καθηκοντολογία διατυπούσαν, συνεπῶς δὲ παρὰ τὸ ὅτι συνετάχθη καὶ ἐκυκλοφόρησε πρὸ τριάκοντα καὶ ἐνὸς ἐτῶν κατ' οὐδὲν ταύτης εἰς συγχρονισμόν ὑπολειπομένην, ἀλλὰ καὶ ὑπερέχουσαν αὐτῆς κατὰ τὸ ὅτι διατυποῖ ἀκριβέστερον τὰ ἐπιβαλλόμενα εἰς τοὺς συζύγους καθήκοντα ὡς πρὸς τὴν μὴ παρεμπόδισιν ὑπ' αὐτῶν τῆς τεκνογονίας⁵³.

Ἐρχόμεθα ἤδη νὰ εἴπωμεν ἐν πάσῃ συντομίᾳ καὶ

51. «Ἐκκλησία» τῆς 23 Δεκεμβρ. 1929 σελ. 401α.

52. Τὸ Διάγγελμα ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς κεχωρισμένον φυλλάδιον ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου. Ἐδημοσιεύθη ἀκόμη καὶ εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 1308, 1309 καὶ 1310 τῆς 30 Ὀκτωβρίου, 6 καὶ 13 Νοεμβρ. 1937 φύλ. τῆς «Ζωῆς», καθὼς καὶ ἐσχάτως εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 378, 379, 380 τῆς 11, 18, 25 Σεπτεμβρίου 1968 φύλλα τοῦ «Σωτήρος».

53. Ἐπὶ τῆ ἐνωρίτερον ἡ Ἐκκλησία (20 Σεπτεμ., 4, 18 Ὀκτωβ., 1 Νοεμβρ. 1930) εἰς τὴν στηλὴν τῶν Παρατηρή-

βραχύτητι, ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ μέγας πρωθιεράρχης καὶ ὡς ἀρχιερεὺς ἐν τῇ ἰδίᾳ Μητροπόλει αὐτοῦ.

12. Ἡ ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου προώθησις τοῦ θείου κηρύγματος.

Ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος ἔδωκεν εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου ὄψησιν καὶ ἐνίσχυσιν, ὅσῃν οὐδεὶς τῶν προκατόχων αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅσῃν οὐδεὶς ἐκ τῶν ἐν μακαρία μνήμῃ διαδόχων αὐτοῦ. Ἦδη κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1923, καθήρτισεν ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτοῦ διαρκῆ ἐπὶ τοῦ κηρύγματος ἐπιτροπὴν, ἥτις καὶ ἀπεφάσισε διὰ τὴν χρονικὴν περίοδον τὴν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1923 ἀρξαμένην νὰ οργανωθῶσιν ἐν τῷ Μεγάρῳ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως καὶ ἐν τῇ αἰθούσῃ τῇ τότε ἐπονομαζομένη ὡς τοῦ Ἱεροῦ Συνδέσμου, (ἀριστερᾷ τῷ εἰσερχομένῳ καὶ προχωροῦντι βήματι τὰ εἰς τὸ Ἀρχιεπισκοπικὸν μέγαρον) 1) σειρὰ διαλέξεων, σχετικῶν πρὸς τὴν βελτίωσιν καὶ τὴν ἀποτελεσματικότητά τοῦ κηρύγματος, 2) συσκέψεις ὁμιλητικαὶ μεταξὺ τῶν κηρυττόντων τὸν θεῖον λόγον καὶ 3) ὁμιλίας λαϊκαὶ ἐπὶ θεμάτων ἠθικοκοινωνικῶν⁵⁴. Εὐθύς δ' ὡς ἐλήφθη ἡ ἀπόφασις, ἐπηκολούθησε καὶ ἡ ἐκτέλεσις αὐτῆς, διότι κατὰ μὲν τὴν Τρίτην τῆς εὐθὺς ἐπακολουθησάσης ἐβδομάδος, τῆς προτελευταίας τοῦ Νοεμβρίου 1923 ἐνεκαίνιασε τὴν σειρὰν τῶν ὁμιλητικῶν διαλέξεων αὐτὸς οὗτος ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, λαβὼν ὡς θέμα τῆς διαλέξεως αὐτοῦ τὸν Μέγαν Βασίλειον ὡς ἱεροκήρυκα, κατὰ δὲ τὴν μετὰ τὴν εὐθὺς ἐπομένην Παρασκευὴν ἤρχισαν καὶ αἱ ὁμιλητικαὶ συσκέψεις μεταξὺ τῶν κηρυττόντων τὸν θεῖον λόγον⁵⁵. Ἐν συνεχείᾳ καὶ ἡ διάλεξις ἡμῶν ἡ ἔχουσα θέμα τὸν Ἰωάννην Χρυσόστομον ὡς ἱεροκήρυκα καὶ δημοσιευθεῖσα ἐν τῇ «Ζωῇ» (πρῶτον τρίμηνον τοῦ 1924) ἐξεφανήθη παρουσίᾳ καὶ τοῦ ἀειμνήστου ἐν τῇ μνημονευθείσῃ αἰθούσῃ τῇ 11 Δεκεμβρίου 1923. Ἀναγγέλλουσα δὲ ἡ «Ἐκκλησία» τὴν ἐκδοσιν τοῦ πρώτου τεύχους τῶν Ἀπολογητικῶν μελετῶν μας γράφει τὰ ἐξῆς: «Συστηματικώτερα διατύπωσις ἀπολογητικῶν διαλέξεων διδασκασίαν ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ Ἀθηνῶν προτροπῇ τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου»⁵⁶. Ὀφείλει δὲ ὁ γράφων νὰ ποιήσῃται ἀνεπαίσχυντον τὴν ἐπομένην ὁμολογίαν, ὅτι εἰς τὰς διαλέξεις καὶ τὰ ὑποδειγματικὰ κηρύγματα καὶ τὰς συζητήσεις τῆς αἰθούσης ἐκείνης ἐσχημάτισε διαιγεστέραν ἀντίληψιν περὶ ὁμιλίας καὶ τῆς ἀξίας αὐτῆς καὶ ἀπὸ τῆς

σεων ἀπαντᾷ εἰς ἄρθρα δημοσιευθέντα εἰς τὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα» ὑπὸ τοῦ Α. Δοξιάδου ὑπὸ τὸν τίτλον «Βιολογία καὶ Ἐκκλησία», εὐμενῶς σχολιάζοντος ἀποφάσεις τινὰς τοῦ συνεδρίου τοῦ Ἀδάμπεθ καὶ κακίζοντος ἐμμέσως τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν, ἐπιτιροῖναι τὰς κατὰ τὸν Δοξιάδην συγχρονιστικὰς καινοτομίας τοῦ ἀγγλικανικοῦ συνεδρίου, ἐπιτρέψαντος ὑπὸ ὀρισμένης συνθήκας τὴν πρόληψιν τῶν γεννήσεων, καὶ προβάλλει σειρὰν λίαν πειστικῶν ἐπιχειρημάτων.

54. Περιοδικὸν «Ζωή» τῆς 20 Νοεμβρ. 1923 ὑπ' ἀρ. 622 σελ. 344α.

55. Ἀπὸθ. 4 Δεκεμβρ. 1923 ὑπ' ἀρ. 624 σελ. 360 β.

56. «Ἐκκλησία» τῆς 4 Ὀκτωβρίου 1930 σελ. 327β.

ἐποχῆς ταύτης τὴν ἀνωτέραν ἢ συστηματικὴν ὁμιλίαν ἐθεώρησεν ὡς τὴν ἀνωτέραν μορφήν τοῦ κηρύγματος.

Εἰς τὴν αἴθουσαν αὐτὴν, ἣ ὁποία ἐπὶ μακρὸν διετήρησε καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀοιδίμου τὰς θύρας αὐτῆς ἀνοικτάς, ἐστεγάσθη καὶ ἡ «Χριστιανικὴ Ἐνωσις τῶν Ὀρθοδόξων Ἀθηνῶν», ὀργάνωσις ἰδρυθεῖσα τῇ εὐλογία αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἀοιδίου Μητροπολίτου Ἡλείας Ἀντωνίου. Αὕτη συνεκρότει τὰς συγκεντρώσεις αὐτῆς δις τῆς ἐβδομάδος Δευτέραν καὶ Πέμπτην ἐκ πολυπληθῶν ἀκροατηρίων, ἀποτελουμένων ἐκ φοιτητῶν πασῶν τῶν Σχολῶν τοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλὰ καὶ δημοσίων ὑπαλλήλων, ἀκόμη δὲ καὶ ἐργατῶν. Συχνάκις ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἐπεσκέπτετο τὰ ἀκροατήρια ταῦτα καὶ ἐλάμβανεν αὐτὸς τὸν λόγον πρὸς αὐτά⁵⁷.

Χειριστὴς τοῦ λόγου δυνάμενος καὶ ἐκ τοῦ προχείρου, ἀντλῶν ἐκ τοῦ ὠκεανοῦ τῶν γνώσεών του καὶ τῆς σπανίας θεολογικῆς του μορφώσεως, νὰ ἀναπτύσσει καὶ τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας πρὸς τὸν λαὸν ἠγεῖτο αὐτὸς ἐν τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου, πάντοτε ὁσάκις ἦτο λειτουργός, εἴτε εἰς κεντρικούς, εἴτε εἰς ἀπομακρυσμένους ναοὺς, μὴ παραλείπων εὐθὺς μετὰ τὸ ἀνάγνωσμα τοῦ Εὐαγγελίου νὰ κηρύξῃ τὸν θεῖον λόγον οὐχὶ σπανίως καὶ πέραν τοῦ τετάρτου τῆς ὥρας ἐκτείνων αὐτόν. Εὐρὼν δὲ τὸν ἄμβωνα τοῦ Καθηδρικοῦ ναοῦ σιγῶντα, ἀπὸ τῶν πρώτων μνηῶν τῆς ἐκλογῆς του ἔλαβε πρόνοιαν, ὅπως ἀναβιβάσῃ εἰς αὐτὸν νεαρὸν διάκονον, περὶ τοῦ ὁποίου προέβλεπεν, ὅτι ἐγκαίρως θὰ ἀνεδεικνύετο ἀντάξιός τοῦ πρώτου ναοῦ τῆς πρωτευούσης ἐρμηνεύς τοῦ θεῖου λόγου. Ἦτο δὲ οὗτος ὁ Σεραφεῖμ Παπακόστας, ὅστις ἤδη τὰς πρώτας πτήσεις αὐτοῦ ἐποιεῖτο ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τῆς Μεταμορφώσεως (Πλάκας), ἐκεῖθεν δὲ μετετέθη εἰς τὸν ἄμβωνα τῆς Μητροπόλεως τὸ τελευταῖον δεκαήμερον τοῦ Ὀκτωβρίου 1923. Καὶ παρέμεινεν ἐκεῖ καταθέλων καὶ οἰκοδομῶν τὸ ἀκροατήριον ὄχι μόνον μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ ἀοιδίου Χρυσοστόμου, ἀλλὰ καὶ καθ' ἕλην τὴν περίοδον, καθ' ἣν Προκαθήμενοι διετέλεσαν οἱ μακαρῖται Χρῦσανθος καὶ Δημασκηνός, ὅπως καὶ κατὰ τὰ πρώτα ἔτη τῆς Ἀρχιεπισκοπικῆς διακονίας τοῦ Σπυρίδωνος. Τῆς περὶ πυκνώσεως τοῦ θεῖου κηρύγματος σπουδῆς καὶ μερίμνης τοῦ ἀοιδίου Χρυσοστόμου ἔστω καὶ τὸ ὅτι κατὰ τὴν δευτέραν συνέλευσιν τῆς Ἱεραρχίας, τὴν κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1923 συγκροτηθεῖσαν, εἰσηγήθη εἰς αὐτὴν καὶ ἐλήφθη ἀπόφασις, καθ' ἣν πάντες οἱ κληρικοί καὶ οἱ θεολόγοι καὶ οἱ δυνάμενοι νὰ κηρύττωσι τοῦ θεῖου λόγον ὑποχρεοῦνται εἰς τοῦτο, συμφώνως πρὸς τοὺς σχετικούς ἱεροὺς κανόνας τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ τῆς ΣΤ' Οἴκουμ. Συνόδου. Ἡ ἀπόφασις δὲ αὕτη τῆς Ἱεραρχίας ἐκοινοποιήθη κατ' Ἰανουάριον τοῦ 1924 ὑπ' αὐτοῦ⁵⁸ ὡς Προέδρου ταύτης ἐντεταλμένου νὰ ἐκτελῇ τὰ ὑπὸ ταύτης ἀποφασισθέντα.

Τοιαύτην σπουδὴν καὶ μερίμναν ἐπιδεικνύων ὁ

57. «Ἐκκλησία» τῆς 19 Μαρτίου 1927 σελ. 92α.

58. Περιοδικὸν «Ζωή» ὑπ' ἀριθ. 632 τῆς 29 Ἰανουαρ. 1924 σελ. 40β.

ἀοιδίμος πρὸς διάδοσιν τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ θελήματος καὶ ἔρευαν τῆς ψυχοσωτηρίου ἀληθείας, ἐπόμενον ἦτο νὰ ἐνθουσιασθῇ ὅτε ἐπληροφορήθη, ὅτι ὑπῆρχον καὶ ὁμάδες εὐσεβῶν χριστιανῶν, αἵτινες καὶ κατ' ἴδιαν ἐν συνάξεσιν εἰς ἰδιωτικούς οἴκους διαθέτοντας εὐρυχωρούς αἰθούσας ὑποδοχῆς συνερχόμενοι, ἐπεδίδοντο εἰς μελέτην τῆς ἁγίας Γραφῆς ἢ ἄλλων οἰκοδομητικῶν ἀναγνωσμάτων καὶ εἰς εὐσεβεῖς συζητήσεις ἐπ' αὐτῶν. Θεολόγος, τότε φοιτητὴς τῆς Θεολογίας, συμμετέχων ἐνὸς τοιούτου ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον φιλικίου κύκλου ἐν ἔτει 1924, ἐνθυμεῖται μετὰ πολλῆς συγκινήσεως σήμερον, ὅτε ὑπερέβη τὸ ἐβδομηκοστὸν ἔτος, ποῖαν ἐδοκίμασαν ἔκπληξιν καὶ συγκίνησιν καὶ αὐτὸς καὶ οἱ λοιποὶ μετ' αὐτοῦ συνηγμένοι εἰς οἶκόν τινα εὐσεβοῦς χριστιανοῦ κείμενον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Αἰόλου καὶ ἐγγὺς τοῦ ἱ. ναοῦ τῆς ἁγίας Εἰρήνης, ὅταν χωρὶς καὶ τὸ περιμένον ἐδέχθησαν τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Ἐκδηλώσαντες πρὸς αὐτὸν τὴν εὐλάβειάν των, διέκοψαν τὴν συζήτησιν καὶ ὁ διευθύνων αὐτὴν παρεκάλεσε μετὰ σεβασμοῦ τὴν Μακαριότητα νὰ λάβῃ Αὐτὸς τὸν λόγον. Ἄλλ' Ἐκεῖνος ἐπέμεινε νὰ συνεχισθῇ ὅ,τι ἐγίνετο καὶ ὅπως πάντοτε συναιθίζετο νὰ γίνεται. Καὶ παρηκολούθησε σιωπηλῶς μέχρι τέλους ὡς ἀπλοῦς ἀκροατής. Εἰς τὸ τέλος δὲ λαβὼν τὸν λόγον ἐξέφρασε τὴν χαρὰν του διὰ τὴν σύναξιν αὐτὴν, ἣ ὁποία, ὅπως εἶπε, τῷ ὑπενεθύμισε συγκεντρώσεις τῶν πρώτων χριστιανῶν, ἀπὸ τὰς ὁποίας διέφερε μόνον κατὰ τοῦτο, καθ' ὅτι ἐκεῖναι οὐχὶ σπανίως ἐγίνοντο εἰς τὰς κατὰκόμβας ἐξ αἰτίας τῶν ὑπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν διωγμῶν. Ἀφοῦ δὲ συνεχάρη τοὺς λαβόντας τὴν πρωτοβουλίαν τοιούτων Ὀρθοδόξων συγκεντρώσεων, παρέσχε τὴν εὐλογίαν του εἰς τὸ ἔργον τοῦτο καὶ παρεκίνησε πάντας νὰ συνεχίσωσιν αὐτό, συγχρόνως δὲ καὶ νὰ σπουδάζωσιν ὅπως ἐφαρμόζωσι τὰς συζητούμενας ἀληθείας. Μεθ' ὃ εὐλόγησας καὶ πάλιν τοὺς ἐν τῇ συγκεντρώσει ἀνεχώρησε.

13. Ἡ πρὸς συστηματοποίησησιν καὶ ἐπέκτασιν τῆς κατηχήσεως μερίμνά του.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ ἀοιδίμος δὲν ἐβράδυνε νὰ λάβῃ μέτρα καὶ πρὸς ὀργάνωσιν, συστηματοποίησησιν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς κατηχήσεως τῆς νεαρᾶς ἡλικίας. Τὴν ὑπάρχουσαν ἤδη κίνησιν τῶν νέων τοῦ ἀοιδίου παπᾶ Μάρκου, τὸν ὁποῖον ἀώρως ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ πατὴρ Ἀγγελος Νησιώτης, ἠύλογησε καὶ ἐνίσχυσε, διὰ δὲ τῶν πυκνῶν ἐπισκέψεων ἐν ταῖς συναθροίσεσι καὶ διὰ τῆς παρουσίας ἢ συμμετοχῆς αὐτοῦ ἐν ταῖς διαφόροις ἑορταῖς αὐτῆς συνεχῶς ἐξεδήλου τὴν εὐαρέσκειάν του πρὸς αὐτὴν, ἐνθαρρύνων οὕτω τοὺς τε ἠγουμένους τῆς κινήσεως καὶ τοὺς μετέχοντας αὐτῆς. Ἐπιθυμῶν δέ, ἵνα ἡ κατηχητικὴ κίνησις πυκνωθῇ ἀπηυθύνθη διὰ τοῦ πρωτοσυγγέλλου αὐτοῦ, ἐν τοῖς μακαριστοῖς καὶ τούτου, τοῦ Μιχαήλ Κωνσταντινίδου ἀποθανόντος ὡς Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς, πρὸς τὸν γράφοντα καὶ διεβίβασε πρὸς αὐτὸν τὴν σύστασιν, ἵνα συνεργήσῃ, ὅπως καὶ ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ ἰδρυθῶσι Κατηχητικὰ Σχολεῖα ὡς τὰ πανταχοῦ

τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου λειτουργοῦντα σχολεῖα Κυριακῆς (Sunday's Schools). Ἄλλ' ὁ γράφων διετύπωσε ἐντόνως τοὺς δισταγμοὺς αὐτοῦ φρονῶν, ὅτι ἐὰν δὲν ἦτο ἀδύνατον, πάντως ἦτο καθ' ὑπερβολὴν δύσκολον θεσμός, κρατήσας μὲν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, λησμονηθεὶς δὲ πρὸ πολλοῦ καὶ ἀργήσας νὰ ἀναζήσῃ καὶ ἀναζωογονηθῇ. Πρὶν ἢ ὅμως προφθάσῃ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια, εὔρεν ἐν τῷ γραφείῳ του τὸ σχετικὸν ἔγγραφο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Πλήρης ἀπογοητευτικῶν προβλέψεων, μόνον δὲ καὶ μόνον διὰ νὰ μὴ παρουσιασθῇ ἀντιδρῶν εἰς μίαν προδήλως ἐπαινετὴν προσπάθειαν τοῦ Προκαθημένου, προέβη ὁ γράφων εἰς ἐνεργείας τινάς. Καὶ ἐστέφθησαν αὗται ὑπὸ ἐπιτυχίας. Τί δὲ ἔπραξεν ἀκολούθως ὁ ἀείμνηστος Ἀρχιεπίσκοπος, ἵνα αἱ ἐπιτυχίαι αὗται στερεωθῶσι καὶ ἐπικραθῶσιν, εἶναι δύσκολον νὰ περιγραφῇ. Εἶχεν ἤδη προκηρύξει διαγωνισμόν πρὸς συγγραφὴν Κατηχήσεως ἐξ ἐνός καὶ ἱερός Ἱστορίας ἐξ ἐτέρου πρὸς χρῆσιν τῶν Κατηχητικῶν σχολείων, ὀρίσας ἐξ ἰδίων ἐπαθλῶν ἀνὰ δραχμάς 1000 καὶ μὲ τὴν προϋπόθεσιν πάντοτε, ὅτι τὰ ἐγκριθέσμενα ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς χειρόγραφα θὰ ἐδημοσιεύοντο. Πράγματι, ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῆς Ἐκθέσεως τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς δημοσιευθείσης εἰς τὸ φύλλον τῆς «Ἐκκλησίας» τῆς 22 Αὐγούστου 1925, ὁ διαγωνισμὸς ἤλθεν εἰς αἴσιον πέρας, ἐβραβεύθη δὲ κατ' αὐτὸν μόνον ἡ Κατήχησις τοῦ ἀοιδίμου Κωνσταντίνου Καλλιπικοῦ, ἥτις καὶ ἐδημοσιεύθη. Ἐπὶ πλέον, ὁ ἀοιδίμος παρηκολούθει ἀόκνως τὴν ὅλην κίνησιν ἐπισκεπτόμενος τὰ Κατηχητικὰ σχολεῖα αὐτοπροσώπως, παριστάμενος εἰς τὰς ἐορτάς αὐτῶν, προϊστάμενος καὶ χοροστατῶν εἰς τὰς ἐξετάσεις των, ἀπευθύνων ἐρωτήματα πρὸς τοὺς μικροὺς μαθητάς, ἐρχόμενος εἰς σχέσεις οἰκειότητος πρὸς τοὺς κατηχητάς των, γνωρίζων τούτους κατ' ὄνομα καὶ πολλαπλῶς διὰ τοῦ κύρους του καὶ τῆς ἐπιβλητικῆς καὶ πατρικῆς στοργῆς ἐκδηλοῦσης παρουσίας του διεγείρων τὸν ἐνθουσιασμόν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ Κατηχητικὸν σχολεῖον καὶ τὸ ἐν αὐτῷ συντελούμενον ἔργον.

Οὕτως εἰς τὸ φύλλον τῆς «Ἐκκλησίας» τῆς 15 Ἰουνίου 1929 εἰς τὰ Χρονικὰ ἀναγράφεται περιγραφή, καταλαμβάνουσα πλέον τοῦ ἡμίσεος τῆς στήλης, τῆς ἐορτῆς τῶν Κατηχητικῶν σχολείων Ἀθηνῶν, ἐν τῇ ὁποίᾳ εἰς τῶν Κατηχητῶν ἀεζήτησε τὴν καθόλου πορεῖαν καὶ λειτουργίαν 12 κατηχητικῶν σχολείων, ἐγγραψάντων περὶ τοὺς 1000 μαθητάς, τὸν κύκλον τῶν διδασκόντων μαθημάτων, τὰς ἀπὸ κοινοῦ ἐκδρομὰς ὅλων ὁμοῦ τῶν μαθητῶν τῶν Σχολείων, τὰς ἱεράς αὐτῶν Λειτουργίας» κ.λπ. Ἐπὶ πλέον ἐξετέθησαν καὶ τὰ κατὰ τὸ ἀνώτερον κατηχητικὸν σχολεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐνεγράφησαν ὑπὲρ τοὺς 130 μαθηταὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ Γυμνασίου προερχόμενοι. Μεθ' ὃ ὁ ἀείμνηστος ἀεζήφρασε τὴν εὐαρέσκειαν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς πρὸς τοὺς θεολόγους διδασκάλους τῶν Κατηχητικῶν σχολείων» καὶ πρὸς τὴν Ἀδελφότητα «Ζωή», εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκον οἱ θεολόγοι οὗτοι «διὰ τὸ ἐν τοῖς Κατηχητικοῖς Σχολείοις ἐπιτελούμενον μέγιστον ἀπὸ θρησκευτικῆς ἀπόψεως ἔργον καὶ ηὐχαρίστησεν αὐτούς, ὑπέβαλε τὰς πατρικὰς του ὑποθήκας πρὸς

τούς νέους καὶ ἐν τέλει ἐξέφρασε τὴν εὐχὴν, ὅπως ἐκ τῶν κατηχητικῶν σχολείων ἐξαπλουμένων καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, προέλθῃ ἡ θρησκευτικὴ ἀναγέννησις». Τὸ αὐτὸ εἰς τὸν αὐτὸν ναὸν ἐσημειώθη καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, ὅτε εἰς τὴν ἐορτὴν τῶν Κατηχητικῶν σχολείων προσῆλθε μετὰ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Μελετίου, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ παρεχώρησε τὴν μετὰ μανδύου ἐπὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου χοροστασίαν, οὗτος δὲ ὁ ἀοιδίμος ἐζήτηε μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἐορτῆς πρόγραμμα καὶ κατηχητὴν παρὰ τῆς Ἀδελφότητος τῆς ἐξυπηρετοῦσης τὰ Κατηχητικὰ σχολεῖα ἐκεῖνα, ἵνα οὗτος ὀργανώσῃ κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τοιαῦτα.

Ἡ πράγματι πατρικὴ στοργὴ καὶ μέριμνα τοῦ ἀοιδίμου πρὸς τὰ Κατηχητικὰ σχολεῖα ἐξεδηλοῦτο καὶ εἰς τὰς ἐπισκέψεις αὐτοῦ ἐν αὐταῖς ταῖς ἐξοχαῖς τῶν ἐκδρομῶν αὐτῶν. Διασώζεται φωτογραφία ὑπὸ πλανοδίου φωτογράφου ληφθεῖσα, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ ἀείμνηστος ἔχει φωτογραφηθῆ περιστοιχοῦμενος ὑπὸ τῶν μικρῶν Κατηχητικοῦ τινος σχολείου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐξέλθει εἰς ἐκδρομὴν καὶ παρέχει τὴν συγκινητικὴν εἰκόνα ποιμένος ἐπιβλητικοῦ καὶ στοργικοῦ ὑπὸ πλήθους ἀμνῶν κυκλουμένου. Ἀφ' ἐτέρου ὡς μία ἀπὸ τὰς ζώσας πλέον φωτογραφίας τῆς ποιμαντορικῆς μερίμνης τοῦ μακαριστοῦ ἱεράρχου μοῦ παρουσιάσθη κατ' αὐτὰς ἐπιστήμων τις ὄριμος τὴν ἡλικίαν, ὅστις ὡς μικρὸς παῖς διηκόνει ἐν τῷ ἱερῷ βήματι τοῦ ναοῦ τοῦ Νοσοκομείου τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, σφοῖτα δὲ συγχρόνως καὶ εἰς Κατηχητικὸν σχολεῖον. Συνέπεσε λοιπὸν νὰ ἱερουργῇ ἐν μιᾷ τῶν Κυριακῶν ἐκεῖ καὶ ὁ μακαριστὸς Ἀρχιεπίσκοπος. Μετὰ τὸ πέρας τῆς Λειτουργίας ὁ μικρὸς, ὅστις ἔφερεν ἐπὶ τοῦ ἐπενδύτου καὶ τὸ σῆμα τοῦ Κατηχητικοῦ σχολείου, ἀσπασθεὶς τὴν χεῖρα τοῦ ἀοιδίμου ἔφυγε τρέχων πρὸς τὸ σχολεῖόν του. Ἄλλ' ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τὸν προέφρασε δι' εἰδικοῦ ἀπεσταλμένου. Καὶ ἐζήτησε στοργικῶς πληροφορίας παρ' αὐτοῦ εἰς ποῖον Κατηχητικὸν φοιτᾷ καὶ ποῖος ὁ Κατηχητὴς του. Εἶτα ηὐχέθη καὶ ηὐλόγησεν αὐτόν, παρήγγειλε δὲ εἰς τοῦτον νὰ διαβιβᾷ τὰς εὐχὰς καὶ εὐλογίας του καὶ πρὸς τὸν Κατηχητὴν καὶ πρὸς πάντας τοὺς συμμαθητάς του, νὰ ἐκφράσῃ δὲ καὶ τὴν λύπην του, ὅτι λόγω ἄλλης ὑπηρεσίας δὲν δύναται ἤδη νὰ ἐπισκεφθῇ σήμερον, ὡς θὰ ἐπεθύμει, τὸ Κατηχητικὸν σχολεῖον, θὰ πράξῃ ὅμως τοῦτο προσεχῶς.

Εἶπομεν, ὅτι συνεδέετο στενωῶς ὁ ἀοιδίμος μετὰ τῶν κατηχητῶν, τῶν μετὰ ζήλου ἀσκούντων τὸ ἔργον τῆς Κατηχήσεως. Συνέβη εἰς ἐκ τούτων πρὸ ἐπταμήνου ὀλοκλήρου ἀποσπασθεὶς ἐξ Ἀθηνῶν καὶ διακονῶν εἰς τὸ Κατηχητικὸν καὶ Κηρυκτικὸν ἔργον ἐν Ἡρακλείῳ ν' ἀποθάνῃ ἐκεῖ. Ἦτο ὁ Κωνσταντῖνος Λαμπρόπουλος. Καὶ διεκομίσθη ἐκ Κρήτης ὁ νεκρὸς αὐτοῦ εἰς τὸ προάστειον τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς (Ἀττικῆς), προκειμένου νὰ κηδευθῇ ἐκ τοῦ ναυδρίου τῆς Ἀδελφότητος «Ζωή», εἰς τὴν ὁποίαν ὁ νεκρὸς οὗτος θεολόγος ἀνήκεν. Ὅτε ὁ ἀοιδίμος ἔμαθε τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ εὐσεβοῦς τούτου νέου, ὅστις σπουδαίως εἶχε διακριθῇ καὶ ὡς Κατηχητὴς ἐν Ἀθήναις, δὲν περιωρίσθη νὰ ἐκφράσῃ εὐλικρινῶς τὴν θλίψιν

του, ἀλλ' ἐν ἡμέρᾳ Μεγάλῃς Πέμπτης κατέλιπε τὸν Καθεδρικὸν Ναὸν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς του διὰ τὴν τελέσῃ τὴν Λειτουργίαν ἐν τῷ μνημονευθέντι ναΐδριῳ, ὅπου ἦτο κατατεθειμένος ὁ νεκρὸς καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ κηδεύσῃ αὐτόν.

Καὶ ἐν τελευταῖον καταδεικνύον πόσον ριψοκίνδυνον καθίστα αὐτὸν τὸ περὶ τῶν Κατηχητικῶν σχολείων ἐνδιαφέρον του. Μέχρι τοῦ 1931 εἰς τὰ Κατηχητικὰ σχολεῖα τῆς «Ζωῆς» μόνον ἄρρενες ἐγίνοντο δεκτοί. Ὑπῆρχον ὅμως καὶ ὑπ' ἄλλων τινῶν ἐξυπηρετούμενα σχολεῖα μικτά, τῶν ἀρρένων καταλαμβάνόντων τὰς πρώτας σειρὰς καθισμάτων, τῶν δὲ θηλέων τὰς ὀπισθίας σειρὰς αὐτῶν, μὴπω ἐπιτραπέντος, ὅπως ἀσκῶσι τὸ ἔργον τῆς Κατηχέσεως ἐν τῷ ναῷ καὶ δεσποινίδες ἢ κυριαί. Κατὰ τὸ ἔτος ὅμως τοῦτο, ὡς ἀνεγράφῃ εἰς τὴν «Ἐκκλησίαν», (ἢ Ἀρχιεπισκοπῇ Ἀθηνῶν ἴδρυσεν τὰ πρώτα Κατηχητικὰ Σχολεῖα Ὁθελέων, δύο ἐν Ἀθήναις καὶ δύο ἐν Πειραιεῖ, ἀριθμοῦντα περὶ τὰς 350 μαθητριάς. Ὄρισεν δὲ δι' ἕκαστον Σχολεῖον εἰδικὴν Ἐφορείαν ἐκ τριῶν κυριῶν ὑπὸ τὴν προεδρείαν ἑνὸς τῶν ἐφημερίων, πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Διδασκαλιστῶν Κατηχητριῶν καὶ πρὸς βοήθειαν τῶν ἀπόρων μαθητριῶν»⁵⁹. Ἀνετίθετο δὲ ἡ γενικὴ ἐποπτεία τῶν σχολείων τούτων εἰς αὐτὸν τὸν Ἀρχιδιάκονον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Ἄλλ' ὅτε ἡ πρόσληψις καὶ Κατηχητριῶν εἶχε πλέον γενικευθῆ, ἐδημιουργήθη ζήτημα τεράστιον ἐν τῷ Συμβουλίῳ τῆς ἀρτισυστάτου Ἀποστολικῆς Διακονίας, κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1936, δὲν ἐδίστασε δὲ ἐκεῖ ὁ ἀοιδίμος νὰ ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην. Εἰσῆχθη δὲ τότε τὸ ζήτημα καὶ εἰς τὴν Ἱ. Σύνοδον, ὅπου ἐχρειάσθη καὶ ἡ σθεναρὰ συνηγορία δύο μεγάλου κύρους ἱεραρχῶν, τῶν ἀοιδίμων Κασσανδρείας Εἰρηνοῦ καὶ Θεσσαλονίκης Γενναδίου, διὰ τὴν ἀπόφασιν τὸ ζήτημα.

14. Γενικωτέρα περὶ τῆς νεολαίας μέριμνα.

Ἄλλὰ καὶ ἡ Πανεπιστημιακὴ νεολαία δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παραμείνῃ ξένη πρὸς τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ μεγάλου ποιμενάρχου, τοσοῦτω δὲ μᾶλλον, ὅσῳ ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνάρρησίν του εἰς τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον συνελθοῦσα ἡ ὀλομέλεια τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου εἶχεν ἐκλέξει αὐτόν Ἐπίτιμον Καθηγητὴν αὐτοῦ. Πράγματι, ὅταν ἐπληροφορήθη, ὅτι ἡ ἀθεϊστικὴ ἰδεολογία καὶ ὁ σκεπτικισμὸς ἤρχισεν νὰ κατακτᾷ ὁπαδοὺς καὶ μεταξὺ τῶν φοιτητῶν, ἐκτὸς σοβαρῶν τινῶν ἄρθρων δημοσιευθέντων ἐν τῇ «Ἐκκλησίᾳ»⁶⁰, ἀπηύθυνε καὶ Ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς «ἀγαπητοὺς του φοιτητάς», τῆς ὁποίας ἀντίτυπον μεταβάς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον αὐτοπροσώπως ἐπέδωκεν εἰς τὸν Πρύτανιν, συνεννοηθεὶς μετ' αὐτοῦ περὶ τοῦ τρόπου τῆς εἰς τοὺς φοιτητάς διανομῆς τῶν χιλιάδων ἀντιτύπων εἰς ἃς εἶχεν ἐκδοθῆ αὕτη⁶¹.

59. «Ἐκκλησία» τῆς 17 Νοεμβρίου 1931 σελ. 375α.

60. Τῆς 26 Μαρτίου, 8 καὶ 15 Ἀπριλίου 1927.

61. «Ἐκκλησία» 15 Ἀπριλίου 1927 σελ. 126α. Εἰς τὸ αὐτὸ φύλλον καὶ εἰς σελ. 121 - 123 δημοσιεύεται καὶ τὸ κείμενον τῆς Ἐγκυκλίου.

Τῆς ὑπὲρ τῆς νεολαίας ἀγωνιώδους φροντίδος αὐτοῦ συνέπεια ὑπῆρξε καὶ τὸ κατὰ τῶν ἀσέμνων περιοδικῶν καὶ δημοσιευμάτων ἐγγραφόν του, τὸ ὁποῖον ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Εἰσαγγελέα Πρωτοδικῶν τῆς 22 Μαρτίου 1926⁶². Ἐπισυνάπτων εἰς αὐτὸ καὶ δείγματα «τῆς ἀναισχύντου πορνογραφίας», ἅτινα εἶχον προσκομίσει εἰς αὐτὸν ἀγονεῖς ἀπάσαντες αὐτὰ ἐκ τῶν χειρῶν τῶν τέκνων των», κατήγγελλεν, ὅτι «κατέκλυσαν τὰς προθήκας τῶν βιβλιοπωλείων καὶ τὰ περίπτερα τὰ αἰσχροτέρα τῶν περιοδικῶν, ἅτινα ἐκδίδονται ἰδίως ἐν Γαλλίᾳ, προκαλοῦντα βδελυγμίαν καὶ ἀγανάκτησιν». Τονίζων δὲ τὴν καταστροφὴν, τὴν ὁποῖαν ἀπεργάζονται τὰ πορνογραφικὰ δημοσιεύματα διὰ τῶν ἀσέμνων εἰκόνων καὶ τῶν ἀσεμνοτέρων ἀποκυημάτων βορβορώδους φαντασίας», ἐποιεῖτο ἔκκλησιν πρὸς τὸν Εἰσαγγελέα, ἵνα ἀποφυλάξῃ τὴν ἀτυχῆ Ἑλληνικὴν νεολαίαν ἐκ τοῦ ἐκφυλισμοῦ. Εἰς ἀπάντησίν του ὁ Εἰσαγγελεὺς ἐξέθετε τὰ συνταγματικὰ καὶ νομικὰ κωλύματα, ἅτινα ἠμπόδιζον αὐτόν, ὅπως προβῆ εἰς ἄμεσον κατάσχεσιν τῶν δημοσιευμάτων τούτων, ἤσκησεν ὅμως ποινικὴν κατὰ τῶν ὑπαιτιῶν ἀγωγὴν ἐπὶ προσβολῇ κατὰ τῶν ἡθῶν.

15. Συντέμνοντες προσθέτομέν τινα περὶ τῆς συμβολῆς καὶ συμμετοχῆς του εἰς τὴν λατρείαν.

Ἐξετάθημεν πολὺ. Ὅσα δὲ καὶ ἂν ἐγράψαμεν, παρέμειναν πολλὰ κενὰ ἐν τῇ ἐξιστορήσει τῆς πολυμεροῦς δράσεως τοῦ μεγάλου Ἀρχιεπισκόπου. Θὰ ἀφήσωμεν λοιπὸν εἰς ἐκεῖνον, ποῦ θὰ ἀναλάβῃ νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἀσθενῆ ἀπεικόνισίν του, τὴν ὁποῖαν ἐπεχειρήσαμεν ἡμεῖς, νὰ ὀμιλήσῃ καὶ περὶ τῶν προσπαθειῶν του πρὸς ὄργάνωσιν τῆς φιλανθρωπικῆς δράσεως τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, τῆς ἐκδηλωσθεΐσεως καὶ εἰς τὴν ἐντονωτέραν μέριμναν διὰ τὸ Ὀρφανοτροφεῖον τῆς Βουλιαγμένης, διὰ τὴν ἴδρυσιν δύο ἀκόμῃ Ἀσύλων «πρὸς μόρφωσιν καὶ περίθαλψιν ὀρφανῶν θηλέων», τοῦ ἐν Ἀθήναις δηλαδὴ Ἀσύλου τοῦ «Ἁγίου Ἀνδρέου», καθὼς καὶ τοῦ ἐν Πειραιεῖ Ἀσύλου τοῦ «Ἁγίου Σπυρίδωνος»⁶³, καθὼς καὶ τὴν συστηματικοποίησιν τῆς λειτουργίας τῶν φιλοπτώχων ἐνοριακῶν ταμείων καὶ τοῦ Γενικοῦ τοιοῦτου τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς. Θὰ προσθέσωμεν μόνον ὀλίγα τινὰ δηλωτικὰ τοῦ πῶς ἔζη ὁ ἀείμνηστος Ἀρχιεπίσκοπος τὴν θείαν λατρείαν.

Πολλάκις ἐθεάθη κατὰ τὰς Προηγιασμένας τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς νὰ προσέρχεται εἰς τὸν Ναὸν τῆς Μητροπόλεως καὶ κατὰ τὰς κρίσιμους στιγμὰς τῶν λειτουργιῶν τούτων νὰ κατέρχεται ἀπὸ τοῦ θρόνου αὐτοῦ καὶ νὰ ποιῇ τὰς μετανοίας του πρὸ τῶν βαθμίδων, τῶν ἀγουσῶν εἰς τὴν κεντρικὴν Πύλην, τὴν πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου. Ἐπεισδιδόν τι, λαβὼν χώραν ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ, ὅτε προσῆλθε λίαν πρὸτὶ Κυρακὴν τι-

62. Δημοσιεύεται εἰς τὸ φύλλον τῆς «Ἐκκλησίας» τῆς 28 Μαρτίου 1925, ἢ δὲ εἰς αὐτὸ ἀπάντησις τοῦ Εἰσαγγελέως εἰς τὸ φύλλον τῆς «Ἐκκλησίας» τῆς 2 Μαΐου 1925 σελ. 140 φέρουσα ἡμερομηνίαν 8 Ἀπριλίου.

63. Πρβλ. «Ἐκκλησίαν» τῆς 18 Ἰουλίου 1925 σελ. 281α.

να, όπως ιερουργήσει, είναι δηλωτικὸν τῆς προπαρασκευῆς καὶ τῶν εὐλαβῶν διαθέσεων, μεθ' ὧν προσήρχετο ἵνα διακονήσῃ εἰς τὸ μυστήριον. Ἦριζον οἱ δύο ἱερεῖς μετ' ἀλλήλων, τοῦ τελοῦντος τὴν πρώτην Λειτουργίαν μὴ προσερχομένου οὐδέποτε ἐγκαίρως, ἵνα ἐκ περιτροπῆς λάβῃ καὶ αὐτὸς μέρος εἰς τὴν Ἐναρξιν τοῦ Ὁρθρου. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ συνεχῶς ἐναρχόμενος τοῦ Ὁρθρου, καίπερ τὴν δευτέραν θεῖαν Λειτουργίαν ἐπιτελῶν, ἠπέλησεν, ὅτι κατὰ τὴν πρώτην τῆς ἐπομένης Κυριακῆς, καθ' ἣν θὰ ἐλειτούργει καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, δὲν θὰ προσήρχετο, ἵνα ἀρχίσῃ τὸν Ὁρθρον. Καὶ ἐπραγματοποίησε τὴν ἀπειλὴν εἰς τρόπον ὥστε προσελθὼν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος δὲν εὔρε κανένα τῶν ἐφημερίων. Εὐθὺς ἐπιβαλὼν τὸ ἐπιτραχήλιον ὡς ἀπλοῦς ἐφημέριος ἤρχισεν αὐτὸς τὸν Ὁρθρον, ὅταν δὲ ἡ Ἀκολουθία ἐπροχώρησεν, ἐπεφάνησαν καὶ οἱ ἐφημέριοι. Μητροπολίτης, ὅστις συνέπεσε κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν ναόν, ἀντιληφθεὶς τὰ γινόμενα καὶ ἀγανακτήσας, ἐπλησίασε πρὸς τὸν αἰοδιμον καὶ εἶπε μετὰ φωνῆς ἐντόνου πρὸς αὐτόν: «Δὲν τοὺς πετᾶς ἔξω»; Καὶ ἐκεῖνος ἀπήντησεν ἐν βαθείᾳ πραότητι: «Π α ρ α κ α λ ῶ, π α ρ α κ α λ ῶ, θ ἄ λ ε ι τ ο υ ρ γ ῆ σ ω μ ε ν». Καὶ παραδοὺς τὸ ἐπιτραχήλιον εἰς τὸν ἐφημέριον ἔδωκεν εἰς αὐτὸν καιρὸν καὶ τὸν προέτρεψε νὰ συνεχίσῃ!

Ἐσημειώθη καὶ ἕτερον γεγονός, εἰς τὸ ὁποῖον οὐ μόνον μάργος, ἀλλὰ καὶ ἐν τινι μέτρῳ καὶ συνεργὸς ὑπῆρξε καὶ ὁ γράφων, καὶ τὸ ὁποῖον μαρτυρεῖ, ὁποῖον μεγαλεῖον ψυχῆς ἀνεξιμάκου καὶ μεγαλόφρονος ἐδείκνυεν ὁ ἀείμνηστος καὶ εἰς τοὺς ἐπιβουλεύοντας αὐτόν. Εἶχε συγκροτηθῆ ἡ πρώτη μετὰ τὴν ἀφομοίωσιν τῶν Μητροπόλεων τῶν Νέων Χωρῶν Διαρκῆς Ἱ. Σύνοδος, εἰς τὴν ὁποίαν μετεῖχον ὡς σύεδροι ἐκ τούτων καὶ ὁ Μαρωνεῖας Ἀνθιμος καὶ ὁ Ἐάνθης Πολύκαρπος ἀπὸ 1 Ὀκτωβρίου 1929. Εἰς μίαν τῶν συνεδριάσεων αὐτῆς οἱ δύο ὡς ἄνω Μητροπολίται, ἐκδηλώσαντες διάθεσιν νὰ ἐξετάσῃσι φημολογουμένας κατηγορίας κατὰ τοῦ αἰοδιμου, ἐπέμειναν, ἵνα ἐξέλθῃ τῆς συνεδρίας, ὅπως ἐλευθέρῃ ἡ Ἱ. Σύνοδος ἐξετάσῃ αὐτάς. Ὁ μακαριστὸς Προκαθήμενος, παρὰ τὰς προβληθείσας ἀντιρρήσεις ὑπ' ἄλλων συνέδρων, ἔσπευσε νὰ ἐξέλθῃ, ὅποτε οἱ δύο Μητροπολίται ἀπεπειράθησαν νὰ θέσωσιν αὐτὸν ὑπὸ κατηγορίαν, ἀξιώσαντες ν' ἀπομακρυνθῇ τῆς προεδρίας μέχρις ἐκδικάσεως αὐτῆς. Πλήρης ἀναστάσις ἐπηκολούθησε, διαμαρτυρηθέντων ἐν ἀγανακτήσει τῶν ἄλλων συνοδικῶν καὶ τινος ἐκ τούτων, τοῦ αἰοδιμου Αἰτωλοκαρνανίας Ἱεροθέου, ἐξεληθόντος ἔσπευσμένως καὶ ἀπὸ τῶν ὤμων καταλαβόντος τὸν Ἀρχιεπίσκοπον καὶ μονονουχὶ διὰ βιαίων ὠθήσεων εἰς τὸν θρόνον αὐτὸν ἐπαναγαγόντος. Γενικὴ ἀγανάκτησις ἐξεδηλώθη καὶ ἔξω τῆς Ἱ. Συνόδου διὰ τὴν θρασεῖαν τῶν δύο ἀπόπειραν. Ὁ εἰς ὅμως ἐκ τούτων, ὁ καὶ ἰσχυρότερος καὶ ὑποκινήσας τὸ πραξικόπημα, παρέμενεν οἰκότροφος παρὰ τινι ἀνεπιφῶ του ὅστις ἦτο Εὐαγγελικός, ἀποσκιρτήσας ἐκ τῆς Ὁρθοδοξίας. Καὶ εἶχε τὸ θάρρος, διαμένων μεθ' αἰρετικοῦ νὰ ἐλέγξῃ τὴν ὀρθοδοξίαν τοῦ Προκαθημένου! Ὁ γράφων λοιπὸν ἐν τῇ ἀγανακτῆσει του ὑπέβαλεν αὐθημερὸν εἰς τὴν Ἱ. Σύνοδον μήνυσιν κατ'

αὐτοῦ, διότι κατὰ παράβασιν τῶν σχετικῶν ἰ. κανόνων συνδιέτριβε καὶ συνδιηγάτο καὶ συνέζη μεθ' αἰρετικοῦ. Λίαν πρῶτὴ ὅμως τῆς ἐπομένης ἡμέρας ὁ αἰοδιμος Ἀρχιεπίσκοπος καλέσας αὐτόν, τὸν παρεκάλεσε νὰ ἀποσύρῃ τὴν μήνυσιν, προσθέσας, ὅτι «δὲν πρέπει νὰ ἀναμιχθῆτε καὶ σεῖς εἰς τὴν ὑπόθεσιν!» Καὶ ὁ γράφων ὑπετάγη. Δὲν παρήλθον ὅμως πολλὰ ἔτη καὶ ὁ ἐπιβουλευθεὶς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον ἀπέθανε. Καὶ ἐκήδευσεν τοῦτον ὁ μακρόθυμος Ἀρχιεπίσκοπος, καταλείπων λαμπρὸν καὶ ἀθάνατον μνημεῖον τῆς ἀπεράντου ἀνεξιμακίας του τὸν ἐπικήδειον λόγον, τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησε καὶ διὰ τοῦ ὁποῖου ἐξεθείασεν τὸν ἀποθανόντα, ἀναβιβάσας αὐτὸν μέχρι τρίτου οὐρανοῦ. Εἶναι δὲ ὁ κηδευθεὶς ὁ Μαρωνεῖας Ἀνθιμος καὶ τὸν εἰς αὐτὸν ἐπικήδειον τοῦ αἰοδιμου Ἀρχιεπισκόπου εὕρισκε τις δημοσιευμένον εἰς τὸ φύλλον τῆς «Ἐκκλησίας» τῆς 13 Αὐγούστου 1938. Εἶναι καὶ ἡ ἡμερομηνία χαρακτηριστικῆ. Διότι ὁ αἰοδιμος διετέλει καὶ κατ' αὐτὴν ὑπὸ τὸ βάρος τῆς καρδιακῆς ἀσθενείας, ἧτις μετὰ δύο μῆνας παρέσυρε καὶ αὐτὸν εἰς τὸν τάφον.

Ἐχων λοιπὸν ὁ αἰοδιμος τὴν καρδίαν ἐλευθέραν παθῶν καὶ προσεγγίζων τὸ θυσιαστήριον χωρὶς νὰ ἔχη τι κατ' οὐδενός, αἰσθανόμενος δὲ φόβον καὶ εὐλάβειαν παραδειγματικὴν ἐκ τῆς ἐν τῷ ναῷ καὶ τῇ λατρείᾳ παρουσίας τοῦ Θεοῦ, ἐπόμενον ἦτο νὰ μὴ παραμένῃ ἀδιάφορος πρὸ τῆς ἀκόσμου ἀμφιέσεως μερικῶν ἐκ τῶν ἐκκλησιαζομένων γυναικῶν. Ἐξέδωκε διὰ τοῦτο ἀρχομένου τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1925 Ἐγκύκλιον, διὰ τῆς ὁποίας «παρακαλοῦντο αἱ κυρίαι καὶ δεσποινίδες, ὅπως προσέρχωνται εἰς τοὺς ἰ. ναοὺς ἐνδεδυμέναι σεμνοπρεπῶς, ἔχουσαι ὑπ' ὄψιν, ὅτι πᾶσα ἔξωμος καὶ προκλητικὴ ἀμφιέσις, προσβάλλουσα τὴν ἱερότητα τοῦ ναοῦ, ὄντος τόπου προσευχῆς καὶ κατανύξεως, σκανδαλίζει τοὺς λοιποὺς χριστιανούς καὶ υποβιβάζει τὸν ὑψηλὸν προορισμὸν τῆς χριστιανικῆς γυναικός»⁶⁴. Ἡ διὰ τῆς Ἐγκυκλίου ταύτης πατρικὴ τοῦ αἰοδιμου πρὸς τὰς γυναῖκας σύστασις «εὔρεν εὐρυτάτην ἀπήχῃσιν εἰς τὸν τύπον. Ἡ σοβαρότης δὲ τοῦ πράγματος δὲν ἐκάλυσε πολὺ τῆς δημοσιογραφίας μέρος νὰ εὐθυμογραφῆσῃ, δίδουσα τροπὴν καὶ χαρακτῆρα εὐτρόπελον εἰς τὰς κρίσεις της, ἀλλ' ἡ ἠθοπλαστικὴ δηκτικότης τῶν φαιδρῶν σχολίων εἰς βάρος τῶν παρεκτρεπομένων γυναικῶν ὑπῆρξε δριμύ καυτήριον τῆς νεωτερίζουσας γυναικείας ἐπιπολαϊότητος»⁶⁵.

Τέλος, ἐν τῇ φροντίδι του ὅπως διεγείρῃ τὴν προθυμίαν καὶ τὸν ζῆλον τοῦ ποιμνίου του πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὴν λατρείαν, προέβη λελογισμένως εἰς τὴν εἰσαγωγὴν καὶ νέων τινῶν τελετῶν, αἵτινες ἐγένοντο προθύμως ἀποδεκταὶ ὑπὸ τούτου καὶ ἐκράτησαν ἤδη ὀριστικῶς, τηρούμεναι καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀειμνήστου ἄχρι τοῦ νῦν. Οὕτω προσέδωκε τὴν προσήκουσαν λαμπρότητα εἰς τὸν ἑορτασμὸν τοῦ πολιούχου τῶν Ἀθηνῶν, καθιερώσας νὰ τελῆται μετὰ μεγάλης ἐπισημότητος, διὰ τῆς συμμετοχῆς καὶ τῶν ἐπι-

64. Περιοδικὸν «Ζωή» ὑπ' ἀρ. 701 τῆς 9 Ἰουνίου 1925 σελ. 184α.

65. «Ἐκκλησία» τῆς 13 Ἰουνίου 1925 σελ. 189α.

σήμερον ἀρχῶν μετὰ τμημάτων στρατοῦ ἢ λιτάνευσις τῆς εἰκόνης τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου. Εἶναι δὲ ἄξιον ἰδιαίτερας σημειώσεως, ὅτι ὅταν εἰσῆχθη ὁ αἰδίδιμος εἰς τὸν Ἐρυθρὸν Σταυρὸν τῇ 11 Ὀκτωβρίου 1938, ὅπου μετὰ ἔνδεκα ἡμέρας παρέδωκεν ἐν εἰρήνῃ τὸ πνεῦμα, ἢ «Ἐκκλησία» ἀναγγέλλουσα τὰ τῆς ἀσθενείας αὐτοῦ ἔγραφε, ὅτι ἡ ὑγεία τοῦ ἀειμνήστου «εἶχε ἤδη ἐξασθενήσει ἐκ τοῦ δυσβαστάκτου φόρτου τῆς ἄνευ ἀναπαύσεως ἀσκήσεως τῶν ποιμαντορικῶν αὐτοῦ καθηκόντων καὶ ἐκ τῆς ἀδιαλείπτου ἐπιστημονικῆς ἐργασίας, ἐκλονίσθη δὲ μετὰ τὴν κοπιώδη ἡμέραν τῆς 3ης Ὀκτωβρίου, ἑορτὴν τοῦ πολιούχου τῶν Ἀθηνῶν», καθ' ἣν «τὴν μὲν πρωϊαν λειτουργήσας ὠμίλησε διὰ μακρῶν πρὸς τὰ πλήθη, τὴν δ' ἑσπέραν προσέστη τῆς ἀνά τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν λιτανείας»⁶⁶. Ἐπὶ πλέον, εἰσήγαγε καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος τὴν τέλεσιν τῆς θείας Λειτουργίας τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου, χρηματίσας πρῶτον ταύτης ὑποδειγματικὸς λειτουργός, εἶτα δὲ καὶ ἐκδώσας ταύτην ἐπανειλημμένως, ὥστε νὰ περιέλθῃ αὕτη εἰς χεῖρας πολλῶν ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων καὶ ψαλτῶν, οὕτω δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου Ἰακώβου νὰ καθίσταται οὐ μόνον ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλαῖς μητροπόλεσιν εὐχερῆς ἢ τέλεσις αὐτῆς. Τέλος, πρῶτον αὐτὸν ἐκ τῶν εἰς τὸν θρόνον τῶν Ἀθηνῶν ἀναβάντων ἐνέπνευσεν οὕτω σοβαρῶς ὁ ἱερός βράχος τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὥστε εἰς μὲν τὴν προσθίαν πλευρὰν αὐτοῦ, τὴν καταντικρὺ πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν, νὰ προνοήσῃ, ὅπως ἀνεγερθῇ χαλκίνη στήλη μετ' ἀναγλύφου τῆς δημιουργίας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, τῆς ἐν τῷ βράχῳ τούτῳ κατὰ τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ἐκφωνηθείσης, ἐπὶ δὲ αὐτοῦ τούτου τοῦ βράχου νὰ καθιερώσῃ, ὅπως κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς 29 Ἰουνίου τελεῖται ἡ ὠραία τελετή, ἢ ἔκτοτε ἐν λαμπρότητι συνεχιζομένη, καὶ τέλος νὰ ἐκδηλώσῃ καὶ τὸν βαθὺν καὶ εὐλαβῆ θαυμασμόν του πρὸς τὸν μέγαν τῶν ἔθνῶν ἀπόστολον διὰ νέου συγκινητικῆς ἀπολυτικίου, ὅπερ ὁ ἴδιος συνέταξε.

Σταματῶμεν ἐδῶ παρὰ τὸ ὅτι μακρὸς ἀπολείπεται ἀκόμη λόγος. Σκιαγραφίαν ἄλλως τε ἐπηγγέλημεν νὰ ἀποπειραθῶμεν τοῦ μεγάλου Ἀρχιεπισκόπου, ἐπαφῆνοντες εἰς νεωτέρους τελειότεραν ἀπεικόνισιν τούτου. Θὰ προσθέσωμεν μόνον ὡς εἰδός τι ἐπιλογῆς ὅσα κυρίως ἀπὸ τῆς μνήμης ἡμῶν διασώζομεν περὶ τοῦ ὄντως ὀσίου τέλους τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρός.

16. Αἱ τελευταῖαι ἡμέραι του.

Ἡ παροιμιώδης φιλοπονία καὶ ἐργατικότης τοῦ αἰδίδιμου, ἢ καταβαλοῦσα τὴν σιδηρᾶν ὑγείαν αὐτοῦ, παρημπόδιζεν αὐτὸν νὰ ἀντιληφθῇ τὴν ἐπελθοῦσαν λόγῳ τῆς ὑπερκοπῆσεως ἀνεπάρκειαν τῆς καρδίας του καὶ τὰς ἐντεῦθεν ἐπακολουθησάσας σοβαρωτάτας ἀνωμαλίας τοῦ κυκλοφοριακοῦ του συστήματος. Παραθεωρῶν τὰ ἤδη εἰς βαθμὸν ἐξόχως ἀνησυχητικῶν

ἐκδηλωθέντα συμπτώματα τῆς θανατηφόρου ἀσθενείας του συμμετέσχεν, ὡς εἶπομεν, ἐνεργότατα τῆς ἑορτῆς τοῦ πολιούχου τῆς πρωτεύουσας τὴν 3ην Ὀκτωβρίου, ὅποτε ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ μόνος του διὰ τοῦ τηλεφώνου τὴν ἐπίσκεψιν εἰδικοῦ καρδιολόγου. Οὗτος εὐθὺς διεπίστωσε τὸν κίνδυνον καὶ συνέστησεν ἀνάπαυσιν καὶ ἀποχὴν ἀπὸ παντὸς κόπου. Καὶ ὑπεσχέθη μὲν ὁ αἰδίδιμος, ὅτι θὰ συνμορφουτο πρὸς τὴν συμβουλὴν τοῦ ἱατροῦ, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἐπιφυλάξεως, ὅτι θὰ ἐπαρτε τοῦτο, ἀφοῦ διεξεπεραιούοντο ἐπείγουσαι τινες ἐργασίαι, μὴ ἐπιδεχόμεναι ἀναβολῆν. Ἄλλ' ἢ ἐπὶ τὰ χεῖρα ἐξέλιξις τῆς νόσου ἐπήρχετο ραγδαίως, ἐνῶ ὁ ἀσθενὴς δὲν ὑπελόγιζεν ὅσον ἔπρεπε τὴν ἐπιδεινωσιν ταύτην. Ἰπεβλήθη λοιπὸν εἰς τὸν κόπον νὰ παροστή τὴν 9ην Ὀκτωβρίου εἰς τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἀρεως ἀνδριάντος τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου. Ἐκεῖ ἠσθάνθη τὰς δυνάμεις του νὰ τὸν ἐγκαταλείπουν, μέχρι σημείου ὥστε ἐγένετο τοῦτο αἰσθητὸν καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς συμπαρισταμένους ἐπιστήμους. Προσφέρθη λοιπὸν εἰς αὐτὸν κάθισμα, ἐζήτησε δὲ καὶ ποτήριον ὕδατος. Ἐξηντλημένος καὶ μόλις μετὰ βίας κατορθώσας νὰ μεταβῇ μέχρι τοῦ αὐτοκινήτου τοῦ ἐπανῆλθε κάθιδρος εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν. Ἀλλὰ τὸ ἑσπέρας, μὴ ἐννοῶν νὰ διακόψῃ τὸ προσφιλὲς συγγραφικὸν του ἔργον, κώπηγόρευε σχεδὸν κατάκοιτος συμπληρώματά τινα τῆς συγγραφείσης ἤδη παρ' αὐτοῦ Ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας»⁶⁷. Συνέπεσε ὅμως κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας καὶ ἡ ἐκδίκασις τῆς ἐφέσεως τοῦ Μητροπολίτου Βελγᾶς καὶ Κονίτσης Ἰωάννου. Τὴν πρωϊαν λοιπὸν τῆς ἐπομένης ὁ ἀείμνηστος, ἀψφῶν τὰς συμβουλὰς τῶν ἱατρῶν, προῆδρευσε συμφώνως τῷ νόμῳ τοῦ Δευτεροβαθμίου διὰ τοὺς ἀρχιερεῖς δικαστηρίου καὶ διέκοψε τὴν συνεδρίαν διὰ τὴν ἐπομένην περὶ τὴν 1μ.μ., ὅποτε καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν τελειῶς ἐξηντλημένος. Τὸ ἑσπέρας ἐν ἱατρικῷ συμβουλίῳ ὁ καρδιολόγος διευθυντῆς τῆς καρδιολογικῆς Κλινικῆς τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ ἐπέμεινε νὰ ματαιωθῇ ἡ συνεδρία τῆς ἐπομένης καὶ νὰ παραμείνῃ ὁ ἀείμνηστος ἐν ἀπολύτῳ ἀναπαύσει. Ἄλλ' ὁ ἀσθενὴς ἀντέλεγεν ἐπαναλαμβάνων : «Πῶς εἶναι τοῦτο δυνατόν ; Νὰ ματαιωθῇ ἡ ἀρξαμένη καὶ προχωρήσασα δίκη !» Εἰς παρατήρησιν δὲ τοῦ ἱατροῦ, ὡμῶς πλέον ἀπο-

67. «Ἐκκλησία» τῆς 22 Ὀκτωβρ. 1938 ἐνθ' ἄν. Χαρακτηριστικὸν τυγχάνει ἐπεισόδιόν τι ἐν τινι συνόδῳ τῆς Ἱεραρχίας λαβὼν χώραν μεταξὺ τοῦ αἰδίδιμου καὶ τινος ἐκ τῶν Μητροπολιτῶν, τῶν πλέον διακεκριμένων καὶ ἐχόντων ἰσχυρὰν πύγμην. Παρητήρησεν οὗτος εἰς τὸν ἀείμνηστον, ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν συγχρόνως καὶ τὴν Ἐκκλησίαν νὰ διοικῇ καὶ τὸ συγγραφικὸν αὐτοῦ ἔργον νὰ συνεχίξῃ. Ἐγένετο δὲ ἡ παρατήρησις αὕτη, ἂν μὴ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς συνεδρίας πάντως ὅμως εἰς διάλειμμα αὐτῆς, παρόντων καὶ ἄλλων Μητροπολιτῶν. Καὶ τότε ὁ αἰδίδιμος μεθ' ὅλης τῆς διακριτικότητος αὐτῶν ἀταραξίας ἀπήντησε : «Πότε μὲ ἐζητήσατε, καὶ δὲν μὲ ἤρατε εἰς τὴν θέσιν μου ; Καὶ εἰς ὅρας μεσονυκτίου ὅποιοσδήποτε μὲ ἐζήτησε, δὲν ἀπήντησα εἰς αὐτόν ; Ἐὰν συγγράφω, τὸ ἔργον τῆς συγγραφῆς ἀποτελεῖ τὴν μόνην εὐχαρίστησιν, ἢ ὅποια μὲ παρέχει ἀναψυχὴν τινα εἰς τὸ λοιπὸν ἐπίμοχθον ἔργον μου. Τὰς ὄρας, τὰς ὁποίας ἄλλοι ἐξοδεύουν χαρτοπαίζοντες, ἐγὼ μελετῶ καὶ συγγράφω. Εἶμαι λοιπὸν ἀξιοκατάκριτος δι' αὐτό ;» Καὶ ὁ Μητροπολίτης ἐφίμωθη, παρὰ τὸ ὅτι δὲν ἦτο συνειθισμένος νὰ δέχεται ἀντιλογίαν.

66. «Ἐκκλησία» τῆς 22 Ὀκτωβρ. 1938 σελ. 339α.

καλύπτοντος εἰς τὸν ἀσθενῆ τὴν κατάστασίν του, ὅτι πρέπει ἐπὶ μακρὸν ν' ἀπόσχη πάσης ἐργασίας, ἀπῆντησεν. «Ὅταν εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐργάζεται τις, εἰς τί πλέον χρειάζεται ἡ ζωὴ ;» Ἀξίζει νὰ προστεθῆ, ὅτι ὁ καρδιολόγος διευθυντής, μὴ γνωρίζων τὸ βάθος τῆς ψυχῆς τοῦ ἀσθενοῦς του, ἐδυσφόρησε καὶ μετὰ τόνου τινὸς ἀγανακτήσεως ἀπευθυνθεὶς ἰδιαιτέρως πρὸς τὸν ἐπιμελητὴν του, γνωρίζοντα καλῶς τὴν ἀρετὴν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ ἐπιμένοντα νὰ μεταπέσει αὐτὸν εἶπεν. «Ἀφῆσέ τον λοιπὸν· δὲν γυρίζει τὸ κεφάλι του· ὡς πάθῃ ὅ,τι τοῦ συμβῆ!» Ὁ αὐτὸς ὁμοῦς καρδιολόγος διευθυντής, ὁ νοσηλεύσας τὸν αἰοιδίμον ἐν τῷ Ἐρυθρῷ Σταυρῷ κατὰ τὰς ὑπολοίπους ὀλίγας ἡμέρας του, ὅταν ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν, ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν αὐτὸν ἐπιμελητὴν του εἶπε : «Τί ἦταν αὐτός, ἰατρός μου ! Αὐτὸς εἶναι ἄνθρωπος καὶ ὄχι ἡμεῖς !» Ὅταν δὲ οἱ συγγενεῖς τοῦ αἰοιδίμου ἀπέστειλαν εἰς αὐτὸν τὴν ἀμοιβὴν του διὰ τὰ ἐπανειλημμένα συμβούλια, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχε λάβει μέρος κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ αἰοιδίμου, κατέθεσεν ὀλόκληρον ταύτην εἰς μνήμην αὐτοῦ. Δεῖγμα τοῦτο τοῦ ποῖαν βαθεῖαν ἐντύπωσιν εὐλαβείας καὶ σεβασμοῦ προεκάλεσεν ὁ αἰοιδίμος εἰς ὀλόκληρον τὸ Νοσοκομεῖον τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ διὰ τῆς παραδειγματικῆς ζωῆς του κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας αὐτοῦ.

Ἀλλὰ πῶς λοιπὸν μετεπίσθη τὴν ἐπομένῃν νὰ μεταφερθῆ δι' ἀσθενοφόρου ὀχήματος εἰς τὸν Ἐρυθρον Σταυρὸν ; Ὁ Ἐπιμελητὴς τοῦ καρδιολόγου διευθυντοῦ, μέλος τῆς Ἀδελφότητος «Ζωή», ἀνέφερε τὰ τῆς ἐπιμονῆς τοῦ αἰοιδίμου, ἀλλὰ καὶ τῆς λίαν κρισίου καταστάσεως αὐτοῦ, τῆς ἐπιβαλλούσης τὴν λήψιν ἐπειγόντων μέτρων, εἰς τὸν ἀείμνηστον Σεραφεῖμ Παπακώσταν. Οὗτος διὰ τοῦ τηλεφώνου προῆλθεν εὐθὺς εἰς συμφωνίαν μετὰ τοῦ ἐπ' ἀδελφῆ γαμβροῦ τοῦ αἰοιδίμου Ἀρχιεπισκόπου, μακαριστοῦ ἤδη καὶ τούτου Οἰκονόμου Ἰωάννου Νεαμονιτάκη καὶ τὴν ἐπομένῃν λίαν πρῶτ' εὐρέθησαν ἀμφότεροι παρὰ τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ. Καὶ ὁ μακαρίτης Σεραφεῖμ τότε εἶπε πρὸς τὸν ἀσθενῆ: «Μέχρι σήμερον ὑπῆκούομεν ἡμεῖς πρὸς τὴν Μακαριότητά σας. Ἦδη ἐπέστη ἡ στιγμή νὰ δώσητε καὶ Σεῖς εἰς ἡμᾶς τὸ παράδειγμα τῆς ὑπακοῆς. Οἱ ἰατροὶ ἐπιβάλλουν ἄνευ ἀναβολῆς νὰ εἰσαχθῆτε εἰς Νοσοκομεῖον. Καὶ πρέπει νὰ ὑπακούσητε». Καὶ ὁ ἀντιτάσων ἐπίμονον ἄρνησιν εἰς τοὺς ἰατροὺς ὑπεχώρησεν εὐθὺς. Καὶ ὑπήκουσεν ἀναντιρρήτως ὁ σοφὸς Καθηγητὴς εἰς τὸν νεαρὸν φοιτητὴν του, ὁ μέγας Πρωθυεράρχης εἰς αὐτόν, τὸ ὁποῖον διὰ τῶν ἰδίων του χειρῶν εἶχε χειροτονήσει πρεσβύτερον καὶ εἶχεν ἀναβιβάσει διὰ κελεύσματος ἰδικοῦ του εἰς τὸν πρῶτον ἀμβωνα τῆς πρωτεύουσας ! Ἐκάλεσε λοιπὸν ἀμέσως τοὺς Γραμματεῖς τῆς Ἱ. Συνόδου καὶ ὑπηγόρευσεν εἰς αὐτούς, πῶς ἔπρεπε νὰ συνταχθοῦν περαιτέρω τὰ Πρακτικὰ πρὸς δικαιολογίαν τῆς ματαιώσεως τῆς δίκης, καθὼς καὶ ἄλλα τινὰ ἐκχρεμοῦντα ἔγγραφα. Ἐκ τούτου γενομένου γνωστοῦ, ὅτι ἐματαιοῦτο ἡ δίκη, προσῆλθε παρ' αὐτῶ καὶ ὁ Βασιλικὸς Ἐπίτροπος, ὑπ' αὐτοῦ δὲ πληροφορηθεὶς κατέφθασεν εἰς ἐπίσκεψιν καὶ ὁ Ὑπουργὸς κ. Κ. Γεωργακόπουλος,

οἵτινες καὶ ἐπεκρότησαν τὴν ἀποφασισθεῖσαν ἤδη διακοπὴν καὶ ἀναβολὴν τῆς δίκης⁶⁸.

Ἀκολουθῶς ὁ ἀείμνηστος ἐκάλεσε παρ' αὐτῶ τὸν αἰοιδίμον Ἰγνάτιον Κολιόπουλον, τὸν ὁποῖον εἶχε διορίσει γενικὸν πνευματικὸν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, καὶ ἐξωμολογήθη. Μεθ' ὃ ἤρχισε νὰ περιβάλληται τὸ ἐξωτερικὸν ῥάσον καὶ τὰ ἄλλα ἐμβλήματα αὐτοῦ προτιθέμενος πεζῆ νὰ κατέλθῃ ἀπὸ τοῦ δωματίου του εἰς τὴν ἐξώθυραν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς. Οπότε παρεμβὰς καὶ πάλιν ὁ μακαρίτης Σεραφεῖμ τῷ εἶπεν, ὅτι ἐπεβάλλετο νὰ μεταφερθῆ διὰ φορείου. Ὑπήκουσε δὲ καὶ τότε ἀναντιρρήτως. Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον παρεῖχε πρὸς ἡμᾶς ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τὸ παράδειγμα αὐτὸ τῆς ταπεινῆς ὑπακοῆς, κατεπληττόμεθα ἐπὶ μᾶλλον πληροφοροῦμενοι κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, πόσον λιτῶς καὶ ἀσκητικῶς διήγαγε τὴν ζωὴν του καὶ ποῖα παρθενικὴ σεμνότης κατεκόσμη τὸ ἦθός του. Ἐμμανθάνομεν δηλαδή, ὅτι ὁ κοιτῶν του ὑπερέβαλλεν εἰς ἀπλότητα καὶ σκητὴν ἐκστρατείας. Δὲν ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ τίποτε ἄλλο παρὰ συνήθους τις κλίνη, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ αἰοιδίμος ἀνεπαύετο ἐπὶ βραχὺ κατὰ τὰς προκεχωρημένας ὥρας τῆς νυκτὸς καὶ παρ' αὐτὴν μικρὰ τις τράπεζα μετὰ τὴν ἁγίαν Γραφὴν ἐπ' αὐτῆς. Ἐτρογγε μόνον τὴν μεσημβρίαν. Τὸ ἐσπέρας δὲ περιωρίζετο εἰς χυμὸν τινα ἐσπεριδοειδοῦς ἢ εἰς ἄλλο τι ἀπλοῦν ρόφημα, διὰ νὰ ἀρχίζῃ μετ' αὐτὸ τὴν μελέτην καὶ τὸ συγγραφικὸν του ἔργον, παρατεινόμενον οὐχὶ σπανίως καὶ πέραν τοῦ μεσονυκτίου. Ἀλλ' ὅ,τι μᾶς κατέπληξεν, ἦτο ἡ βεβαία πληροφορία, ὅτι ἦτο πιστὸς καὶ ἀκριβὴς τηρητὴς πασῶν τῶν νηστεῶν τοῦ ἔτους. Παρουσιάζετο τοῦτο εἰς ἡμᾶς ἀπίστευτον. Διότι ὁ αἰοιδίμος, ἄγνωστον πῶς ἐκτιμῶν τὰ πράγματα καὶ τὰς περιστάσεις, ἐπὶ συμμετοχῆς αὐτοῦ εἰς ἐπίσημα γέυματα ἢ δεῖπνα κατὰ τὰς Τεσσαρακοστὰς συχνάκις εἶχε καταλύσει τὴν νηστείαν καὶ εἶχε δώσει τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι δὲν ἔδιδε καὶ πολλὴν σημασίαν εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον θεσμόν, ἐνῶ πράγματι ἦγε κατ' ἰδίαν βίον ἀσκητικόν. Ἐξ ἄλλου, ὅταν ὁ μακαρίτης Σεραφεῖμ συνεζήτει μετ' αὐτοῦ τὰ τῆς μεταφορᾶς αὐτοῦ εἰς τὸ Νοσοκομεῖον, ἐξεδήλωσε σαφῶς τὴν συστολὴν του διὰ τὸ ὅτι θὰ ὑπηρετεῖτο ἐκεῖ ὑπὸ νοσοκόμων τοῦ ἐτέρου φύλου. Ἡσύχασεν ὁμοῦς, ὅταν ἔλαβε τὴν βεβαίωσιν, ὅτι ὑπάρχουν καὶ ἄνδρες νοσοκόμοι. Καὶ ἀνεπαύθη πλήρως, ὅταν ἐγκατεστάθη εἰς παραπλευρῶς δωμάτιον ἢ προβεβηκυῖα ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῆς καὶ χωλαίνουσα τὸν πόδα ἀδελφῆ του Εὐθαλία, ἣτις μόνη εἰσῆρχετο εἰς τὸ δωμάτιόν του, ἀποκλειομένης τῆς εἰσόδου εἰς αὐτὸ εἰς πᾶσαν ἄλλην νοσοκόμον. Ἐσημειώθη δὲ τοῦτο τὸ ἐξόχως ἀξιοσημείωτον· κατὰ τὰς τελευταίας του στιγμὰς, ὅτε πλέον ὁ θάνατος ἐπέκειτο, εἰσῆλθε νοσοκόμος τις, ἵνα βοηθήσῃ τὴν ἀδελφὴν του καὶ σταθεῖσα ὅπισθεν τῆς κλίνης του, ὥστε νὰ μὴ εἶναι θεατὴ ὑπ' αὐτοῦ ἐκράτει ἐπὶ τινὰς στιγμὰς τὰς χεῖράς του. Ἀλλὰ στρέψας ἐκεῖνος τὴν κε-

68. Ὅταν ὁ Βασιλικὸς Ἐπίτροπος καὶ ὁ Ὑπουργὸς προσῆλθον παρὰ τῷ ἀσθενεῖ, εἶχεν ἤδη οὗτος λάβει τὴν ἀπόφασιν νὰ εἰσαχθῆ εἰς τὸν Ἐρυθρὸν Σταυρὸν καὶ δὲν μετεπίσθη ὑπ' αὐτῶν, ἵνα μετακομισθῆ εἰς τὸ Νοσοκομεῖον, ὡς γράφει ἡ «Ἐκκλησία».

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑΝ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

Ὁ αὐίδιμος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος ὑπῆρξεν ὁ κατ' ἐξοχὴν ἱστορικὸς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Τὸ ἐπιστημονικὸν αὐτοῦ κῆρος ὀφείλεται ἐν πολλοῖς καὶ εἰς τὴν εὐρύτητα τῶν θεολογικῶν αὐτοῦ διαφερόντων καὶ εἰς τὴν καθόλου μόρφωσιν αὐτοῦ, μάλιστα δὲ εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ καλὴν γνῶσιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ εἰς τὴν συνεχῆ παρακολούθησιν τῆς ἐπιστημονικῆς κινήσεως ἐπὶ τῶν θεμάτων καὶ τῶν προβλημάτων τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἡ πλουσία καὶ πολυσχιδῆς διδακτικῆ, ποιμαντορικῆ καὶ συγγραφικῆ δρασίς του ἐβασίλευτο πάντοτε οὐ μόνον ἐπὶ τῆς ἐνδελεχοῦς μελέτης καὶ τῆς βαθείας γνώσεως τῶν ἀγιογραφικῶν κειμένων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν σοβαρῶν πορισμάτων τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης. Τοῦτο ἀναδεικνύει τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Χρυσόστομον Παπαδόπουλον ἀντάξιον συνεχιστὴν τῆς ἱεράς ἐκείνης χορείας τῶν μεγάλων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων καὶ διδασκάλων τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως.

Μεταξὺ τῶν ἑκατοντάδων τῶν ἀξιολογωτάτων αὐτοῦ ἐπιστημονικῶν συγγραφεῶν, διακρίνονται καὶ αἱ εὐάριθμοι εἰδικαὶ μελέται ἐπὶ θεμάτων τῆς Καινῆς Διαθήκης. Δι' αὐτῶν ἐνῶ κατ' οὐσίαν ἐπεδιώκετο ἡ

ἐξυπνέτησις πρακτικῶν ἀναγκῶν, ἐκπαιδευτικῶν καὶ ποιμαντορικῶν, ἐπετεύχθη ἐν ταύτῳ καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς σοβαρᾶς ὀρθοδόξου ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης ἐπὶ θεμάτων καὶ προβλημάτων τῆς Καινῆς Διαθήκης. Αἱ εἰδικαὶ αὗται συγγραφαὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χρυσόστομου Παπαδοπούλου διακρίνονται εἰς τρεῖς κατηγορίας· εἰς ἐκείνας αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὰς πρώτας παραγράφους τῶν μεγάλων ἱστορικῶν ἔργων αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν ὁποίων ἐξετάζονται ἰσορικῶς μόνον βασικά θέματα τῆς Καινῆς Διαθήκης· εἰς τὰς αὐτοτελεῖς ἐκείνας πραγματείας, διὰ τῶν ὁποίων ἐρευνῶνται ἐπιστημονικῶς ποικίλα θέματα τῆς Καινῆς Διαθήκης· καὶ τέλος εἰς τὰς αὐστηρῶς ἐρμηνευτικὰς ἐργασίας τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως.

Τὰ ἐμπύπτοντα εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν θέματα εἶναι :

1. Ἐκ τοῦ περισπουδάστου ἔργου «Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων. Ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ Ἀλεξανδρείᾳ 1910»· α) «Ἀρχὴ τῆς Ἐκκλησίας» (σελ. 3-6)· β) «Διωγμὸς τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων» (σελ. 6-9)· γ) «Ὁ Ἀρχιδιάκονος Στέφανος» (σελ. 9-13)· δ) «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος»

φαλὴν ἀντελήφθη ταύτην καὶ ἀμέσως ἔνευσε διὰ τῆς χειρός, ὅπως ἐξέλθῃ αὕτη.

Εἰσελθὼν εἰς τὸ Νοσοκομεῖον, ὁ αὐίδιμος ἐζήτησε κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ὅπως ἔλθωσι παρ' αὐτῶ ὠρισμένοι ἱερεῖς πρὸς τέλοςιν Εὐχελαίου. Οὗτοι ἀνέβαλον τοῦτο, ἵνα μὴ περισσότερον κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην κουρασθῆ. Τὴν ἐπομένην ὅμως προέλαβεν αὐτοὺς καὶ ἑτέρα πρόσκλησις τοῦ Προϊσταμένου των. Πράγματι, τὸ Εὐχέλαιον ἐγένετο ἐντὸς τοῦ δωματίου αὐτοῦ καὶ παρηκολούθησεν αὐτὸ «μετὰ μεγάλης συγκινήσεως, ποιῶν συχνάκις τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ. Παρὰ δὲ τὴν σοβαρότητα τῆς καταστάσεώς του», τὴν ἐπακολουθήσασαν ἡμέραν «ἀνακαθίσας ἐπὶ τῆς κλίνης, ἀνέγνω τὴν ἱεράν ἀκολουθίαν, μεθ' ἧν ἐν ἄκρᾳ κατανύξει μετέλαβε τῶν ἀχράντων μυστηρίων»⁶⁹. Τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας ἐκοινώνησεν ὁ αὐίδιμος ἐπανειλημμένως. Κατὰ τὴν «Ἐκκλησίαν» δὲ ἐκοινώνησε «καὶ αὐθις τῇ παρελθούσῃ Τετάρτῃ», 19 Ὀκτωβρίου «ἀνευ καὶ τοῦ ἐλαχίστου γογγυσμοῦ ἐν καταπληκτικῇ καρτερίᾳ καὶ ἐν πίστει πρὸς τὸν Κύριον ὑπομένων τὴν μεγάλην ταύτην δοκιμασίαν»⁷⁰.

Ἄλλ' ἀπὸ τῆς ἐσπέρας τῆς 21 Ὀκτωβρίου ἡ κατάσταση τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἐτρέπη ἐπὶ τὰ χεῖρα καὶ τὸ τέλος παρουσιάζετο προσεγγίζον. Διήλθεν ἐν τούτοις ἡ νύξ ἐν ἀνησυχίᾳ μὲν καὶ μὲ τὰ συμπτώματα τοῦ ἐπὶ θύραις τέλους, ἀλλὰ μὲ πλή-

ρη διαύγειαν τῶν πνευματικῶν του δυνάμεων. Τὴν πρωτὴν δὲ τοῦ Σαββάτου, τελουμένης ἐν τῷ ναϊδρίῳ τῆς Λειτουργίας ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Ζαχαρίου Λιανᾶ, παρεκλήθη οὗτος νὰ ἐπισπεύσῃ αὐτὴν, διότι ὁ ἀσθενὴς ἐν βαρυτάτῃ διατελῶν καταστάσει ἐζήτησε νὰ κοινωνήσῃ. Ἄλλ' ὁ λειτουργῶν ἀρχιμανδριτῆς νομιζῶν, ὅτι ὁ αὐίδιμος, ἀφοῦ διήρχετο τὰς τελευταίας του στιγμὰς, διετέλει ἐν κόματι καὶ ἀναισθησίᾳ, καὶ ἀποφεύγων νὰ μεταδίδῃ τὴν θείαν κοινωνίαν εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας πλήρεις τὰς αἰσθήσεις αὐτῶν, οὐδεμίαν προσοχὴν ἔδωκεν εἰς τὴν σύστασιν ταύτην. Ἐντεῦθεν τοῦ ἀσθενοῦς ἡ ἀνυπομονησία, ὅπως λάβῃ τὴν θείαν κοινωνίαν, κατέστη ἔκδηλος καὶ ἐπανειλημμένως διὰ νευμάτων ἐπεζήτησε τὴν ἐπίσπευσιν τῆς Λειτουργίας. Ἐπὶ τέλους ἐτελείωσεν αὕτη καὶ ἐν σπουδῇ μετεφέρθησεν τὰ μυστήρια παρὰ τῷ ἀσθενεῖ. Οὗτος ἐν πλήρει πνευματικῇ διαύγειᾳ λαβὼν τὸ ὕστατον ἐφόδιον τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ τὸ φάρμακον τῆς ἀθανασίας, μετὰ τινος στιγμᾶς παρέδωκεν ἐν βαθυτάτῃ εἰρήνῃ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ εἰς τὸν Σωτῆρα, τὸν Ὅποιον τόσον ἀφωσιωμένως ὑπηρετήσε καὶ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Ὁποίου ἐξ ὀλοκλήρου ἀνήλωσε τὴν ἀγίαν ζωὴν του. Ἄς εἶναι αἰωνία ἡ μνήμη του, ἃς μὴ παύσῃ δὲ καὶ τώρα νὰ εὐχῆται ὑπὲρ ἡμῶν, οἱ ὁποῖοι ἐάν ἐν ἀγνοίᾳ καὶ πεπλανημένῃ ἀντιλήψῃ ἐπιγράναμεν αὐτὸν ἐν τινι, ζητοῦμεν εὐλαβῶς ἔστω καὶ τώρα παρ' αὐτοῦ τὴν συγκνώμην καὶ τὴν εὐχὴν του.

ΠΑΝ. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

Ὁμότιμος Καθηγητῆς τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

69. «Ἐκκλησία» ἐνθ' ἂν. σελ. 339β.

70. Αὐτόθι.

(σελ. 13-18)· ε) «Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τοῖς ἔθνεσι» (σελ. 18-21)· στ) «Ὁ βασιλεὺς Ἀγρίππας. Διωγμὸς τῶν Ἀποστόλων» (σελ. 21-25)· ζ) «Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόθεος» (σελ. 25-38)· η) «Καταστροφή τῆς Ἱερουσαλήμ» (σελ. 38-42)· θ) «Ἡ Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων ἐν Πέλλῃ» (σελ. 42-44)· ι) «Παρακμὴ τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἀκμὴ ἄλλων πόλεων τῆς Παλαιστίνης» (σελ. 44-50).

2. Ἐκ τοῦ ἔργου «Ἱστορικαὶ Μελέται. Ἐν Ἀθήναις 1906»· α) «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐν Ἀθήναις» (σελ. 1-18)· β) «Συμμετοχὴ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως ἐν τῇ μεταφράσει τῆς Ἁγίας Γραφῆς» (σελ. 234-244).

3. Ἐκ τοῦ ἔργου «Ἡ Ἐκκλησία Ἀθηνῶν. Ἐν Ἀθήναις 1928»· α) «Θρησκευτικὴ κατάστασις τῶν Ἀθηνῶν» (σελ. 14-15)· β) «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐν Ἀθήναις» (σελ. 15-16)· γ) «Ἡ Ἰδρυσις τῆς Ἐκκλησίας» (σελ. 17)· δ) «Οἱ πρῶτοι Ἐπίσκοποι» (σελ. 17 ἐξ.).

4. Ἐκ τοῦ ἔργου «Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας. Ἀλεξάνδρεια 1935»· α) «Θρησκευτικὴ κατάσταση τῆς Αἰγύπτου» (σελ. 3-46)· β) «Ἰδρυσις τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας» (σελ. 47-66).

5. Ἐκ τοῦ ἔργου «Τὸ πρωτεῖον τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης. Ἱστορικὴ καὶ κριτικὴ μελέτη. Ἐν Ἀθήναις 1938 καὶ 2α ἐκδ. Ἀθῆναι 1964»· α) «Ἰππῆρξεν ὁ Ἀπόστολος Πέτρος κεφαλὴ τῶν Ἀποστόλων» (σελ. 1-9)· β) «Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος καὶ ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία» (σελ. 10-15).

6. Ἐκ τοῦ ἔργου «Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1951»· α) «Αἱ χῶραι ἐν αἷς ἀνεπτύχθη ἡ Ἐκκλησία Ἀντιοχείας» (σελ. 3-44)· β) «Ἰδρυσις τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας» (σελ. 45-56).

Τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς διαπραγματεύσεως τῶν θεμάτων τούτων εἶναι· α) ἡ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γραπτῶν πηγῶν τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως σοβαρὰ κριτικὴ θεώρησις αὐτῶν· β) ἡ πλήρης ἐπιστημονικὴ ἐνημερότης καὶ ἡ ἐκάστοτε ὀρθὴ θέσις τοῦ συγγραφέως ἐναντι τῶν κρατουσῶν τότε ἐπιστημονικῶν ἀντιλήψεων· γ) ἡ λεπτολόγος κριτικὴ ἐπεξεργασία καὶ τῶν πληροφοριῶν τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως καὶ τῶν διατυπωθεισῶν νεωτέρων ἐπιστημονικῶν ἀντιλήψεων· δ) ἡ συντηρητικὴ πάντοτε καὶ ὀρθόδοξος τοποθέτησις τοῦ συγγραφέως ἐναντι τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐξεταζομένων θεμάτων· ε) ἡ σαφήνεια καὶ ἡ περιεκτικότης τῆς ἐκφράσεως.

Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν ἀνήκουν τὰ κάτωθι δημοσιεύματα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου·

1. «Περὶ τῆς ἀναγνώσεως τῶν Ἁγίων Γραφῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ», περιοδικὸν «Ἱερὸς Σύνδεσμος» (Ἀθηνῶν) Ε', 1899, ἀριθ. φύλ. 10-11.

2. «Τὸ ὄνομα τοῦ Γολγοθᾶ», περιοδικὸν «Νέα Σιών» Γ', 1906, σελ. 680-681.

3. «Τέσσαρα ἀγιογραφικὰ χειρόγραφα», περιοδικὸν «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» Α', 1908, 354-355.

4. «Περὶ τῶν ἰβ' καὶ τῶν ο' Ἀποστόλων», περιοδικὸν «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» Δ', 1909, σελ. 129-143 καὶ ΙΣΤ', 1917, σελ. 457-465.

5. «Ἐξεπαιδευθὴ ὁ Ἰησοῦς Χριστός;», περιοδικὸν «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» Β', 1908, σελ. 27-46.

6. Αἱ πρῶται ἡμέραι τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας. Ὁ Εὐαγγελιστὴς Μάρκος. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1908. (Αὐτοτελὴς μελέτη).

7. «Τὸ πρῶτον χριστιανικὸν κήρυγμα ἐν Κύπρῳ», περιοδικὸν «Ἐκκλησιαστικὸς Κήρυξ» (Κύπρου), Α', 2 (1911), σελ. 33-37.

8. «Ἡ ἐν Χριστῷ ἀναγέννησις. Ἐπιστροφή πρὸς Θεόν. Δικαιώσις καὶ ἀγιασμός. Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἡ Ἐκκλησία», περιοδικὸν «Πάνταῖνος» Β', 1910, ἀρ. φύλ. 61-64.

9. «Περὶ τῆς Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς», περιοδικὸν «Ἱερὸς Σύνδεσμος» 1912, ἀριθ. φύλ. 158-165.

10. «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐν Θεσσαλονίκῃ», περιοδικὸν «Τρεῖς Ἱεράρχαι» Γ', 1912, σελ. 364-367 καὶ 371-372.

11. «Οἱ ἐλληγισταὶ Ἰουδαῖοι τῆς Ἀλεξανδρείας», περιοδικὸν «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» ΙΓ', 1914, σελ. 565-593.

12. «Ἐμφανίσεις τοῦ Κυρίου μετὰ τὴν Ἀνάστασιν Αὐτοῦ», περιοδικὸν «Ἀνάπλασις» ΚΖ', 1915, ἀριθ. φύλ. 413-415.

13. Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Αἰγύπτῳ. Ἑλληγες καὶ Αἰγύπτιοι. Ἑλληγισταὶ Ἰουδαῖοι. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1915.

14. «Οἱ ψευδοπροφήται ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ», περιοδικὸν «Τρεῖς Ἱεράρχαι» Η', 1917, ἀριθ. φύλ. 363-365.

15. «Εἶναι ἡ Ἑλλὰς χώρα ἄνευ Εὐαγγελίου;», περιοδικὸν «Ἐκκλησιαστικὸς Κήρυξ» (Ἀθηνῶν) Η', 1918, ἀριθ. φύλ. 157.

16. «Παρατηρήσεις περὶ τῆς διαδόσεως τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐν Ἑλλάδι», περιοδικὸν «Ἐκκλησιαστικὸς Κήρυξ» (Ἀθηνῶν) Η', 1918, ἀριθ. φύλ. 158.

17. «Ἡ Μικρὰ Ἀσία ὡς κέντρον δράσεως τοῦ Ἀποστόλου Παύλου», περιοδικὸν «Μικρασιατικὰ Χρονικά» (Ἀθηνῶν) Α', 1938, σελ. 35-53.

18. «Ὁ Ἑλληγισμὸς ἐν Παλαιστίνῃ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ κηρύγματος τοῦ Κυρίου», περιοδικὸν «Νέα Σιών» ΛΕ', 1904, σελ. 34-37.

19. Εἰς τὰς ἀνωτέρω ἐργασίας εἶναι δυνατόν νὰ συγκαταλεγοῦν καὶ τὰ δημοσιεύματα· α) «Περὶ τοῦ τύπου τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἐν Ἱεροσολύμοις 1896» καὶ β) «Ὁ τάφος τῆς Θεοτόκου ἐν τῷ ναῷ τῆς Γεσθημανῆ», περιοδικὸν «Τρεῖς Ἱεράρχαι» ΙΒ', 1921, ἀριθ. φύλ. 520.

Τὰ προδηλωθέντα χαρακτηριστικὰ τῶν ἐργασιῶν τῆς πρώτης κατηγορίας εἶναι τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ καὶ τῶν ἐργασιῶν τῆς δευτέρας κατηγορίας. Πλὴν ὁμως αἱ ἐργασίαι τῆς κατηγορίας ταύτης παρουσιάζουν ἐκτὸς τῆς ἀπλῆς ἱστορικῆς αὐτῶν διερευνήσεως

ΤΟ ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΕΩΣ ΞΕΝΑΙΑΦΕΡΟΝ ΤΟΥ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Ἐν ἐκ τῶν σπουδαιότερων σημείων τῆς δράσεως τοῦ αἰμνήστου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κυροῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου ὑπῆρξεν ἡ ἀκαταπόνητος αὐτοῦ προσπάθεια πρὸς διάδοσιν καὶ ἀνύψωσιν τοῦ μυστηρίου τῆς ἱεράς Ἐξομολογήσεως. Οὗτος ἐπέθυμει διακαῶς, ἵνα πάντες κατανοήσουν, ὅτι μία ἐκ τῶν μεγαλυτέρων δωρεῶν, τὰς ὁποίας ἡ Μητέρα Ἐκκλησία παρέχει εἰς τὰ τέκνα τῆς, εἶναι τὸ νὰ μὴ ἀφήνη ταῦτα ἐγκαταλελειμμένα καὶ ἀβρόθητα εἰς τῆς ἀμαρτίας τὴν φοβερὰν καὶ πολλακίς θανατηφόρον ἀσθένειαν, ἀλλὰ νὰ προμηθεύη στοργικῶς εἰς αὐτὰ καὶ ἱατρὸν φιλόφρονον καὶ φάρμακον ἀποτελεσματικὸν ὅπως δωρεάν, τοῦθ' ὅπερ ἀκριβῶς ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς Μετανοίας καὶ ἱ. Ἐξομολογήσεως.

Χαρακτηριστικῶς ὁ αἰμνήστος Ἀρχιεπίσκοπος

ἔγραφε τῇ 17ῃ Σεπτεμβρίου 1925 ἐν τῇ πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὑποβληθείσῃ Ἐκθέσει Πεπραγμένων τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν : «Ἀνέκαθεν διάπυρον ἐπιθυμίαν καὶ πόθον καρδίας ἔχοντες νὰ ἀναγάγωμεν τὸ μυστήριον τῆς ἱεράς Ἐξομολογήσεως εἰς ἡν περιωπὴν ἔθεσεν αὐτὸ ἀπ' ἀρχῆς ἡ Ἐκκλησία, κατεβάλομεν προσπάθειαν, στεφθείσας κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ ἐπιτυχίας, ὅπως τοῦτο μὲν ἐμπνεύσωμεν εἰς τοὺς αἶδεις. ἐφημερίους, τοὺς κεκτημένους τὸ ἀξίωμα τῆς πνευματικῆς πατρότητος τὸ καθῆκον τῆς ἐπιβολῆς εἰς τοὺς πιστοὺς τοῦ ψυχροσωτηρίου τούτου μυστηρίου καὶ τῆς μὴ ἀποδοχῆς ἐπὶ οὐδενὶ λόγῳ καὶ οὐδεμιᾷ προφάσει εἰς τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας τῶν μὴ ἐξαγορευσάντων τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν προηγουμένως ἐνώπιον τοῦ πνευματικοῦ Πατρὸς, τοῦτο δὲ νὰ

καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐκείνην πληρότητα, τὴν ὁποίαν ἀπαιτεῖ ἡ φύσις αὐτῶν. Οὕτω καταδεικνύεται πλήρως, ὅτι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος παρηκολούθει πλήρως καὶ ἐπιμελῶς καὶ πέραν τῶν ἱστορικῶν αὐτοῦ διαφερόντων καὶ τὴν συντελουμένην διεθνῶς ἐπιστημονικὴν πρόοδον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης ἐπὶ τῶν θεμάτων καὶ τῶν προβλημάτων τῆς Καινῆς Διαθήκης. Τοῦτο καταδεικνύεται ἄλλωστε καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων πλὴν ἀξιολόγων καὶ ὑποδειγματικῶν βιβλιοκρισιῶν αὐτοῦ ἐπὶ εἰδικῶν ἔργων τῆς ἐπιστήμης τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὡς λ.χ. «*Adolf Deissmann, Die Urgeschichte des Christentums im Lichte der Sprachforschung, Tübingen 1910*» εἰς τὸ περιοδικὸν «*Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος*» Ε', 1910, σελ. 255-267· καὶ «*H. von Soden, Die wichtigsten Fragen im Leben Jesu. Berlin 1904*», εἰς τὸ περιοδικὸν «*Νέα Σιών*» Α', 1904, σελ. 522-523.

Εἰς τὴν τρίτην κατηγορίαν ἀνήκουν τὰ κάτωθι ἔργα τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως :

1. Στοιχειώδης ἱερά Ἑρμηνευτικὴ. Ἐν Ἱεροσολύμοις 1902. Σελ. α'-ι'+1-110.

2. «Ἑρμηνευτικὸν σημείωμα περὶ τοῦ χωρίου Ἰακώβου 4,5-6», περιοδικὸν «*Νέα Σιών*» Α', 1904, σελ. 590-594.

3. «Ἡ θεραπεία τοῦ τυφλοῦ (Ἰωάν. 9, 1-38)», περιοδικὸν «*Τρεῖς Ἱεράρχαι*» 1912, σελ. 132-133 καὶ 139-140.

4. Αἱ Ποιμαντικαὶ καὶ ἡ πρὸς Φιλήμονα ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1912. Σελ. 114.

5. Ὑπόμνημα εἰς τὴν καθολικὴν ἐπιστολὴν Ἰακώβου. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1913. Σελ. 109.

6. Ὑπόμνημα εἰς τὴν καθολικὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἰούδα. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1913. Σελ. 24.

7. «Ἡ πρὸς Κορινθίους Α' ἐπιστολὴ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου», περιοδικὸν «*Τρεῖς Ἱεράρχαι*» Ζ', 1916, ἀριθ. φύλ. 331-336.

8. «Ἡ πρὸς Κορινθίους Β' ἐπιστολὴ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου», περιοδικὸν «*Τρεῖς Ἱεράρχαι*» Ζ', 1916, ἀριθ. φύλ. 343-353.

9. «Ὁμιλία τοῦ Κυρίου πρὸς τὴν Σαμαρείτιδα», περιοδικὸν «*Ἀνάπλασις*» 1922, ἀριθ. φύλ. 9-10.

Πᾶσαι αἱ συγγραφαὶ τῆς τρίτης ταύτης κατηγορίας ἔχουν περισσότερον πρακτικὸν παρά ἐπιστημονικὸν χαρακτήρα καὶ συντάγησαν πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν διδασκτικῶν ἀναγκῶν, ἰδίᾳ τῶν Ἱεροσπουδαστῶν τῶν τότε ἱερατικῶν Σχολῶν, διὰ καὶ διακρίνονται διὰ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν συντομίαν αὐτῶν. Πλὴν ὅμως δι' αὐτῶν ἐκφράζεται πλήρως τὸ γνήσιον ὀρθόδοξον ἑρμηνευτικὸν πνεῦμα τοῦ συγγραφέως, ἡ καλὴ αὐτοῦ ἐπιστημονικὴ ἐνημερότης ἐπὶ τῶν προβλημάτων τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ ἡ ἀναδεικνύουσα πάντα ἱστορικὸν ἐρευνητὴν, εἰς ἱστορικὸν περιωπῆς, σπανία πνευματικὴ ἱκανότης τῆς διακριβώσεως τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας τῶν πραγμάτων, διὰ τῆς ἐρμηνείας τῶν κειμένων. Ὁ ἀληθὴς ἱστορικὸς δὲν εἶναι ἐκείνος, ὁ ὁποῖος χρονολογικῶς ἐκθέτει τὰ γεγονότα τῆς ἱστορίας, ἀλλ' ὁ ἀντικειμενικὸς καὶ εὐστοχος ἐρμηνευτὴς αὐτῶν. Τὸ χάρισμα τῆς ἐρμηνείας (πρβλ. Α' Κορ. ιβ' 4-11) ἀποτελεῖ οὐσιαστικὸν προνόμιον παντὸς μεγάλου ἱστορικοῦ ἐπιστήμονος. Ὡς κατεδείχθη, τὸ χάρισμα τοῦτο εἶχεν ἐπαρκῶς καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος.

ΜΑΡΚΟΣ Α. ΣΙΩΤΗΣ
Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ἐμβάλωμεν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τὴν ἰδέαν καὶ πεποίθησιν, ὅτι ἀτελεσφόρητος ἀποβαίνει ἡ θεία Εὐχαριστία ἀνευ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱ. Ἐξομολογήσεως».

Ἡ σπουδαιότερα ἐκ τῶν προσπαθειῶν τούτων τοῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου ἦτο τὸ ὅτι ἐχρησιμοποίησε τὸν ζῆλον ἱκανῶν πνευματικῶν καὶ ἐπανειλημμένως προσεκάλεσεν εἰς συσκέψεις ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Πειραιεῖ τοὺς ἀσκοῦντας τὴν πνευματικὴν πατρότητα ἐφημέριους τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς. «Εἰς τὰς συσκέψεις ταύτας ἐμπεριστατωμένως ἐξητάσθησαν οἱ τρόποι καὶ ἐμελετήθησαν τὰ μέσα τῆς προαγωγῆς τῆς μετ' ἀποτελεσμάτων ἀγαθῶν ἀσκήσεως καὶ ἐπιβολῆς τοῦ Μυστηρίου. Τὰ πορίσματα τῶν συσκέψεων τούτων ἀπεκρυσταλλώθησαν εἰς συντόμους ὑποθήκας καὶ ὁδηγίας πρὸς τε τοὺς πνευματικούς καὶ τοὺς ἐξομολογούμενους, ἐκτυπωθείσας ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου (1925) καὶ κατὰ χιλιάδας μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν διανεμηθείσας («Ὁδηγία πρὸς Πνευματικὸν»—«Συμβουλαὶ πρὸς ἐξομολογούμενον»)). Ὡσαύτως ὁ Χρυσόστομος «ἀντιληφθεὶς, ὅτι οἱ χωρικοὶ εἰς τὰ χωρία ἀποφεύγουν νὰ ἐξομολογῶνται εἰς τὸν ἐφημέριον τοῦ χωρίου, ὥρισε πρακτικὸν τινα πνευματικὸν περιοδευτὴν ἀνὰ τὰ χωρία» (Γενικὴ ἐπισκόπησις τῆς πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς δράσεως τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, ἐν Ἀθήναις 1936, σ. 30).

Κύριος στόχος τοῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου ἦτο « ἡ ὀργάνωσις καὶ διεξαγωγή τῆς ἐξομολογήσεως κατὰ τρόπον ἐμπρέποντα πρὸς τὴν μυστηριακὴν αὐτῆς ἱερότητα καὶ καθοδηγοῦντα διὰ τῆς εἰλικρινοῦς καὶ θερμῆς μετανοίας εἰς θεάρεστον προσέλευσιν εἰς τὴν θεϊαν κοινωνίαν» («Ἐνθ' ἀνωτ., σ. 20).

Εἰς τὴν τέλει τοῦ Μυστηρίου τῆς Ἱερᾶς Ἐξομολογήσεως ἀναφέρονται καὶ εἰδικὰ ἄρθρα τοῦ ὑπὸ τοῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου συνταχθέντος καὶ παραδοθέντος τοῖς ἱερεῦσι πρὸς ἐφαρμογὴν Ἑσπερικοῦ Κανονισμοῦ τῶν Ἱ. Ναῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, ὅστις διαγράφει, πρὸς τοῖς ἄλλοις, τὰ καθήκοντα τοῦ ἱ. κλήρου, ὡς καὶ τὴν τηρητέαν τάξιν ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀκολουθίαις τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτω διὰ τῶν ὑπ' ἀρ. 10 καὶ 11 ἄρθρων τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος Κανονισμοῦ ρητῶς καὶ ἀπολύτως ἀπαγορεύεται ἡ ἀνευ προηγουμένης Ἐξομολογήσεως ἀνάγνωσις ἀπλῆς συγχωρητικῆς εὐχῆς, ὡς καὶ ἐπὶ χρήμασιν Ἐξομολόγησις.

Ταῖς ἐνεργείαις τοῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου προσήρχοντο εἰς τὸ Μυστήριον τῆς Ἱ. Ἐξομολογήσεως πολλοὶ χιλιάδες μαθητῶν καὶ μαθητριῶν, ἵνα μετὰ ταῦτα κοινωνήσουν τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἐν εἰδικαῖς λειτουργίαις, εἰδικῶς ὀργανομένης διὰ τὴν μαθητιῶσαν νεολαίαν. Πολλάκις ὁ Καλὸς Ποιμενάρχης παρίστατο αὐτοπροσώπως εἰς τὰς λειτουργίας ταύτας καὶ ὠμίλει πρὸς τὰς τάξεις τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν.

Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Χρυσοστόμου διὰ τὴν διάδοσιν καὶ ἐπιτυχίαν τῆς Ἱερᾶς Ἐξομολογήσεως συντέλει, ὥστε νὰ περιβάλλῃ διὰ τῆς στοργῆς του πάντας τοὺς πνευματικούς πατέρας καὶ ἰδίως ἐκείνους ἐξ αὐτῶν, οἵτινες διέπρεπον εἰς τὸ ἔργον τῆς

Ἱερᾶς Ἐξομολογήσεως. Τοιοῦτοτρόπως, ὑπήρξεν ἀπερίοριστος ἡ ἐκτίμησις του πρὸς τοὺς ἐπιφανεῖς πνευματικούς πατέρας Εὐσέβιον Ματθόπουλον, Ἰγνάτιον Κολιόπουλον καὶ Γεώργιον Μακρῆν. Τὸν πατέρα Εὐσέβιον Ματθόπουλον ἐχαρακτήριζεν ὡς «πνευματικὸν πατέρα, παρακολουθήσαντα ἐπὶ μακρὰ ἔτη τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν», ὡς «πεπειραμένον ἐξομολογητὴν, γνωρίσαντα τὰ φανερά καὶ μυστικά τῆς ἀμαρτίας ἐλατήρια» (περιοδ. «Ἀνάπλασις», 26-2-1915). Διὰ τὸν Ἰγνάτιον Κολιόπουλον ἐξ ἄλλου ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος ἐν τῇ ἀνωτέρω μνημονευθείσῃ Ἐκθέσει του πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον ἔγραφε τὰ ἑξῆς: «Προσφέρει μεγάλην ὑπηρεσίαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὁ ἐν Πειραιεῖ ἀντιπρόσωπος ἡμῶν Παν. Ἀρχιμ. Ἰγνάτιος Κολιόπουλος πρὸς ἐξύψωσιν τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερᾶς Ἐξομολογήσεως ἐν τῇ συνειδήσει τῶν πιστῶν. Οὗτος, παρὰ τὰ πολλὰ αὐτοῦ καθήκοντα, τὰ ἐκ τῆς Ἀντιπροσωπείας τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ἀπορρέοντα, οὐκ ἐπαύσατο, ἀφ' ἧς ἀνέλαβε τὴν ἀνατεθείσαν αὐτῷ ἐκκλησιαστικὴν διακονίαν, ἐξομολογῶν καὶ μοχθῶν ὅπως καταρτίσῃ ὁμάδα ἐφημέριων μελλόντων νὰ ἔχωσιν ὡς εἰδικὴν αὐτῶν ἐπασχόλησιν τὴν Ἱεράν Ἐξομολόγησιν. Ἐλπίζεται, ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ δοθῇ ἡ δέουσα σημασία εἰς τὸ μυστήριον τοῦτο πρὸς μεγίστην ψυχικὴν ὠφέλειαν τῶν εἰς αὐτὸ προσερχομένων χριστιανῶν». Καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1926 ἐν παρομοίᾳ Ἐκθέσει πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος ἐσημείω: «Πλὴν τῶν Ἐφημέριων, τῶν ἐχόντων τὸ ἄξιωμα τῆς πνευματικῆς πατρότητος καὶ συνεπῶς ἐξομολογούντων, ἰδιαίτερος διεκρίθη ὡς ἐξομολόγος ὁ Πανσο. Ἰγνάτιος Κολιόπουλος, ὅστις, ἀφ' ἧς ἡ ἐν Πειραιεῖ ἀντιπροσωπεία ἡμῶν ἀνετέθη τῷ Θεοφ. Βοηθῷ Ἐπισκόπῳ ἡμῶν κ. Θεοκλήτῳ, ἐτοποθετήθη παρ' ἡμῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὡς Γενικὸς Πνευματικὸς καὶ Ἱεροκέρυξ, πλήθῃ ὀλόκληρα λαοῦ πανταχόθεν συρρέοντων ἐξομολογῶν καὶ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς κατὰ Χριστὸν ζωῆς ἐπανάγων». Χαρακτηριστικὴ ἔπειτα εἶναι καὶ ἡ ἐκτίμησις τοῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου πρὸς τὸν πατέρα Γεώργιον Μακρῆν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνέθετε δυσκόλους περιπτώσεις ἐξομολογήσεως ἢ καὶ εἰσηγήσεις ἐν ταῖς συνάξεσι τῶν πνευματικῶν ἱερέων.

Ἄξια ἰδιαίτερας μνείας εἶναι ὡσαύτως αἱ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς εἰσόδου εἰς τὰς Νηστείας τῶν Χριστουγέννων καὶ τοῦ Πάσχα ἀπολυόμεναι ὑπὸ τοῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου Ἐγκύκλιοι, ἐν ταῖς ὁποῖαις ἐγένετο εὐρὺς λόγος περὶ τοῦ Μυστηρίου τῆς Ἱ. Ἐξομολογήσεως. Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπήρξεν, ὅτι «χάριτι θεῆα ἐγεννήθη κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἦττον γενικῶς παρὰ τῷ θρησκευόντι λαῷ ἡ συναίσθησις τῆς ἀνάγκης τῆς προσελεύσεως εἰς τὴν Ἱ. Ἐξομολόγησιν» (Ἐκθεσις Πεπραγμένων τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, 1926, σελ. 15).

Τὸ πόσον ἡ ψυχὴ τοῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου ἐφλέγετο ἐκ τοῦ πόθου τῆς περιβολῆς τοῦ ἱεροῦ μυστηρίου διὰ τῆς ἀρμοζούσης αὐτῷ αἴγλης καὶ λαμπρότητος ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἑξῆς λόγων

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΩΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Κατ' άραιά χρονικά διαστήματα παρουσιάζονται εις την περιοχήν τής έλληνοφώνου 'Ορθοδόξιας προσωπικότητες, αί όποίαι διά τής έπωφελοϋς έξόχου δραστηριότητός των ή διά τής σοφίας των επιθέτουσ την σφραγιδά των επί τής έποχής των. Οί άνδρες αύτοι θέτουσ νέα θεμέλια και οίκοδομουσ έπ' αύτών την διοίκησιν και διοργανώσιν τής 'Εκκλησίας ή τήν θεολογικήν έπιστήμην· οί έπιγενόμενοι προσθέτουσ εις τό κτίσμα ή καλλωπίζουσ και διευθετουσ αύτό.

'Η 'Ελληνική 'Ορθοδοξία έχει να επιδείξει πολλούς άνδρας, διαλάμπαντας επί έπωφελεί δραστηριότητι και σοφία κατά την περίοδον τής τουρκοκρατίας και κατά τούς νεωτέρους χρόνους. Είς έξ αύτών άναντιρρήτως είναι και ό μακαριστός 'Αρχιεπίσκοπος 'Αθηνών και πάσης 'Ελλάδος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος (1868 - 1938).

'Ανελθών εις τόν 'Αρχιεπισκοπικόν θρόνον τής 'Εκκλησίας τής 'Ελλάδος εις δυσκόλους στιγμάς διά τό 'Εθνος και τήν 'Εκκλησίαν, προσέφερεν ύψιστας ύπηρεσίας εις τήν διοίκησιν και τήν έσωτερικήν διοργάνωσιν τής 'Εκκλησίας. Πολλά έξ όσων έπραξεν έχουν τόν χαρακτήρα τής μονιμότητος και ό χρόνος δέν θα τά εξαλειψη.

Ταύτα ήδυνήθη να επιτελέση, διότι έν ταύτῳ ήτο και σοφός, ώς συνδυάζων καταπληκτικήν μόρφωσιν και πρακτικήν σύνεσιν, ούτω δέ δέν περιωρίζετο μόνον εις τās συγγραφάς, άλλ' έπραγματοποιεί και τās πρακτικάς και διοργανωτικάς συλλήψεις τής διανοίας του διά τό καλόν και τήν πρόοδον τής 'Εκκλησίας.

'Η θεωρητική μόρφωσις και σοφία του έπεξε-

του άειμνήστου Ποιμενάρχου, οίτινες και σήμεραν έξακολουθουσ να έχουν επικαιρότητα: «Τό μυστήριο τής 'Ιεράς 'Εξομολογήσεως χρήζει ένισχύσεως έντατικής, δέον δέ να χρησιμεύση ώς θέμα σπουδαιότατον μελέτης υπό τής 'Ι. Συνόδου, επί τῷ τέλει όπως ή 'Εκκλησία τής 'Ελλάδος άποκτήση φάλαγγα όλόκληρον έξομολόγων δοκίμων, άμέπτου ήθικης και έχόντων τήν δύναμιν και τήν θέλησιν ίνα διά του παντοδυναμού τουτού μυστηρίου άνακαινώσωσι μέν τās κατηρειπωμένας ψυχάς τών κατ' όνομα και τύποις χριστιανών, προσελκύσωσι δέ τούτους και προσαγάγωσιν εις τήν 'Εκκλησίαν, καθιστώντες αύτούς μέλη Αύτης ζώντα και δρώντα ύπέρ του Κυρίου ήμῶν 'Ιησού Χριστού και τής επικρατήσεως τής βασιλείας Αύτου επί τής γῆς».

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητής Πανεπιστημίου
Γενικός Διευθυντής τής 'Αποστολικής Διακονίας
τής 'Εκκλησίας τής 'Ελλάδος

τείνετο γενικῶς εις όλόκληρον τό πλάτος τής Θεολογίας, κυρίως όμως ένετοπίζοντο εις τήν 'Εκκλησιαστικήν 'Ιστορίαν, διό και τό όνομά του είναι άρρήκτως συνδεδεμένον μετ' αύτης.

Διά τό έξοχον έργον τό όποίον παρουσίασεν ήτο άριστά προπαρασκευασμένος.

Τās έγκυκλίους σπουδάς διήκουσεν εις τās σπουδαιότερα εκπαιδευτικά ιδρύματα τής έποχής και έν συνεχεία έσπούδασεν επί διετία εις τήν Θεολογικήν Σχολήν του Πανεπιστημίου 'Αθηνών. 'Ενῶ ήτο άκόμη φοιτητής, έδειξε τήν ζωηράν και ένσυνειδητον κλίσιν του πρός τās ιστορικάς σπουδάς διά τής συγγραφής πραγματείας περι τής ιδιαιτέρας του πατρίδος υπό τόν τίτλον «Μάδυτος ή πόλις τής Χερρονήσου» ('Αθήναι 1890).

Τυχών ύποτροφίας έξηκολούθησε τās σπουδάς του εις τās Θεολογικάς 'Ακαδημίας του Κιέβου και τής Πετρούπολεως, όπου και έλαβε τό δίπλωμα τής Θεολογίας. Εϋμενέστατα έκρίθη ή έργασία του περι του 'Αγίου 'Ιωάννου του Χρυσοστόμου, τήν όποίαν υπέβαλεν εις τήν Θεολογικήν 'Ακαδημίαν τής Πετρούπολεως.

Αί σπουδαι αύτου εις τήν Ρωσίαν άποτελουσ σημαντικώτατον στοιχείον τής μορφώσεώς του. 'Εκεί έξέμαθε τήν ρωσικήν γλώσσαν και ήλθεν εις στενήν έπαφήν μετὰ τής σλαβικής 'Ορθοδοξίας, εύρών ούτω τήν εύκαιρίαν να γνωρίση καλῶς τόν σλαβικόν κόσμον, τήν όρθοδοξίαν του και τόν τρόπον τής σκέψεως. Ούτως ήνοιξε δι' αύτόν τās πύλας του νέου κόσμου, τόν όποίον οί άλλοι θεολόγοι τής έποχής του, πλήν έλαχίστων, ήγνόουν παντελῶς. Πλήν τών σλαβικών γλωσσών έγνώριζε και τās κυριώτερας εύρωπαϊκάς γλώσσας, προσόν άπαραίτητον διά τό έργον του.

'Εχων τοιαύτην κατάρτισιν, κατήλθεν εκ Ρωσίας εις τās έλληνοφώνους όρθοδόξους περιοχάς. Τρείς είναι οί μετὰ ταύτα σημαντικοί σταθμοί τής ζωής του, τά 'Ιεροσόλυμα, ή 'Αλεξάνδρεια και αί 'Αθήναι, όπου και άφήκεν άνεξίτηλα τά ίχνη τής διαβάσεώς του.

'Εκ Ρωσίας ήλθεν εις 'Ιεροσόλυμα τό 1895, όπου διωρίσθη καθηγητής τής εκεί λειτουργούσης Θεολογικής Σχολής του Σταυρού. Μετὰ τετραετίαν διωρίσθη διευθυντής και παρέμεινε συνολικῶς εκεί μέχρι του 1909, ήτοι επί 14 έτη. 'Αποτέλεσμα τής δραστηριότητός του υπήρξεν ή άνοδος τής Σχολής εις περιωπήν και ή 'ίδρυσις του περιοδικού «'Νέα Σιών», τό όποίον έπλούτισε διά τών μελετών του και επέβαλεν εις τόν θεολογικόν κόσμον.

'Ας σημειωθή, ότι εκεί συνειργάσθη και μετὰ του άειμνήστου Μελετίου Μεταξάκη, ό όποίος υπηρέτε

ὡς ἀρχιμανδρίτης ἀρχιγραμματεὺς εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων.

Εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος ἐχειροτονήθη εἰς πρεσβύτερον τὸ 1900 ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων.

Εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους εὐρέθη εἰς κλίμα διάφορον τῶν ἄλλων ὀρθοδόξων περιοχῶν. Κάθε τόπος καὶ γωνία διηγοῦντο καὶ μίαν ἀρχαίαν ἱστορίαν. Τὰ ἱερά προσκυνήματα τῶν Θεοβαδίστων Τόπων, αἱ ὑπὸ χρόνου ἁγιασθεῖσαι παραδόσεις καὶ τὸ ἀγωνιστικὸν πνεῦμα τῶν Ἀγιοταφῶν ἀδελφῶν, ἐκδηλούμενον εἰς τὰς προσπάθειας πρὸς διατήρησιν τῶν προσκυνημάτων, ἦτο φυσικὸν νὰ παρακινήσουν τὸ πνεῦμα τοῦ πρὸς ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν τῶν σπουδαίων γεγονότων, τὰ ὁποῖα διεδραματίστησαν εἰς τὴν Σιωνίτιδα Ἐκκλησίαν.

Ἐξοχος καρπὸς τῆς παραμονῆς του εἰς Ἱεροσόλυμα ὑπῆρξεν ἡ «Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων» Ἱεροσόλυμα-Ἀλεξάνδρεια 1910, σελ. 810 + λβ'. Διὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ πρώτου πολυσελίδου τούτου συνθετικοῦ ἔργου ἐχρησιμοποίησε τὰ χειρόγραφα τῆς πλουσίας βιβλιοθήκης τοῦ Πατριαρχείου καὶ τὰ δεδομένα τῆς διεθνoῦς βιβλιογραφίας. Ἐξετάζεται εἰς αὐτὸ ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς, τὰ δεινοπαθήματα τῶν Ὀρθοδόξων κατὰ τοὺς μακροὺς αἰῶνας τῆς ἀραβοκρατίας καὶ τουρκοκρατίας, ὡς καὶ οἱ ἐπικοὶ ἀγῶνες τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν ἀπλῶν μοναχῶν πρὸς διατήρησιν τῶν προσκυνημάτων, τὰ ὁποῖα οἱ ἑτερόδοξοὶ διὰ παντὸς μέσου προσεπάθουν ν' ἀφαιρέσουν ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν Πατριαρχεῖον. Αἱ σελίδες αὗται, αἱ περιγράφουσαι τὴν ζωτικότητα καὶ τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων ἐκείνων ἀκριτῶν, εἶναι πράγματι συγκινητικά.

Τὸ ἔργον τοῦτο ἐγένεν εὐμενέστατα δεκτὸν ὄχι μόνον ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ξένων ἐπιστημόνων· ὁ E. Gerland ἐξέφρασε τὴν ἐκπληξίν του διὰ τὴν ἐνημερότητα τοῦ συγγραφέως, γράψας «ὁ ἀναγνώστης τοῦ ἔργου τούτου ἀντιλαμβάνεται ἀμέσως ὅτι ἔχει πρὸ αὐτοῦ συγγραφέα κατηρτισμένον κατὰ τὰς συγχρόνους ἀπαιτήσεις καὶ ἐκπλήσεται, ὅτι εἰς πατριαρχεῖον τῆς Ἀνατολῆς εἶναι δυνατὴ τοιαύτη γνῶσις καὶ χρῆσις τῶν τελευταίων ἔργων τῆς δυτικῆς καὶ ρωσικῆς ἔτι φιλολογίας» (μνημονεύεται εἰς ἐπιμνημόσυνον ὑπὸ Δ.Σ. Μπαλάνου, «Θεολογία» τ. 16 (1938) σ. 383).

Πλὴν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἔργου μέχρι τέλους τῆς παραμονῆς του εἰς Ἱεροσόλυμα, ἔγραψε καὶ ἄλλα ἔργα καὶ μελέτας, δημοσιευθεῖσας εἰς τὴν «Νέαν Σιών» καὶ ἄλλα περιοδικά. Ἠσχολήθη μὲ τὸν Κύριλλον Λούκαριν καὶ τὸν Ἰωάννην Χρυσόστομον καὶ τὸ 1906 ἐξέδωκε τὰς Ἱστορικὰς μελέτας ἐκ 244 σελίδων, εἰς τὰς ὁποίας ἐξετάζει θέματα τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων. Συνέγραψεν ὁμοίως ἱστορίαν τῆς Ἱ.Μ. τοῦ Σταυροῦ Ἱεροσολύμων, ὅπου εὐρίσκετο καὶ ἡ Σχολή. Ἐγραψε περὶ τοῦ πατριάρχου Δοσιθέου, ὡς καὶ τὸ ἔργον «Οἱ

πατριάρχαι Ἱεροσολύμων ὡς πνευματικοὶ χειρῶν γωγοὶ τῆς Ρωσίας κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα», εἰς τὸ ὁποῖον ἐκθέτει τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τῶν πατριαρχῶν τῶν Ἱεροσολύμων ἐπὶ τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν διὰ τῆς πείρας των ἐβοήθησαν εἰς δυσκόλους περιστάσεις.

* *

Τὴν γόνιμον διδακτικὴν καὶ συγγραφικὴν του ἐργασίαν ἠναγκάσθη νὰ διακόψῃ εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ μετέβη εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἐπὶ διετίαν (1909-1911) διετέλεσε προϊστάμενος ναῶν τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος.

Ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἐκτιμήσασα τὴν μέχρι τότε συγγραφικὴν του παραγωγὴν, ἀνεκήρυξεν αὐτὸν τὸ 1910 ἐπίτιμον διδάκτορα τῆς Θεολογίας τιμῆς ἕνεκεν «ὡς πολλὰ καὶ σπουδαῖα ἔργα συγγράψαντα».

Ἦδη πρὸ τῆς ἀφίξεώς του εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν εἶχεν ἀσχοληθῆ μὲ πρόσωπα καὶ ζητήματα τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας ταύτης. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς διετοῦς ἐκεῖ παραμονῆς του, ἐξηκολούθησε ν' ἀσχολῆται μὲ ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας ταύτης τόσο τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς, ὅσον καὶ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων. Τὰς μελέτας του ἐδημοσίευσεν εἰς τὸν «Ἐκκλησιαστικὸν Φάρον» καὶ εἰς τὸν «Πάνταϊνον». Μέχρι τοῦ 1930 ἐδημοσίευσεν 37 μελέτας ἀναφερομένας εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἐξ αὐτῶν 13 πραγματεύονται θέματα τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς καὶ αἱ ὑπόλοιποι θέματα ἐκ τῆς ἐποχῆς τῆς τουρκοκρατίας καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων. Εἰς τὰς πρώτας διαπραγματεύεται περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐξετάζει ζητήματα σχετικὰ πρὸς τοὺς Ἑλληνας καὶ Αἰγυπτίους καὶ τοὺς Ἑλληνιστὰς Ἰουδαίους, ὁμοίως περὶ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, περὶ τοῦ μοναχικοῦ βίου, περὶ ἀρχαίων ἐπισκόπων τῆς Ἀλεξανδρείας, περὶ τοῦ Σεραπίωνος Θμουέως. Εἰς τὰς δευτέρας ἐξετάζει τὴν ζωὴν καὶ τὴν δρᾶσιν ὠρισμένων πατριαρχῶν τῆς Ἀλεξανδρείας τῆς περιόδου τῆς τουρκοκρατίας.

Ἐπιστέγασμα ὅλης αὐτῆς τῆς ἐνδελεχοῦς καὶ βαθείας ἐξετάσεως τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ὑπῆρξεν ἡ ἔκδοσις τὸ 1935 τῆς δευτέρας πολυσελίδου συνθετικῆς ἐργασίας του ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας». Εἰς τὰς 930 σελίδας τοῦ ἔργου τούτου ἐκτίθεται ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ἀπὸ τοῦ 62 μέχρι τοῦ 1934. Διερευνῶνται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν καὶ ἐξονυχίζονται πλεῖστα σοβαρώτατα θέματα καὶ ἰδίᾳ τῆς ἀραβοκρατίας καὶ τουρκοκρατίας. Ἀναδεικνύεται ἡ συνέχεια τῆς ζωῆς τοῦ ὀρθοδόξου Ἑλληνισμοῦ ἐν Αἰγύπτῳ ἀπὸ τῆς ἀρχαίας λαμπρᾶς ἐποχῆς, διὰ τῆς ἀθλιότητος καὶ παρακμῆς τῶν μέσων χρόνων μέχρι τῆς ἀκμῆς τῶν νεωτέρων χρόνων. Περιέχονται συγκινητικαὶ σελίδες, ἐξιστοροῦσαι τὰ παθήματα καὶ τοὺς διωγμοὺς τῶν ὀρθοδόξων τῆς Αἰγύπτου καὶ

ἐν συνεχείᾳ τὴν ἐκ τῆς τέφρας ἀναγέννησιν τοῦ ἐκεῖ Ἑλληνισμοῦ.

* *

Τὸ 1911 ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀλεξανδρείας καὶ ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας διωρίσθη διευθυντὴς τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς. Τὸ 1914 ἐξελέγη καθηγητὴς τῆς Γενικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, διαδεχθεὶς τὸν Ἀναστάσιον Διομήδην Κυριακόν. Ἐκ παραλλήλου διηύθυνε καὶ τὴν Ριζαρείου Σχολὴν.

Εἰς μελέτην του ὑπὸ τὸν τίτλον «Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν» Ἱεροσόλυμα 1909, καὶ εἰς τὸν ἐναρκτήριον λόγον του εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ὑπὸ τὸν τίτλον «Θεμελιώδεις νόμοι τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστορικῶν ἐρευνῶν», Ἀθῆναι 1914, ἐξέθεσε τὰς βάσεις καὶ τὰς προϋποθέσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστήριζε τὰς ἱστορικὰς ἐρεῦνας καὶ τὰς πανεπιστημιακὰς παραδόσεις διὰ τοὺς φοιτητάς.

Ὡς καθηγητὴς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς σπουδαστὰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ μάθημα καὶ κυρίως ἔστρεφε τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῶν πρὸς τὴν μελέτην τῶν πηγῶν καὶ τὴν ἀντιμετώπισιν καὶ λύσιν ζωτικῶν προβλημάτων τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας πρὸς ἐξαγωγήν συμπερασμάτων στηριζομένων ἐπὶ στερεῶν βάσεων.

Ἡ ἀκαδημαϊκὴ σταδιοδρομία του διήρκεσε μέχρι τοῦ 1923, ὅποτε, κατόπιν ὁμοφώνου εἰσηγήσεως τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν περὶ μόνου αὐτοῦ ὡς καταλλήλου, ἐξελέγη καὶ ἐχειροτονήθη Μητροπολίτης Ἀθηνῶν, λαβὼν τὸν τίτλον Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος. Μετ' ὀλίγον ἡ ὀλομέλεια τῶν τακτικῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου τὸν ἐξέλεξεν ἐπιτιμον καθηγητὴν, ὅτε δὲ τὸ 1926 ἰδρῦθη ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἐξελέγη ἐκ τῶν πρώτων μελῶν αὐτῆς.

Παρὰ τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας ἀπασχολήσεις, τὰς ὁποίας ἀπῆται ἡ ὑψηλὴ θέσις του, δὲν ἔπαυσε νὰ ἐργάζεται γονίμως καὶ εἰς τὸ συγγραφικὸν ἔργον. Ἐκ τῶν πρώτων μελημάτων αὐτοῦ ἦτο ἡ Ἱδρυσις τοῦ ἐπιστημονικοῦ περιοδικοῦ «Θεολογία» καὶ τοῦ ἐπισήμου ὄργανου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «Ἐκκλησία».

* *

Μέχρι τοῦδε ἐμνημονεύσαμεν κυρίως τὴν πλουσίαν συγγραφικὴν παραγωγὴν του, τὴν ἀναφερομένην εἰς τὰ δύο ἀρχαῖα Πατριαρχεῖα. Ἐνωρὶς ὅμως ἡ προσοχὴ του εἶχε στραφῆ καὶ πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας. Περὶ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης δὲν ἔγραψε πολλὰς μονογραφίας, συνέθεσεν ὅμως τὸ τρίτον πολυσέλιδον συνθετικὸν ἔργον, ἐκδοθὲν ἐκ τῶν καταλοίπων αὐτοῦ μερίμνη τοῦ ἀειμνήστου Γρηγορίου Παπαμιχαῆλ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὸ 1951, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας» σελίδες 1048 + π'.

Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἐξετάζεται ἡ ἱστορία τῆς

Ἐκκλησίας ταύτης ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ τονίζεται ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐπὶ τῆς διοργανώσεως καὶ ἀναπτύξεως καὶ τοῦ Πατριαρχείου τούτου. Καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ ἡ δραστηριότης ἔθεσαν ἀνεξίτηλον τὴν σφραγίδά των.

Φυσικὸν ἦτο τὴν προσοχὴν του νὰ προσελκύσῃ καὶ τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ ὁποίου ἐξήτασε πρόσωπα καὶ ζητήματα. Οὕτως ἔγραψε ὄχι μόνον μίαν φορὰν περὶ τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, περὶ τοῦ Πατριάρχου Φωτίου καὶ εἰδικὴν μονογραφίαν ὡς ἐπιστέγασμα ἐπὶ μέρους μελετῶν περὶ τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως. Εἰς τὴν μελέτην ταύτην ἀναδεικνύεται ἡ μαρτυρικὴ προσωπικότης τοῦ ἡρωικοῦ Πατριάρχου, ὁ ὁποῖος εἶχε λαμπρὰς καὶ πρωτοτύπους ἰδέας καὶ θαυμασίας πρωτοβουλίας, ὑπῆρξεν ὅμως ἀνάγκη ν' ἀντιπαλαίσῃ κατὰ ἕτεροδόξων ἱερωμένων καὶ πολιτικῶν συμφερόντων δυτικῶν δυνάμεων ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ταῦτα καὶ ἡ μικροφυχία τῶν ἡμετέρων ὠδήγησαν αὐτὸν εἰς τὸ μαρτύριον. Ὁμοίως ἐπιζητεῖ ν' ἀπαλλάξῃ τὸν μαρτυρικὸν Πατριάρχην ἐκ τῆς κατηγορίας ὅτι ἔγραψε τὴν καλβινίζουσαν ὁμολογίαν. Ἠσχολήθη ἀκόμη μὲ πατριάρχας καὶ διαπρεπεῖς κληρικοὺς ζήσαντας τὴν ἐποχὴν τῆς τουρκοκρατίας.

Ἐξήτασε τὸ σύμβολον τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ ἐπέζητησε ν' ἀποδείξῃ ὅτι τὸ συντεθέν ὑπὸ τῆς συνόδου ταύτης σύμβολον εἶναι τὸ χρησιμοποιοῦμενον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐγραψε μελέτην περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἐποχὴν τῶν Κομνηνῶν καὶ ἕτεραν περὶ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Πατριαρχείου κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Ὁμοίως ἡσχολήθη καὶ μὲ τὴν ζωὴν τοῦ Πατριαρχείου κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας, ἐξήτασε τὸ φιλοanthρωπικὸν ἔργον αὐτοῦ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν του ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ τὴν ἱστορίαν του κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα. Εἰς ἄλλην μελέτην του ἐξέθεσε τὰς σχέσεις αὐτοῦ μετὰ τῆς ἐν ἑπαναστάσει διατελοῦσης Ἑλλάδος.

Τὴν προσοχὴν του εἴλκυσε ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν προσέφερε τὰς πολυτίμους ὑπηρεσίας του. Οὕτω συνέγραψεν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ πολυσέλιδον ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὅπου διεπραγματεύθη περὶ τῆς ἰδρύσεως καὶ διοργανώσεως τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας. Ἐκ τῶν καταλοίπων αὐτοῦ ἐδημοσιεύθη τὸ 1954 «Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος». Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἐξετάζεται ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων μέχρι τοῦ 1934.

Πλὴν τῶν συνθετικῶν τούτων ἔργων ἔγραψε καὶ μικροτέρας μελέτας ἀναφερομένας εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821, εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ αὐτοκεφάλου καὶ τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα διεδραμάτισαν κύριον ρόλον εἰς αὐτό. Σχετικῶς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ αὐτοκεφάλου ἐφρόνει ὅτι αἱ ἀπόψεις

τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων ἦσαν αἱ ὀρθαί. Περὶ τοῦ Θ. Φαρμακίδου δὲν ἔτρεφε καλὴν γνώμην. Ἠσχολήθη ὁμοίως μὲ τὴν ζωὴν ἱεραρχῶν τῆς ἐποχῆς τῆς τουρκοκρατίας καὶ μὲ προσωπικότητας τῶν νεωτέρων χρόνων, ὡς ὁ Ἀπόστολος Μακράκης. Ἡ προσοχὴ του ἐστράφη καὶ εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας τῶν νεωτάτων χρόνων μετὰ τὸ 1909.

Τὸ παλαιοημερολογητικὸν ζήτημα ἤρχισεν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του καὶ παραμένει δυστυχῶς μέχρι σήμερον ἄλυτον. Ὑπεστήριξε τὴν ἀναγκαιότητα καὶ ὀρθότητα τῆς μεταβολῆς εἰς τὴν μελέτην του περὶ διορθώσεως τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου καὶ ἐτόνισεν ὅτι αὕτη δὲν προσκρούει, διότι τὸ ἡμερολόγιον τοῦτο δὲν ἐπεβλήθη δι' ἀποφάσεως Οἰκουμενικῆς Συνόδου οὔτε ἔχει δογματικὴν σημασίαν. Ἄλλωστε, ἐτόνισεν, τὸ ἐορτολόγιον τῆς Ἐκκλησίας παραμένει ἄθικτον. Κατηγορήθη ὅτι ἡ διόρθωσις τοῦ ἡμερολογίου ἦτο ἔργον ἰδικῶν του καὶ οὕτως εἰς τὴν μελέτην του «Ἡμερολογητικῶν κατηγοριῶν ἔλεγχος» ἀντικρούει τὰς κατ' αὐτοῦ κατηγορίας.

* * *

Περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἔγραψε μελέτας ἀναφερομένας εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν καὶ ἐξήτασε τὴν ζωὴν ἐπισκόπων καὶ μητροπολιτῶν τῆς νήσου, οἱ ὅποιοι ἔζησαν κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας. Θέμα εἰδικῆς μονογραφίας του ἀπέτελεσεν ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας, διεφώτισε πλείεστα σημεῖα τῆς ἱστορίας τῆς νήσου καὶ ἔδειξεν ὅτι αὕτη συνεδέετο ἀρρήκτως μετὰ τῆς ἱστορίας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ὅμοιως ἀψηχόλησαν αὐτὸν καὶ τὰ ζητήματα τῶν Σλαβικῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐγραψε περὶ τῶν σχέσεων τῶν Πατριαρχῶν Ἱεροσολύμων μετὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σερβίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ρωσικῆς, τῆς Σερβικῆς καὶ τῆς Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τὸν ἀ' παγκόσμιον πόλεμον, ὅποτε ἡ μὲν πρώτη ἐδοκίμασε τὰς γνωστὰς θλιβερὰς περιπετείας, αἱ δὲ ἄλλαι ἐγνώρισαν βαθεῖας μεταβολάς.

Πλὴν αὐτῶν ἠσχολήθη καὶ μὲ τὰς σχέσεις τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τῶν ἑτεροδόξων. Ἀκροθιγῶς μόνον ἔθιξε τὴν σύνοδον τῆς Φλωρεντίας, ἔγραψεν ὁμως ἐκτενέστερον περὶ τῶν σχέσεων τῶν ὀρθοδόξων μετὰ τῶν λατίνων μετὰ τὴν ὄλωσιν καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ὡς καὶ περὶ τοῦ χαρακτήρος καὶ τῆς φύσεως τῆς Οὐνίας καὶ περὶ τῆς δράσεως τῶν Οὐνιτῶν ἐν Ἑλλάδι. Εἰς τὸ συνθετικὸν ἔργον του «Τὸ πρωτεῖον τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης. Ἱστορικὴ καὶ κριτικὴ μελέτη» Ἀθῆναι 1930, ἐπανεκδοθὲν τὸ 1964, δεικνύει τί ἴσχυεν ἱστορικῶς εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν καὶ πῶς ἐν συνεχείᾳ ἡ ἔννοια τοῦ πρωτείου ὑπέστη μεταβολὴν ἐν Ρώμῃ. Δέχεται ὅτι ὁ πάπας εἶχεν εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν πρεσβεῖα τιμῆς, ὅταν ὁμως κατὰ τὰς

μεταγενεστέρας ἀντιλήψεις ἤξιώσε δι' ἑαυτὸν πρωτεῖον ἐξουσίας ἀπέσπασε καὶ ἀπέσχισεν ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐξήτασεν ὠρισμένα ζητήματα ἀφορῶντα εἰς τὴν Ἀγγλικανικὴν Ἐκκλησίαν, ὡς τὰ 39 ἄρθρα, τὸ κῦρος τῶν ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν καὶ τὴν ἀπόπειραν ἐνώσεως τῶν Ἀγγλων Ἀνωμότων μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων. Ἠρεύνησε τὰς πρώτας σχέσεις τῶν Ὀρθοδόξων μετὰ τῶν Διαμαρτυρομένων κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἱερεμίου Β' μέχρι τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως.

Πλὴν τῶν ἱστορικῶν ἔργων συνέγραψε καὶ ἄλλα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν Ἁγίων Γραφῶν, εἰς τὴν Χριστιανικὴν Ἠθικὴν καὶ τὴν Πρακτικὴν Θεολογίαν. Ὅμοιως ἔγραψεν ἄρθρα σχετικὰ πρὸς ἐπίκαιρα θέματα, βιβλιοκρισίας καὶ νεκρολογίας.

* * *

Ἀνωτέρω κατεβλήθη προσπάθεια νὰ δοθῇ ἀπλῆ σκιαγραφία τῆς συγγραφικῆς παραγωγῆς τοῦ ἱεράρχου, τῆς ἀναφερομένης εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν. Λεπτομερῆς ἀναγραφή τῶν τίτλων τῶν ἔργων, μελετῶν καὶ βιβλιοκρισιῶν αὐτοῦ ἐδημοσιεύθη εἰς τὰ «Ἐναίσιμα» ἐπὶ τῇ 35 ἐπετηρίδι τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως αὐτοῦ, ἐκδοθέντα τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ Γρηγορίου Παπαμιχαήλ τὸ 1931. Συμπληρωματικὸς κατάλογος ἔργων του ὑπάρχει εἰς τὸ προαναφερθὲν ἔργον «Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος» ἐκδ. Β' ἐν Ἀθῆναις 1951-1954 σ. 179. Ὁ πρῶτος κατάλογος περιλαμβάνει 383 τίτλους καὶ ὁ δεύτερος 37.

Ἡ συγγραφικὴ παραγωγή αὐτοῦ εἶναι καταπληκτικὴ ἂν ληφθῶν προσέτι ὑπ' ὄψιν ἡ διδακτικὴ ἐργασία, τὴν ὁποίαν ἐπιμελῶς ἐξήσκησε καὶ κατόπιν ὁ μέγας φόρτος τοῦ διοικητικοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐκ τῆς ὑψηλῆς του θέσεως ὡς Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῇ ὅτι ὑπερέβη τὰ συνήθη ἀνθρώπινα μέτρα καὶ ἀνεδείχθη πράγματι χαλκέντερος.

Ἐκ τῶν ἔργων του φαίνεται κατέχων ὀλόκληρον τὸ πλάτος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, ὄχι μόνον ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς λεπτομερείαις αὐτῆς. Ἡ γνώσις δὲ αὕτη ἐστηρίζετο εἰς ἐκτεταμένους καὶ ἀνεκδότους πηγὰς καὶ εἰς τὴν παλαιότεραν καὶ σύγχρονον βιβλιογραφίαν ἡμετέραν καὶ ξένην. Οὕτως αἱ πληροφορίες του δὲν εἶναι ἀμάρτυροι, ἀλλὰ καλῶς τεκμηριωμένα.

Ἐτερον σημαντικὸν στοιχεῖον εἶναι ὅτι ἠσχολήθη μὲ θέματα σπουδαῖα ἀπτόμενα καιρίων προβλημάτων τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἠσθάνετο τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ θέματα του συμπλέκονται μετ' αὐτῆς, οὕτως δὲ δίδει τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ὁμιλεῖ περὶ παρελθόντων ἀπλῶς καὶ νεκρῶν γεγονότων. Διεφωτίσθησαν ὑπ' αὐτοῦ πλείεστα ζητήματα τῶν Πατριαρχείων τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς περιόδου τῆς τουρκοκρατίας, τὰ ὁποῖα θὰ παρέμενον ἄλλως εἰς τὸ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΩΝ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ

ΑΙΔΙΜΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Εἰς τὸν τιμητικὸν τόμον «*Εναίσιμα ἐπὶ τῇ τριακοστῇ πέμπτῃ ἐπετηρίδι τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως τοῦ μακαριωτάτου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος*», τὸν ἐκδοθέντα ἐπιμελεῖα τοῦ καθηγητοῦ Γρηγορίου Χ. Παπαμιχαήλ ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ ἔτος 1931, εἶρηται ἐν σελίσιν 3-23 ὁ κατάλογος τῶν δημοσιευμάτων τοῦ ἀλλήστου μνήμης πρωθιεράρχου καὶ σοφοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἱστορικοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «*Συγγραφαὶ καὶ δημοσιεύματα Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου*». Ὁ κατάλογος ἐκεῖνος, στηριχθεὶς ἐπὶ παλαιότερων δημοσιευμάτων αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, ὑπὸ τὸν τίτλον «*Αναγραφή συγγραφῶν καὶ δημοσιευμάτων*», ἐκδοθέντων ἐν Ἀθήναις (Τύποις «*Φοῖνικος*») κατὰ τὰ ἔτη 1923 καὶ 1925, εἶδιδε κατὰ συστηματικὸν τρόπον παραστατικῆν εἰκόνα τοῦ τεραστίου εἰς ὄγκον καὶ πελωρίον εἰς ἕκτασιν συγγραφικοῦ ἔργου τοῦ αἰδιμίμου ἀνδρός. Ἐκτοτε ὁμοῦ καὶ μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ († 22 Ὀκτωβρίου 1938),

ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτόν, διότι ἱκανὰ ἀφῆκεν ὁ ὄντως μακαριώτατος κατάλοιπα χειρόγραφα (βλ. κατάλογον σ. 2 ἐξωφύλλου τῆς β' ἐκδόσεως τοῦ βιβλίου «*Κύριλλος ὁ Λούκαρις*»), πολλὰ ἐδημοσιεύθησαν, ὥστε ὁ κατάλογος ἐκεῖνος ἔπρεπε ὁπωσδήποτε νὰ συμπληρωθῆ. Δυστυχῶς ὁμοῦ μέχρι σήμερον τοῦτο δὲν ἐγένετο καὶ πάλιν μόνον ὁ καθηγητῆς Γρηγόριος Παπαμιχαήλ ἐν τῷ ἐπιμελεῖα αὐτοῦ ἐκδοθέντι ἔργῳ τοῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, «*Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῇ 1900ῇ ἐπετειῷ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου 50-1951*» (Ἐν Ἀθήναις 1954) ἐφιλοτέχνησε πρόχειρόν πως κατάλογον τῶν μετὰ τὸ 1931 κριωτέρων αὐτοτελῶν δημοσιευμάτων τοῦ μακαριστοῦ ποιμενάρχου. Ὅθεν, ἐπιλαβόμενος τῆς ἐφετεινῆς ἐπετείου, τριακοστῆς ἀπὸ τοῦ θανάτου (†1938) καὶ ἑκατοστῆς ἀπὸ τῆς γεννήσεως (1868) τοῦ αἰμυνήστου πρωθιεράρχου καὶ ἐξόχου διδασκάλου τῆς ἱερᾶς ἐπιστήμης, κατήρτισα τὸν κάτωθι συμπληρωματικὸν κατάλογον τῶν συγγραφῶν καὶ δημοσιευ-

σκότος ἢ θ' ἀνέμενον εἰς τὸ μέλλον τὸν ἐρευνητήν. Πλὴν τῆς σημαντικῆς ὑπηρεσίας ταύτης ἡ μελέτη τῶν ἔργων του δίδει εἰς τὸν προσεκτικὸν ἀναγνώστην ἀφορμὰς πρὸς περαιτέρω σκέψεις, προβληματισμὸν καὶ ἐρευναν. Οὕτω διανοίγονται δρόμοι πρὸς περαιτέρω σπουδὴν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης. Ὅσα ἐκεῖνος εἰς γενικὰς γραμμάς ἐχάραξε, δύνανται οἱ μεταγενέστεροι νὰ ἐπεξεργασθῶν περαιτέρω καρποφόρως.

Ὅμοιως ἀξιόλογον εἶναι καὶ τὸ γεγονός, ὅτι τόσον διὰ τῶν μεγάλων συνθετικῶν του ἔργων, ὅσον καὶ διὰ τῶν μικρότερων μελετῶν του εἶδωσε βιβλία, τὰ ὁποῖα δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιώμεν πρὸς ἀντλησιν χρησίμων πληροφοριῶν ἢ κατατόπισιν ἐπὶ καιρίων θεμάτων. Ἐπίστευεν, ὅτι ἡ ἐνασχόλησις περὶ τὴν ἐπιστήμην τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας δὲν ἱκανοποιεῖται διὰ τῆς κατατριβῆς περὶ τὴν ἐξακρίβωσιν λεπτομερειῶν, ἀλλὰ διὰ τῆς συγγραφῆς μελετῶν, αἱ ὁποῖαι καὶ πληροφοροῦν καὶ προάγουν τὴν ἐρευναν.

Βεβαίως εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ συμφωνῆ τις με ἀρισμένα ἐκ τῶν πορισμάτων αὐτοῦ ἢ δι' ἄλλα ζητήματα νὰ ἔχη διαφόρους ἀπόψεις, οὐδὲς δύναται ὁμοῦ ν' ἀμφισβητήσῃ τὴν ὀρθότητα τῆς ἐπιστημονικῆς του μεθόδου ἐξετάσεως καὶ ἐκθέσεως τῶν θεμάτων, τὴν ὑπ' αὐτοῦ γνῶσιν τῶν εἰς τὴν διάθεσίν του πηγῶν καὶ τῆς βιβλιογραφίας, τὴν εἰλικρινῆ καὶ εὐσυνειδητὸν ἐπιστημονικὴν του ἐργασίαν.

Σπουδάσας ἐν Ρωσίᾳ καὶ ζήσας ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ Ἀλεξανδρείᾳ, ἐνεστερνίσθη βαθέως τὴν

πίστιν εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ ἐπίστευσε μετ' ἀφοσίωσεως εἰς αὐτήν. Ἐν τούτοις ἡ πίστις καὶ ἡ ἀφοσίωσις αὕτη δὲν ἐκδηλοῦνται μετὰ φανατισμοῦ, ἀλλὰ ἡρέμως, εὐπρεπῶς καὶ μετὰ τὴν πειστικὴν γλῶσσαν τοῦ σοφοῦ. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ ὁ χαρακτήρ του, ὁ ὁποῖος, ὡς ὁμολογεῖται ὑπὸ τῶν γνωρισάντων τὸν ἄνδρα προσωπικῶς, ἦτο ἡρεμὸς καὶ πρᾶος.

Ἐνῶ ἀκόμη εὐρίσκετο εἰς τὴν ζωὴν, ἡ ἐπιστημονικὴ κατάρτισις καὶ ἡ συγγραφικὴ του παραγωγή ἐξετιμήθησαν εὐρύτατα ὑπὸ ὀλοκλήρου τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου καὶ «δικαίως θεωρεῖτο ὡς καύχημα τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν» (Δ. Σ. Μπαλάνου, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 384). Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν εἶχε μέγα κύρος· ἐδημοσιεύθησαν πολλάκις εὐμενέσταται κριτικαὶ τῶν ἔργων του καὶ ὠρισμένα ἐξ αὐτῶν μετεφράσθησαν εἰς ξένας γλώσσας. Ὁρθῶς ἐλέχθη ὅτι «ἐλογίζετο αὐθεντία παγκόσμιος εἰς πάντας τῆς θεολογίας τοὺς κλάδους» καὶ «κατ' ἐξοχὴν ἱστορικός τῆς Ἐκκλησίας» (Λόγος Γρηγορίου Παπαμιχαήλ ἀπὸ ραδιοφώνου «*Θεολογία*» τ. 16 (1938) σ. 376-378).

Ὁ μακαριστὸς ἱεράρχης Χρυσόστομος Παπαδόπουλος παραμένει διὰ τοὺς ἐπιγενομένους παράδειγμα καταπληκτικῆς σοφίας, ἐργατικότητος, παραγωγικότητος καὶ προσφορᾶς ὀλοκλήρου τῆς ζωῆς του εἰς τὴν σοβαρὰν, θετικὴν καὶ ἐπωφελεῆ ἐξυπηρέτησιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας διὰ τοῦ λόγου, διὰ τῆς γραφίδος καὶ διὰ τῶν ἔργων.

ΙΩΑΝ. Ε. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ
Καθηγητῆς Πανεπιστημίου

μάτων αὐτοῦ. Ὁ κατάλογος οὗτος δὲν εἶναι βεβαίως πλήρης, πάντως ὁμως θὰ ἀποτελέσῃ ὁμοῦ μετὰ τοῦ καταλόγου τῶν «Ἐναισίμων» τὴν βάση διὰ τὸν ἐν καιρῷ συνταχθησόμενον πλήρη κατάλογον τῶν συγγραμμάτων Χρυσοστόμου Α. Παπαδοπούλου, Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος (1923-1938). Ὡς πρὸς τὸ σύστημα καὶ τὴν διαίρεσιν ἠκολούθησα πιστῶς τὸν κατάλογον τῶν «Ἐναισίμων», ὥστε ὁ παρὼν νὰ ἀποτελῇ συνέχειαν ἐκείνου. Ὡς ἐκ τούτου καὶ ἡ ἡμετέρα ἀριθμήσεις τῶν δημοσιευμάτων συνεχίζει τὴν τοῦ ἐν λόγω καταλόγου.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 25ῃ Ὀκτωβρίου 1968

ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Δ.Θ.

ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΕΙΣΑΙ ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΑΙ

«Ε» = «Ἐκκλησία» Ἀθηνῶν, 1923 κ. ἐ.

«ΕΕΒΣ» = «Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν» Ἀθηνῶν, 1924 κ. ἐ.

«ΕΦ» = «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» Ἀλεξανδρείας, 1908-1952.

«Εφ» = «Ὁ Ἐφημέριος» Ἀθηνῶν, 1952 κ. ἐ.

«ΕΕΘΣΠΑ» = «Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν» 1924 κ.ἐ.

«Θ» = «Θεολογία» Ἀθηνῶν, 1923 κ. ἐ.

«ΜΕΕ» = «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ» Ἀθηνῶν, 1926-1965.

«ΝΣ» = «Νέα Σιών» Ἱεροσολύμων, 1904 κ. ἐ.

«Π» = «Πάνταινος» Ἀλεξανδρείας, 1908 κ. ἐ.

«ΠΑΑ» = «Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν», 1926 κ. ἐ.

σ. = σελίς

σς = σελίδες

τ. = τόμος

ἐ. = ἐξῆς

κ.ἐ. = καὶ ἐξῆς

Τὸ μετὰ τὰς συντμήσεις τῶν περιοδικῶν καὶ λεξικῶν κεφαλαῖον γράμμα δηλοῖ τὸν τόμον τοῦ περιοδικοῦ ἢ λεξικοῦ, ὁ δὲ μετ' αὐτὸ ἀριθμὸς τὸ ἔτος τῆς ἐκδόσεως τοῦ τόμου. Εἰς τὰ ξένα περιοδικὰ ὁ τόμος τίθεται μὲ ἀραβικὸν ψηφίον καὶ ἀκολουθεῖ τὸ ἔτος ἐντὸς παρενθέσεως.

Α'

ΓΕΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

384. Ἡ περὶ τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως σύνοδος καὶ ἡ ἐκλογή αὐτοῦ κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους, «ΝΣ», ΚΕ' 1930, σ. 724-734.

385. Ἐπικήδειος εἰς τὸν τέως οἰκουμενικὸν πατριάρχην Κωνσταντίνον ΣΤ', «Ε», Η' 1930, σ. 394.

386. Ἐλεγχος παραποιήσεως συνοδικῶν πράξεων καὶ πατριαρχικῶν ἐγγράφων [ὑπὸ ζηλωτῶν παλαιο-

ημερολογιτῶν μοναχῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους], «Ε», Θ' 1931, σ. 410-414, 422-427 καὶ ἀνάτυπον, Ἀθήνησι 1931, σς 31.

387. Ἡ Γ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ τὸ πρωτεῖον τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης. Ἀπάντησις εἰς τὴν Ἐγκύκλιον τοῦ πάπα Πίου ΙΑ' «Lux veritatis», «Ε», Γ' 1932, σ. 225-247 καὶ ἀνάτυπον, Ἐν Ἀθήναις 1932.

Πρβλ. βιβλιοκρισίαν ὑπὸ Δ. Σ. Μπαλάνοῦ, ἐν «ΕΕΒΣ», Θ' 1932, σ. 461-462.

388. The Third Oecumenical Council and the Primacy of the Bishop of Rom. A reply to the Encyclical «Lux Veritatis» of Pius XI, London 1933. Μετάφρασις G. S h e l l e y.

389. Τὸ αὐτὸ ἔργον μεταφρασμένον εἰς τὴν ρουμανικὴν ὑπὸ G. P o p e s c u ἐν τῷ περιοδικῷ «Biserica Ortodoxa Romana», 51 (1933), σ. 19 ἐ.

390. Οἱ Νεομάρτυρες. Ἐκδοσις Β', Ἐν Ἀθήναις 1934, σς 82. (Πρβλ. ἀρ. 46).

391. Ὁ Λαρίσσης-Τρίκκης Διονύσιος ὁ Β' ὁ «Φιλόσοφος», ὁ χλευαστικῶς ἐπικληθεὶς «Σκυλλόσοφος». «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» Ἰωαννίνων, τ. Η' 1933, σ. 150-188 καὶ ἀνάτυπον, Ἐν Ἰωαννίνοις 1934, σ. 150-188.

Κριτικὴ ὑπὸ Γ. Π[απαμιχαήλ], ἐν «Θ», ΙΒ' 1934, σ. 278-279.

392. Αἱ ἐκκλήσεις τοῦ Φλαβιανοῦ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Εὐσεβίου Δορυλαίου πρὸς Λέοντα Ρώμης (449), «Θ», ΙΒ' 1934, σ. 193-217 καὶ ἀνάτυπον, Ἐν Ἀθήναις 1934, σ. 193-217.

393. Σχέσεις Κυρίλλου Λουκάρεως πρὸς Γουσταῦον Ἀδόλφον τῆς Σουηδίας, «Θ», ΙΒ' 1934, σ. 289-292.

394. Ἡ θέσις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἐν τῷ τουρκικῷ κράτει μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, «Θ», ΙΒ' 1934, σ. 5-24, 97-115 καὶ ἀνάτυπον, Ἐν Ἀθήναις 1935, σς 40.

395. Ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους (Λόγος), «ΠΑΑ», Γ', 1935, σ. 32-56 καὶ ἀνάτυπον.

396. Ἡ φιλανθρωπικὴ καὶ ἡ κοινωνικὴ πρόνοια ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ΚΠόλεως κατὰ τὸν ΙΘ' οἰῶνα, «Ε», ΙΔ' 1936, σ. 306-307.

397. Τὸ ζήτημα περὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα μετὰ τὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, «ΕΕΘΣΠΑ», [Β'] 1935-1936, σ. 100-135, 205-209 καὶ ἀνάτυπον, Ἐν Ἀθήναις 1936, σ. 41.

Κριτικὴ ἐν «ΝΣ», ΑΒ' 1937, σ. 136-137.

398. Ἐπὶ τινος δῆθεν ἀνεκδότου ἐγκυκλίου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίου Β', «ΕΦ», ΑΕ' 1936, σ. 505-511.

399. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος, «Ποιμὴν» Μυτιλήνης, Ε' 1937, σ. 83-86.

400. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος. Ἐπιστροφή αὐτοῦ εἰς τὸν Χριστιανισμόν, «Ε», ΙΕ' 1937, σ. 217-231, 233β-

2408, 249-251, 265-268 καὶ ἀνάτυπον, Ἀθήνησι 1937, σς 47.

401. Κύριλλος Λούκαρις, Ἐπὶ τῇ τριακοσιοστῇ ἐπετείῳ τοῦ θανάτου αὐτοῦ (27 Ἰουνίου 1638-1938), «Ε», ΙΣΤ' 1938, σ. 193-199.

402. Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι, περιοδικὸν «Χριστιανικὰ Γράμματα» Ἀθηνῶν, Α' 1938, σ. 5-15.

403. Ὁ Μ. Βασίλειος, «Χριστιανικὰ Γράμματα», Α' 1938, σ. 17-25.

404. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, «Χριστιανικὰ Γράμματα», Α' 1938, σ. 26-36.

405. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, «Χριστιανικὰ Γράμματα», Α' 1938, σ. 36-47.

406. Grundzüge der Geschichte der Orthodoxen Kirche ἐν Friedr. Siegmund-Schultze, «Ekklesia», τ. 10 (1939), σ. 19-35 καὶ ἀνάτυπον.

407. Ὁ ἅγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, (Β' ἐκ τῶν καταλοίπων) ἐπιμελεία Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, «ΕΕΒΣ», ΙΕ' 1939, σ. 3-37 καὶ ἀνάτυπον, Ἐν Ἀθήναις 1939, σς 37.

Κριτικὴ ὑπὸ ἀρχιμ. Ἐμμανουήλ Ἰ. Καρπαθίου, ἐν «Θ» ΙΖ' 1939, σ. 361-363.

408. Ὁ Κύριλλος Λούκαρις ὡς πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, «Θ», ΙΖ' 1939, σ. 136-143, 193-248, 289-321.

409. Κύριλλος ὁ Λούκαρις. Β' ἔκδοσις, (Γ' ἐκ τῶν καταλοίπων) ἐπιμελεία Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, Ἐν Ἀθήναις 1939, σς λδ', 174 Πρβλ. ἀρ. 9.

410. Ὁ Κύριλλος Λούκαρις καὶ οἱ Ἅγιοι Τόποι, «ΝΣ», ΛΕ' 1940, σ. 222-236.

411. Οἱ ἐπίσκοποι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τοὺς μετὰ τὴν Ἄλωσιν χρόνους, «ΕΕΒΣ», ΙΖ' 1941, σ. 298-302.

412. Μελέτη περὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, (ἐκ τῶν καταλοίπων) ἐπιμελεία Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, «Ποιμήν», Θ' 1941, σ. 150-154, 184-192.

413. Ἡ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν, (ΣΤ' ἐκ τῶν καταλοίπων) ἐπιμελεία Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, «Θ», ΙΘ' 1941-1948, σ. 5-17, 193-208, 385-397 καὶ ἀνάτυπον, Ἐν Ἀθήναις 1948, σς 45.

414. Ἡ ἐξωτερικὴ κατάστασις τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τῆς Ἀλώσεως μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, (Ζ' ἐκ τῶν καταλοίπων) ἐπιμελεία Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, «Θ», Κ' 1949, σ. 3-17, 189-203, 381-406 καὶ ἀνάτυπον, ἐν Ἀθήναις 1950, σς 58.

415. Ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα, (Η' ἐκ τῶν καταλοίπων) ἐπιμελεία Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, «Θ», Κ' 1949, σ. 577-602, ΚΑ' 1950, σ. 3-18, 141-158 καὶ ἀνάτυπον, Ἐν Ἀθήναις 1950, σς 31.

416. Ἡ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ

μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐπανάστασις, (Θ' ἐκ τῶν καταλοίπων) ἐπιμελεία Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, «Θ», ΚΑ' 1950, σ. 305-324, 477-505 καὶ ἀνάτυπον, Ἐν Ἀθήναις 1950, σς 51.

Κριτικὴ ὑπὸ Γρ. Παπαμιχαήλ, ἐν «Θ», ΚΒ' 1951, σ. 327-328.

417. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία (Γενικὴ ἱστορικὴ ἐπισκόπησις), (ΙΒ' ἐκ τῶν καταλοίπων) ἐπιμελεία Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, Ἐν Ἀθήναις 1954, σς 207. (Βιβλιοθήκη Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἀρ. 43).

418. Σελίδες ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα, ἐπιμελεία Ἰωάννου Σπ. Ράμφου, «Εὐχαριστήριον», Τιμητικὸς Τόμος... Ἀμίλλα Σ. Ἀλιβιζάτου, Ἐν Ἀθήναις 1958, σ. 354-359 καὶ ἀνάτυπον, Ἀθήναι 1958, σς 8.

BIBΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

419. R. Chrysostomus Baur, Der heilige Johannes Chrysostomus... Band II, München 1930, σς 411: «Θ», Η' 1930, σ. 482.

419α. Dr. Johann Peter Kirsch, Kirchengeschichte... Erster Band: Die Kirche in der antiken griechisch-römischen Kulturwelt. Mit einer Karte (XX u. 876 S.) 1930...: «Θ», Θ' 1931, σ. 186-187.

420. Chanoine L. Bayard, Tertullien et Saint Cyprien, Paris (L. Gabalda et Fils, Editeurs) 1930: «Θ», Θ' 1931, σ. 187-188.

421. Κωνσταντίνου Λογοθέτου, Ἡ φιλοσοφία τῶν πατέρων καὶ τοῦ μέσου αἰῶνος. Μέρους Α'. Ἐν Ἀθήναις 1930, σ. 394: «Θ», Θ' 1931, σ. 189-190.

422. Μέρους Β'. Ἐν Ἀθήναις 1934: «Θ», ΙΓ' 1935, σ. 96.

423. Ἰ. Συκουτρῆ, Περὶ τὸ σχίσμα τῶν Ἀρσενιατῶν, (Ἐκ τῶν «Ἑλληνικῶν» τ. Γ'), Ἐν Ἀθήναις 1929: «Θ» Θ' 1931, σ. 268-271.

424. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, μητροπολίτου πρ. Λεοντοπόλεως, Ἀγιορειτικὴ Βιβλιοθήκη (ἀριθμ. 4-8, ἐν Παρισίοις 1930-1931): «Θ» Γ' 1932, σ. 81-85.

425. Dr. Gerhard Rauschen, Patrologie... 10. u. 11. Auflage, neubearbeitet von Dr. theol. Berthold Altaner., Freiburg in Breisgau 1931, Herder, ...: «Θ», Γ' 1932, σ. 85-86.

426. P. Sebastian Guichardan, Le problème de la simplicité divine en Orient et en Occident aux XIV et XV siècles: Grégoire Palamas, Duns Scotus, Georges Scholarius, Lyon 1933: «Θ» Γ' 1932, σ. 89-90.

427. Κ. Γ. Μπέλλου, Τύχαι καὶ μέλλον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, Paris 1933: «Θ», Γ' 1932, σ. 93-94.

428-428α. Μανουήλ Ἰω. Γεδεών, Ἀπομνημονεύματα χρονογράφου 1800-1813, Ἐν Ἀθήναις 1932.

Τοῦ αὐτοῦ, Μνεῖα τῶν πρὸ ἐμοῦ 1800-1863-1913, Μέρους Α', Ἐν Ἀθήναις 1934: «Θ», Γ' 1932, σ. 95.

429. P. Hieronymus Engberding O.S.B., Das eucharistische Hochgebet der Basileiosliturgie, Münster 1931, Aschendorff LXXXIX, § 89 S.: «Θ» Γ' 1932, σ. 183.

430. Σπ. Λάμπρου, Βραχεία Χρονικά (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, τ. Α'), Ἐν Ἀθήναις 1932-1933: «Θ», Γ' 1932, σ. 184.

431. Μανουήλ Ἰω. Γεδεών, Πέντε συγγενεῖς τῆς Λέρου ἀρχιερεῖς Ἡρακλείας (1714-1830), Ἐν Ἀθήναις (Ἐκ τοῦ Ε' τόμου τῶν «Θρακικῶν»), 1934: «Θ», Γ' 1932, σ. 186.

432. Ἐφέσια, (431-1931). [Βιβλιογραφία τῶν ἐπὶ τῇ 15ῃ ἑκατονταετηρίδι τῆς ἐν Ἐφέσῳ Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου

(431-1931) δημοσιευθεισῶν μελετῶν]: «Θ», Γ' 1932, σ. 267-282 καὶ ἀνάτυπον, Ἐν Ἀθήναις σς 16.

433. L. A. Veit, Die Kirche im Zeitalter des Individualismus 1648 bis zur Gegenwart. 1. Hälfte: Im Zeichen des vordringenden Individualismus 1648-1800 (J. P. Kirsch: Kirchengeschichte... B. IV. Freiburg im Br., Herder, 1931: «Θ», Γ' 1932, σ. 361-363.

434. Π. Ν. Τρεμπέλα, Μυστηριακαὶ θρησκευτικὰ καὶ Χριστιανισμός, Ἐν Ἀθήναις 1932: «Θ», Γ' 1932, σ. 363-364.

435. Richard Schlier, Der Patriarch Kyrill von Konstantinopel. Sein Leben und sein Glaubensbekenntnis, Marburg 1926, σ. 96: «Θ», ΙΑ' 1933, σ. 183-185.

436. Archiprêtre Serge Boulgahoff, L'Orthodoxie, Paris (Felix Alcan) 1932, 16ον, σ. 271: «Θ», ΙΑ' 1933, σ. 188-190.

437. Georg Hofmann, S.I., Concilium Florentinum III. Denkschrift des Kardinals Cesarini über das Symbolum. Erste Ausgabe des lateinischen Textes, verbesserte Ausgabe der griechischen Uebersetzung. Roma 1931 (Orientalia Christiana XXII 1): «Θ», ΙΑ' 1933, 276-277.

438. Ἰωάννου Παπαδοπούλου, Κατηχητοῦ, Χριστιανισμός καὶ Πολιτισμός, Ἀλεξάνδρεια 1933 [Πατριαρχεῖον Ἀλεξάνδρειας. Βιβλιοθήκη ἡθικῶν ἀναγνωσμάτων. Ἀριθμός 1]: «Θ», ΙΑ' 1933, σ. 277-278.

439. Irénée Hausherr, De doctrina spirituali christianorum orientalium quaestiones et scripta, I. (Orientalia Christiana, XXX, 3) Roma 1933: «Θ», ΙΓ' 1935, σ. 362-363.

440-442. Μητροπολίτου Παραμυθίας Ἀθηναγόρα, Ὁ γνήσιος συγγραφεὺς τῶν εἰς Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην ἀποδιδουμένων συγγραμμάτων, Ἐν Ἀθήναις 1932.

Τοῦ αὐτοῦ, Ἐν λειτουργικὸν πρόβλημα σχετικῶν πρὸς τὸ μέγα πρόβλημα τῶν Διονυσιακῶν ἔργων (Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ «ΕΦ»), Ἀλεξάνδρεια 1933.

Τοῦ αὐτοῦ, Μία ἐπιστολὴ ἀποσταλεῖσα τῷ σοφῷ φίλῳ καθηγητῇ καὶ ἀκαδημαίῳ Δημητρίῳ Μπαλάνῳ εἰς ἀπάντησιν μιᾶς κριτικῆς αὐτοῦ, Ἀθήναις 1933: «Θ», ΙΒ' 1934, σ. 188-189.

443. Ἀγαθαγγέλου Ξηρουχάκη, ἀρχιμανδρίτου, Ἡ Βενετοκρατομένη Ἀνατολή, Κρήτη καὶ Ἐπτάνησος, μετὰ προλόγου Γ. Ν. Χατζηδάκη καὶ κριτικῆς σημειώματος Ν. Βέη, Ἀθήνησι, Τύποις «Φοῖνικος» 1934, μέγα 8ον, σς 290: «Θ», ΙΓ' 1935, σ. 79-82.

444. Γερασίμου Ἰ. Κονιδάρη, Αἱ Μητροπόλεις καὶ Ἀρχιεπισκοπαὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἡ «Τάξις» αὐτῶν, τομ. Α', τεύχ. 1. Διατριβὴ ἐπὶ διδασκατορίᾳ. Ἀθήναις 1934: «Θ», ΙΓ' 1935, σ. 341-344.

445. Hans Lietzmann, Geschichte der alten Kirche. 2. Ecclesia Catholica, Berlin u. Leipzig 1936: «Θ», ΙΔ' 1936, σ. 173-175.

446. Die Schriften des Georgios Moschamper und der Codex Alexandrinus 28 von Theomistokles Bolides (Actes du IVE Congrès international des études byzantines. Sofia, Septembre 1934 «Bulletin de l'institut archeologique bulgare», tome IX 1935, σ. 259-268): «Θ», ΙΔ' 1936, σ. 175-184.

447. Teodor M. Popescu, Enciclica Patriarhilor Ortodocsi dela 1848. Studiu introductiv, text si traducere, Bucuresti 1935: «Θ», ΙΔ', 1936, σ. 261-263.

448. Μητροπολίτου Ἀθηναγόρα, τοῦ ἀπὸ Μ. Πρωτοσυγγέλλου καὶ Παραμυθίας, Ὁ σοφὸς Διδάσκαλος Νικηφόρος Παράσχης ὁ Καντακουζηνὸς καὶ ἱερομάρτυς. Ἐν Ἐνίκη (κατ' ἀνατύπωσιν ἐκ τοῦ «Γρηγορίου Παλαμᾶ») 1936: «Θ», ΙΔ' 1936, σ. 264-265.

449. Charles Diehl, Histoire de l'Empire Byzantin, Paris 1934, ἔκδ. 3ῃ: «Θ», ΙΔ' 1936, σ. 265-266.

450. P. José Mador S. J., El Commonitorio de San Vicente de Lerins, Madrid 1935: «Θ», ΙΔ' 1936, σ. 281.

451. Γενναδίου Ἀραμπατζόγλου, μητροπολίτου Ἡλιουπόλεως, Φωτίσιος Βιβλιοθήκη, ἦτοι ἐπίσημα καὶ ἰδιωτικὰ ἔγγραφα καὶ ἄλλα μνημεῖα σχετικὰ πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μετὰ γενικῶν καὶ εἰδικῶν προλεγομένων. Μέρος Α', Ἐν ΚΠόλει 1933: «Θ», ΙΒ' 1934, σ. 180-181.

451α. Μέρος Β'. Ἐν ΚΠόλει 1935: «Θ», ΙΔ' 1936, σ. 353-354.

452. A. Fliche et V. Martin, Histoire de l'Eglise... 4. De la mort de Théodose à l' election de Grégoire le Grand par P. de Labriolle, G. Bardy, L. Bréhier, G. de Plinval, Paris 1937: «ΕΕΒΣ», ΙΓ' 1937, σ. 437-438.

453. Fr. Heiler, Urkirche und Ostkirche München [E. Reihardt] 1937, σ. XX, 607: «Θ», ΙΕ' 1937, σ. 168-172.

454. Κ. Ἀμάντου, Γεώργιος Κορέσσιος (ἐκ τοῦ περιοδ. «Ἀθηνᾶ» τόμ. 46, 1935, σ. 191-204), Ἀθήναις 1935: «Θ», ΙΕ' 1937, σ. 173.

455. Βασιλείου Κῶστικου, ἱερομονάχου, Τὸ πρόβλημα τῆς σωτηρίας κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἁγίου καὶ μεγάλου Βασιλείου, Διατριβὴ ἐπὶ διδασκατορίᾳ, Ἐν Ἀθήναις 1936: «Θ», ΙΕ' 1937, σ. 284-285.

456. Tit. Simedrea, Episcopul Hotinului, Viata Sfântului Nifon, Patriarhul Constantinopolului, «Biserica Ortodoxa Romana», LV, 5.6., 1937-299: «Θ», ΙΕ' 1937, σ. 372-373.

457. Μητροπολίτου Σάρδεων Γερμανοῦ, Ἐπισκοπικοὶ Κατάλογοι τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, τ. Α', Ἐν Ἀλεξάνδρεια (ἐκ τοῦ «ΕΦ») 1936: «Θ», ΙΕ' 1937, σ. 285-286.

458-459. Ch. Martin, Fragments palimpsestes d'un discours sur la Pâque attribué à saint Hippolyte de Rome, Bruxelles 1936.

Τοῦ αὐτοῦ, Hippolyte de Rome et Proclus de Constantinople, Louvain, 1937: «Θ», ΙΕ' 1938, σ. 93.

460. Τρύφωνος Εὐαγγελίδου, Ἡ παιδεία ἐπὶ τουρκοκρατίας (Ἑλληνικὰ σχολεῖα ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι Καποδιστρίου), τ. Α', Β', Ἐν Ἀθήναις 1936: «Θ», ΙΣΤ' 1938, σ. 92.

461-461α. Hans Lietzmann, Der Glaube Konstantins des Grossen, Berlin 1937.

Τοῦ αὐτοῦ, Die Anfänge des Problems Kirche und Staat, Berlin 1938 (Ἀνάτυπα ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῆς Πρωσσικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν): «Θ», ΙΣΤ' 1938, σ. 185.

462-465. Ἀδαμαντίου Διαμαντοπούλου, Γεννάδιος ὁ Σχολάριος ὡς ἱστορικὴ πηγὴ τῶν περὶ τὴν ἄλωσιν χρόνων, Ἐν Ἀθήναις (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν «Ἑλληνικῶν») 1936.

Τοῦ αὐτοῦ, Κατάλογος Ἐπισκόπων καὶ Μητροπολιτῶν Ἀγγιλίου (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν «Θρακικῶν»), Ἐν Ἀθήναις 1937.

Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπὶ τῇ 1600ῃ ἐπετηρίδι τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (337-1937), Ἐν Ἀθήναις (Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς «ΕΕΒΣ») 1937.

Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἑλληνικὸς πολιτισμός, Ἐν Ἀθήναις (Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν «Μικρασιατικῶν Χρονικῶν») 1938: «Θ», ΙΣΤ', 1938, σ. 185-186.

466-466α. Εὐλογίου Κουρίλα Λαυριώτου, νῦν Ἐπισκόπου Κορυτσᾶς, Κύριλλος Προηγούμενος Λαυριώτης, ὁ χρονογράφος, Ἐν Ἀθήναις 1935.

Τοῦ αὐτοῦ, Θεόκλητος ὁ Πολυειδὴς (ὁ λεγόμενος Ἀγαθάγγελος καὶ τὸ Λεύκωμα (1731-1733) αὐτοῦ ἐν Γερμανίᾳ (ἐξ ἀνεκδότου κώδικος). Ὁ φιλελληνισμὸς τῶν Γερμανῶν, Ἐν Ἀθήναις 1935: «Θ», ΙΣΤ' 1938, σ. 188.

467. Marchel Richard, Léonce et Pamphile, ἐν τῇ Revue des sciences philosophiques et théologiques, τ. XXVII 1938, σ. 27-52: «Θ», ΙΣΤ' 1938, σ. 425.

468. Βασιλίου Μυστακίδου, Ἐπισκοπικοὶ κατὰ λόγους. Ἐκδίδονται ἐκ τοῖς ἐν καταλοίποις σημειώσεων, ἐπιμελεία Γερασίμου Κονιδάρη, Ἐν Ἀθήναις 1936: «Θ», ΙΣΤ' 1938, σ. 187.

469. Κ. Ἀμάντου, Οἱ προνομιακοὶ ὀρισμοὶ τοῦ Μουσουλμανισμοῦ ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν (Ἐκ τῶν «Ἑλληνικῶν»), Ἐν Ἀθήναις 1936: «Θ», ΙΣΤ' 1938, σ. 189.

470. St. Binon, Deux contributions importantes à l'histoire de la Sainte Montagne, Louvain (ἐκ τῆς Revue de l'histoire ecclésiastique, XXXIV, 1938, τεύχ. 2) 1938: «Θ», ΙΣΤ' 1938, σ. 189.

471. Diogenes Xanaltos, Beiträge zur Wirtschaft und Socialgeschichte Makedoniens im Mittelalter, hauptsächlich auf Grund der Briefe des Erzbischofs Theophylaktos von Achrida, München 1937: «Θ», ΙΣΤ' 1938, σ. 276-277.

472-473. Κωνστ. Γ. Μπρόνη, Προλεγόμενα εἰς τὰς «ἐρμηγνευτικὰς διδασκαλίαις» τοῦ Ἰωάννου Σιφιλίνου, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (2 Ἰαν. 1064-2 Αὐγ. 1075). Συμβολὴ εἰς μίαν νέαν ἔκδοσιν, Ἀθήναις 1937.

Τοῦ αὐτοῦ: Εὐθυμίου τοῦ Μαλάκη, μητροπολίτου Νέων Πατρῶν (Ἰπάτης) [δεύτερον ἡμισυ β' ἐκστ.], Τὰ σωζόμενα, Ἐν Ἀθήναις 1937 [Θεολογικὴ Βιβλιοθήκη Χ. Ἀνδρούτσου]: «Θ», ΙΣΤ' 1938, σ. 277-278.

Β'

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

474. Οἱ ἑορταστικοὶ λόγοι τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, «ΕΦ», ΛΑ' 1932, σ. 25-45 καὶ ἀνάπτυπον, Ἀλεξάνδρεια 1932, σς 23.

475. Ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀπολλινάριου, «Θ», Ι' 1932, σ. 97-125 καὶ ἀνάπτυπον, Ἐν Ἀθήναις 1932.

476. Ὁ Ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας καὶ ἡ Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, «Θ», Ι' 1932, σ. 333-354.

477. Ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, Ἀλεξάνδρεια 1933, σς 486.

Κριτικὴ ἐν «ΝΣ», ΚΗ' 1933, σ. 630-632

478. Λόγος εἰς τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ἀνέκδοτος ἐπ' ὄνοματι Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Εἰς τὸν τόμον «Εἰς μνήμην Σπυρίδωνος Λάμπρου», Ἐν Ἀθήναις 1935, σ. 35-41 καὶ ἀνάπτυπον, Ἀθήνησι 1933.

479. Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας (62-1934), Ἀλεξάνδρεια 1935, σς 11, 930.

Κριτικὴ ὑπὸ Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, ἐν «Θ», ΙΓ' 1935, σ. 351-356 ἐν «Ε», ΙΓ' 1935, σ. 285-287 καὶ ὑπὸ Ἀρχιμ. Κ[αλλίστου Μηλιαρᾶ], ἐν «ΝΣ», Α' 1935, σ. 313-315.

479α. Ἔθος τῶν ἐν Ἀφρικῇ χριστιανῶν κατὰ τὴν Μ. Πέμπτην, «Ε», ΙΓ' 1935, σ. 122-123.

480. Ἡ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Μελετίου Β' ἀναδιοργάνωσις τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, «ΕΦ», ΛΔ' 1936, σ. 545-593=Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας [βλ. ἀνωτέρω ἀρ. 479] σ. 875-904.

481. Ὁ Κύριλλος Λούκαρις ὡς πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, «Θ», ΙΖ' 1939, σ. 53-83, 97-135.

482. Ὁ Μέγας Ἀντώνιος, «ΕΦ», Ε' 1956, σ. 14-19: Ἐκ τῆς «Ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας», Ἀλεξάνδρεια 1935, σ. 211-221 [βλ. ἀρ. 479].

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

483. Γερασίμου Μαζαράκη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐκδίδεται ἐπιμελεία Εὐγενίου Μιχαηλίδου..., Ἐν Ἀλεξάνδρεια (Πατριαρχικὸν Τυπογραφεῖον) 1932: «Θ», Ι' 1932, σ. 358-361.

484. Sancti Pachomii Vitae Graecae. Ediderunt Hagiographi Bollandiani ex recensione Francisci Hallkin S. J. (Subsidia Hagiographica 19), Bruxelles 1932: «Θ», ΙΑ' 1933, σ. 271-276.

485. Ἰ. Α. Λόντου, Ἡ ἐν Ἀλεξάνδρεια Κατηχητικὴ ἐπίκλησιν Σχολή, ἥτοι καινὴ τῶν περὶ αὐτῆς πηγῶν ἐπεξεργασία, Ἀθήναις 1932: «Θ», ΙΓ' 1935, σ. 344-346.

486-487. Εὐγενίου Μιχαηλίδου, Μονὴ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν Παλαιῷ Καίρῳ. Βιβλιογραφία, Τοποθεσία, Ἱστορία, Περιγραφή, Βιογραφία, Μουσεῖον. Μετὰ 38 εἰκόνων, Ἐν Ἀλεξάνδρεια 1936.

Νικολάου Σ. Φιριππίδου, Ἱστορία τοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους Τούρα Μοναστηρίου τοῦ ὁσίου Ἀρσενίου τοῦ Μεγάλου (Ἀλ-Κασίρ ἢ ἄλ-Κουσάιγερ): «Θ», ΙΕ' 1937, σ. 280-282.

488. Μ. Ἀρχιμανδρίτου Μιχαήλ Κωνσταντινίδου, Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος καὶ ἡ ἐποχὴ αὐτοῦ, Ἐν Ἀθήναις 1937: «Θ», ΙΣΤ' 1938, σ. 80-84.

Γ'

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

489. Ὁ πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰωακείμ Ε' ἐν Ρωσίᾳ, «ΕΕΒΣ», Θ' 1932, σ. 213-218 καὶ ἀνάπτυπον, Ἐν Ἀθήναις 1932, σς 213-218.

490. Ὁ πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰωάννης Ε' Ὁξείτης (1089-1100), «ΕΕΒΣ», ΙΒ' 1936, σ. 361-388 καὶ ἀνάπτυπον, Ἐν Ἀθήναις 1936, σς 361-388.

491. Ἡ κατάστασις τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας κατὰ τὸν ΙΑ' καὶ ΙΕ' αἰῶνα, «ΕΕΒΣ», ΙΓ' 1937, σ. 123-142 καὶ ἀνάπτυπον, Ἐν Ἀθήναις 1937, σς 123-142.

492. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀντιοχείας ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῶν Σελτζουκιδῶν καὶ τῶν Φράγκων ἐν Συρίᾳ, «Θ», ΙΣΤ' 1938, σ. 97-117, 193-207.

493. Ὁ μοναχικὸς βίος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἀντιοχείας, (ἐκ τῶν καταλοίπων) ἐπιμελεία Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, Ἐν Ἀθήναις 1940, σς 60.

494. Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας, (Ι' ἐκ τῶν καταλοίπων) μερίμνη Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, ἐπιμελεία Γεωργίου Τριανταφυλλάκη π. Θ., Ἐν Ἀλεξάνδρεια 1951, σς XIV, 1048, πα'.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

495. L. Mariés, Études préliminaires à l'édition de Diodore de Tarse sur les Psaumes, Paris 1933: «Θ», Ι' 1932, σ. 88-89.

496. Παρατηρήσεις ἐπὶ ἀνακοινώσεως τοῦ κ. Δημ. Μπαλά-
νου «ΠΑΑ», Ζ' 1932, σ. 310. [Πρόκειται περὶ τῆς ἐν ἀρ. 497
μνημονευομένης ἀνακοινώσεως].

497. Δ. Μ π α λ ά ν ο υ, Λουκιανὸς ὁ μάρτυς καὶ Λουκιανὸς
ὁ ἀποσυνάγωγος. Ἀπόσπασμα ἐκ τῶν «ΠΑΑ», Ζ' 1932, σ.
306-310: «Θ», ΙΑ' 1933, σ. 278.

498. Antioche on the Orontes. I. The Excavations of
1932 edited by George W. Elderkin, Princeton,
University Press 1934: «Θ», ΙΔ' 1936, σ. 375.

499. P. Henri Charles, Le Christianisme des
Arabes nomades sur les limes et dans le désert syromeso-
potamien aux alentours de l'Égire, Paris 1936: «Θ», ΙΣΤ'
1938, σ. 84-86.

500. Hieronymus Menges, Dr. theol., Die
Bilderlehre des hl. Johannes von Damascus, Münster
i. W. (Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung) 1938, S.
190. RM 4,50: «Θ», ΙΣΤ' 1938, σ. 181-183.

Δ'

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

501. Ὁ Χρῦσανθος Νοταρᾶς πρὸς τῆς ἀναρρήσεως
αὐτοῦ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Ἱεροσολύμων. Ἐπὶ
τῇ διακοσιετηρίδι τοῦ θανάτου αὐτοῦ (7 Φεβρουαρίου
1731-1931), «ΝΣ», ΚΣΤ' 1931, σ. 81-101.

502. Τὸ ζήτημα τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Πατριαρ-
χείου Ἱεροσολύμων ἐν τῇ Γ' Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ,
«ΝΣ», ΚΗ' 1933, σ. 129-134.

503. Ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Θεοφάνης ἐν ταῖς
σχέσεσιν αὐτοῦ πρὸς τοὺς δυτικούς, «ΝΣ», ΚΗ' 1933,
σ. 321-329, 385-393.

504-509. Ἡ θεία Λειτουργία τοῦ ἁγίου Ἰακώβου
τοῦ Ἀδελφοθέου (Ἐπιστάσια).

Ἔκδοσις γ', Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1931.

Ἔκδοσις δ' βελτιωμένη, Ἐν Ἀθήναις 1937, σς 32.

Ἔκδοσις ε' «Ἀποστολικῆς Διακονίας», Ἐν Ἀ-
θήναις 1947, σς 44.

Ἔκδοσις στ' «Ἀποστολικῆς Διακονίας», Ἐν Ἀθή-
ναις 1952.

Ἔκδοσις ζ' «Ἀποστολικῆς Διακονίας», Ἐν Ἀ-
θήναις 1958.

Ἔκδοσις η' «Ἀποστολικῆς Διακονίας», ἐν Ἀ-
θήναις 1964, σς 45.

(Πρβλ. καὶ ἀρ. 183).

510. Ἡ ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ
Ἱεροσολύμων, «ΝΣ», ΛΓ' 1938, σ. 3-18, 113-128 καὶ
ἀνάτυπον, Ἐν Ἱεροσολύμοις 1938, σς 32.

511. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐν Παλαιστίνῃ κατὰ τοὺς
χρόνους τοῦ κηρύγματος τοῦ Κυρίου, (ἐκ τῶν κατα-
λοίπων) ἐπιμελεία Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, «ΝΣ»,
ΛΕ' 1940, σ. 34-38.

512. Συμπληρωματικὰ εἰς τὰς σχέσεις τῶν πατρι-
αρχῶν Ἱεροσολύμων πρὸς τοὺς ῥώσους κατὰ τὸν 15'

αἰῶνα, (ἐκ τῶν καταλοίπων) ἐπιμελεία Γρηγορίου
Παπαμιχαήλ, «ΝΣ», ΛΣ' 1940, σ. 113-139.

— Βλ. καὶ ἀρ. 410.

513. Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων. Ἔκ-
δοσις, β' ἐπηρεημένη «ΝΣ», ΝΣΤ' 1964, σ. 154-
177, ΝΖ' 1965, σ. 50-68, ΝΗ' 1966, σ. 26-38 (συν-
ερίζεται).

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

514. Τιμοθέου Π. Θέμελη, Ἡ Ἱερουσαλήμ καὶ
τὰ μνημεῖα αὐτῆς. Ἐν Ἱεροσολύμοις 1932, τ. Α'-Β', σς 1487:
«ΕΕΒΣ»: Θ' 1932, σ. 458-460.

515. Τιμοθέου Π. Θέμελη, πατριάρχου Ἱεροσολύ-
μων, Νεώτερα Ὀδοιπορικά, Ἐν Ἱεροσολύμοις 1937: «ΕΕΒΣ»,
ΙΓ' 1937, σ. 436-437.

515α. Ἀρχιμ. Καλλίστου Μηλιαρᾶ, Οἱ Ἅγιοι
Τόποι ἐν Παλαιστίνῃ καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν δίκαια τοῦ Ἑλληνικοῦ
Ἔθνους, τ. Β', Ἐν Ἱεροσολύμοις 1933, σ. 1β', 901: «Θ», ΙΒ'
1934, σ. 86-88.

Ε'

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΥΠΡΟΥ

516. Ὁ Ἀθηναῖκός κώδιξ τῶν Πραγτικῶν τῆς
Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλη-
σίας Κύπρου, «ΠΑΑ», Η' 1933, σ. 59-66 καὶ ἀνάτυ-
πον, Ἐν Ἀθήναις 1933, σ. 59-66.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

517. Διαλέξεις περὶ τῶν κορυφαίων Κυπρίων φιλοσόφων
καὶ πεζογράφων. Πάφος-Κύπρου 1937: «Θ», ΙΣΤ' 1939, σ.
95.

518. Λουῖζου Φιλίππου. Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα
ἐν Κύπρῳ κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας (1571-1878),
Ἐν Λευκωσίᾳ 1930: «Θ», Η' 1930, σ. 282-283.

ΣΤ'

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

519. Ὁ ἐνθρονιστήριος λόγος. «Ἐκκλησιαστικὴ
Ἀλήθεια» Κωνσταντινουπόλεως, ΜΓ' 1923, σ. 86-87,
103-104, 110-111 καὶ «Ἀνάπλασις» Ἀθηναίων, ΛΣΤ'
1923, σ. 71-73.

520. Ἡμερολογιακά, τεῦχος Β', Ἀθήνησι 1929,
σ. 45 (ἀνωνύμως).

521. Εἰσήγησις τοῦ Μακαρ. Προέδρου ἐνώπιον
τῆς Ἱεραρχίας, «Ε», Θ' 1931, σ. 313.

522. Ἡ πρώτη ἑκατονταετηρὶς τῆς Ἐκκλησίας
τῆς Ἑλλάδος (1833-1933), «Ε», ΙΑ' 1933, σ. 241-
243 καὶ «Ἀναῖκὸν Πανεπιστήμιον Βραδυνῆς» Ἀθήναι,
τεῦχος 5, σ. 13-18.

Τὸ σὺτὸ ἐν «Ἐπετηρὶς Παρνασσού», ΕΣΤ'-ΟΑ'
1930-1936, σ. 7-24.

523. Λόγος περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Δημητρίου Μπα-
λάνου, «ΠΑΑ», ΣΤ' 1931, σ. 88-92.

524. Τὸ ἔργον τῆς «Ἀναπλάσεως» κρινόμενον,
«Ἀνάπλασις», ΜΕ' 1932, σ. 3-4.

525. Τὸ ζήτημα τῶν παλαιοημερολογιτῶν, («Ἀναπλασις» Ἀθηνῶν, τ. ΜΕ' 1932, σ. 299-303 καὶ ἀνάτυπον.

526. Ἡ διόρθωσις τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος, («Ε», ΙΑ' 1933, σ. 224-232, 243-250, 257-264, 273-280 καὶ ἀνάτυπον, Ἐν Ἀθήναις 1933, σ. 87.

527. Ἀντιφώνησις. Εἰς τὸ τεῦχος («Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν»), Ἐορτασμός τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως τοῦ ἐπιτίμου καθηγητοῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, καὶ τῶν ὁμοτίμων καθηγητῶν Ζήκου Ρώση καὶ Ἰωάννου Μεσολωρᾶ, Ἐν Ἀθήναις 1933», σ. 19-20.

527α. Περὶ τῆς συγχρόνου πνευματικῆς δράσεως καὶ κοινωνικῆς προνοίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, («Ε», ΙΑ' 1933, σ. 25-33 καὶ ἀνάτυπον, Ἀθήνησι 1933.

528. Ἐπιβεβλημένη διασάφησις (προέδρου Ἱεραρχίας), («Ε», ΙΒ' 1934, σ. 329-330.

529. Εἰσήγησις Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν ἐνώπιον τῆς Ἱεραρχίας, («Ε», ΙΒ' 1934, σ. 313-316.

530. Περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις ναῶν τῆς «Κυρᾶς», («ΠΑΑ», Γ' 1935, σ. 19-23 καὶ ἀνάτυπον, Ἐν Ἀθήναις 1935, σ. 19-23.

531. Ὁ ὅσιος Λουκάς «ὁ Νέος» (896-953), («Θ», ΙΓ' 1935, σ. 193 - 223 καὶ ἀνάτυπον, Ἐν Ἀθήναις 1945, σ. 36. (Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν Ἑλλάδι. Α').

532. Ὁ ὅσιος Μελέτιος «ὁ Νέος» (περ. 1035-1105), («Θ», ΙΓ' 1935, σ. 97-125 καὶ ἀνάτυπον, Ἐν Ἀθήναις 1935, σ. 92. (Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν Ἑλλάδι. Β').

533. Ὁ ἅγιος Μελέτιος ὁ Νέος, ἔκδοσις Β' μετὰ προσθήκης τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου, ἐπιμελεία Παναγιώτου Στυλ. Σπηλιοπούλου, Ἐν Ἀθήναις 1949, σ. 85.

534. Ἐπικήδειος εἰς τὸν μητροπολίτην Σπάρτης Γερμανὸν Τρωϊάνον, («Ε», ΙΔ' 1936, σ. 10-11.

535. Ἐπικήδειος εἰς τὸν μητροπολίτην Δρυϊνουπόλεως καὶ Πωγωνιανῆς Βασίλειον, («Ε», ΙΔ' 1936, σ. 68-70.

536. Ἐπικήδειος εἰς τὸν μητροπολίτην πρῶην Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας Τιμόθεον Ἀναστασίου, («Ε», ΙΔ' 1936, σ. 248-252.

537. Εἰσήγησις τοῦ Μακαρ. Ἀρχιεπισκόπου εἰς τὴν Ἱεράν Σύνοδον τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, («Ε», ΙΕ' 1937, σ. 313-317.

538. L' œuvre de l' Archevêché d' Athènes pour la protection de l' enfance, Athènes 1936.

539. Ἡμερολογιτικῶν κατηγοριῶν ἔλεγχος, Ἐν Ἀθήναις 1937, σ. 52.

540. Ἀναίρεσις ἡμερολογιακῆς ἀναιρέσεως, («Ε», ΙΕ' 1937, ἀρ. 46, σ. 374-376 καὶ ἀνάτυπον σ. 8.

541. Ἀπόστολος Μακράκης, (Α' ἐκ τῶν καταλοίπων) ἐπιμελεία Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, Ἐν Ἀθήναις 1939, σ. 129.

Κριτικὴ ὑπὸ ἀρχιμ. Ἐμμανουήλ Ἱ. Καρπαθίου, ἐν «Θ» ΙΖ' 1939, σ. 276-282.

542. Ὁ ἅγιος Γεράσιμος «ὁ Νέος», ἀσκητῆς Κεφαλληνίας (1509-15 Αὐγ. 1579), (Ε' ἐκ τῶν καταλοίπων) ἐπιμελεία Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, («Θ», ΙΗ' 1940, σ. 5-22 (πρὸβλ. καὶ σ. 23-27). Ἐπίσης ἀνάτυπον, Ἐν Ἀθήναις 1941, σ. 50. (Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν Ἑλλάδι. Γ').

543. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῇ 1900ῃ ἐπετείῳ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. 50-1951. Ἐκδοσις β' ἐπηρεξημένη, (ΙΑ' ἐκ τῶν καταλοίπων) ἐπιμελεία Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, («Θ», ΚΒ' 1951, σ. 181-196, 337-368, 509-531, ΚΓ' 1952, σ. 3-18, 153-160, 313-328, 481-496, ΚΔ' 1953 σ. 3-20, 153-16, 313-322, 489-496, ΚΕ' 1954, σ. 3-23 καὶ ἀνάτυπον, Ἐν Ἀθήναις 1954, σ. 190.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

544. Ἰεζεκιήλ, μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαριοφερσάλων, Ὁ ἅγιος Δαμιανὸς ἐκ Μυριγόβου (Ἀνάτυπον ἐκ τῶν «Θεσσαλικῶν Χρονικῶν»), Ἀθήναις 1934: «Θ», Γ' 1932, σ. 186-187.

545-546. Μελετίου Γαλανοπούλου, ἀρχιμ., Τὸ θεῖον κήρυγμα ἐν Λακωνίᾳ καὶ ὁ θεσμὸς τῶν ἱεροκηρύκων ἐν Ἑλλάδι, Ἀθήνησι 1933.

Τοῦ αὐτοῦ, Βίος, πολιτεία, θαύματα καὶ ἀσματικὴ ἀκολουθία τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Νίκωνος τοῦ «Μετανοεῖτε», Ἐν Ἀθήναις 1933: «Θ», ΙΒ' 1934, σ. 184-186.

547. Georg Stadtmüller, Michael Choniates, Metropolit von Athen (ca 1138-ca 1222), Roma (Orientalia Christiana, vol. XXXIII-2) 1934: «Θ», ΙΓ' 1935, σ. 182-186.

548. Δημ. Σ. Μπαλάνου, Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου. Ἐν Ἀθήναις 1936: «Θ», ΙΔ' 1936, σ. 374-375.

549. Ἀρχιμ. Ἐμμανουήλ Καρπαθίου, Καθηγητοῦ, Ἡ λατινικὴ προπαγάνδα καὶ αἱ Κυκλάδες κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα. Ἐκδίδεται ὑπὸ Ἱ. Ράμφου, Διευθυντοῦ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ὀρφανοτροφείου Βουλιαγμένης, Ἐν Ἀθήναις 1936: «Θ», ΙΣΤ' 1938, σ. 188-189.

550. Πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, Τὸ συνοδικὸν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ ΙΓ' τόμου τῆς «ΕΕΒΣ»), Ἐν Ἀθήναις 1937: «Θ» ΙΣΤ' 1938, σ. 183-185.

Ζ'

ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ ΡΩΣΙΑΣ, ΣΕΡΒΙΑΣ, ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ, ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

551. Ἡ ἐκχριστιάνωσις τῶν Σλάβων. Ἐπὶ τῇ 1500ῃ ἐπετείῳ τοῦ θανάτου τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου, («Ε», ΙΓ' 1935, σ. 174-175, 178-180, 186-187, 196, 201-202, 243-245, 258-262.

552. Περὶ τῆς πρώτης ἀρχῆς τῆς ἐπεμβάσεως τῶν Ρώσων εἰς τὰ ζῆτῆματα τῆς Ἀνατολῆς, «ΠΑΑ», IB' 1937, σ. 156-157.

553. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας, (II' ἐκ τῶν καταλοίπων) ἐπιμελεῖα Ἰωάννου Σπ. Ράμφου, π. Θ. πρεσβυτέρου, εἰς τὸν τόμον «Δίπτυχα Ὁρθοδοξίας», Α'-Β' 1955-1957, σ. 17-96 καὶ ἀνάτυπον σς 80.

BIBΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

554. Matthew Spinka, A History of Christianity in the Balkans. A Study in the spread of byzantine culture among the Slavs. Chicago 1933: «Θ» IB' 1934, σ. 276-278.

555. Ν. Εὐσταθίου, Κύριλλος καὶ Μεθόδιος. Ρωσικαὶ γραφαὶ καὶ πρώτη μετάφρασις τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὴν σλαβικὴν. Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ συγγράμματος «Ἡ ρωσικὴ γλῶσσα τῶν Ἀποστόλων τῶν Σλαβῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου». Ἀθῆναι 1936: «Θ», ΙΣΤ' 1938, σ. 187.

556-567. D. Russo, Cronica Moldavei de N. Chiparissa (1716-1717), Bucuresti (Extras din Revista Istorică Romana. 3, 1933) 1934.

Τοῦ αὐτοῦ, Mitrofan Grigoras Cronica Tării Romanesti (1714-1716) Textul grecesc insoțit de traducerea lui in limba română si de un studiu introductiv (Extras din Revista Istorică Romană 4, 1934), Bucuresti 1935: «Θ», ΙΕ' 1937, σ. 286-287.

558. Protopresviterul Dr Gheorghe Ciuhandiu, Episcopii Samuil Vulcan si Cherasim Rat. Pagini mai ales din Istoria Romanilor Criseni (1830-40), Arad 1935, σς 701: «Θ», ΙΕ' 1937, σ. 371-372.

559. Anton D. Velcu, Contributii la studiul crestinismului daco-roman, sec. I-IV a Cr., Bucuresti 1936: «Θ», ΙΕ' 1937, σ. 373.

560. Μητροπολίτου Σάρδεων Γερμανοῦ, Ἐπισκοπικὸι κατάλογοι τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Βορείου Θράκης καὶ ἐν γένει τῆς Βουλγαρίας ἀπὸ τῆς ἀλώσεως καὶ ἐξῆς (ἐκ τοῦ Η' τόμου τῶν «Θρακικῶν»). Ἐν Ἀθῆναις 1936: «Θ», ΙΣΤ' 1938, σ. 92.

561-565α.—Ἀρχιεπισκόπου Σεραφείμ Σόμπολσευ, Ἡ νέα διδασκαλία περὶ τῆς Σοφίας τοῦ Θεοῦ. Ἐν Σόφια 1935, σς 525.

Β. Λόσκυ, Ἡ ἔρις περὶ τῆς Σοφίας. Ἐν Παρισίοις 1936.

— Ἀπόφρασις τῆς ἀρχιερατικῆς συνόδου τῆς Ρωσικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τοῦ ἐξωτερικοῦ, περιόδ. «Ἐκκλησιαστικὴ Ζωὴ» 1936, ἀριθμ. 1, Σρέμσκη-Κάρλοβτσι 1936, σ. 1-15.

— Περὶ τῆς Σοφίας τοῦ Θεοῦ. Τὸ Διάταγμα τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας καὶ τὸ ὑπόμνημα τοῦ καθηγητοῦ πρωθιερέως Σεργίου Μπουλγάκωφ πρὸς τὸν μητροπολίτην Εὐλόγιον. Ἐν Παρισίοις 1935, σς 64.

— Διάλογος ἐπὶ τὰ ὀρθόδοξα περὶ τῆς Σοφίας (τοῦ ἡγουμένου Ἰωάννου Σαχόβσκη). Ἐν Βερολίνο 1935, σς 29.

Ν. Ἀρσένιεφ, καθηγητοῦ, Φιλοσοφία ἐν τῇ θεολογίᾳ. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς «σοφιανῆς» πολεμικῆς, περιόδ. «Ἀγγελιαφόρος» τῆς Ἀδελφότητος τῶν ἐν Πολωνίᾳ Ὁρθόδοξων Θεολόγων, Γ' 1936, σ. 7-15: «Θ», ΙΣΤ' 1938, σ. 94.

Η'

ΕΤΕΡΟΔΟΞΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ ΚΑΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΥΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΟΝ

566. Οἱ Οὐνῆται καὶ ἡ Οὐνία των, «Ε», ΣΤ' 1928, σ. 329-342. [Πρβλ. ἀρ. 259].

567. An Unpublished Correspondence, ἐν «The

Church Quarterly Review» 113 (1931), σ. 1-11. (Πρβλ. ἀρ. 243).

568. Ἀπόπειραι ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ τὸν χρόνον τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Κωνσταντινουπόλει (1204-1261), «Θ», ΙΔ' 1936, σ. 5-23.

569. Ἐξωτερικαὶ ἐπιδράσεις ἐπὶ τῆς Ὁρθόδοξου Θεολογίας κατὰ τὸν ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνα «ΕΕΘΣΠΑ», [Γ'] 1936-1937, σ. 18-36 καὶ ἀνάτυπον μετὰ τοῦ ἐπομένου, Ἀθῆνησι 1937, σς 40.

569α. Die äusseren Einflüsse auf die orthodoxe Theologie im XVI. und XVII. Jahrhundert, Athen 1938, εἰς τὸν τόμον Procés — Verbau du Premier Congrès de théologie orthodoxe à Athènes, publiés par les soins du president Prof. Hamilkar Alivisatos, Athènes 1939, σ. 193-208 καὶ ἀνάτυπον, Athen 1938, σς 18.

570. Ἡ λατινικὴ προπαγάνδα ἐν Συρίᾳ, Ἀλεξάνδρεια 1949.

571. Αἱ πλάναι τοῦ παπισμοῦ, ὁ οὐνιτισμὸς καὶ ὁ προτεσταντισμὸς, ἔκδοσις γ', Ἀθῆναι 1964 σς 48.

572. Τὸ πρωτεῖον τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης. Ἱστορικὴ καὶ κριτικὴ μελέτη, ἔκδοσις β' (ΙΔ' ἐκ τῶν καταλοίπων), «Ε» ΜΑ' 1964, σ. 144-153, 173-182, 209-218, 243-247, 273-283, 302-306, 326-337, 354-364, 386-394, 410-418, 434-443 466-477, 505-512 καὶ εἰς ἀνάτυπον (ἔκδοσις τοῦ περιοδικοῦ «Ε»), Ἀθῆναι 1964, σς 11, 356.

BIBΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

573. G. Hofmann S.I. Griechische Patriarchen und Römische Päpste. Untersuchungen und Texte II 1: Patriarch Kyrillos Lucaris: «Θ», Θ' 1931, σ. 181-186.

574. Erich Caspar, Geschichte des Papstums: «Θ» 1931, σ. 271-273.

575. Vincenyo Buri, S. I., L'Unione della Chiesa Copta con Roma sotto Clemente VIII, (Orientalia Christiana XXIII—2, No 72) Roma 1931: «Θ», Θ' 1931, σ. 358-360.

576. Georg Hofmann, Griechische Patriarchen etc II 4: Patriarch Ieremias II. II 5: Die Patriarchen Meletios Pegas, Neophytos II, Timotheos II. II 6: Patriarch Ioannikios II, Roma (Orientalia Christiana 76) 1922: «Θ», Γ' 1932, σ. 180-184.

577. Anton Michel, Humbert und Kerullarios. Studien. Erster Teil. Paderborn 1924, Zweiter Teil. Quellen und Studien zum Schisma des XI Jahrhunderts, Paderborn 1930: «Θ», ΙΔ' 1936, σ. 72-75.

578. Florentino Aicaniz S. J., De autographo tractatus inediti Card. Johannis de Lugo «De anima», Madrid 1936: «Θ» ΙΔ' 1936, σ. 282.

579. Sac Pietro Santini, Il primato e l'Infallibilita del Romano Pontefice in S. Leone Magno e gli Scrittori Greco-Russi Grottaferata (Scuola Tipografica Italo-Orientale) 1936-XIV: «Θ», ΙΕ' 1937, σ. 282-284.

580. Μιχαήλ Κωνσταντινίδου, Σχέσεις Ἀγγλικανῶν καὶ Ὁρθόδοξων, Ἐν Ἀθῆναις (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ε») 1936: «Θ», ΙΣΤ' 1938, σ. 187.

Θ'

ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ

581. Ὑπόμνημα εἰς τὴν καθολικὴν ἐπιστολὴν Ἰούδα,

ἀδελφοῦ τοῦ Κυρίου, «Ἀνάπλασις», ΜΓ' 1930, σ. 14-17, 35-36, 50-51, 82-82, 98-99, 122-132.

582. Ὁ Βαριγσοῦς Ἐλύμας, «Κυπριακὰ Χρονικά», ΙΑ' 1935, σ. 4-7.

583. Ἡ Μικρὰ Ἀσία ὡς κέντρον τῆς δράσεως τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, «Μικρασιατικὰ Χρονικά», Α' 1938, σ. 35-53.

584. Ἑρμηνεῖα εἰς τὴν καθολικὴν ἐπιστολὴν Ἰακώβου, (ἐκ τῶν καταλοιπίων) ἐπιμελεῖα Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, «Ποιμὴν», Η' 1940, σ. 8-15, 48-60, 82-87, 116-122, 151-156 καὶ Θ' 1941, σ. 6-10 61-66 91-94, 114-120.

585. Τὸ κήρυγμα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου (Ὁμιλία... τῆ 29 Ἰουνίου 1936 ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου), «Ε», ΙΔ' 1936, σ. 213-215.

586. Πότε ἐγεννήθη ὁ Χριστός; «Ἐφ», Δ' 1955, σ. 569-574.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

587. Cursus Scripturae Sacrae...: «Θ», Θ' 1931, σ. 188-189.

588. Ἀρχιμ. Μεθοδίου Κοντοσταύου, Ὁ βίος τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὰ Εὐαγγέλια, τ. Α', Ἐν Ἀθήναις 1933, σ. 370: «Θ» Γ' 1932, σ. 187-188.

589. Ν. Ν. Γλουβοκονσκυ, Τὰ εὐαγγέλια καὶ τὸ κήρυγμα αὐτῶν περὶ τοῦ Χριστοῦ Σωτήρος καὶ τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ αὐτοῦ ἔργου (ρωσιστί), Ἐν Σόφια 1932, σ. 160: «Θ» ΙΑ', 1933, σ. 617-179.

590. Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ ἅγιος Ἀπόστολος Λουκᾶς καὶ συγγραφεὺς τῶν Πράξεων (ρωσιστί), Ἐν Σόφια 1932, σ. 202. «Θ» ΙΑ' 1933, σ. 177-179.

591. Ἀρχιμ. Θεοφίλου Σπυροπούλου, Ὁ βίος καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ἐν Ἀθήναις 1933, σ. 503: «Θ», ΙΒ' 1934, σ. 275-276.

592. Ν. Γλουβοκονσκυ, Τὸ κήρυγμα τοῦ Ἀπ. Παύλου κατὰ τὴν προέλευσιν αὐτοῦ καὶ τὸ περιεχόμενον. Ἐξηγητικὰ καὶ δογματικὰ μελέται (ρωσιστί), Σόφια 1934: «Θ», ΙΓ' 1935, σ. 287.

593-596. Π. Μπρατσιώτου, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην μετὰ δύο παραρτημάτων περὶ ἀποκρῦφων καὶ νεωτέρων μεταφράσεων τῆς Π.Δ. Ἐν Ἀθήναις 1937.

Β. Ἀντωνιάδου, Ἐγχειρίδιον Εἰσαγωγῆς εἰς τὰς Ἀγίας Γραφάς, τ. Α'. Εἰσαγωγή εἰς τὴν Π. Διαθήκην. Ἐν Ἀθήναις 1937. τ. Β'. Εἰσαγωγή εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην, Ἐν Ἀθήναις 1937.

Χαρ. Παπαϊωάννου, Ἡ Καινὴ Διαθήκη ὡς ἀνεκὰθεν ἀναγινώσκειται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ μετὰ κριτικῶν Παραρτημάτων, τ. Α'. Τὸ Εὐαγγέλιον, τεῦχος Α'. Κατὰ Ματθαῖον. Ἀθήνησιν 1936.

Παν. Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τὰς Ἐπιστολάς τοῦ Παύλου, Ἀθήναι (Ἐκδοσις Ἀδελφότητος Θεολόγων ἡ «Ζωή») 1937: «Θ», ΙΕ' 1937, σ. 273-278.

597. Βασιλείου Ἰωαννίδου, Ὁ μυστικισμὸς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ αἱ θρησκευτικὰ ἰδέαι τῆς τάσεως τῶν Ἑλληνομιστικῶν χρόνων. Ἐν Ἀθήναις 1936: «Θ» ΙΣΤ' 1938, σ. 190.

598. Α. Σιγάλα, Des Chrysippos von Jerusalem Enkomion auf den hl. Johannes den Täufer. Textkritische erstmalige Ausgabe mit einem Anhang: Untersuchungen und Ergänzungen zu den Schriften des Chrysippos. Athen

Texte und (Forschungen zur byz-neugr. Philologie...) 1937: «Θ», ΙΣΤ' 1938, σ. 186-187.

Γ'

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

599. Πῶς ἀντιμετώπισεν ὁ χριστιανισμὸς τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα, «Ε», ΙΒ' 1934, σ. 57-59, 65-68, 74-76, 82-84.

ΙΑ'

ΔΙΑΦΟΡΑ

600. Ἐνδιαφέρεται ἡ Ἐκκλησία διὰ τὴν γυμναστικὴν; Περίληψις ἐκφωνηθέντος λόγου πρὸς τοὺς μαθητὰς τοῦ Διδασκαλείου τῆς Γυμναστικῆς τὴν 20 Μαρτίου. σ. 51-54.

601. Προσφώνησις πρὸς τὸν Δημήτριον Αἰγινήτην κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τῆς τεσσαρακονταετηρίδος αὐτοῦ ὡς διευθυντοῦ τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου Ἀθηνῶν, «ΠΑΑ», ΣΤ' 1931, 621-624].

602. Ἐγκύκλιος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν περὶ ἐξασθενίσεως τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, «Ε» Θ' 1934, σ. 17-18 καὶ «Ἀνάπλασις», ΜΔ' 1934, σ. 17-18.

603. Ἐόρτιον γράμμα πρὸς τὸν Οἶκ. Πατριάρχην ἐπὶ τῷ Πάσχα, «Ε», Θ' 1931, σ. 113-114.

604. Ἐόρτιον γράμμα πρὸς τοὺς προέδρους τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τῷ Πάσχα «Ε», Γ' 1932, σ. 145.

605. Ἐναρκτήριος εἰς τὸ συνέδριον τοῦ ἐφημεριακοῦ κλήρου τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, «Ε», Γ' 1932, σ. 161-163· πρβλ. καὶ Πρακτικὰ τοῦ συνεδρίου τούτου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν. Α' Συνέδριον τοῦ ἐφημεριακοῦ κλήρου τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν 10-13 Μαΐου 1932». Ἐν Ἀθήναις 1932, σ. 20-25.

606. Κατακλείς τοῦ Α' Συνεδρίου Ἐφημεριακοῦ κλήρου, εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν «Α' Συνέδριον...», Ἐν Ἀθήναις 1932, σ. 118.

607. Ἐκτελεστικὴ 1η ἐγκύκλιος τοῦ Α' Συνεδρίου ἐφημεριακοῦ κλήρου. Πρακτικὰ τοῦ συνεδρίου τούτου ὑπὸ τὸν τίτλον «Α' Συνέδριον...», Ἐν Ἀθήναις 1932, σ. 136-140.

608. Ἐκτελεστικὴ 2α ἐγκύκλιος τοῦ Α' Συνεδρίου ἐφημεριακοῦ κλήρου Ἀρχιεπισκοπῆς, εἰς Πρακτικὰ τοῦ Συνεδρίου τούτου ὑπὸ τὸν τίτλον «Α' Συνέδριον...», Ἐν Ἀθήναις 1932, σ. 141-143.

609. Ἐγκύκλιος [3η] πρὸς τὸν ἰ. κλῆρον περὶ τοῦ ποιμαντικοῦ καθήκοντος τῶν ἐφημεριῶν (12 Ἰουλίου 1932) «Ε», Γ' 1932, σ. 354-355 καὶ ἐν «Α' Συνέδριον...», Ἐν Ἀθήναις 1932, σ. 144-147.

610. Περὶ μικτῶν γάμων, «Ε», Γ' 1932, σ. 147-150

611. Περὶ τοῦ γάμου: Θρησκευτικὸς γάμος. Βαθμοὶ συγγενείας. Πολιτικὸς γάμος. Παρατηρήσεις

ἐπὶ τοῦ σχεδίου τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος, «Ε», ΙΒ' 1934, σ. 273-276 276-279, 290-293, 293-298 καὶ ἀνάτυπον, Ἀθήνησι 1934, σς 51.

612. Περὶ τῆς ἀνακηρύξεως ἀγίων ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ μετ' ἐπιμέτρου περὶ τοῦ πολέμου τῶν Λατίνων κατὰ τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, «Ε», ΙΒ' 1934, σ. 331-335 καὶ ἀνάτυπον, Ἐν Ἀθήναις 1934, σς 28.

613. Ἑλληνικαὶ συλλογαὶ τῶν ἱερῶν κανόνων κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἔλωσιν χρόνους, «Θ», ΙΓ' 1934, σ. 5-8.

614. Ὁ τίτλος τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Ἱστορικὸν σημείωμα. «Θ», ΙΓ' 1935, σ. 289-295 καὶ ἀνάτυπον, Ἐν Ἀθήναις, σ. 289-295. Ἐπίσης καὶ «Ε», ΙΓ' 1935, σ. 330-332.

615. Ἐπὶ τῷ νέῳ ἔτει. [Ἀνακοίνωσις], «Ε», ΙΓ' 1935, σ. 1-2.

616. Περὶ χωρεπισκόπων καὶ τιτουλαριῶν Ἀρχιερέων ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, «Ε», ΙΓ' 1935, σ. 57-60, 65-66, 73-75 καὶ ἀνάτυπον 1935.

617. Ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ «Οὐκ ἐκδικήσεις δις ἐπὶ τὸ αὐτὸ» τοῦ κς' Ἀποστολικοῦ κανόνος, «Ε», ΙΓ' 1935, σ. 209-211.

618. Ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ τοῦ Βασιλέως: α) Εὐχὴ τοῦ Μακρυιωτάτου Ἀρχιεπισκόπου κατὰ τὴν ἐν τῷ ναῷ δοξολογίαν· β) Προσφωνήσις τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου κατὰ τὴν ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως ἐμφάνισιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τῶν παρεπιδημούντων ἀρχιερέων, «Ε», ΙΓ' 1935, σ. 377-378.

619. Ἐκκλησις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν ὑπὲρ τῆς γενικῆς εἰρήνης, «Ε», ΙΔ' 1936, σ. 4-5.

619α. Ἐγκύκλιος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν περὶ τῆς περὶ τοῦ δισέκτου ἔτους λαϊκῆς προλήψεως ὡς ἔτους δυστυχίας, «Ε» ΙΔ' 1936, σ. 18-19.

620. Ἀπάντησις εἰς τὸ εἰρηνικὸν γράμμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βενιαμίν, «Ε», ΙΔ' 1936, σ. 90.

621. Ἀπάντησις εἰς τὸ εἰρηνικὸν γράμμα τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Νικολάου «Ε», ΙΔ' 1936, σ. 91.

622. Χριστὸς Ἀνέστη! (Ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ Πάσχα), «Ε», ΙΔ' 1936, σ. 121-122.

623. Τὸ Σύνταγμα καὶ οἱ ἱεροὶ κανόνες, «Ε», ΙΔ' 1936, σ. 228-234, 241-247, 256-260, 273-279 καὶ ἀνάτυπον, Ἐν Ἀθήναις 1936.

624. Τὸ σύνταγμα καὶ οἱ ἱεροὶ κανόνες, ἔκδοσις β', προνοία τοῦ μητροπολίτου Δημητριάδος Δαμασκηνοῦ, Ἐν Ἀθήναις 1967, σς 58.

625. Πολιτικά καὶ δικαστικά δικαιώματα τοῦ ἐπισκόπου ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, «Ε», ΙΕ' 1937, σ. 141.

626. Ἐγκύκλιος τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπι-

σκόπου περὶ τῆς πρὸς τὰ ζῶα συμπεριφορᾶς, «Ε», ΙΕ' 1937, σ. 297.

627. Ἡ σημασία τῆς θρησκείας διὰ τὴν ζωὴν (Ὁμιλία πρὸς τὸν λαὸν ἀπὸ ραδιοφώνου), «Ε», ΙΣΤ' 1938, σ. 161-162.

628. Ὁ ἱερεὺς τοῦ χωρίου, α' ἔκδοσις, Ἀθήνησι 1938, σς 58.

στ' ἔκδοσις, Ἐν Ἀθήναις 1949 (Βιβλιοθήκη Ἀποστολικῆς Διακονίας ἀρ. 16), σς 55.

629. Ἡ τριχοτομιστικὴ περὶ ἀνθρώπου θεωρία (ἐκ τῶν καταλοίπων αὐτοῦ), «Ε», ΙΖ' 1939, σ. 4-6, 19-21.

630. Ἡ ἱερωσύνη ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ, «Ἐφ», Α' 1952, σ. 7-10.

631. Σπουδαιότης τῆς ἱερωσύνης, «Ἐφ», Α' 1952, σ. 43-46.

632. Δυσχέρειαι τῆς ἱερωσύνης, «Ἐφ», Α' 1952, σ. 59-63, 76-80.

633. Προπαρασκευὴ τοῦ ἱερέως, «Ἐφ», Α' 1952, σ. 92-94, 108-110.

634. Ἀπαρχὴ τῆς ποιμαντικῆς δράσεως τοῦ ἱερέως, «Ἐφ», Α' 1952, σ. 123-127.

635. Ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἱερωσύνης ὡς καθήκον, «Ἐφ», Β' 1953, σ. 403-408.

636. Ὅροι ἀναδοχῆς τῆς ἱερωσύνης, «Ἐφ», Β' 1953, σ. 471-477.

637. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία, «Ἐφ», Β' 1953, σ. 515-518, 547-550.

638. Ὁ ἱερεὺς ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ, «Ἐφ», Β' 1953, σ. 200-203, 229-232.

639. Τὸ ποιμαντορικὸν ἔργον τοῦ ἱερέως, «Ἐφ», Β' 1953, σ. 70-75, 103-107.

640. Τὸ ἀγιαστικὸν ἔργον τοῦ ἱερέως, «Ἐφ», Β' 1953, σ. 34-39.

641. Περὶ ἱερωσύνης, «Ε», ΛΕ' 1958, σ. 492-493 ΛΔ' 1959, σ. 7-8, 49-21 (Πρβλ. ἀρ. 307).

642. Ὁ ἱερεὺς ἐν τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου, «Ἐφ», Β' 1953, σ. 132-135, 163-168.

643. Ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, «Ἐφ», Β' 1953, σ. 593-459.

644. Εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ ἐργάτου Χριστοῦ «Ε», Α' 1954, σ. 99-100.

645. Τὸ Τριώδιον, «Ἐφ», Γ' 1954, σ. 65-70, 97-99.

646. Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ παράστασις αὐτῆς, «Ἐφ», Γ' 1954, σ. 248-253, 293-298.

647. Ὁ Χριστιανισμὸς ὡς θρησκεία προόδου, «Ἐφ», Γ' 1954, σ. 625-628.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

648. Χρήστου Ἀνδρούτσου, Γενικὴ Ψυχολογία. Ἐν Ἀθήναις 1934: «Θ», Γ' 1932, σ. 184.

649. D. Bernard Botte, O.S.B., Les origines de la Noël et de l'Épiphanie. Étude historique. Abbaye du Mont César, Louvain 1932, σς 105. «Θ», ΙΑ' 1933, σ. 265-271.

650. 'Ιωάννου Παπαδοπούλου, Κατηχητοῦ, 'Επίτομος Δογματικῆ τῆς 'Ορθοδόξου 'Ανατολικῆς 'Εκκλησίας 'Αλεξάνδρεια 1932, σς 279: «Θ», ΙΑ' 1933, σ. 277.

651. Λεωνίδου 'Ιω. Φίλιππίδου, 'Η περί θλίψεως καὶ λυτρώσεως θεωρία τῆς Βεδάντα (τῆς δογματικῆς τοῦ 'Ινδικοῦ Βραχμανισμοῦ). Διατριβὴ ἐπὶ ὑψηλῆς. 'Αθήναι, Τύπος Πυρσοῦ, 1934. 8ον μέγα, σς 196: «Θ», ΙΒ' 1934, σ. 355-362.

652. 'Ασματικὴ ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος καὶ ἱερατικοῦ 'Ορέστου τοῦ ἐκ Τυάων τῆς Καππαδοκίας συντεθεῖσα... ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου προηγουμένου Χρυσοστόμου Λαυριώτου τοῦ Μαδυτίου... νῦν πρώτον ἐκδιδομένη ἀναλώμασιν, ἐπιστάσια τε καὶ ἐπεξεργασία Σοφοκλέους 'Αθ. Χουδαβερόγλου τοῦ Τυανέως..., 'Αθήνησιν 1936: «Ε», ΙΔ' 1936, σ. 319-320.

653. Παναγ. Ν. Πατριάρχῃ, Φίλιππος 'Ιωάννου, ὁ ἀπὸ καθέδρας 'Ελλην φιλόσοφος τοῦ 19ου αἰῶνος. Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. 'Εν 'Αθήναις 1936: «Θ», ΙΔ' 1936, σ. 265.

654. Βασιλείου Κριβοσχέιν, Μοναχοῦ, 'Ασκητικὴ καὶ θεολογικὴ διδασκαλία τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμά (ρωσιστί) ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Seminarium Kondakovianum», Praha 1936, VIII, σ. 100-151: «Θ» ΙΕ' 1937, σ. 174.

655. Π. Ν. Τρεμπέλα, 'Απολογητικαὶ μελέται. Τεῦχος Β'. Γ) Ζωὴ καὶ γένεσις αὐτῆς ('Ἐκδοσις 'Αδελφότητος Θεολόγων «Ζωὴ») 1936: «Θ», ΙΕ' 1937, σ. 286.

656. 'Αρχιμ. 'Αθηναγόρα Καβάδα, Τὸ ὑπερπέραν ἢ ἠ ἀπόκοσμος ζωὴ ἀπὸ ὀρθοδόξου ἀπόψεως. Νέα 'Υόρκη 1937: «Θ», ΙΕ' 1937, σ. 380.

657. 'Αρχιμ. 'Ιωακείμ Πελεκανίδου, Τὸ πρωτοχριστιανικὸν Βαπτιστήριον τῆς Δοῦρας Εὐρώπου καὶ αἱ τοιχογραφίαι αὐτοῦ. 'Εν 'Ιεροσολύμοις ('Ἐκ τῆς «Ν. Σιών») 1936 «Θ», ΙΣΤ' 1938, σ. 90.

658-662. 'Ι. Ν. Καρμίρη, Παχωμίου Ρουσάνου. 'Ομιλία εἰς τινὰ τῶν ρητῶν τοῦ κατὰ Ματθαῖον Ἐδαγγελίου κατὰ πρῶτον ἐκδιδομένη (ἐκ τῆς «Ν. Σιών»). 'Εν 'Ιεροσολύμοις 1936.

Τοῦ αὐτοῦ, 'Επιστολὴ τοῦ 'Ιακώβου Παρκεθύμη καὶ τοῦ 'Ιακώβου Ζυγομαλά, ('Ἐκ τῆς «'Εκκλησίας») 'Εν 'Αθήναις 1937.

Τοῦ αὐτοῦ, Δόγμα-Δογματικὴ-Δογμάτων ἱστορία-Δοσιθεὸς 'Ιεροσολύμων καὶ ἡ ὁμολογία αὐτοῦ ('Ἐκ τοῦ Β' τόμου τῆς «Θρησκευτικῆς καὶ [Χριστιανικῆς] 'Εγκυκλοπαιδείας»), 'Εν 'Αθήναις 1937.

Τοῦ αὐτοῦ, 'Ο Ρουσάνος καὶ τ' ἀνέκδοτα δογματικὰ καὶ ἄλλα ἔργα αὐτοῦ. 'Εν 'Αθήναις (Texte und Forschungen zur byz.-neugr. Philologie No 14) 1935.

Τοῦ αὐτοῦ, Θωμᾶ τοῦ 'Ακινάτου, Σούμμα Θεολογική, τ. Α', 'Εν 'Αθήναις 1935: «Θ», ΙΣΤ' 1938, σ. 90-92.

663. R. P. F. Mercenier et Chan. Franc. Paris, La prière des églises de rite byzantin. Préface de Eminence le Card. E. Tisserant, secrétaire de la S. Congrégation orientale, tome I, Prieuré d'Amay-sur-Messe (Belgique) 1937: «Θ», ΙΣΤ' 1938, σ. 92-93.

664. Μητροπολίτου 'Ελευθερίου, Περὶ τῆς 'Απολυτρώσεως. 'Εν Παρίσις 1937 (ρωσιστί), σ. 166: «Θ», ΙΣΤ' 1938, σ. 95.

665. Α. Σιγάλα, Νικήτα ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης εἰς τὰ θαύματα τοῦ ἁγίου Δημητρίου. 'Εν 'Αθήναις (ἀνατύποις ἐκ τῆς ΕΕΒΣ) 1936: «Θ», ΙΠ' 1938, σ. 186-187.

666-668. Georghie Gront, Legistatia Bisericeasca din Grecia, Bucuresti 1936.

Τοῦ αὐτοῦ, Alegerea Jerarhilor in Biserica Ortodoxa, Bucuresti 1937.

Τοῦ αὐτοῦ, Iconomia in dreptul Bisericesc Ortodox I, Principii II, Dispensa si gratiera, Bucuresti 1937: «Θ», ΙΣΤ' 1938, σ. 189-190.

669. O. P. Scherbowitz-Wetzor. The See and the Oriental Churches in the post-war period, ἐν τῷ περιοδ. The Catholic Historical Review, τ. XXIII, 1938, σ. 427-445: «Θ» ΙΣΤ' 1938, σ. 415.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Τὰ σπουδαιότερα περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως τοῦ ἀρχιεπισκόπου 'Αθηνῶν Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου δημοσιεύματα:

Μελετίου [Μεταξάκης], Μητροπολίτου Κιτίου, 'Ο ἀρχιμ. Χρυσόστομος Παπαδόπουλος καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν, «'Εκκλησιαστικὸς Κήρυξ» Κύπρου, τ. Δ' 1914 σ. 94-96.

Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, 'Αρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Α. Παπαδόπουλος «ΕΦ», ΙΠ' 1914, σ. 166-175.

'Η ἐκλογή καὶ ἡ χειροτονία τοῦ μητροπολίτου 'Αθηνῶν Χρυσοστόμου, «'Ανάπλασις» 'Αθηνῶν, ΛΣΤ' 1923, σ. 69-76.

Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, 'Η 'Εκκλησία τῶν 'Αθηνῶν, 'Αθήναι 1928.

'Α[ρχιμ. Κ[αλλιστοῦ Μηλιαρᾶ], 'Η τριακονταπενταετηρίς (1895-1930) τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως τοῦ μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου 'Αθηνῶν κ. Χρυσοστόμου, «ΝΣ», ΚΕ' 1930, σ. 617-619.

Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, Βιογραφία εἰς «'Εναίσιμα...», 'Εν 'Αθήναις 1931, σ. 1-2. Συγγραφαὶ καὶ δημοσιεύματα, αὐτόθι, σ. 3-23.

Τὰ ὀνομαστήρια τοῦ Μακαρ. 'Αρχιεπισκόπου καὶ ὁ ἑορτασμός τοῦ ἐπιστημονικοῦ αὐτοῦ ἱωβηλαίου, «Ε», Θ' 1931, σ. 371-374.

'Επὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ Μακαριωτάτου, «Ε», Γ' 1932, σ. 407-408.

Michael Constantinidis, Life and Work in the Diocese of Athens, London 1928. 2d Edition, London 1936.

Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Περὶ τῆς συγχρόνου πνευματικῆς δράσεως καὶ κοινωνικῆς προνοίας τῆς 'Εκκλησίας τῆς 'Ελλάδος, «Ε», ΙΑ' 1933, σ. 25-33 καὶ ἀνάτυπον 'Αθήνησι 1933.

'Εθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν, 'Εορτασμός τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως τοῦ ἐπιτίμου καθηγητοῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, ἀρχιεπισκόπου 'Αθηνῶν καὶ πάσης 'Ελλάδος καὶ τῶν ὁμοτίμων καθηγητῶν Ζήκου Ρώση καὶ 'Ιωάννου Μεσολωρᾶ, 'Εν 'Αθήναις 1933.

'Ιακώβου Βαβανάτσου, ἐπισκόπου Χριστουπόλεως, Γενικὴ ἐπισκόπησις τῆς πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς δράσεως τῆς 'Αρχιεπισκοπῆς 'Αθηνῶν, 'Εν 'Αθήναις 1936.

Γερ. 'Ι. Κονιδάρη, 'Αθήναι ('Εκκλησιαστικὴ 'Ιστορία). «Θρησκευτικὴ καὶ Χριστιανικὴ 'Εγκυκλοπαιδεία», τ. Α' 1936, σ. 405-455 καὶ ἀνάτυπον, 'Αθήναι 1937.

Φιλ. Ε. Καραμάνη, 'Η Α.Μ. ὁ 'Αρχιεπίσκοπος εἰς Μυτιλήνην, «Ε», ΙΕ' 1937, σ. 171-174.

'Ιωάννου Ράμφου, 'Η Α.Μ. ὁ 'Αρχιεπίσκοπος εἰς Ζάκυνθον καὶ Κεφαλληνίαν, «Ε», ΙΕ' 1937, σ. 269-274.

'Ιεροδ. Γαβριήλ Ροβίθη, 'Η Α.Μ. ὁ 'Αρχιεπίσκοπος εἰς Ζάκυνθον, «Ε», ΙΣΤ' 1938, σ. 276-278.

'Η ἀσθένεια τοῦ Μακαρ. 'Αρχιεπισκόπου, «Ε», ΙΣΤ' 1938, σ. 339-341 καὶ σχόλιον («Παρά τὴν κλίνην του», ἔ. ἀ., σ. 341.

Γερ. 'Ι. Κονιδάρη, 'Επίτομος 'Εκκλησιαστικῆς 'Ιστορίας τῆς 'Ελλάδος (49/50-1938), «Θρησκευτικὴ καὶ Χριστιανική»

νική Ἐγκυκλοπαιδεία», τ. Γ' 1940, σσ. 156-400 καὶ ἀνάτυπον, Ἐν Ἀθήναις 1938.

Δημ. Σ. Μπαλάνου, Ἱστορία τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, Ἀθήναι 1937. (Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἑκατονταετηρίδες 1837-1937).

Τοῦ αὐτοῦ, Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος (1868-1938). Ἀθήναι 1938.

«Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος (1 Ἰουλίου 1868-22 Ὀκτωβρίου 1938)»: «Θ», ΙΣΤ' 1938, σσ. 367-408 καὶ ἀνάτυπον, Ἀθήναι 1938.

«Χρυσόστομος Α. Παπαδοπούλου, ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, Μνημόσυνο»: «Θ», ΙΖ' 1939, σσ. 257-272 καὶ ἀνάτυπον, Ἀθήναι 1939, σσ. 257-272.

T. M. Popescu, Hrisostom Papadopoulos, Bucuresti 1939.

Γερ. Ἰ. Κονιδάρη, Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος (1868-1938), «Ε», ΚΕ' 1948, σσ. 340-341.

Ν. Μπούσουλα, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της μέχρι σήμερα, Ἐπιμελεῖα Χριστοφόρου Κατσίμπα, Ἀθήναι 1948.

Παν. Ἰ. Μπρατσιώτου, Ἡ ἐν Ἑλλάδι θρησκευτική καὶ ἐκκλησιαστική κίνησις ἀπὸ 1900-1950 : «Νέα Ἔστια», τ. ΜΗ', τεύχος 563, Χριστούγεννα 1950, σσ. 184-191 καὶ «Ποιμήν» Μυτιλήνης, τ. 1951 καὶ εἰς ἀνάτυπον, Μυτιλήνη 1951.

Βασιλείου Ἀτέση, μητροπολίτου πρ. Λήμνου, Ἐπίτομος Ἐπισκοπικῆ Ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ 1833 μέχρι σήμερα, τ. Β' [1900-1938], Ἐν Ἀθήναις 1953, ἰδία σσ. 8-16 καὶ 74-94.

Χρυσόστομου Α. Παπαδοπούλου (†), Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῇ 1900ῃ ἐπετειῶ... ἔκδοσις β' ἐπιρρημένη, ἐπιμελεῖα Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, Ἐν Ἀθήναις 1954. (Βλ. ἀνωτέρω ἀρ. 543).

Βασιλείου Ἀτέση, μητροπολίτου πρ. Λήμνου, Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦ 1833 μέχρι σήμερα. Εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἀναμόρφωσις» τῶν Ἀθηνῶν, περίοδος Β', τ. 1955, 1956, 1957 καὶ εἰς ἀνάτυπον.

Γιάννου Χρ. Κωνσταντινίδου, Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν τριακονταπενταετίαν 1923-1957, Ἐν Ἀθήναις 1961.

Τοῦ αὐτοῦ, Ἀθήναι (Ἐκκλησιαστικῆ Ἱστορία 1923-1962), «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», τ. Α' 1962, σσ. 679-691.

Τοῦ αὐτοῦ, Χρυσόστομος Α' ὁ Παπαδόπουλος, ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, ἔ. ἀ., τ. ΙΒ' 1968, σσ. 417-420.

Χρυσόστομου Ἰ. Νεαμονιτάκη. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος Α', περιοδικὸν «Ὁ Ἐφημέριος», ΙΖ' 1968, σσ. 716-728, 748-751, 754-755, (συνεχίζεται).

ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Δ.Θ.

Εἰς τιμὴν καὶ μνήμην

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ (1923 - 1938)*

Τὸ ἄρθρο αὐτό, ποῦ προσφέρεται σὰν λιβανωτὸς εὐγνωμοσύνης στὴ μνήμη τῆς ἱερῆς μορφῆς τοῦ ἄλλοτε ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσόστομου Παπαδοπούλου, καθὼς συμπληρώνονται τριάντα ἀκριβῶς χρόνια ἀπὸ τὸ ἅγιο τέλος του, ἔχει ἓνα μετρίοφρονα σκοπὸ : Φιλοδοξεῖ νὰ σκιαγραφήσῃ — ὅσο μὴ μὴ — τὴν πολὺπλευρὴ φυσιογνωμία ἐκείνη, ποῦ ἂν καὶ ἀπὸ χρόνια ἔλειψε ἀπὸ κοντὰ μας, γιὰ πολλοὺς ἀποτελεῖ ἀκόμη μίαν ἀνεξίτηλὴ ἀνάμνησι, ἐνίσχυσι καὶ ἐλπίδα.

Ἡ ἐντύπωσις, ποῦ ἀπεκρίμαζε ἀπὸ τὴν πρώτη ἐπαφῇ μαζί του ἦταν ὅτι βρισκόσουν μπροστὰ σὲ μιά «προσωπικότητα» μὲ ὅλη τὴ σημασία τῆς λέξεως. Ὁ τόνος τῆς φωνῆς ὁ ἐπιβλητικὸς, τὰ λόγια του εἶχαν μιά σοβαρότητα, ποῦ σχεδὸν κούραζε. Τὸ βῆρος ὅμως τοῦτο ἔκανε ἀνεπαίσθητο ὁ ὄγκος τῆς σοφίας του ὁ εὐδιάκριτος καὶ ἡ καλλιεργημένη ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ γαλήνια καὶ ταπεινὴ, ποῦ ἔκανε τὰ σκοτεινὰ διαμερίσματα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς νὰ φέγγουν σὰν ἀπὸ κρυστάλλινο ὄθλο. Ὅπως ὅλοι οἱ μεγάλοι καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος διακρινόταν ἀπὸ μιά ἀταραξία καὶ σταθερότητα χαρακτῆρος ὄχι συνηθισμένη. Θάλεγε κανεὶς πῶς «καὶ ὁ θρίαμβος καὶ ἡ ἦττα» τὸν ἄφηναν ἀσυγκίνητο, καὶ σὰ σοφός, ποῦ ἔβλεπε τὴ ζωὴ στὸ νόημά της, τοποθετοῦσε τὰ πάντα μέσα στὰ πλαίσια τῆς αἰωνιότητος. Φράσις πικρὴ δὲ βγήκε ἀπὸ τὸ στόμα του, κι' ὁ θυμὸς του, περαστικὸς σὰν ἀνοιξιὰτικα βροχὴ, ξεθύμαινε σὲ δυὸ μοναδικές, πασίγνωστες πιά λέξεις: σὰν ἔλεγε γιὰ κάποιον ὅτι ἦταν «περιέργος ἀνθρώπος», ὁ Μακαριώτατος πάντως ἦταν θυμωμένος... Αὐτὴ ἡ ἀδιατάρακτη ψυχικὴ ἰσορροπία, ἡ ἀκατανόητη εἰς τοὺς πολλοὺς, ὄχι σπάνια ἔδωκε ἀφορμὴ σὲ ὑπολαθάνουσες δυσαρέσκειες, ὅτι δὲν εἶχε τὴν ἀπαιτουμένη εἰς τὸ ἄξιωμα διοικητικὴν ἰκανότητα καὶ «πυγμῆ». Ἄν τοῦτο εἶναι ἀληθινόν, θὰ παραμείνῃ ἀνεξήγητο πῶς ὁ χαλαρὸς αὐτὸς πλοηγὸς κατάρθρωσε νὰ κυβερνήσῃ τὸ σκάφος τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ ὀλόκληρη δεκαπενταετία σὲ πέλαιος ὄχι γαλήνιο τόσο σταθερά, καὶ — τὸ σπουδαιότερο — μὲ τόση πνευματικὴ ἀνεξαρτησία καὶ αὐτοτέλεια.

Ἦταν ἡ ἐποχὴ, ποῦ ἡ ἑλληνικὴ Ἐκκλησία συνταράχθηκε ἀπροσδόκητα ἀπὸ τὴν τελευταία ἐκείνη τὴν ἀξιοθρήνητη παλαισημερολογητικὴ ἀποστασία καὶ ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ ἐφρουρεῖτο ἀπὸ τὴν Ἀστυνομία. Τὸ πρῶτὸ τῆς ἐπομένους τοῦ σχίσματος, ὁ Μακαριώτατος βιαστικὸς εἰτοίμασε ἓνα ἀνακοινωθέν καὶ τὸ παρέδωκε πρὸς δακτυλογράφηση. Ὅταν σὲ λίγο ἐπιθεωροῦσε τὸ κείμενο, διέκρινε κάποιο τοινικὸ λάθος καὶ ὑπέδειξε νὰ διορθωθῇ. Ὁ δακτυλογράφος — ποῦ ἦταν καὶ φοιτητὴς — φάνηκε σὰν νὰ εἶχε ἐπιφυλάξεις. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τότε τοῦ ὑπενήμισε ἓνα γραμματικὸ κανόνα, σηκώθηκε ἀμέσως, ἔσπευσε πρὸς ἓνα λεξικὸ καί, ἀφοῦ βρῆκε τὴν περιμάχητη λέξι, τὴν ὑπέδειξε εὐγενικὰ καὶ εἶπε μὲ συγκατάβασι: «Ἴδου ὅτι καὶ ὁ Ζηκίδης συμφωνεῖ». Καὶ ἡ ἀνετὴ «περὶ κανόνων τονισμοῦ» συζήτησις γινόταν ἐνῶ κάτω τὸ ἀρχιεπισκοπικὸ μέγαρο ἦταν κυριολεκτικῶς ἀνάστατο καὶ ὁ θρόνος τοῦ Χρυσόστομου περνοῦσε πράγματι κρισιμωτάτῃ καμπῇ!

Ἦταν δύσκολο νὰ ἀπολαύσῃ κανεὶς κατασκευτικώτερη λειτουργία ἀπὸ ἐκείνη, ποῦ ὁ «Μακαριώτατος» ἔκανε τὴ νύχτα τῶν Χριστουγέννων στὸ μητροπολιτικὸ ναὸ. Μέσα στὴν ὑποβλητικῇ, τῇ φεγγοβόλο ἀτμόσφαιρα τῶν πολυελαίων καὶ τῶν κεριῶν, ἀνάμεσα στὶς μοσχοβολιῆς τοῦ λιβανιοῦ, ποῦ ἀνοδιπλώνονταν ἀκατάπαυστα ἀπ' τ' ἀσημοσκάλιστα θυμιατὰ, ἡ πρεσβυτικὴ μορφή ἐκείνη ἐκίνετο μὲ μιά ὑπέργεια χαρὰ, μιά προθυμία, μιά ἐλαφρότητα πουλιοῦ! Τί ἐξαύλωσι ἦταν ἐκείνη... Κάποτε ἦταν ἱεραργὸς στὸ ἀρχιεπισκοπικὸ ναῦδριο τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, ὅπου ὡς εὐαγγελικὴ περικοπὴ διαβάσθηκε ἡ ἱασις τῶν δαιμονιζομένων καὶ ὁ ὄλεθρος τῶν χοί-

* ἀναδημοσιεύεται ἐκ τοῦ ἐν Μυτιλήνῃ ἐκδιδομένου περιοδικοῦ «Ὁ ΠΟΙΜΗΝ», ἔτος ΛΓ' (1968), ἀρ. 9-10, σελ. 184-187.

ρων εις τὸν κρημνὸν. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἀπὸ τὴν ὅλην περικοπή ἐξεχώρισε τὴν παράκλησι τῶν Γαδαρηνῶν νὰ φύγη ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τὴ χώρα των καὶ ὠμίλησε «περὶ τοῦ ποῖοι εἶναι σήμερον οἱ ἀποδιώκοντες τὸν Χριστόν». Καὶ ἦταν ὡς ὁμιλητῆς ἀπαράμιλλος. Χωρὶς ἐξάψεις, ρητορισμοὺς καὶ σχήματα, μὲ σαφήνεια καὶ ἀπλότητα χειριζόταν τὸ θέμα του ἤρεμος καὶ ὁ λόγος του πάντα μὲ συνοχή ἀρχιτεκτονική, ἐδίδασκε μᾶλλον παρὰ προσπαθοῦσε στιγμιαία νὰ συγκινήσῃ. Ἄνθρωπος ἰσχυρῆς διανοητικότητος ὁ ἴδιος, στόχο του ἔθετε τὸ Νοῦ καὶ ὄχι τὸ ἐφήμερο, τὸ ἄλογο Αἴσθημα. Ἦταν ὁ ρήτωρ τοῦ Λόγου καὶ ὄχι τῆς Καρδιάς. Κι' εἶχε τὸν τρόπο νὰ αἰχμαλωτίζῃ τὴς καρδιὰς αὐτὸς, ὁ Διδάσκαλος μὲ τὴν συμπαθητικὴν, τὴν ἰδιότυπην ἄρθρωσι καὶ τὸ ἀκτινοβόλο τῆς μορφῆς γόητρο.

Ἄλλὰ ὅ,τι δίνει στὴν προσωπικότητα τοῦ Χρυσσοστόμου αἴγλη ἀθάνατη καὶ μοναδικὴ εἶναι ἡ συγγραφικὴ γονιμότης του. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὑπενθυμίζει χωρὶς ὑπερβολὴ τὴν παραγωγικότητα τῶν Πατέρων τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος τῆς Ἐκκλησίας. Ἔνα τυπογραφικὸ φυλλάδιο τοῦ 1925, πού ἀναγράφει τοὺς τίτλους μόνο τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δημοσιευμάτων του, ἀναφέρει 335 ἔργα. Μὰ ἡ συνολικὴ του παραγωγή αἴρεται πράγματι σὲ «ὠριγένεια» ὕψη, ἀφοῦ ξεπερνᾷ τὴς 450 ἐπιστημονικὲς συγγραφές! Ὁ ἄνθρωπος, πού στάθηκε «μέτριος» σ' ὅλες τὴς ἐκδηλώσεις τοῦ βίου, σ' ἓνα μονάχα δειχτικὸ ἀνικανοποίητος, ἀκόρεστος μέχρι πάθους: στὴ δίψα τῆς συγγραφῆς. Ἐκμυστηρεύτηκε κάποτε σὲ στενὸ συγγενικὸ κύκλο, πὼς ὁ ἀρχιεπισκοπικὸς θρόνος ἀπέκοψε τὸ ἐπιστημονικὸ του ἔργο. Ἦταν ἡ κρίσις τοῦ ἀνθρώπου, πού μόνο ὡς ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν εὐτύχησε νὰ φέρῃ σὲ φῶς πιότερα ἀπὸ 120 ἐπιστημονικὰ ἔργα! Ἐγράφε ἀκατάπαυστα ὅλες τὴς ἀπογευματινὲς ὥρες. Πρὸς τὸ βράδυ σταματοῦσε γιὰ λίγο. Ἦταν ἡ ὥρα γιὰ κάποια διάλεξι ἢ ἐπίσκεψι σὲ συγγενικὸ σπίτι. Λίγο ὅμως μετὰ τὴς ὀκτῶ πάλι κρατοῦσε τὴν πέννα. Κι' ἔγραφε, ἔγραφε μὲ μιὰ εὐχέρεια, χωρὶς νὰ ἐνοχλήται οὔτε νὰ ἀδημονῇ γιὰ τὴς διακοπές, πού κατὰ κανόνα ἔκαναν κατάχρησι τῆς ἀνοχῆς του. Τὰ χειρόγραφα του ὀλοκάθαρα, χωρὶς διορθώσεις ἢ μεταβολές, ἦταν ἔτοιμα κατ' εὐθείαν γιὰ τὸ τυπογραφεῖο. Ἄπασχολοῦσε ἐν τούτοις κατὰ περιόδους κάποιο φτωχὸ φοιτητὴ ὡς ἀντιγραφέα, πράγματι ὅμως γιὰ νὰ βρῖσκη, φαίνεται, τὴν εὐκαιρία νὰ τὸν βοηθῇ μὲ κάποια αἰτιολογία. Ἦταν ὁ ἴδιος ὁ φοιτητῆς, πού ἔκανε συχνὰ τὴν ἐμφάνισί του στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη γιὰ νὰ δανειστῇ κάποιο τόμο γιὰ τὸ «Μακαριώτατο», νὰ ἐξακριβώσῃ μιὰ παραπομπή, ν' ἀντιγράψῃ ἓνα χωρίο ἢ πού στελνόταν ἀθόρυβα στὴς ἀπόμακρες γειτονιὲς τῶν συνοικισμῶν, σὰν ἔφθαναν ἀπὸ ἐκεῖ ἄγνωστες ἐπικλήσεις γιὰ μιὰ συμπαράστασι καὶ βοήθεια...

Τὸ μεσημεριανὸ φαγητό, ἀπλὸ πάντα καὶ ἀνεπιτήδευτο, ἀποτελοῦσε ἓνα ἀνακουφιστικὸ σταθμὸ ἀνάμεσα στὸ φόρτο τῶν ὑπηρεσιακῶν καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν του ἐνασχολήσεων. Τότε τὸν ἔβλεπαν κι' οἱ δικοὶ του λίγο, καὶ θέμα συνηθισμένον πιά ἦταν οἱ ὑποδείξεις καὶ οἱ παρακλήσεις των νὰ θελήσῃ ἐπὶ τέλος νὰ ἀναπαυθῇ νὰ μὴν ἀρρωστήσῃ. Ὁ Μακαριώτατος, περίφροντις πάντα καὶ σύννους, εὗρισκε τότε ἀφορμὴ νὰ αἰθριάσῃ λίγο, νὰ χαριτολογήσῃ μάλιστα. Εἶπε κάποτε πὼς δὲν μπορούσε δυστυχῶς νὰ ἀσθενήσῃ, ἐπειδὴ

δὲν τοῦ ἔμενε καιρὸς. Γι' αὐτὸ καὶ σὰν ἀκούσθηκε τὸ πρωτᾶκουστο, ὁ Μακαριώτατος νὰ πέσῃ στὸ κρεβάτι, τὰ πρόσωπα εὐθὺς μαράθηκαν, γιὰτὶ ἄρχισαν νὰ φοβοῦνται, ὅτι ἡ ἀσυνήθιστη αὐτὴ «ἀνάπαυσι» κάτι σὰ νὰ προμήναε κακὸ προμήνυμα...

Ἡ ἐξέλιξις τοῦ Χρυσσοστόμου ἀποτελεῖ μνημεῖο ἐπιβραβεύσεως τῆς ἀρετῆς καὶ μιᾶς ἀπεριόριστης φιλεργίας. Στὴ σταδιοδρομία του, πού θυμίζει τὸ ρεῦμα ποταμοῦ, πού γιγαντώνεται προοδευτικὰ ὅσο ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴς πηγῆς του, κανένας σταθμὸς δὲν ὀφείλεται σὲ εὐνοια τῆς τύχης. Ὅλες οἱ τιμητικὲς διακρίσεις του δὲν ἦταν παρὰ ἡ ὁμόθυμη ἀναγνώρισις μιᾶς ὑπερέχουσας, ἀδιάβλητης πάντα ἀξίας. Τὰ πρῶτα του φοιτητικὰ δειλὰ βήματα πέρασαν μὲ στερήσεις: πολὺ τὸν τυράνησε τότε τὸ φάσμα τῆς ἀνέχειας ἀπάνω σὲ μιὰ νοικιασμένη σοφίτα... Ἡ φύσις τότε, θαρρεῖς, δοκίμαζε τὴν ἀντοχή του καὶ ὁ νεαρὸς φοιτητῆς Χρυσσοστόμος Παπαδόπουλος ἀπὸ τὴ Μάδυτο τῆς Θράκης, ἐβγήκε ἀπὸ τὴ δοκιμασία νικητῆς μὲ ἰσόβια πιά ἐφόδια τῆς λιτότητος καὶ τῆς ὀλιγάρκειας. Ἀργότερα, σὰν ἀνέτειλαν οἱ καλύτερες μέρες καὶ οἱ ἐπιτυχίαι διαδέχονταν ἡ μιὰ τὴν ἄλλη, τότε πιά ἀρκετὰ εἶχε ἀνδρωθῆ, γιὰ ν' ἀντέξῃ στὸν πειρασμὸ τῆς ὑψηλοφροσύνης. Ἐμεινε ἀπλὸς καὶ ἀπερηφάνευτος ὡς τὸ τέλος τοῦ βίου του. Στάθηκε ξένος πρὸς τὴς ἐξωτερικότητες, ἀθόρυβος, βαρὺς, ἀληθινὸς φιλόσοφος, καὶ θὰ παραμείνῃ ἀσβυστὴ ἡ εἰκόνα τοῦ ἀνδρὸς σὰν ἔμπαινε στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, στὴν τακτικὴ συνεδρίασι τῆς Πέμπτης. Βαδίζοντας σχεδὸν στὰ δάχτυλα, ἀν μάλιστα συνέβαινε νὰ βραδύνη κανένα λεπτό, καθόταν ἀθόρυβα στὴ θέσι του καὶ τὸ ὕφος ἐκεῖνο τὸ συνεσταλμένον ἔμιζε πιότερο ἀπόκοσμον ἀσκητῆ παρὰ τὸν Προκαθήμενον τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας.

* * *

Ἦταν ἀπόγεμα: 31 Μαρτίου 1938. Ἐνας ὑπάλληλος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ἔφυγε στρατιώτης καὶ ζήτησε νὰ τὸν δῆ νὰ τὸν ἀποχαιρετήσῃ. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τὸν δέχτηκε μὲ τὸ συνηθισμένον ὕφος του, τὸ σοβαρὸ, μὲ τὴν ἀριστοκρατικὴν λεπτότητα. Αὐτὴ ἡ συνάντησι δὲν ἦταν ἀπ' τὴς ὑπηρεσιακῆς, τὴς συνηθισμέναις. Ἐπρόκειτο νὰ τερματιστῇ ἐκείνη τὴν ὥρα μιὰ πεντάχρονη φιλοξενία στὸ ἀρχιεπισκοπικὸ μέγαρο, πού βοήθησε στὴν ἀνετη ὀπωσδήποτε ὀλοκλήρωσι σπουδῶν μιᾶς ὀλοκλήρης πενταετίας καὶ ὁ νέος φαινόταν πολὺ συγκινημένος. Ἐκανε μιὰ μετάνοια καὶ τοῦ φίλησε τὸ χέρι. Ὑστερα τραβήχτηκε λίγο πιὸ πίσω καὶ μὲ φωνή, πού σχεδὸν ἔτρεμε, εἶπε δυὸ λόγια μόνο, ὅτι τὸν θεωροῦσε τὸ μεγαλύτερον εὐεργέτη του. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, ὄρθιος, τὸν κύτταζε μὲ κείνο τὸ καλοκάγαθο ἡμερο βλέμμα του, καί, καθὼς ἦταν πάντα φειδωλὸς σὲ φιλοφρονήσεις, τὸν προέπεμψε στὸ δρόμο τοῦ μεγάλου καθήκοντος πολὺ λακωνικά: «Ἀνεδείχθης ἀξιος τῆς ἐμπιστοσύνης μας, τοῦ εἶπε: ἐλπίζω νὰ σὲ χρησιμοποίησω καὶ εἰς τὸ μέλλον».

Οἱ ἐλπιδες ἐκεῖνες δὲν ἀνθισαν. Ἐσβυσαν καθὼς ναυάγησαν τὰ ὄνειρα ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων τὰ τελευταῖα χρόνια.

Φ. Ε. ΚΑΡΑΜΑΝΗΣ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ ΣΤΗΛΗ

Εὐκλεῆς εἰκοσαετηρίς.

Ὁ Παναγιώτατος Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἀθηνῶν ἁγίας ὁ Ἀ΄, ἡ Σεπτῆ Κορυφῆ τῆς Ὁρθοδοξίας, τῇ 1 Νοεμβρίου 1968 συνεπλήρωσε τὴν πρώτην εἰκοσαετίαν ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς Αὐτοῦ εἰς τὸν ἐνδόξον Οἰκουμενικὸν Πατριαρχικὸν Θρόνον. Εὐκλεῆς εἰκοσαετηρίς, εὐκλεῶς ὑπὸ πασῶν τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν τιμωμένη. Οἱ Ὁρθόδοξοι πιστοὶ πασῶν τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν ὁποῦνδήποτε γῆς, στρέφουσιν ἐν εὐλαβείᾳ, ἐν ἀφοσιώσει καὶ ἐν ἀγάπῃ τὰ ἐνθυμήματα αὐτῶν πρὸς τὸν Σεπτὸν Ἐκκλησιαστικὸν τῶν Ἡγέτην. Καὶ εὐχονται ἐκ βαθέων, ὅπως Κύριος ὁ Θεὸς μεγαλὴν Αὐτὸν τε καὶ τὰ ἔργα Αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν καὶ ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδοξίας. Εὐχονται Αὐτῷ ὅσον μάλιστα τὰ ἔτη τῆς ζωῆς Αὐτοῦ, ἐπ' ἀγαθῷ τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν, τῆς οἰκουμενικῆς ἀντανγείας τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς εἰρήνης τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς δικαιοσύνης Αὐτοῦ μεταξὺ πάντων τῶν ἀνθρώπων.

Ἀγωνιστὴς ὑπὲρ τῶν ἐγγενεστέρων ἀνθρωπίνων ιδεωδῶν, ἀγαθοποιός, εἰρηνοποιός ὁ Σεπτὸς Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἀθηνῶν ἁγίας ὁ Ἀ΄ ἐτίμησεν, ἐδόξασε καὶ ἐμεγάλυνε τὸν τε Οἰκουμενικὸν Θρόνον καὶ σύμπασαν τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ἀνεδείχθη μέγας ἐκκλησιαστικὸς Ἡγέτης, μάλιστα εἰς χρόνους ταραχῶδεις, δυσχεμερούς καὶ διὰ τὸ Πατριαρχεῖον καὶ τὴν Ἑλληνικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἰδιαίτερος κρισίμος. Οἰακοστρόφος ἄριστος, δὲν πτοεῖται καὶ δὲν κάμπτεται οὔτε πρὸ τῶν δοκιμασιῶν οὔτε ἐνώπιον τῶν ἀντιξοοτήτων. Μάχεται γενναίως κατὰ ποικιλονύμων ἐχθρῶν. Καὶ πάντοτε ἐξέρχεται νικητής. Διότι τὴν δυνάμιν Του ἀντλεῖ Ἄνωθεν. Πιστεύει εἰς τὸν Θεόν, ἀγαπᾷ τὸν ἄνθρωπον, ὑπὲρ οὗ Χριστὸς ἀπέθανεν καὶ ἐλπίζει εἰς τὴν συναδελφωσύνην λαῶν καὶ ἐθνῶν, δραματιζόμενος «τὴν μέαν ποιήμην ὑπὸ Ἔνα ποιμένα» (Ἰωάν. 10, 16). Ἐρχεται πρῶτος εἰς τὰ ἐνωτικὰς προσπάθειας τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἀσπάζεται ἐν Ἱεροσολύμοις τὸν Ἀρχηγὸν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ ἔχει τείνει τὰς χεῖρας Του ἀδελφικῶς καὶ πρὸς τὰς Προτεσταντικὰς Ἐκκλησίας καὶ πρὸς τὰς ἀρχαίας Ἀνατολικὰς Ἐκκλησίας, τὰς ἐγγύτερον ἰσταμένας πρὸς τὴν ἡμετέραν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ἡ εἰλικρινεία Του καὶ ἡ παρηγορία Του προκαλοῦν πολλὰκις ἀντιθέσεις καὶ ἀντιδράσεις. Ἴσως, διότι βαδίζει μεγάλως βήμασι πρὸς τὸ ταχὺ τέρας τῶν ἐνωτικῶν Του προσπαθειῶν. Προτιμᾷ νὰ προβαδίσῃ ἡ Θεολογία τῆς πράξεως, νὰ ἐπεταὶ δὲ ἡ Θεολογία τῆς γνώσεως, καίτοι ἡ πράξις εἶναι θεωρίας ἐπίβασις.

Ἐγγενῆ τὰ ἐδεώδη, ὅφ' ὧν κινεῖται καὶ δοῦν ἡ ἡγετικὴ μορφή τοῦ Σεπτοῦ μας Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχοῦ καὶ οἰκουμενικῆ ἡ ἀντανγεία τῆς Ὁρθοδοξίας, ἀφ' ἧς ὁ Ἀθηνῶν ἁγίας ὁ Ἀ΄ ἀνέλαβεν ὑπὸ τὰς στιβαρὰς Αὐτοῦ χεῖρας τὸ πηδάλιον τοῦ Οἰ-

κουμενικοῦ μας Πατριαρχεῖου. Ἡ ἀκτινοβολία τοῦ ἐνδόξου Οἰκουμενικοῦ μας Πατριαρχεῖου ἐκτείνεται ἤδη καὶ πάλιν εἰς τὰ πέρατα τῆς Οἰκουμένης λαμπρῶς, φωσφόρος, ἀειφεγγής καὶ ἐνδοξος. Τεράστια ὄντως τὰ ἐπιτεύγματα τῆς Κορυφῆς τῆς Ὁρθοδοξίας, ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν διορθόδοξων καὶ διεκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων.

Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Σεπτοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχοῦ Ἀθηνῶν ἁγίας ὁ Ἀ΄ ἡ Ὁρθοδοξία ἤρξατο καὶ πάλιν προβαλλομένη ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ὡς φωσφόρος πηγὴ Ἐδαγγελικῆς Διδαχῆς καὶ κληρονομίας ἀγαθῶν πνευματικῶν ἀνεκτιμήτου ἀξίας. Προσκύνημα ἱερὸν ἀπέβη τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Ἡ φωνὴ αὐτοῦ ἀκούεται καὶ πάλιν ἐν κατανόξει καὶ εὐλαβείᾳ εἰς τὰ πέρατα τῆς Οἰκουμένης. Ἡ πρωτόθρονος θέσις τοῦ σεπτοῦ Κέντρου τῆς Ὁρθοδοξίας ἀναγνωρίζεται ὑπὸ πασῶν τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, ὡς τοιαύτη δὲ τιμᾶται καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἑτεροδόξων. Τιμῆ, λοιπόν, καὶ ἀναγνωρίσις καὶ ἔπαινος εἰς τὴν μεγάλην ἡγετικὴν μορφήν τοῦ Οἰκουμενικοῦ μας Πατριαρχοῦ Ἀθηνῶν ἁγίας ὁ Ἀ΄ δι' ὅσα ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας ἐπετέλεσεν.

Σύμπασα ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, κληρὸς καὶ λαός, ἐπιφύλασσομένη ἵνα ἐορτάσῃ δεόντως ἅμα τῇ συμπληρώσει εἰκοσαετίας ἀπὸ τῆς ἐνθρονίσεως τοῦ Παναγιωτάτου εἰς τὸν πάνσεπτον Οἰκουμενικὸν θρόνον, εὐχεται εἰς τὸν τὴν εὐκλεῆ Εἰκοσαετηρίδα ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς Του ἄγοντα Παναγιώτατον Οἰκουμενικὸν Πατριαρχὴν ἡμῶν Ἀθηνῶν ἁγίας ὁ Ἀ΄ τὰ ἔτη τῆς ζωῆς Αὐτοῦ ὅσον μάλιστα, μεστὰ ἔργων ἀγαθῶν «ὑπὲρ εὐσταθείας τῶν Ἁγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως», δόξαν δὲ ἀφθιτον τῆς Ὁρθόδοξου ἡμῶν Ἐκκλησίας καὶ πίστεως.

«Ὁρθόδοξος Ἀκαδημία» Κρήτης.

Ἡ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου, τοῦ Ἀντιπροέδρου τῆς Κυβερνήσεως κ. Παττακοῦ καὶ πολλῶν ἐκπροσώπων τῶν διαφόρων Ἐκκλησιῶν τέλει τῶν ἐργασιῶν τῆς ὑπὸ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Κισσάμου καὶ Σελίνου ἀνεγερθείσης «Ὁρθόδοξον Ἀκαδημίας» Κρήτης ἐπῆρξε γεγονός ἀξίον ἰδιαίτερας ἐξάσεως.

Τὸ περικαλλὲς τοῦτο Ἰδρυμα, ὡς ἐτόνισαν οἱ ὀμιλήσαντες κατὰ τὴν τελετὴν ταύτην, θὰ ἔχῃ ὡς σκοποὺς ἐνθεν μὲν τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων ἐν τῷ ἑλληνορθόδοξῳ χώρῳ, ἐνθεν δὲ τὴν ἐπιμόρφωσιν ἡγετικῶν στελεχῶν τῆς Κοινωνίας ἐπὶ γνώσεων καὶ συγχρόνων μεθόδων ἀπαραιτήτων διὰ τὴν ὀρθὴν καὶ ἀποδοτικὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποστολῆς τῶν καὶ ἐκ τρίτου τὴν ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ καλλιέργειαν τοῦ διαλόγου μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν ἐν τῷ πλαίσιῳ πάντοτε, τῷ διαγραφομένῳ ὑπὸ τῶν

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἱερά Σύνοδος

Διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. 1567 τῆς 12 Ὀκτωβρίου 1968 Ἐγκύκλιου αὐτῆς, ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐκτιμῶσα δεόντως τοὺς ἐθνικοὺς σκοποὺς τοῦ Λαχειοφόρου Ὀμολογιακοῦ Ἐσωτερικοῦ Δανείου καὶ ἐπιθυμοῦσα νὰ βοηθήσῃ τὴν Ἐθνικὴν Κυβέρνησιν εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς Χώρας ἡμῶν, παρεκάλεσε τοὺς Σεβ. Ἱεράρχας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὅπως συστήσωσιν ἀρμοδίως τοῖς αἰδεσ. Ἐφημερίοις, τοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς Συμβουλοῖς, τοῖς Ἱγουμενοσυμβουλοῖς καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτῶν Ἰδρύμασι τῶν θεοσώστων Ἐπαρχιῶν τῶν τὴν ἔγγραφὴν εἰς τὸ διαληφθὲν Λαχειοφόρον Δάνειον Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως 1968.

Ἐπὶ τὰ Οἰκουμεικῶν Συνόδων τῆς ἀρχαίας ἡνωμένης καὶ ἀδιαίρετον Ἐκκλησίαν.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, διάπτωρος εἶναι ἡ εὐχὴ πάντων, ὅπως αἱ ἐργασίαι τῆς «Ὁρθοδόξου Ἀκαδημίας» Κρήτης στεφθῶσιν ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας.

Διὰ τὴν ἐξύψωσιν τῆς Παιδείας.

Μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ νέου Συντάγματος, ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως εἰς προγραμματικὰς δηλώσεις καὶ διαβεβαιώσεις πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν ἐτόνισε, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι σταθερὰ ἐπιδιώξις τῆς Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως εἶναι «ἡ ἐξύψωσις τῆς παιδείας, ἡ κάλυψις ὅλων τῶν ἀναγκῶν τῆς καὶ ἡ δημοκρατικοποίησις τῆς. Τὸ σύνθημά μας εἶναι: Ἰσαὶ εὐκαιρίαι δι' ὅλους ὅσοι θέλουν νὰ κατακτήσουν τὴν μάθησιν. Διότι ἡ παιδεία εἶναι ἀπαραίτητος προϋπόθεσις καὶ διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν καὶ διὰ τὴν κατοχύρωσιν τῆς δημοκρατίας».

Αἱ πρωθυπουργικαὶ διαβεβαιώσεις αὗται εἶναι ἐγγνήσις, ὅτι τάχιστα θὰ ὀρισθῇ ἡ σύνθεσις τοῦ ὑποτάγματος προβλεπομένου εἰδικοῦ Συμβουλίου, ὅπου θὰ μελετήσῃ καὶ θὰ προγραμματίσῃ τὰ ζητήματα τῆς Παιδείας. Οἰκοθεν νοεῖται, ὅτι τοῦ Συμβουλίου τούτου δεόν νὰ μετέχουν καὶ ἐκπρόσωποι, τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἡ προσπάθεια πρὸς ἀναγέννησιν τῆς Παιδείας δεόν νὰ στηρίζηται ἐπὶ τῆς μακροαίονος ἑλληνορθοδόξου παραδόσεως.

Ἡ Ἱερά Ἐξομολόγησις καὶ τὰ προβλήματα τῆς οἰκογενείας.

Τὸ Κεντρικὸν Συμβούλιον τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐν τῇ μερίμνῃ του διὰ τὸν πληρέστερον καταρτισμὸν τῶν Πνευματικῶν Ἐξομολόγων, ἀπεφάσισεν, ὅπως ἡ Β' σειρά μαθημάτων τοῦ «Ἐπιμορφωτικοῦ Φροντιστηρίου Ἐξομολόγων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» ἔξῃ ὡς γενικὸν θέμα τὰ σύγχρονα προβλήματα τῆς οἰκογενείας, ἅτινα ἀντιμετωπίζει ὁ Ἐξομολόγος ἐν τῇ ἐνασχόσει τοῦ ἔργου του. Εἰδικότερον, ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος σειρά τῶν μαθημάτων περιλαμβάνει τὴν διὰ τῆς Ἱερᾶς Ἐξομολο-

— Ἡ Ἱερά Σύνοδος, κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίαν αὐτῆς τῆς 10 Ὀκτωβρίου 1968 τῆς ἀρξαμένης 115ης Συνεδτικῆς Περιόδου, ὥρισεν ὡς τακτικὰ μέλη τῆς Διοικούσης Ἐπιτροπῆς τοῦ περιοδικοῦ «Ἐκκλησία» τοὺς Σεβασμ. Μητροπολίτας Τρίκκης καὶ Σταγῶν κ. Διονύσιον καὶ Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης κ. Στυλιανόν, ἀναπληρωματικὰ δὲ μέλη τοὺς Σεβασμ. Μητροπολίτας Διδυμοτείχου καὶ Ὀρεστιάδος κ. Κωνσταντίνου καὶ Κασσανδρείας κ. Σύνεσιον.

Κατὰ τὴν ἴδιαν συνεδρίαν αὐτῆς ἡ Ἱερά Σύνοδος ὥρισεν ὡς τακτικὰ μέλη τῶν Διοικητικῶν Συμβουλίων τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας καὶ τῆς παρ' αὐτῇ «Σχολῆς Κοινωνικῶν Λειτουργῶν — Διακονισσῶν» τοὺς Σεβασμ. Μητροπολίτας Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτανίας κ. Δαμασκηνόν καὶ Κυθήρων κ. Μελέτιον, ἀναπληρωματικὰ δὲ μέλη τοὺς Σεβασμ. Μητροπολίτας Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης κ. Στυλιανόν καὶ Κασσανδρείας κ. Σύνεσιον.

γίσεως ἀντιμετώπισιν τοῦ ζητήματος τῆς προετοιμασίας τῶν νέων διὰ τὸν γάμον, τῶν προβλημάτων τῶν μεμνησθευμένων καὶ τῶν συζύγων, τῶν προβλημάτων τῆς χριστιανικῆς ἀνατροφῆς καὶ διαπαιδαγωγίσεως τῶν τέκνων καὶ τῶν προβλημάτων τῆς οἰκογενειακῆς ψυχολογίας, ὡς καὶ τῶν σχέσεων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας πρὸς ἕτερα πρόσωπα (πενθερικά, λοιποὺς συγγενεῖς, ὑπηρέτας κλπ.). Κατὰ τὴν ἐξέτασιν ἐκάστου τῶν θεμάτων, μετὰ τὴν θεωρητικὴν εἰσήγησιν καὶ διδασκαλίαν, παρισταμένον καὶ μετέχοντος τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱεροῦ νόμου, γίνεται διεξοδικὴ συζήτησις καὶ ἀνταλλαγὴ τῆς πείρας ἐπὶ τῶν λεχθέντων, διὰ νὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ διατύπωσις τῶν πορισμάτων.

Ὡς εἶναι προδήλον, τὸ Ἐπιμορφωτικὸν τοῦτο φροντιστήριον τῶν Ἐξομολόγων ἀποτελεῖ συμβολὴν τινα εἰς τὴν καθ' ὅλον προσπάθειαν, ἧτις ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ ἀποκτήσῃ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ ἀείμνηστος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, «φάλαγγα ὀλόκληρον ἐξομολόγων δοκίμων».

Περὶ Ἁγίου Ὁρους.

Μετὰ μεγάλου ἐνδιαφέροντος καὶ συγκινήσεως ὁ εὐσεβὴς Ἑλληνικὸς λαὸς παρακολοθεῖ πᾶν ὅτι ἀφορᾷ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, τὴν κιβωτὸν αὐτὴν τῶν πολυτίμων ἑλληνορθοδόξων παραδόσεων καὶ μνημείων. Δι' αὐτὸ ἂν ἐχάσῃ διὰ τὴν ἐσχάτως ἀναληφθεῖσαν προσπάθειαν πρὸς ἐπ' ἀνδροσιν ἐρημωθείσης μονῆς καὶ ἀνάδειξιν αὐτῆς εἰς πρότυπον μοναστικὸν κέντρον, ἀντιθέτως ἐλυπήθη σφόδρα διὰ τὴν μεγάλῃς ἐκτάσεως πυρκαϊάν, ἧτις διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ἐπληξε τὴν Ἱ. Μονὴν ἁγίου Παντελεήμονος καὶ κατέστρεψε πολυτίμους θησαυροὺς τῆς Ὁρθοδοξίας.

Εἶναι ἐπὶ τέλους καιρὸς, ἵνα ληφθῇ σοβαρὰ μέριμνα ὅχι μόνον διὰ τὴν ἀναξωπύρωσιν τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν μονῶν τοῦ ἁγίου Ὁρους, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν περιφρούρησιν τῶν μνημείων τῶν ἐκ τῶν παντοειδῶν κινδύνων. Μία συνεργασία πάντων τῶν ἀρμοδίων παραγόντων πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν εἶναι ὅλως ἀπαραίτητος. Ἐπειγόντως δὲ πρέπει νὰ μελετηθῇ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, τὸ ζήτημα τῆς προλήψεως καὶ ἀντιμετωπίσεως τοῦ κινδύνου τῶν πυρκαϊῶν.

— Διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. πρωτ. 3454 τῆς 8 Ὀκτωβρίου 1968 ἐγγράφου αὐτῆς ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος συνιστᾷ ὡς πᾶν ὠφέλιμον τὸ βιβλίον τοῦ κ. Κυριάκου Μενουδάκου «Δείκτης Πορείας», τὸ ὁποῖον οἱ ἐνδιαφερόμενοι δύνανται νὰ προμηθευθοῦν ἀντὶ 30 δραχμῶν παρὰ τοῦ ἐκδότου αὐτοῦ κ. Κυριάκου Μενουδάκου, ὁδὸς Σουφλίου ἀριθ. 3, Ἀθήναι 609, τηλ. 641-457.

Ἐκκλησιαστικὸν Συνοδικὸν Δικαστήριον

Ἀπὸ τῆς 26-6-1968 μέχρι σήμερον ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Συνοδικοῦ Δικαστηρίου αἱ κάτωθι δικαστικαὶ ἀποφάσεις :

- 1) Ἡ ὑπ' ἀριθμ. 43 ἀπόφασις κατὰ τοῦ Ἀρχιμ. Ἰωάσαφ Θεβαίου, δι' ἧς ἐπεβλήθη αὐτῷ ἡ ποινὴ τῆς καθαιρέσεως καὶ ἐπαναφορᾶς εἰς τὴν τάξιν τῶν λαϊκῶν.
- 2) Ἡ ὑπ' ἀριθμ. 44 ἀπόφασις κατὰ τοῦ Ἱερομονάχου Ματθαίου Μητροφάνους, συνταξιούχου τοῦ Τ.Α.Κ.Ε., δι' ἧς ἐπεβλήθη αὐτῷ ἡ ποινὴ τῆς ἐπιπλήξεως.
- 3) Ἡ ὑπ' ἀριθμ. 45 ἀπόφασις κατὰ τοῦ ἱερέως Σταύρου Σερέτη, ἐφημερίου Ἱ. Ναοῦ Ἁγ. Ἀποστόλων Ὑμηττοῦ τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς, δι' ἧς οὗτος ἠθωώθη.
- 4) Ἡ ὑπ' ἀριθμ. 46 ἀπόφασις κατὰ τοῦ ἱερέως Κωνσταντίνου Μανιάτη τῆς Ἱ.Μ. Κερκύρας, δι' ἧς ἐπεβλήθη αὐτῷ ἡ ποινὴ τῆς καθαιρέσεως καὶ ἐπαναφορᾶς εἰς τὴν τάξιν τῶν λαϊκῶν.
- 5) Ἡ ὑπ' ἀριθμ. 47 ἀπόφασις κατὰ τοῦ ἱερέως Βασιλείου Πριοβόλου, ἐφημερίου Εὐπαλίας τῆς Ἱ. Μ. Φωκίδος, δι' ἧς ἐπεβλήθη αὐτῷ ἡ ποινὴ τῆς ἐπιπλήξεως.
- 6) Ἡ ὑπ' ἀριθμ. 48 ἀπόφασις κατὰ τοῦ Ἀρχιμ. Εὐλαμπίου Βουλγαρῆ τῆς Ἱ. Μ. Θεσσαλονίκης, δι' ἧς ἐπεβλήθη αὐτῷ ἡ ποινὴ τῆς καθαιρέσεως καὶ ἐπαναφορᾶς εἰς τὴν τάξιν τῶν λαϊκῶν.

Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν

Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμος κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς 11 Ὀκτωβρίου μέχρι τῆς 10 Νοεμβρίου ἔ. ἔτους :

Ἐχοροστάτησε τὴν 17 Ὀκτωβρίου κατὰ τὸν πανηγυρικὸν Ἑσπερινὸν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ καὶ τὴν 25 Ὀκτωβρίου κατὰ τὸν πανηγυρικὸν Ἑσπερινὸν τοῦ ἑορτάζοντος ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίου Δημητρίου Μπραχαμίου.

Ἐτέλεσε τὴν 26 Ὀκτωβρίου τὴν θείαν Λειτουργίαν εἰς τὸν ἑορτάζοντα ἱερὸν ναὸν Ἁγίου Δημητρίου Ἀμπελοκήπων, τὴν δὲ 27 πρὸς τὴν 28 Ὀκτωβρίου τὴν Ἀγρυπνίαν καὶ ἐν συνεχείᾳ τὴν θείαν Λειτουργίαν ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς Ἁγίας Σκέπτης ἐν τῷ Καθεδρικῷ Ναῷ Ἀθηνῶν.

Πρόεστη τὴν 23 Ὀκτωβρίου ἐν τῷ ἱερῷ Ναῷ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου Ἀεροπαγίτου τῆς Νεκρωσίμου Ἀκολουθίας κατὰ τὴν κηδεῖαν τοῦ ἀειμνήστου πρεσβευτοῦ Γ. Τριανταφυλλίδου.

— Τὴν 27 Ὀκτωβρίου τοῦ ἐν τῷ καθεδρικῷ Ναῷ Ἀθηνῶν τελεσθέντος Μνημοσύνου ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ ἀοιδίμου Ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, ὅτε καὶ ὠμίλησεν ἐξάρας τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀειμνήστου προκατόχου Του. Ἡ ἐπιμνημόσυνος ὁμιλία τοῦ Μακαριωτάτου δημοσιεύεται κατωτέρω.

— Τὴν 28 Ὀκτωβρίου τῆς ἐν τῷ καθεδρικῷ ναῷ τελεσθείσης Δοξολογίας ἐπὶ τῇ Ἐθνικῇ Ἑορτῇ τῆς 28 Ὀκτωβρίου.

— Τὴν 3 Νοεμβρίου, ἐν τῷ καθεδρικῷ ναῷ, τῆς Νεκρωσίμου Ἀκολουθίας κατὰ τὴν κηδεῖαν τοῦ ἀειμνήστου τέως πρωθυπουργοῦ Γεωργίου Παπανδρέου.

Πρόεπεμψε τὴν 25 Ὀκτωβρίου εἰς τὸ ἀεροδρόμιον τοῦ Ἑλληνικοῦ τὴν Αὐτοῦ Ἐξοχότητα τὸν Ἀντιβασιλέα,

ἀντιστράτηγον κ. Γεώργιον Ζωϊτάκην, μεταβαίνοντα εἰς Θεσσαλονίκην, τὸν ὑπεδέχθη δὲ αὐτόθι τὴν 29 Ὀκτωβρίου ἐπιστρέφοντα ἐκ Θεσσαλονίκης.

Πρόηδρευσε τὴν 11 Ὀκτωβρίου τῆς συνεδρίας τοῦ Οἴκου Τυφλῶν Καλλιθέας.

— Τὴν 15, 17, 22 Ὀκτωβρίου καὶ 1 καὶ 7 Νοεμβρίου τῶν συνεδριῶν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

— Τὴν 17 Ὀκτωβρίου τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ὄργανισμοῦ Προλήψεως Ἀτυχημάτων.

— Τὴν 18 Ὀκτωβρίου τῆς συνεδρίας τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ ΤΑΚΕ.

— Τὴν 21 Ὀκτωβρίου τῆς συνεδρίας τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Σχολῆς Κοινωνικῶν Λειτουργῶν—Διακονισσῶν τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας.

— Τὴν 22 Ὀκτωβρίου τῆς συνεδρίας τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Σιβιτανιδείου Σχολῆς.

— Τὴν 23 Ὀκτωβρίου τῆς συνεδρίας τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἀχιλλοπούλειου Κληροδοτήματος.

— Τὴν 30 Ὀκτωβρίου τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας.

— Τὴν 1 Νοεμβρίου τῆς συνεδρίας τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ ΟΔΕΠ.

— Τὴν 6 Νοεμβρίου τῆς ἐπιτροπῆς διὰ τὴν σύνταξιν Νομοσχεδίου Ἑνιαίας Νομικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας.

— Τὴν 8 Νοεμβρίου συσκέψεως πρὸς σύνταξιν Σχεδίου Νόμου περὶ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας.

— Τὴν 9 Νοεμβρίου τῆς Νομοπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων.

Συνειργάσθη τὴν 11 Ὀκτωβρίου μετὰ τοῦ Ὑφυπουργοῦ τῆς Προεδρίας Κυβερνήσεως κ. Βοβολίνη καὶ τοῦ καθηγητοῦ Πανεπιστημίου κ. Τσιριντάνη.

— Τὴν 31 Ὀκτωβρίου εἰς τὸ Πολιτικὸν Γραφεῖον μετὰ τοῦ Ἐξοχωτάτου Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως κ. Γεωργίου Παπαδοπούλου.

— Τὴν 2 Νοεμβρίου μετὰ τοῦ Ὑφυπουργοῦ Ὑγιεινῆς κ. Δημητρά.

Ἐγένετο δεκτὸς τὴν 7 Νοεμβρίου ὑπὸ τῆς Α. Ε. τοῦ Ἀντιβασιλέως, ἀντιστράτηγου κ. Γεωργίου Ζωϊτάκη.

Μετέσχε τὴν 11 Ὀκτωβρίου καὶ τὴν 1 Νοεμβρίου συσκέψεως διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ Ἱ. Ναοῦ τοῦ Σωτήρος, εἰς ἣν παρέστη ὁ Ἐξοχώτατος Ἀντιπρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως κ. Στ. Παττακός. Ὁμοίως τὴν 14 Ὀκτωβρίου ἐτέρας ὁμοίας συσκέψεως πρὸς διευθέτησιν διαφορᾶς τοῦ Ταμείου Ἐθνικῆς Ἀμύνης μετὰ τῆς Ἐκκλησίας.

— Τὴν 21 Ὀκτωβρίου τῆς ἐν τῷ Ὑπουργεῖῳ Ἐσωτερικῶν γενομένης συσκέψεως ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς.

Παρηκολούθησε τὴν 29 Ὀκτωβρίου εἰς τὸν κινηματογράφον «Ὀρφεὺς» τὴν προβολὴν τῆς ταινίας «Τὰ σύνορα τῆς προδοσίας», αἱ εἰσπράξεις τῆς ὁποίας διετέθησαν ὑπὲρ τοῦ Φιλοπτώχου Ταμείου τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν.

Παρέστη τὴν 12 Ὀκτωβρίου εἰς τὸν Ἁγιασμόν ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῆς λειτουργίας τῆς Φοιτητικῆς Ἑστίας Ἀρρένων Ἀθηνῶν τοῦ Βασιλικοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος.

— Τὴν 13 Ὀκτωβρίου εἰς τὰ ἐγκαίνια τῆς Ὁρθοδόξου Ἀκαδημίας ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Γωνιάς Κολυμπαρίου Κισσάμου.

— Τὴν 16 Ὀκτωβρίου μετὰ τοῦ Ὑφυπουργοῦ τῆς Προεδρίας Κυβερνήσεως κ. Βοβολίνη εἰς τὰ ἐγκαίνια τῆς νέας πτέρυγος τοῦ ἐν Τήνῳ Μουσείου.

— Τὴν 20 Ὀκτωβρίου εἰς τὴν ἐν τῷ ξενοδοχείῳ «Χίλτον» πανηγυρικὴν ἐναρξιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Πανελληνίου Χειρουργικοῦ Συνεδρίου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνέγνωσε περιστάτικὴν εὐχὴν, δημοσιευομένην κατωτέρω.

— Τὴν 21 Ὀκτωβρίου συσκέψεως ἐπὶ ὑπουργικοῦ ἐπιπέδου περὶ τῶν κατευθύνσεων τῆς Κοινωνικῆς Πολιτικῆς.

— Τὴν 24 καὶ 31 Ὀκτωβρίου καὶ 7 Νοεμβρίου εἰς τὸ μάθημα τοῦ Φροντιστηρίου Πνευματικῶν τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας.

— Τὴν 26 Ὀκτωβρίου εἰς τὸν ἑορτασμόν τῆς Ἐθνικῆς Ἑορτῆς τῆς 28 Ὀκτωβρίου ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μετσ. Πολυτεχνεῖω, καθὼς καὶ εἰς τὴν σχετικὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

— Τὴν 28 Ὀκτωβρίου εἰς τὴν πανηγυρικὴν τελετὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἐπὶ τῇ Ἐθνικῇ Ἑορτῇ τῆς 28 Ὀκτωβρίου.

— Τὴν 3 Νοεμβρίου εἰς τὴν τελετὴν ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῆς λειτουργίας τῆς Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως, καθ' ἣν ὁμίλησε πρὸς τοὺς φοιτητάς.

— Τὴν 10 Νοεμβρίου εἰς τὴν ἐναρκτήριον συγκέντρωσιν τῆς Χριστ. Φοιτητικῆς Δράσεως, ὁμίλησας καταλλήλως.

Ἐ δ ἔ χ θ η τὴν 11 Ὀκτωβρίου τοὺς Σεβασμ. Μητροπολίτας Φθιώτιδος κ. Δαμασκηνόν, Παροναξίας κ. Ἐπιφάνιον, Νικαίας κ. Γεώργιον, Νουβίας κ. Συνέσιον καὶ Καρθαγίνης κ. Παρθένιον, τὸν Ἐξοχώτατον πρεσβευτὴν τῆς Συρίας, τὸν π. Capellas καὶ π. Δημ. Σαλάχαν, τὸν δικηγόρον κ. Ἰω. Παναγόπουλον, τὸν στρατηγὸν ἑ. ἄ. κ. Ματάλλαν μετὰ τοῦ υἱοῦ του, τὸν κ. John A. Custer, τὸν κ. Βαλλιανᾶτον καὶ τὸν κ. Μένην Παπαγεωργίου.

— Τὴν 12 Ὀκτωβρίου τὸν πτέραρχον ἑ. ἄ. κ. Ποταμιάνου καὶ τὸν Σέρβον κ. Ρῶς.

— Τὴν 13 Ὀκτωβρίου τὸν Σεβασμ. Μητροπολίτην Μυτιλήνης κ. Ἰάκωβον καὶ τὸν πρέσβυν κ. Χρυσανθόπουλον.

— Τὴν 15 Ὀκτωβρίου τὸν Ἐξοχώτατον Πρέσβυν τῆς Αὐστραλίας, τὸν καθηγητὴν κ. Χριστοφορίδην, τὸν κ. Λατζούνην μετὰ τοῦ δημοσιογράφου κ. Ἄνδρ. Παπαντωνάκη καὶ τὸν Δήμαρχον Λεωνιδίου κ. Μερικᾶκην.

— Τὴν 17 Ὀκτωβρίου τοὺς Σεβασμ. Μητροπολίτας Ξάνθης κ. Ἀντώνιον καὶ Λευκάδος καὶ Ἰθάκης κ. Νικηφόρον, τὸν στρατηγὸν κ. Ξένον τοῦ Βασιλικῆς Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος, τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς Χριστιανικῆς Στέγης Καλαμῶν, τοὺς κ.κ. Proctor καὶ Παπαδόπουλον τῆς Π.Ε.Υ. καὶ τὸν ἀντισυνταγματάρχη κ. Λέκκαν.

— Τὴν 18 Ὀκτωβρίου τὸν Σεβασμ. Μητροπολίτην Ἀλεξανδρουπόλεως κ. Κωνσταντίον, τὸν ὑποναύαρχον ἑ. ἄ. κ. Νικ. Στυμφαλιάδην, τὸν βιομήχανον κ. Μπάρλον, τὸν καθηγητὴν Πανεπιστημίου κ. Ἀντώνιον Κανέλλη, τὸν ὑφηγητὴν κ. Ψωμόπουλον, τὸν θεολόγον κ. Θεοχάρην Προβατάκη, τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς Κοινωνικῆς Μερίμνης Μοσχάτου, τὸν κ. Μιχ. Στεργίου, τὸν δημοσιογράφον κ. Ἄθαν. Παράσχον, τὴν κ. Ξανθάκη τῆς Σχολῆς Κωφάλλων Πατρῶν, τὸν πανοσ. ἀρχιμ. Χρυσόστομον Κουσκουτόπουλον, τὸν κ. Ἄριστ. Σελίμην, τὸν γραμματέα τοῦ Ἀχιλλοπουλείου Κληροδοτήματος κ. Κουτσόπουλον, τὴν κ. Κουρκουλάκου, τοὺς ἐκπροσώπους τῆς Ἐταιρείας «Τεχνικός Κόσμος» κ.κ. Ρενιέρην καὶ Κυριαζήν, τὸν Ἀμερικανὸν ἱερέα κ. Otto Meinardus καὶ τὸν κ. Χρ. Διακόπουλον.

— Τὴν 22 Ὀκτωβρίου τὸν Θεοφ. Ἐπίσκοπον Κωνσταντίας κ. Χρυσόστομον, τὸν πρ. ὑπουργὸν κ. Μαυροκορδαῖτον καὶ τὸν Διευθυντὴν τῶν Τεχνικῶν Ὑπηρεσιῶν τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων κ. Νιαγᾶσαν.

— Τὴν 23 Ὀκτωβρίου τὸν κ. Τέντεν καὶ τὸν κ. Καραντώνην.

— Τὴν 24 Ὀκτωβρίου τὸν κ. Φίλιππον Δραγούμην τοῦ Μπαγκείου Κληροδοτήματος, τὸν ἱερέα Πέτρον Ἀλβέρτον, τὸν κ. Paul Anderson καὶ τὴν κ. Κορδᾶ.

— Τὴν 25 Ὀκτωβρίου τὸν κ. Μπαρούνον, διευθυντὴν Ὑποκαταστήματος Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, τὸν γραμματέα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης κ. Νικ. Καμπέλην, τοὺς θεολόγους κ. Νικόλαον Αἰγινίτην καὶ κ. Παν. Στελλάκη, τὸν κ. Ἀναστάσιον Ἀναστόπουλον, τὸν δημοσιογράφον κ. Κων. Κατσαούνην καὶ τὸν κ. Ν. Εὐσταθιάδην.

— Τὴν 29 Ὀκτωβρίου τὸν ἀντισυνταγματάρχη κ. Λέκκαν, δύο ἐπισκόπους καὶ 70 ἱερεῖς τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, τοὺς ὁποίους καὶ προσεφώνησε, καὶ τοὺς πανοσ. ἀρχιμ. Γ. Δελέγκαν καὶ Ἄ. Στάμεναν.

— Τὴν 30 Ὀκτωβρίου τὸν Σεβασμ. Μητροπολίτην Κερκύρας καὶ Παξῶν κ. Πολύκροτον καὶ τὸν Γενικὸν Διευθυντὴν

τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας καθηγητὴν κ. Εὐάγγελον Θεοδώρου.

— Τὴν 31 Ὀκτωβρίου τοὺς Σεβασμ. Μητροπολίτας Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας κ. Θεόκλητον, Λαρίσης καὶ Πλαταμῶνος κ. Θεολόγον καὶ Τριπόλεως (Λιβάνου) κ. Ἥλιαν, τὸν καθηγητὴν καὶ ἀκαδημαϊκὸν κ. Π. Μπρασιώτην, τοὺς πανοσ. ἀρχιμ. Θεόκλητον Φεφὲν καὶ Γρηγόριον Μανιατόπουλον καὶ τὸν δικηγόρον κ. Ἐμμ. Σκαρνατάβον.

— Τὴν 1 Νοεμβρίου τὸν ἱεροκήρυκα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν πανοσ. ἀρχιμ. Γεώργιον Δημόπουλον.

— Τὴν 2 Νοεμβρίου τοὺς Σεβασμ. Μητροπολίτας πρ. Λευκάδος καὶ Ἰθάκης κ. Δωρόθεον, Λεοντοπόλεως κ. Κωνσταντίνου, Κυθήρων κ. Μελέτιον, Χριστουπόλεως κ. Ἰάκωβον, Κισσάμου καὶ Σελίνου κ. Εἰρηναῖον, Γυθείου καὶ Οἰτύλου κ. Σωτήριον καὶ Ἐλασσῶνος κ. Σεβαστιανόν, τὸν πρόεδρον τοῦ Ε.Ε.Σ. κ. Γεωργακόπουλον, τὸν καθηγητὴν κ. Ἄ. Σῶχον, τὸν σύμβουλον τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν κ. Κωνσταντόπουλον, τὴν κ. Θεοδώραν Τριανταφυλλίδου, τοὺς πανοσ. ἀρχιμ. Ἐπιφάνιον Θεοδωρόπουλον, Ἰωακείμ Ἀποστολόπουλον καὶ Ἀνθιμίου Ρούσσαν, τὴν κ. Μάνου-Μυλωνᾶ, τὸν κ. Κλεισαρην, τὸν κ. Κυριτσόγλου καὶ τὸν κ. Καλλιγέρην.

— Τὴν 5 Νοεμβρίου τὸν πανοσ. ἀρχιμ. Ἀχιλλεῖον Παπαθανασόπουλον, τὸν ἱερομόναχον Ἀθανάσιον Γιέφτιτς καὶ τὸν κ. Raoul Follereau.

— Τὴν 6 Νοεμβρίου τοὺς διευθυντάς τῆς Π.Ε.Υ. κ.κ. Proctor καὶ Παπαδόπουλον.

— Τὴν 7 Νοεμβρίου τὸν Σεβασμ. Μητροπολίτην Ἄρτης κ. Ἰγνατίον, τὸν Ἐπίσκοπον τοῦ Γιβραλτάρ κ. Στάνλεϋ μετὰ τοῦ ἐν Ἀθῆναις Ἀγγλικανοῦ Ἐφημερίου καὶ τὸν Ἐκπαιδευτικὸν Σύμβουλον κ. Κ. Κούρκουλαν.

— Τὴν 8 Νοεμβρίου τὸν στρατηγὸν ἑ. ἄ. κ. Ξένον τοῦ Β.Ε.Ι., τὸν ἀρχιτέκτονα κ. Δοξιάδην, τὸν Σύμβουλον τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν κ. Κωνσταντόπουλον καὶ τὸν πρίγκιπα κ. Μουρούζην.

— Τὴν 9 Νοεμβρίου τοὺς Σεβασμ. Μητροπολίτας Ἰωαννίνων κ. Σεραφεῖμ καὶ Κυρηνείας κ. Κυπριανόν, τὸν ἐπίτιμον Εἰσαγγελέα τοῦ Ἀρείου Πάγου κ. Κιουσόπουλον, τὸν συνταγματάρχη κ. Σγόντζον, τὸν δημοσιογράφον κ. Κατάρην καὶ τοὺς κ. κ. Κακαβελάκη, Κυριτσόγλου, Βλησιμῶν καὶ Χουρδάκη.

Ἡ ἑβραϊκῆς θρησκείας καὶ Ἀμερικανῆς ὑπήκοος Karol - Regina Adolf Pre's ἐκατηχῆθη δεόντως καὶ τὴν 22 Ὀκτωβρίου 1963 ἐβαπτίσθη εἰς τὴν Κρήτην τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ ἐφημερίου αὐτοῦ π. Εὐαγγέλου Μπουώρη, ἑνομασθεῖσα Ἀλεξάνδρα. Ἀνάδοχος παρῆστη ἡ κ. Ἀλεξάνδρα Μουρούλη.

Περιστατικὴ Ἐδγὴ τοῦ Μακαριωτάτου εἰς τὸ Πανελλήμιον Συνέδριον Χειροουργῶν (20.10.1968)

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἡ πηγὴ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως, ὁ ἄνωθεν καταπέμψας τὸ Πανάγιόν Σου Πνεῦμα ἐπὶ τοὺς ἀγίους Σου Μαθητάς καὶ Ἀποστόλους καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων αὐτοὺς σοφίας καὶ θεοδιδάκτους Διδασκάλους πάση τῇ Οἰκουμένῃ ἀναδείξας, Αὐτὸς καὶ νῦν, Κύριε, ἡ τοῦ ἐλέους πηγὴ καὶ τῆς φιλανθρωπίας τὸ ἀνεξιχνίαστον καὶ ἀνεξάντλητον πέλαγος, ἔπιδε καὶ ἐπὶ τοὺς δούλους Σου τούτους, τοὺς πρὸς ὑρίειαν καὶ ρῶσιν τοῦ Λαοῦ Σου τεταγμένους. Φώτισσον αὐτῶν τὸν νοῦν εἰς τὸ μελετᾶν καὶ πραγματοῦν τὰ Σοὶ εὐάρεστα καὶ τοῖς ἐμπεπιστευμένοις εἰς αὐτοὺς σωτήρια. Κατεθέθωνον αὐτῶν τὰς χεῖρας εἰς τὸ ἐνεργεῖν τὰ τοῖς ἀσθενοῦσι λυσιτελεῖν καὶ ὠφέλιμα. Χάρισμα αὐτοῖς βαθεῖαν καὶ ἀναφαίρετον εὐσέβειαν ψυχῆς τε καὶ πνεύματος εἰς τὸ ἐργάζεσθαι τὸ ἀγαθόν καὶ πρέπον ἐν πᾶσι τοῖς ἐπιτηδεύμασι αὐτῶν. Ἐδόλγησον αὐτῶν τὰς παρούσας

ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνάξεις. Τῇ Σῆ συμπαρέδρω Σοφία ἐμπλήσθησεν αὐτῶν νοῦν, ψυχὴν καὶ διάνοιαν πάσης ἀγαθωσύνης, ἵνα περισσεύοντες εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐν Σοὶ τῷ Ἰατρῷ καὶ Θεραπευτῇ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν, ἐργάζωνται καὶ αὐτοὶ σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ Πανάγιον Ὄνομά Σου εἰς δόξαν καὶ μεγαλωσύνην Σοῦ τοῦ Ἀνάρχου Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ τοῦ Μονογενοῦς Σου Υἱοῦ καὶ τοῦ Παναγίου καὶ ἀγαθοῦ καὶ Ζωοποιοῦ Σου Πνεύματος νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

* Ἐπιμημόσυνος ὁμιλία *

Συνεπληρώθησαν πρὸ ὀλίγου τριάκοντα ἔτη ἀπὸ τῆς πρὸς Κύριον ἐκδημίας καὶ ἑκατὸν ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ αἰδίου διδασκάλου, πατρὸς καὶ προκατόχου ἡμῶν Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Χρυσόστομου Παπαδοπούλου.

Ἄν καὶ παρήλθον τόσα ἔτη ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως αὐτοῦ ἀπὸ τὴν πρόσκαιρον αὐτὴν ζωὴν, ἐν τούτοις ἡ φυσιογνωμία αὐτοῦ καὶ ἡ ἀνάμνησις ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ζωηρὰ ἐν μέσῳ ἡμῶν. Καὶ ὄχι μόνον τούτου. Ἀλλὰ καὶ παρίσταται ἤδη πρὸ ἡμῶν ὁ ὄγκος τῆς πνευματικότητος καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ἀξίας του.

Συμβαίνει μὲ αὐτὸν ὅ,τι καὶ μὲ τὰ ὑψηλὰ ἐκεῖνα δένδρα τοῦ πυκνοφύλλου δάσους, τὰ ὅποια ἐν μέσῳ τῶν ἄλλων πολλῶν εἶναι δυσδιάκριτα, ἀλλ' ὅταν ἀπομονωθοῦν, τότε μόνον ἐμφανίζονται καθ' ὅλον αὐτῶν τὸ ὕψος καὶ τὸ μεγαλεῖον. Εἶναι δυνατόν νὰ ἐκτιμήσῃ τις τὸν ὄγκον πανυψηλοῦ ὄρους τότε μόνον, ὅταν εὐρεθῇ εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τούτου τοιαύτην, ὥστε νὰ δύναται νὰ ἐπισκοπήσῃ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἔκτασιν αὐτοῦ.

Ταπεινόφρων ὁ ἀείμνητος Διδάσκαλος καὶ Πατὴρ, κατάρθωσε διὰ τῆς ἀγιότητος τοῦ βίου καὶ τῶν ἀρετῶν τοῦ ἀληθοῦς χριστιανοῦ, διὰ τῆς σοφίας καὶ φιλομαθείας αὐτοῦ, νὰ ἀνέλθῃ καὶ καταλάβῃ τὰ ὑψηλά ἀξιώματα. Τόσον ἡ Ἐκκλησία, ὅσον καὶ ἡ Πολιτεία τὸν ἐτίμησαν. Ἡ μὲν πρώτη τὸν ἀνέδειξεν Ἀρχιεπίσκοπον καὶ Προκαθήμενον Αὐτῆς, ἡ δὲ δεύτερα τὸν διώρισε μετὰ τῶν πρώτων μελῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Εἰς τὸν τομέα τῆς Ἐπιστήμης ὁ ἀείμνητος πατὴρ, ἐν ἀγιότητι βίου διεκρίθη ὡς Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ὡς ὁ μέγιστος τῶν θεολόγων τοῦ αἰῶνος τούτου, τὰ δὲ συγγραφικὰ αὐτοῦ ἔργα καὶ ἡ ἐν γένει δρᾶσις αὐτοῦ τὸν κατατάσσουσιν μετὰ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Εἰς τὸν τομέα τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας, ὑπὲρ ἧς μετὰ ζήλου καὶ δημιουργικότητος ἐργάσθη, ἠκολούθησε τὴν δυσχερέστεραν μέθοδον: Τὴν διοίκησιν διὰ τῆς πραότητος καὶ τῆς ἀγάπης. Βεβαίως, ὑπῆρξάν τινες πιστεύοντες ταύτην ὡς ἀδυναμίαν. Ἄλλ' ἐκεῖνος ἀπτόχως ἐξηκολούθει καὶ ἐπέμενε νὰ διοικῆ κατὰ τὸν ἴδιον αὐτῷ τρόπον, διδάσκων διὰ τοῦ ἀγίου παραδείγματός του.

Ἦδη, ἀπὸ τῶν ἄνω Σκηνωμάτων ὁ αἰδίδιμος Πατὴρ καὶ Διδάσκαλος ἄς προσεῖχεται πρὸς τὸν Οὐράνιον Πατέρα ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ὅπως ἡ Ἐκκλησία Του ἐκπληροῖ εἰς τὸν παρόντα κόσμον τὸν θεῖον προορισμὸν της καὶ οἱ διάδοχοί Του συνεχίσουσιν βαδίζοντες τὴν δύσκολον ὁδόν, τὴν ὅποιαν ἐκεῖνος ἐχάραξε καὶ ἐβάδισεν.

(*) Ἐλέχθη ἐπιμημόσυνως ἀπὸ τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κ. Ἰερωνύμου, τῇ 27ῃ Ὀκτωβρίου 1968 ἐν τῷ Καθεδρικῷ Ναῷ Ἀθηνῶν, κατὰ τὸ ἐπὶ τῆ συμπληρώσει τριακονταετίας ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ αἰδίδιμου Ἀρχιεπισκόπου Χρυσόστομου Παπαδοπούλου τελεσθῆν μνημόσυνον.

Παγκόσμιος Ἐκκλησιαστικὴ Ὑπηρεσία τῶν Η.Π.Α.

Τὴν 17ην Ὀκτωβρίου καὶ τὴν 6 Νοεμβρίου ἐγένοντο δεκτοὶ εἰς ἀκρόασιν ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κ. Ἰε-

ρωνύμου οἱ κ.κ. Proctor καὶ Παπαδόπουλος, ἐκπρόσωποι ἐν Ἑλλάδι τῆς Παγκοσμίου Ἐκκλησιαστικῆς Ὑπηρεσίας τῶν Η.Π.Α.

Ἐσήγησαν εἰς τὸν Μακαριώτατον τὰς ἐπελθούσας ἀλλαγὰς εἰς τὰς ἐργασίας τῆς Π.Ε.Υ., κατὰ τὰς ὁποίας ἀπὸ Φιλανθρωπικῆ Ὀργάνωσις μετετράπη αὐτὴ εἰς Ὑπηρεσίαν περιφερειακῆς Οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, χρησιμοποιοῦσα τὰς δυνατότητας καὶ πηγὰς τῶν περιοχῶν ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι θὰ ἠδύνατο νὰ δεχθοῦν τὴν βοήθειαν τῆς Ὑπηρεσίας ταύτης, νὰ ἀξιοποιήσουν καὶ νὰ αὐτοβοηθηθοῦν ἐξ αὐτῆς, ἐν συνεργασίᾳ πάντοτε καὶ συνεννοήσει μετὰ τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ἀρχῶν καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Πολιτείας.

Ἡ συνάντησις ἦτο θερμοτάτη καὶ πλήρης κατανοήσεως καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος κ. Ἰερώνυμος ἔδωκε τὰς εὐλογίας τῆς Ἐκκλησίας πρὸς ἐπιτυχή ἐκτέλεσιν ὅλων τῶν σχεδίων τῆς Π.Ε.Υ. εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Κατόπιν εἰδικῆς ἐπιθυμίας τοῦ Μακαριώτατου, ἡ Π.Ε.Υ. πρόκειται τὴν Μηνιαίαν αὐτῆς Ἐκθεσιν περὶ τῆς δράσεώς της νὰ ἐκδίδῃ καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπίσημη γλώσσαν, οὕτως ὥστε αὐτὴ νὰ δίδεται εἰς ὅλας τὰς Ἐκκλησιαστικὰς Ἀρχὰς, αἱ ὁποῖαι θὰ ἤθελον νὰ συνεργασθοῦν καὶ συνενώσουν τὰς δυνάμεις των μετὰ τῆς Ὑπηρεσίας ταύτης.

Ἡ προσεχὴς ἐκδόσις τῆς μηνιαίας ταύτης ἐκθέσεως θὰ περιλαμβάνῃ καὶ συνοπτικὸν σημεῖωμα τῶν μέχρι σήμερον πεπραγμένων ἐν Ἑλλάδι τῆς Παγκοσμίου Ἐκκλησιαστικῆς Ὑπηρεσίας τῶν Η.Π.Α.

Ἱερὰ Μητρόπολις Ἀργολίδος

Τὴν 16 καὶ 17 Ὀκτωβρίου ἐ. ἔτους ἔλαβε χώραν εἰς τὸ Ναύπλιον Ἱερατικὸν Συνέδριον τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἀργολίδος, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου ἀνεπτύχθησαν τὰ ἐξῆς θέματα: 1) «Ὁ ἐσωτερικὸς ἀνακαινισμὸς τοῦ Ἱερέως», 2) «Ὁ ἠθικὸς καὶ πνευματικὸς ὄπλισμός τοῦ Ἱερέως», 3) «Ὁ Ἱερεὺς ἐνσαρκωτῆς τοῦ ἀνακαινιστικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας», 4) «Ἡ Ἐκκλησία ἐναντὶ τοῦ Χιλιτισμοῦ», 5) «Ὁ Ἱερεὺς ὡς Ἐξομολογητῆς» καὶ 6) «Τὰ ἐκ τῆς ἐπισκέψεως τῶν Ἱ. Μονῶν πνευματικὰ κέρδη». Μεθ' ἑκάστην εἰσήγησιν ἐγένετο διαλογικὴ συζήτησις καὶ ἐξαγωγή τῶν ἀναγκαίων συμπερασμάτων. Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Συνεδρίου ὁ Σεβασμ. Μητροπολίτης Ἀργολίδος κ. Χρυσόστομος προσεφώνησε τοὺς αἰδ. συνέδρους καὶ τοὺς συμπαρασταμένους ἐπιστήμους, ἐν τέλει δὲ τὸ Συνέδριον προέβη εἰς ὑπόθηκας πρὸ τοῦς αἰδεσιμωτάτους Ἱερεῖς.

Ἱερὰ Μητρόπολις Λευκάδος καὶ Ἱθάκης

Ἀπὸ τῆς 9-11 Ὀκτωβρίου 1968 συνεκλήθη τὸ Α' Ἱερατικὸν Συνέδριον τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Λευκάδος καὶ Ἱθάκης, τοῦ ὁποίου αἱ ἐργασίαι διεξήχθησαν εἰς ἀτμόσφαιραν ἀγάπης καὶ ἐντόνου πνευματικότητος ἐν τῷ Καθεδρικῷ Ναῷ τῆς Εὐαγγελιστρίας Λευκάδος, ὑπὸ τὴν καθοδηγίαν τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Λευκάδος καὶ Ἱθάκης κ. Νικηφόρου καὶ ἐπὶ τῇ βάσει προγράμματος καταρτισθέντος ὑπὸ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως καὶ κοινοποιηθέντος ἐγκαίρως εἰς τοὺς αἰδ. Συνέδρους πρὸς κατάλληλον αὐτῶν προετοιμασίαν.

Σκοπὸς τῆς συνάξεως ὑπῆρξεν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ πνευματικὴ κατὰ Χριστὸν οἰκοδομὴ τῶν Συνέδρων καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων ἐπὶ σοβαρῶν ποιμαντικῶν προβλημάτων, τὰ ὅποια ἀντιμετωπίζουσιν οἱ Ἐφημέριοι κατὰ τὴν ἐνάσκησιν τοῦ ἔργου τῆς διαποιμάνσεως.

Ἀμα τῇ ἐνάρξει τῶν ἐργασιῶν ἀπεστάλησαν τηλεγραφήματα ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὸν Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἰερώνυμον ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἐκζητήσεως εὐχῶν καὶ εὐλογιῶν διὰ τὴν εὐδωσιν τῶν σκοπῶν τοῦ Συνεδρίου καὶ ἐφ' ἑτέρου πρὸς τὸν ἐξοχώτατον Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως εἰς ἔκφρασιν εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν ὀριστηκὴν ἐπίλυσιν τοῦ μισθολογικοῦ προβλήματος τῶν Ἐφημερίων.

Ὁ Σεβασμ. Μητροπολίτης Λευκάδος καὶ Ἱθάκης κ. Νικηφόρος ἐκάμεν εἰσήγησιν ἐπὶ τοῦ θέματος «Ἡ προσωπικότης τοῦ κληρικοῦ», διαγράφας παραστατικὰ ὁποῖος πρά-

γματι πρέπει νὰ εἶναι ὁ ποιμὴν, διὰ νὰ ἀσκή ἐπιτυχῶς τὴν ὑψηλὴν του ἀποστολὴν.

Εἰσηγήσεις ἐγένοντο καὶ ἐπὶ τῶν ἐξῆς δύο θεμάτων: 1) «Ὁ ἱερεὺς ἐνώπιον τῆς σημερινῆς πραγματικότητος» ὑπὸ τοῦ ἱεροκλήρουκ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως πανοσ. ἀρχιμ. Δημητρίου Φωτίου, 2) «Ἡ ποιμαντικὴ ὀργάνωσις τῆς ἐνορίας» ὑπὸ τοῦ γενικοῦ ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου αἰδεσ. Δημοσθένους Παπακωστοπούλου.

Ἐξητάσθησαν ὡσαύτως θέματα ἀφορῶντα εἰς τὰ λειτουργικὰ καθήκοντα καὶ ὑπεγραμμίσθη ἡ ἀνάγκη τηρήσεως τελετουργικῆς ὁμοιομορφίας ἐπὶ τῆ βράσει τοῦ τυπικοῦ τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ Α' Ἱερατικὸν Συνέδριον τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Λευκάδος καὶ Ἰθάκης ἐστέφθη ὑπὸ ἐπιτυχίας, διότι οἱ μετασχόντες τοῦτου εὐλαβέστατοι ἱερεῖς ἔδρασαν πλουσίους πνευματικούς καρπούς.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ

Τὴν 1 Νοεμβρίου ἐ. ἔτους συνεπληρώθη εἰκοσαετία ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς κ. Ἀθηναγόρου ὡς Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ αὐτῇ ἡ Α.Θ.Π. ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ. Ἀθηναγόρας ἐδέχθη συγχαρητήρια τηλεγραφήματα τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, τῆς Α. Ἀγιότητος τοῦ Πάπα Παύλου ΣΤ', ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν προσωπικότητων, καθηγητῶν κτλ.

Τὸ τηλεγράφημα τῆς Αὐτοῦ Μακαριότητος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Παναγιώτατον Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην
κ.κ. ΑΘΗΝΑΓΟΡΑΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΝ

Ἐκκλησία Ἑλλάδος, συμμετέχουσα ἀγαλλομένῳ ποδὶ πνευματικῆς χαρῆς Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἐπὶ εὐφροσύνῳ ἐπετείῳ συμπληρώσεως εὐδοκίᾳ πρᾶγαθου Θεοῦ εἰκοσίων ὄλων ἐνιαυτῶν ἀπὸ ἀναρρήσεως Ὑμετέρας πεπνευμένης καὶ γερασμίας Παναγιότητος εἰς περίκλυτον ἔνδοξον πρωτόθρονον Ἀποστολικὸν θρόνον Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ σεμνυνομένη δι' εὐκλεᾶ ἀγλαόκαρπον ποιμαντορίαν Αὐτῆς, γηθοσύνως ἐπεύχεται Αὐτῇ ἀπὸ καρδίας τὰ ἔτη Αὐτῆς ὡς πλείστα, ὑγιεινά, πανευφρόσυνα, ἔργων λαμπρῶν μεστὰ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς καθόλου Ἀγιοπάτης Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

† Ὁ Ἀθηνῶν Ἱερώνυμος, Πρόεδρος».

Ἐκκλησία Κρήτης

Τὴν 13 Ὀκτωβρίου ἐ. ἔτους ἐτελέσθησαν εἰς τὴν Ἱερὰν Μονὴν Γωνιάς Κισσάμου τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ἰδρύματος τῆς Ὁρθοδόξου Ἀκαδημίας, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου, τοῦ Ἀντιπροέδρου τῆς Κυβερνήσεως καὶ Ὑπουργοῦ Ἐσωτερικῶν κ. Στ. Παττακοῦ, τοῦ Σεβασμ. Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης κ. Εὐγενίου, τῶν Σεβασμ. Μητροπολιτῶν Κρήτης, ἐκπροσώπων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ξένων Ἐκκλησιῶν, καθηγητῶν Πανεπιστημίου καὶ τῶν τοπικῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀρχῶν.

Οἱ ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀκαδημίας Κρήτης ἐπιδιωκόμενοι σκοποὶ εἶναι οἱ ἐξῆς: α) Ἡ ἐπισημονικὴ ἔρευνα τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων, β) ἡ ἐπιμόρφωσις καὶ ἐνημέρωσις ἡγετικῶν στελεχῶν τῆς κοινωνίας καὶ γ) ἡ συμπράξις πρὸς τοὺς λειτουργοὺς τῆς Ἐκκλησίας.

— Τὴν 17 Ὀκτωβρίου ἐ. ἔ. ἐξεδήμησε πρὸς Κύριον ὁ Μητροπολίτης Λάμπης καὶ Σφακίων κυρὸς Ἰσίδωρος. Τὸ σεπτὸν σκῆνωμα τοῦ ἐκλιπόντος Ἱεράρχου μετεφέρθη αὐθημερὸν ἀεροπορικῶς ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Χανιά καὶ ἐκείθεν εἰς Σπῆλι.

Ἡ Νεκρώσιμος Ἀκολουθία ἐψάλη τὴν 19 Ὀκτωβρίου. Ὁ μεταστάς Ἱεράρχης ἐνεταφιάσθη εἰς τὴν γενετείραν του Μοχὸν Πεδιάδος.

Ἅγιον Ὅρος

Εἰς τὴν Ἱερὰν Μονὴν Παντελεήμονος τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἐξερράγη πυρκαϊὰ περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 22ας πρὸς τὴν 23ην Ὀκτωβρίου, προκληθεῖσα ἐξ ἐντοιχισμένης θερμάστρας τοῦ μοναχοῦ Φλώρου. Τὸ πῦρ ἐγένετο ἀντιληπτὸν μετὰ διωρον. Ἀμέσως ἐλήφθη πρόνοια πρὸς ἀποστολὴν ἐπὶ τόπου δυνάμειως χωροφυλακῆς, μοναχῶν καὶ ἐργατῶν, ὡς καὶ μαθητῶν τῆς Ἀθωνιάδος Σχολῆς, πρὸς κατάβασιν τοῦ πυρός, τοῦ ὁποιοῦ ἡ ἐπέκτασις δὲν κατωρθώθη νὰ περιορισθῇ ταχέως λόγω τοῦ πνέοντος ἰσχυροῦ ἀνέμου. Ἐπὶ τόπου κατέφθασαν καὶ πυροσβέσται καὶ στρατός.

Ἡ πυρκαϊὰ κατεστάλη κατὰ τὰς ἀπογευματινὰς ὥρας τῆς 24 Ὀκτωβρίου. Ἄπαντα τὰ κειμήλια τοῦ ἱεροῦ καθιδρύματος, τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ ἄμφια, τὰ ἱερὰ βιβλία, ἡ βιβλιοθήκη καὶ τὰ Καθολικά διεσώθησαν.

Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ Θουατείρων καὶ Μ. Βρεταννίας

Ὁ Ἱερατικὸς Σύνδεσμος τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Θουατείρων καὶ Μεγάλῃς Βρεταννίας «Ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος» ἐκυκλοφόρησε τὴν μελέτην τοῦ Σεβασμ. Ἀρχιεπισκόπου κ. Ἀθηναγόρου, τὴν φέρουσαν τὸν τίτλον «Ἡ ἀξιολόγησις τοῦ παπικοῦ Πιστεύου καὶ τῶν σχέσεων Ὁρθοδοξίας καὶ Καθολικισμοῦ». Ἡ μελέτη αὐτὴ περιέχει ἐνδιαφερούσας παρατηρήσεις καὶ κρίσεις ἐπὶ τοῦ λόγου τῆς Α. Ἀγιότητος τοῦ Πάπα Παύλου τοῦ ΣΤ', τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησεν ἐπὶ τῇ λήξει τοῦ ἔτους τῆς Πίστεως καὶ ὁ ὁποῖος ἐκυκλοφόρησε εἰς βιβλίον μετὰ τὸν τίτλον «Τὸ πιστεῦν τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ».

ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Ἡ Αὐτοῦ Ἐξοχότης ὁ Πρόεδρος τῆς Ἡνωμένης Ἀραβικῆς Δημοκρατίας κ. Γκαμάλ Ἀβδὲλ Νάσερ ὑπέγραψε τὸν παρελθόντα Σεπτέμβριον τὸ Διάταγμα τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς Α.Θ.Μ. τοῦ Πάπα καὶ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καὶ πάσης Ἀφρικῆς κ. Νικολάου τοῦ ΣΤ'.

— Ἡ Α.Θ.Μ. ὁ Πάπας καὶ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας καὶ πάσης Ἀφρικῆς κ. Νικόλαος διώρισεν ἀπὸ τῆς 1 Σεπτεμβρίου ἐ. ἔτους βιβλιοφύλακα τοῦ Πατριαρχείου, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ οἰκιοθελῶς ἀποχωρήσαντος κατόπιν 26 ἐτῶν εὐδοκίμου ὑπηρεσίας κ. Θεοδώρου Δ. Μοσχουᾶ, τὸν λαβόντα ἐν Ἀμερικῇ πτυχίον βιβλιοθηκονομίας κ. Δημήτριον Θ. Μοσχουᾶν.

— Τὴν 12 Σεπτεμβρίου ἡ Α.Θ.Μ. ὁ Πατριάρχης κ. Νικόλαος ἐχοροστάτησεν εἰς τὸν ρωσικὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἀλεξάνδρου Νέβσκη καὶ ὠμίλησε περὶ τοῦ βίου τοῦ ἑορταζομένου Ἁγίου.

ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

Ὁ Μακαριώτατος Πατριάρχης τῆς Ἀγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ καὶ πάσης Παλαιστίνης κ. Βενέδικτος καὶ ἡ περὶ Αὐτὸν Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, συνελθόντες κανονικῶς κατὰ τὴν 14ην Ὀκτωβρίου τρέχοντος ἔτους καὶ ἐνωτισάμενοι τὰ κατὰ τοὺς τέως ἀρχιμανδρίτας Φώτιον Λιάκου (κατὰ κόσμον Ἰωάννην Λιάκου) καὶ Ἀβέρκιον Ζαμπέλαν (κατὰ κόσμον Ἀριστοτέλην Ζαμπέλαν, ὅστις τῇ 21 Μαΐου λάθρα ἀπέδρα ἐκ τοῦ Πατριαρχείου αὐτοκαθαιρέθεις καὶ ἀποσηματισθεὶς ἵνα ἔλθῃ εἰς γάμον κοινωνίαν), λαβόντες δὲ ὑπ' ὄψιν τὴν ἐπὶ μακρὸν ἐπιδειχθεῖσαν ἀνοικεῖον καὶ ὄλως ἀπράδουσαν κληρί-

κοὺς διαγωγὴν αὐτῶν, ὡς καὶ τὸ ὅλως ἐπικίνδυνον τοῦ χαρ-
κτῆρος αὐτῶν, «δεῖν ἐγνῶ» ὅπως παραδειγματικῶς τιμωρή-
σωσιν αὐτούς. Οὕτως, ὁμοφώνως καθήρεσαν τούτους τοῦ βα-
θμοῦ τῆς Ἱερωσύνης καὶ ἀπέκομαν τοῦ ὑγιοῦς σώματος τῆς
Ἱεράς Ἀγιοταφικῆς Ἀδελφότητος.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΡΩΣΙΑΣ

Τὸ ἐπίσημον περιοδικὸν τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας εἰς
τὸ φύλλον του τοῦ Αὐγούστου 1968 δημοσιεύει συνέντευξιν
τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Λένινγκραντ καὶ Νόβγκοροντ κ.
Νικόδημου πρὸς τὴν σουηδικὴν ἐφημερίδα «Ἐξπρέσσεν».

Εἰς τὴν ἐρώτησιν πῶς ἀντιλαμβάνεται «τὸ νὰ εἶναι κανεὶς
Χριστιανὸς εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον», ὁ Μητροπολίτης κ.
Νικόδημος ἀπήντησε: «Τὸ νὰ εἶναι κανεὶς χριστιανὸς εἰς τὸν
σύγχρονον κόσμον σημαίνει, ὅπως πάντοτε, νὰ τείνη κανεὶς
νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ἀτομικὴν,
οἰκογενειακὴν, κοινωνικὴν καὶ διεθνῆ ζωὴν, νὰ ἀκολουθήσῃ
τὸν Χριστὸν καὶ τὸ Εὐαγγέλιόν του, παντοῦ ἐγκαθιδρύων
τὴν ἀγάπην, τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν εἰρήνην».

Ἀπαντῶν, ἀκολουθῶς, εἰς τὴν ἐρώτησιν τί εἶναι δυνατόν
νὰ γίνῃ, ὥστε ἡ Ἐκκλησία νὰ πλησιάσῃ τὸν λαόν καὶ νὰ κα-
ταστῇ περισσότερο ἐνεργός, εἶπε: «Διὰ τὴν καταστῆ ἡ σωτη-
ριώδης ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ δράσις τῆς ἐν τῷ κό-
σμῳ περισσότερο ἀντιληπτῆ εἰς πάντα ἄνθρωπον καὶ διὰ
νὰ προκαλέσῃ τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν συμπάθειαν πρὸς ἑαυ-
τὴν, περισσότερο ἀπὸ κάθε τι εἶναι ἀπαραίτητον, ὅπως τὰ
μέλη τῆς Ἐκκλησίας ἀνταποκριθῶν κατὰ τὸ δυνατόν καλύ-
πτον εἰς τὴν ἀποστολήν τοῦ χριστιανοῦ εἰς τὸν σύγχρονον
κόσμον, περὶ τῆς ὁποίας ὠμίλησα εἰς τὴν ἀπάντησίν μου εἰς
τὴν πρώτην ἐρώτησιν».

Ἐν συνεχείᾳ, ἀπαντῶν εἰς τὴν ἐρώτησιν ποία ἡ ἀποψὶς
του περὶ συμμετοχῆς τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν,
ὁ Μητροπολίτης κ. Νικόδημος ὑπεγράμμισε: «Ἡ Ἐκκλησία
δὲν δύναται καὶ δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ ἴδια πολιτικὰ συμφέροντα
ἢ νὰ καταστῇ ὄργανον πραγματοποίησεως τῆς τάδε ἢ τάδε
πολιτικῆς γραμμῆς. Ἄλλ' αὕτη κέκληται καὶ ἔχει χρέος νὰ κρίνῃ
περὶ παντὸς, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς πολιτικῆς ζωῆς,
ἀπὸ πνευματικῆς σκοπιᾶς, βοηθοῦσα τοὺς καλῆς θελήσεως
ἀνθρώπους πάντα νὰ δοκιμάζουσι, τὸ καλὸν νὰ κατέχουσι (Α'
Θεσ. 5,21).

Ἐρωτηθεὶς ποίας μορφῆς ἐλέγχου τῶν γεννήσεων δέχ-
εται, ὁ Μητροπολίτης κ. Νικόδημος ἀπήντησε: «Πᾶς ἐλέγχος
τῶν γεννήσεων εἶναι ἀπεπιθυμητός, ὡς συνδεδεμένος μετὰ τὴν
ἀμαρτίαν καὶ τὴν τύμιν τῆς συνειδήσεως. Ἡ κοινωνικὴ ἐξέ-
λιξις τοῦ κόσμου πρέπει ἀποφασιστικῶς νὰ ἀποκλείσῃ τὸν
φόνον τῆς συλληφθεῖσης ζωῆς ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρός».

Ἀπαντῶν εἰς ἄλλην ἐρώτησιν, ὁ Μητροπολίτης κ. Νικό-
δημος εἶπε, ὅτι ἡ μεγαλύτερα ἀμαρτία διὰ τὸν χριστιανὸν
εἶναι ἡ συνειδητὴ καὶ ἐπίμονος ἐναντίωσις εἰς τὸ θέλημα τοῦ
Θεοῦ.

Τέλος, ἀπαντῶν εἰς τὴν ἐρώτησιν τί εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ,
ὥστε νὰ παραμερισθῇ ἡ ρήξις μεταξὺ τῶν γενεῶν, ὁ Μητρο-
πολίτης κ. Νικόδημος ἐτόνισεν: «Ἡ παλαιότερα γενεὰ ὀφείλει
νὰ δεῖξῃ μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἠθικὴν διαπαιδα-
γωγίαν τῆς νεολαίας, φροντίζουσα ταυτοχρόνως νὰ παρά-
σχῃ εἰς αὐτὴν διὰ τῆς ἰδίας ζωῆς καὶ δράσεως παράδειγμα
ἄξιον μιμνήσεως».

— Εἰς τὸ ἴδιον τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Πατριαρχείου
Μόσχας δημοσιεύεται περιγραφή τῆς ἐπισκέψεως δύο Ρώσων
μοναχῶν εἰς καθολικὰ μοναστήρια τῆς Γαλλίας περὶ τὰς ἀρχὰς
τοῦ τρέχοντος ἔτους. Περαιῶν τὴν περιγραφὴν, ὁ πανοσ. ἀρχιμ.
Πλάτων, προϊστάμενος τῆς ἐν Ζαγκόρσκ Ἱεράς Μονᾶς Ἁγίου
Σεργίου, παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς: «Ἡ ἀνάμνησις τοῦ προσκυνη-
ματικοῦ αὐτοῦ ταξιδίου θὰ διατηρηθῇ ἐπὶ μακρόν εἰς τὰς
καρδίας μας, διότι αἱ ἡμέραι αὐταὶ ἦσαν ἡμέραι ἀμοιβαίας ἀδελ-
φικῆς ἀγάπης καὶ κοινῶν προσευχῶν, ἡμέραι ἀμοιβαίας λύ-
πης διὰ τὸν δι' ῥημένον χριστιανισμὸν καὶ τὴν ἔλλειψιν εὐχα-
ριστικῆς κοινωνίας. Αἱ ἡμέραι αὐταὶ ἦσαν ἐπίσης μαρτυρία
τῆς ἀδελφικῆς φιλίας τῶν μοναχῶν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν μας.
Εἰς ὅλα τὰ μοναστήρια, τὰ ὁποῖα ἐπισκέφθημεν, οἱ Γάλλοι
μοναχοὶ παλλάκις ἐξέφρασαν τὴν εὐχὴν περὶ ἀποκαταστά-
σεως εὐρυτέρων ἐπαφῶν».

— Διδάκτορες τῆς θεολογίας ἀνεκρύχθησαν ὑπὸ τῆς Θεο-
λογικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Λένινγκραντ ὁ ἀρχιμανδριτῆς Ἀββάς
Ντέγκου (Αἰθιοπία) διὰ τὴν διατριβὴν του «Ἡ βασιλεία
τοῦ Θεοῦ», ὁ Μάρτιν Κίζα (Οὐγκάντα) διὰ τὴν διατριβὴν
του «Ἡ Ὁρθοδοξία εἰς τὴν Οὐγκάντα» (ἱστορικὴ μελέτη), ὁ
Ἐμμανουὴλ Ψιλόπουλος (Ἑλλάς) διὰ τὴν διατριβὴν «Ὁ
ἀρχιμανδριτῆς Εὐσέβιος Ματθόπουλος (1849 - 1929). Ἡ
ζωή, ἡ δράσις καὶ ἡ ἐπίδρασις του εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Ἑλλάδος»,
ὁ Γιαροσλάβ Σουβάρσκι (Τσεχοσλοβακία) διὰ τὴν διατριβὴν
«Οἱ Ἅγιοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος καὶ τὰ συγγράμματά των»
καὶ ὁ Μίλαν Γκρέκα (Τσεχοσλοβακία) διὰ διατριβὴν του με
θέμα ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ἡ Α. Ἀγιότης ὁ Πάπας Παῦλος Στ', ὁμιλήσας περὶ τῶν
σχέσεων τῆς νεότητος πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἀναφερθεὶς εἰς
τὸ πρόβλημα τῆς διεθνούς ἐξεγέρσεως τῆς νεότητος ἐναντίον
παλαιῶν θεσμῶν καὶ καταστάσεων, εἶπε μεταξὺ ἄλλων τὰ
ἑξῆς: «Ἡ σημερινὴ νεολαία ἐπιθυμεῖ σφοδρῶς τὴν ἀλήθειαν, τὴν
εἰλικρίνειαν, τὴν αὐθεντικότητα. Τοῦτο μῆπως δὲν ἀποτελεῖ
τίτλον ἀνωτερότητος; Αἱ ἀνησυχίαι αὐτῆς δὲν ἐκδηλώνουσι
μήπως διαμαρτυρίαν πρὸς τὰς κατὰ συνθήκην ὑποκρισίας, αἱ
ὁποῖαι ἐχαρκτηρίζουσι συχνάκις τὴν κοινωνίαν τῆς χθῆς; Καὶ
εἰς τὴν κατὰ πολλοὺς ἀνεξήγητον ἀντίδρασιν, τὴν ὁποῖαν ἐξα-
πολοῦν οἱ νέοι κατὰ τῆς εὐημερίας, κατὰ τῆς γραφειοκρατικῆς
καὶ τεχνολογικῆς τάξεως, κατὰ τῆς ἐστερημένης ἀνωτέρων
καὶ ἀληθῶς ἀνθρωπίνων ἰδανικῶν κοινωνίας δὲν ὑπάρχει μήπως
ἀπέχθεια κατὰ τῆς ψυχολογικῆς, ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς με-
τριότητος, κατὰ τῆς αἰσθηματικῆς, καλλιτεχνικῆς καὶ θρη-
σκευτικῆς ἀνεπαρκείας, κατὰ τῆς ἀπροσώπου ὁμοιομορφίας
τοῦ περιβάλλοντός μας, τὴν ὁποῖαν δημιουργεῖ ὁ σημερινὸς
πολιτισμὸς; Κατ' ἀκολουθίαν, μήπως εἰς τὴν νεανικὴν ἀνη-
συχίαν κρύπτεται μυστικὴ τις ἀνάγκη ὑπερβατικῶν ἀξιών,
ἢ ἀνάγκη πίστεως πρὸς τὸ Ἀπόλυτον, τὸν ζῶντα Θεόν;».
Συνεχίζων ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος, ὁ Προκαθήμενος τῆς Ρω-
μαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας προσέθεσε τὰ ἑξῆς: «Ἐπιβάλλεται
ἡ ἐπανεξέτασις τοῦ σημερινοῦ πνεύματος τῆς νεολαίας. Ἡμεῖς
δὲ εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι αἱ σχέσεις τῆς νεότητος πρὸς τὴν Ἐκ-
κλησίαν οὐδόλως εἶναι σχέσεις ἀρνητικαί, σχέσεις ἀντιθέσεως
καὶ ἀποξενώσεως. Εἶναι θετικαὶ σχέσεις».

— Ὁ Πάπας Παῦλος Στ' ἀπήντησε μῆνυμα πρὸς τοὺς μετα-
σχόντας τῆς 19ης Ὀλυμπιάδος τοῦ Μεξικῶ ἀθλητῆς, ἐν τῷ
ὁποίῳ μεταξὺ ἄλλων εἶπε τὰ ἑξῆς: «Βαθεῖαν ἱκανοποίησιν δο-
κιμάζομεν, διότι αἰσθανόμεθα ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν μέσῳ ὑμῶν ση-
μερον, νέοι ἀθληταί, οἵτινες ἐγκαινιάζετε εἰς τὴν πόλιν τοῦ Μεξ-
ικῶ τὴν 19ην Ὀλυμπιάδα κατὰ τὴν ἡμέραν, ἡ ὁποῖα ὑπευ-
θυμίζει τὴν πρώτην συνάντησιν παλαιοῦ καὶ νέου κόσμου...
Πρὸ πάντων ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἐκφράσωμεν τὴν εὐαρέσκειάν μας
πρὸς τὴν ἐπιλεκτὴν ταύτην νεολαίαν ὅλου τοῦ κόσμου, ἡ ὁ-
ποῖα μετέχει ἀγώνων, ἀπαιτούντων πολλὴν ἀμύλλαν καὶ με-
γάλην προετοιμασίαν. Ἐνταῦθα θὰ ἀποδείξετε τὴν εἰς τι
ὑψηλὸν ἰδεώδες ἀφοσίωσιν ὑμῶν. Ἀναμφιβόλως θὰ ὑπάρξουσι
νικηταὶ καὶ ἠττημένοι. Ὅμως δὲν ἐνδιαφέρει τόσον ὁ θρίαμβος,
ὅσον ἡ ἀμύλλα τοῦ συναγωνισμοῦ, ὡς διεκήρυξεν ὁ Βαρώνος
ντὲ Κουμπερταίν, ἀνορθωτῆς τῶν ὀλυμπιακῶν ἀγώνων. Ἐ-
πιφωλεθῆτε τῆς εὐκαιρίας, διὰ νὰ ἀποδείξετε τὸ μεγαλεῖον
ὑμῶν, παρουσιάζοντες εὐγενῆ ἀγῶνα, δεχόμενοι τὰς ἀποφά-
σεις τῶν διαιτητῶν καὶ τείνοντες τὴν χεῖρα εἰς τοὺς νικητάς,
διότι τοῦτο θὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἀληθινὴν νίκην».

— Τριακόσιοι ἰατροὶ μετέσχον τοῦ προσφάτου ἐθνικοῦ
συνεδρίου τῶν ρωμαιοκαθολικῶν ἱατρῶν τῆς Γαλλίας.

— Δι' ἐπισήμου ἀρχιερατικοῦ συλλειτούργου ἐν τῷ Κα-
θεδρικῷ ναῶ τοῦ Ὁσλο, ἐωρτάσθη ἡ 125ῃ ἐπέτειος τῆς ἀνα-
στατώσεως τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἐν Νορβηγίᾳ
μετὰ τὴν Μεταρρύθμισιν.

ΑΓΓΛΙΚΑΝΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Τῆς προσφάτως συγκληθείσης ἐν Λάμπεθ Συνελεύσεως
τῶν Ἀγγλικανῶν μετέσχον 467 ἐπίσκοποι τῆς Ἀγγλικανι-

κῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Συνέλευσις ἀπηύθυνε μήνυμα πρὸς τὰ 40 ἑκατομμύρια τῶν Ἀγγλικανῶν, προτρέπουσα αὐτοὺς εἰς θεωρητικὸν καὶ ἐμπρακτὸν Οἰκουμενισμόν. Ὡσαύτως ἐζήτησεν ἐκ τῶν Ἀγγλικανῶν συνεργασίαν μετὰ πάντων τῶν λοιπῶν Χριστιανῶν, ἵνα «καταβληθῇ πᾶσα προσπάθεια οἰκουμεικῆς φύσεως πρὸς κατάργησιν τῶν κοινωνικῶν ἀδικιῶν καὶ ἵνα τὸ ἀποτέλεσμα τῶν προσπαθειῶν τούτων μὴ θεωρηταί ἐπίτευγμα τῆς μῖσθς ἢ τῆς ἄλλης χριστιανικῆς κοινότητος, ἀλλ' ὀλοκλήρου τοῦ Χριστιανισμοῦ». Ὡσαύτως ἡ Συνέλευσις ἐζήτησεν, «ὅπως ἀκουσθῇ ἡ φωνὴ τῶν νεωτέρων γενεῶν μεθ' ὅλης τῆς ἰσχύος, τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἰδεαλισμοῦ αὐτῆς».

Πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Καντερβουρίας Δρα Ράμσεϋ ἡ Συνέλευσις ἀπηύθυνε αἴτησιν, ὅπως οὕτως ζητήσῃ ἀπὸ τοῦ Πάπα Παύλου Στ', τοῦ Οἰκουμεικοῦ Πατριάρχου, τῶν Προέδρων τοῦ Π.Σ.Ε. καὶ τῶν ἡγετῶν ἄλλων θρησκειῶν διάσκεψιν κορυφῆς, καθ' ἣν νὰ συζητήσῃ ἐν ὀνόματι πάντων τῶν λαῶν περὶ τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου.

Μεταξὺ τῶν ἀποφάσεων τῆς, ἡ Συνέλευσις κατεδίκασε τὴν χρῆσιν τῶν ἀτομικῶν ὄπλων καὶ τὰς φυλετικὰς διακρίσεις, ἐν τέλει δὲ ἀπηύθυνε ἔκκλησιν πρὸς πάντας τοὺς Χριστιανοὺς πρὸς συνέχισιν τοῦ θεωρητικοῦ καὶ ἐμπρακτοῦ διαλόγου διὰ τὴν Χριστιανικὴν ἐνότητα.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς πρὸς τὸν Πάπαν σχέσεις τῶν Ἀγγλικανῶν, εἰδικὴ ἐπιτροπὴ συνέταξεν ἀναφοράν, ἐν τῇ ὁποίᾳ μεταξὺ ἄλλων τοιζόνται τὰ ἑξῆς: «Ἐντὸς τοῦ συλλόγου τῶν ἐπισκόπων καὶ εἰς τὰς οἰκουμεικὰς συνόδους εἶναι φανερόν, ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχῃ πρόεδρος, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον προϋποθέτει προσωπικὴν μέριμναν περὶ τὰ ζητήματα τῆς καθ' ὅλου Ἐκκλησίας. Ὁ Πρόεδρος οὗτος θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι ὁ Προκαθήμενος τοῦ ἱστορικοῦ θρόνου τῆς Ρώμης.

Παρὰ τὴν κατανόησίν μας, πρὸς τὸ παρὸν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παραδεχθῶμεν τὰς ἀξιώσεις τῆς παποσύνης ὡς πρὸς τὸ ἀλάθητον καὶ τὴν παγκόσμιον δικαιοδοσίαν, ἀλλὰ πιστεύομεν, ὅτι μεγάλη πλειοψηφία Ἀγγλικανῶν θὰ ἐδέχετο εὐχαρίστως τὸν Πάπαν ὡς ἔχοντα τὸ πρωτεῖον τῆς ἀγάπης, περιλαμβάνον συγχρόνως τιμὰς καὶ καθήκοντα εἰς ἀνανευμένην καὶ ἐπανηρωμένην Ἐκκλησίαν, ὡς θὰ ἤρμοζε καὶ ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων».

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

Μεταξὺ τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμεικοῦ Πατριάρχου κ. Ἀθηναγόρου Α' καὶ τοῦ Πάπα Παύλου Στ' ἀντηλλάγησαν μηνύματα ἐξ ἀφορμῆς τῆς πρώτης ἐπετείου τῆς εἰς Ρώμην μεταβάσεως τοῦ Πατριάρχου. Εἰς τὰ μηνύματά των οἱ Προκαθήμενοι τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἐκφράζον τὴν πρὸς τὸν Κύριον εὐγνωμοσύνην των διὰ τὰ μέχρι σήμερον ἐπιτευχθέντα εἰς τὸν τομέα τῆς προσεγγίσεως τῶν Ἐκκλησιῶν.

— Ἀπὸ 1ης μέχρι 5ης Δεκεμβρίου θὰ συνέλθῃ ἐν Ρώμῃ ἡ μικτὴ ἐπιτροπὴ συνεργασίας τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας.

— Τὸ ἐν Bossey τῆς Ἑλβετίας Οἰκουμεικὸν Κέντρον ἤρchiσε τὸ 17ον ἐξαμήνιον τῶν μαθημάτων του. Κατὰ τὴν τελευτὴν τῆς ἐνάρξεως ὁ Ἕλλην καθηγητὴς κ. Νικόλαος Νησιώτης, διευθυντὴς τοῦ Κέντρου, ὠμίλησε περὶ τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῶν λαῶν, θέματος, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπασχολήσῃ τὴν νέαν περίοδον τῶν μαθημάτων.

— Τὸν παρελθόντα Ὀκτώβριον ὁ ἐν Μονάχῳ ρωμαιοκαθολικὸς Καρδινάλιος Ἰούλιος Νταϊφνερ ἐπεσκέφθη τὴν Α.Θ. Παναγιότητα τὸν Οἰκουμεικὸν Πατριάρχην κ. Ἀθηναγόραν.

— Ρωμαιοκαθολικοὶ καὶ παλαιοκαθολικοὶ θεολόγοι συνητήθησαν ἐν Ζυρίχῃ καὶ συνεζήτησαν περὶ τὴν Ἀποκάλυψιν, τὴν λύτρωσιν, τὰ μυστήρια, τὴν θ. Χάριν, τὴν θέσιν τῆς Θεοτόκου εἰς τὴν Θεϊαν Οἰκονομίαν, τὴν καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ πρωτεῖον τοῦ Πάπα Ρώμης. Ὡσαύτως, ἡ Ἐπιτροπὴ διεπίστωσεν, ὅτι εἰς τὰς χώρας, εἰς τὰς ὁποίας ὑπάρχουν μικτὰ θεολογικὰ ἐπιτροπὰ, ἔχει παρατηρηθῆ βελτίωσις τῶν διεκκλησιαστικῶν σχέσεων.

Franz Dölger

Τὴν 4 Νοεμβρίου 1968 ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ εἰς ἡλικίαν 78 ἐτῶν ὁ σοφὸς καὶ φιλέλλην καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου καὶ ἀκαδημαϊκὸς Franz Dölger. Ὁ μεταστὰς ὑπῆρξε διαπρεπέστατος βυζαντινολόγος, συγγραφεὺς πλείστας πρωτοτύπου ἐργασίας καὶ διευθύνων ἐπὶ τριακονταετίαν καὶ πλέον τὸ διεθνὸς κύριον καὶ ἀναγνωρίσεως ἐπιστημονικὸν περιοδικὸν «Byzantinische Zeitschrift».

Εἰς τὸ ἐπόμενον φύλλον ἡ «Ἐκκλησία» θὰ ἀσχοληθῇ ἐκτενέστερον μετὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ ἐκλιπόντος ἐπιφανοῦς βυζαντινολόγου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ἐκκλησιαστικὸν Συνοδικὸν Δικαστήριον

Πρὸς

[1]

Τὸν ἱερομόναχον Γερβάσιον Βαρτζελιώτην
τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Φιλίππων, Νεαπόλεως καὶ Θάσου
(Ἀγνώστου διαμονῆς)

Καλοῦμέν σε, ὅπως ἐμφανισθῆς ἐνώπιον τοῦ ὡς ἄνω Συνοδικοῦ Δικαστηρίου, ὁδὸς Ἀγ. Φιλοθέης 19, τῇ 16ῃ Δεκεμβρίου 1968 ἡμέρᾳ Δευτέρα καὶ ὥρα 9 π.μ., ἵνα δικασθῆς ἐπὶ ἀποδιδόμενων σοι κατηγοριῶν.

Προσπεριηλοῦμέν σοι, ὅτι ἐὰν δὲν ἐμφανισθῆς τῇ ὡς ἄνω ἡμέρᾳ τε καὶ ὥρᾳ θέλεις δικασθῆ ἐρήμην συμφώνως τῷ ἄρθρῳ 125 τοῦ Νόμου 5383/1932 (περὶ Ἐκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων καὶ τῆς πρὸ αὐτῶν διαδικασίας).

Ἐν Ἀθήναις τῇ 4ῃ Νοεμβρίου 1968

Ὁ Πρόεδρος

† Ὁ Ναυπακτίας καὶ Ἐδρυτανίας ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

Ὁ Γραμματεὺς

Ἀρχιμ. Δαμασκηνὸς Λαζαρίδης

Πρὸς

[1]

Τὸν μοναχὸν Δομέτιον ἢ Δημοσθένην Γιαννακάκη
ἐξ Ἀγίου Ὄρους
(Ἀγνώστου διαμονῆς)

Καλοῦμέν σε, ὅπως ἐμφανισθῆς ἐνώπιον τοῦ ὡς ἄνω Συνοδικοῦ Δικαστηρίου, ὁδὸς Ἀγ. Φιλοθέης 19, τῇ 16ῃ Δεκεμβρίου 1968 ἡμέρᾳ Δευτέρα καὶ ὥρα 9 π.μ., ἵνα δικασθῆς ἐπὶ ἀποδιδόμενων σοι κατηγοριῶν.

Προσπεριηλοῦμέν σοι, ὅτι ἐὰν δὲν ἐμφανισθῆς τῇ ὡς ἄνω ἡμέρᾳ τε καὶ ὥρᾳ θέλεις δικασθῆ ἐρήμην συμφώνως τῷ ἄρθρῳ 125 τοῦ Νόμου 5383/1932 (περὶ Ἐκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων καὶ τῆς πρὸ αὐτῶν διαδικασίας).

Ἐν Ἀθήναις τῇ 4ῃ Νοεμβρίου 1968

Ὁ Πρόεδρος

† Ὁ Ναυπακτίας καὶ Ἐδρυτανίας ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

Ὁ Γραμματεὺς

Ἀρχιμ. Δαμασκηνὸς Λαζαρίδης

Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 47 ἐδαφ. 2 παρ. γ' τοῦ Α.Ν. 2200/40 «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ Ἐφημεριῶν», ὡς ἐτροποποιήθη καὶ διὰ μεταγενεστέρων νομοθετικῶν διαταγμάτων, προκειμένου νὰ προβῶμεν εἰς ἀνακήρυξιν ὑποψηφίου

διὰ τὴν πλήρωσιν τῆς ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ Ἁγίου Ἀρτεμίου Γούβας ὑπαρξούσης κενῆς θέσεως ἐνὸς τακτικοῦ Ἐφημερίου, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καὶ ἔχοντας τὰ ὑπὸ τοῦ Νόμου ἀπαιτούμενα προσόντα τῆς ἀμέσου κατωτέρας κατηγορίας, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης προκηρῦξεως ἐν τῇ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ὑποβάλλωσιν Ἡμῖν τὰ νενομισμένα πιστοποιητικά διὰ τὰ περαιτέρω.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 15ῃ Ὀκτωβρίου 1968.

† Ὁ Ἀθηνῶν ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 46 τοῦ Α.Ν. 2200/40 «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ Ἐφημερίων», ὡς ἐτροποποιήθη καὶ διὰ μεταγενεστέρων νομοθετικῶν διαταγμάτων, προκειμένου νὰ προβῶμεν εἰς ἀνακήρυξιν ὑποψηφίου διὰ τὴν πλήρωσιν τῆς ὑπαρξούσης κενῆς θέσεως ἐνὸς τακτικοῦ Ἐφημερίου ἐν τῷ Ἱερῷ ναῷ Ζωοδόχου Πηγῆς Κάτω Πατρῶν, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους νὰ καταλάβωσιν τὴν ἐφημεριακὴν ταύτην θέσιν καὶ ἔχοντας τὰ ὑπὸ τοῦ Νόμου ἀπαιτούμενα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης διακηρῦξεως ἐν τῇ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ὑποβάλλωσιν Ἡμῖν τὰ νενομισμένα πιστοποιητικά διὰ τὰ περαιτέρω.

Τὸ πρῶτιστον ἔσται τὸ πτυχίον τῆς Θεολογίας.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 17ῃ Ὀκτωβρίου 1968.

† Ὁ Ἀθηνῶν ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 46 τοῦ Α.Ν. 2200/40 «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ Ἐφημερίων», ὡς ἐτροποποιήθη καὶ διὰ μεταγενεστέρων νομοθετικῶν διαταγμάτων, προκειμένου νὰ προβῶμεν εἰς ἀνακήρυξιν ὑποψηφίου διὰ τὴν πλήρωσιν τῆς ὑπαρξούσης κενῆς θέσεως ἐνὸς τακτικοῦ Ἐφημερίου ἐν τῷ Ἱερῷ ναῷ Ἁγίου Θεράποντος Ζωγράφου, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους νὰ καταλάβωσιν τὴν ἐφημεριακὴν ταύτην θέσιν καὶ ἔχοντας τὰ ὑπὸ τοῦ Νόμου ἀπαιτούμενα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης διακηρῦξεως ἐν τῇ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ὑποβάλλωσιν Ἡμῖν τὰ νενομισμένα πιστοποιητικά διὰ τὰ περαιτέρω.

Τὸ πρῶτιστον ἔσται τὸ πτυχίον τῆς Θεολογίας.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 6ῃ Νοεμβρίου 1968.

† Ὁ Ἀθηνῶν ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ

Ἱερὰ Μητρόπολις Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τῶν ἀρθρῶν 46, 47 καὶ 48 τοῦ Α.Ν. 2200/1940 «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ Ἐφημερίων», ὡς ταῦτα ἐτροποποιήθησαν καὶ συνεπληρώθησαν διὰ μεταγενεστέρων Νόμων καὶ Διαταγμάτων, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καὶ ἔχοντας τὰ κανονικὰ καὶ νόμιμα προσόντα, ὅπως καταλάβωσιν τὰς κάτωθι κενὰς ὀργανικὰς ἐφημεριακὰς θέσεις: 1) Τιμίας Ζώνης Παραλογγῶν Γορτυνίας, 2) Ἁγίου Ἀθανασίου Χώρας Γορτυνίας, 3) Ἁγίας Παρασκευῆς Βουτσίου Γορτυνίας, 4) Ἁγίου Νικολάου Λυσσαρέας Γορτυνίας, 5) Κοιμ. Θεοτόκου Σαρακίνης Γορτυνίας, 6) Ἁγίου Ἀθανασίου Μελισσοπέτρας Γορτυνίας, 7) Ἁγίου Γεωργίου Φτεριᾶς Γορτυνίας, 8) Κοιμ. Θεοτόκου Ράδου Γορτυνίας, 9) Ἁγίου Δημητρίου Ζώνης Γορτυνίας, 10) Κοιμ. Θεοτόκου Βάγκου Μεγαλοπόλεως, 11) Γεν. Θεοτόκου Ἄνω Καρυῶν Καρυταινίας, 12) Γεν. Θεοτόκου Λυκαίου Μεγαλοπόλεως, 13) Ἁγίου Γεωργίου Χρούσης Μεγαλοπόλεως, 14) Ἁγίου Δημητρίου Κοταριδίου Μεγαλοπόλεως, 15) Κοιμ. Θεοτόκου Βρυσοῦλες Μεγαλοπόλεως, 16) Ἁγίων Ἀποστόλων Λεονταρίου Μεγαλοπόλεως, 17) Ἁγίου Γεωργίου Χωρεμίου καὶ Ἁγίου Δημητρίου Ἀπιδίτσης Μεγαλοπόλεως, 18) Ἁγίας Τριάδος Βουτσαρά καὶ Ἁγίου Σπυριδωνος Ρούτσι Μεγαλοπόλεως καὶ 19) Εἰσοδ. Θεοτόκου Ἀνθοχωρίου Μεγαλοπόλεως, ἵνα ὑποβάλλωσιν ἡμῖν, ἐντὸς ἐνὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης εἰς τὸ Περιοδικὸν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» σχετικὴν αἵτησιν μετὰ τῶν ἀπαι-

τήτων δικαιολογητικῶν, προκειμένου νὰ προβῶμεν εἰς τὴν ἀνακήρυξιν ὑποψηφίων πρὸς πλήρωσιν τῶν ἀνωτέρω ἐφημεριακῶν θέσεων.

Ἐν Δημητσάνῃ τῇ 9ῃ Νοεμβρίου 1968

† Ὁ Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ

Ἱερὰ Μητρόπολις Θεσσαλονίκης

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τῶν ἀρθρῶν 46 καὶ 47 τοῦ Α.Ν. 2200/40 «Περὶ Ἱ. Ναῶν καὶ Ἐφημερίων», καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καὶ ἔχοντας τὰ κανονικὰ καὶ νόμιμα προσόντα, ἵνα καταλάβωσιν τὴν κενὴν ὀργανικὴν θέσιν τακτικοῦ Ἐφημερίου τοῦ Ἱ. Ναοῦ Παναγίας Φανερωμένης Θεσσαλονίκης, ὅπως ὑποβάλλωσιν ἡμῖν ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης εἰς τὸ Περιοδικὸν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» σχετικὴν αἵτησιν μετὰ τῶν ἀπαιτούμενων δικαιολογητικῶν, ἵνα προβῶμεν εἰς τὴν ἀνακήρυξιν ὑποψηφίων πρὸς πλήρωσιν τῆς ἀνωτέρω κενῆς ἐφημεριακῆς θέσεως.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ 21ῃ Ὀκτωβρίου 1968.

† Ὁ Θεσσαλονίκης ΛΕΩΝΙΔΑΣ

Ἱερὰ Μητρόπολις Θηβῶν καὶ Λεβαδείας

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 47 ἐδάφ. 2 τοῦ Α.Ν. 2200/1940 «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ Ἐφημερίων», ὡς ἐτροποποιήθη καὶ διὰ μεταγενεστέρων νομοθετικῶν διαταγμάτων, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καὶ ἔχοντας τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζόμενα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης προκηρῦξεως εἰς τὸ Δελτίον «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ὑποβάλλωσιν εἰς τὴν Ἱ. Μητρόπολιν τὰ ἀπαιτούμενα δικαιολογητικά πρὸς κατάληξιν τῶν κατωτέρω χηρευουσῶν θέσεων: 1) Ἱ. Ναοῦ Εἰσοδίων Θεοτόκου Ἀραχώβης, 2) Ἱ. Ναοῦ Εὐαγγελ. Θεοτόκου Φάρου — Αὐλίδος καὶ 3) Ἱ. Ναοῦ Κοιμ. Θεοτόκου Ὁρχομενοῦ (β' θέσις).

Ἐν Λεβαδείᾳ τῇ 15ῃ Ὀκτωβρίου 1968.

† Ὁ Θηβῶν καὶ Λεβαδείας ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ

Ἱ. Μητρόπολις Ἱερισσοῦ, Ἁγ. Ὄρους καὶ Ἀρδαμερίου

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 46 τοῦ Α.Ν. 2200/40 «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ Ἐφημερίων», ὡς ἐτροποποιήθη καὶ διὰ μεταγενεστέρων νομοθετικῶν διαταγμάτων, προκειμένου νὰ προβῶμεν εἰς ἀνακήρυξιν ὑποψηφίων διὰ τὴν κάλυψιν τῶν ὑπαρξουσῶν κενῶν ἐφημεριακῶν θέσεων ἐν ταῖς χωρίαις Μ. Παναγίας, Ἱερισσοῦ, Νέων Ρόδων, Ἀμμουλιανῆς, Στρατωνίου, Πετροκεράσων, Ζαγκλιβερίου, Πλατείας, Περιστερώνος, Ἄνω Σταυροῦ, Λειβαδίου, Ξηρορέματος, Ἀσπροχώματος, Ν. Ἀπολλωνίας, Βαρβάρας, Κοκκαλοῦς, Σαρακίνας, Ἁγίου Χαρλαμπους, Ριζῶν, Παλαιοχώρας καὶ Πλατανοχωρίου, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους νὰ καταλάβωσιν τὰς ἐφημεριακὰς αὐτὰς θέσεις καὶ ἔχοντας τὰ ὑπὸ τοῦ Νόμου ἀπαιτούμενα προσόντα, ὅπως ἐντὸς τασσομένης ὑπὸ τοῦ Νόμου προθεσμίας ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης διακηρῦξεως ἐν τῇ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», ὑποβάλλωσιν ἡμῖν τὰ νενομισμένα πιστοποιητικά διὰ τὰ περαιτέρω. Διὰ τὰς ἀνωτέρω θέσεις ἰσχύει ὁ νόμος περὶ Βορείων Ἐπαρχιῶν καὶ Παραμεθορίων, μετὰ τῶν προβλεπομένων ἐπιδομάτων 50 % καὶ τοῦ 500δράχμου τῆς 180/65 Π.Γ.Σ.

Ἐν Ἀρναίᾳ τῇ 19ῃ Ὀκτωβρίου 1968.

† Ὁ Ἱερισσοῦ, Ἁγίου Ὄρους καὶ Ἀρδαμερίου ΠΑΥΛΟΣ

Ἱερὰ Μητρόπολις Μεσσηνίας

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τῶν ἀρθρῶν 46, 47 καὶ 48 τοῦ Α.Ν. 2200/40 «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ Ἐφημερίων»

καὶ προκειμένου νὰ προβῶμεν εἰς τὴν πληρῶσιν τῆς κενῆς Ἐφημεριακῆς θέσεως τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίου Νικολάου Ἀβραμιοῦ, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καὶ ἔχοντας τὰ ὑπὸ τοῦ Νόμου ὀριζόμενα προσόντα πρὸς κατάληψιν τῆς κενῆς Ἐφημεριακῆς θέσεως, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρουσίης ἐν τῷ περιοδικῷ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ὑποβάλλωσιν Ἡμῖν τὰ νόμιμα καὶ κανονικὰ δικαιολογητικά, ἵνα προβῶμεν εἰς τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ ὑποψηφίου.

Ἐν Καλαμάτᾳ τῇ 22ᾳ Ὀκτωβρίου 1968

† Ὁ Μεσσηνίας ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

Ἱερά Μητρόπολις Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου

Ἐχοντας ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 46 τοῦ Α.Ν. 2200/1940 «Περὶ Ἱ. Ναῶν καὶ Ἐφημεριῶν», καλοῦμεν τοὺς βουλομένους νὰ καταλάβωσιν τὴν χηρεύουσαν θέσιν τακτικοῦ ἐφημερίου Ἱ. Ν. Ἀγίας Παρασκευῆς Ἀγλαδὲ Μυλ/μου, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ σήμερον ὑποβάλλωσιν ἡμῖν τὰ ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 48 τοῦ ὡς ἄνω Α. Νόμου ὀριζόμενα δικαιολογητικά.

Ἐν Ρεθύμνῃ τῇ 15ῃ Ὀκτωβρίου 1968.

Ὁ Τοποτηρητὴς — Μητροπολίτης

† Ὁ Λάμπης καὶ Σφακίων ΙΣΙΔΩΡΟΣ

Ἱερά Μητρόπολις Τριφυλίας καὶ Ὀλυμπίας

Ἐχοντας ὑπ' ὄψει τὰ ἄρθρα 46, 47 καὶ 48 τοῦ Α.Ν. 2200/1940 «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ Ἐφημεριῶν», ὡς ἐτροποποιήθη διὰ μεταγενεστέρων Νομοθετικῶν Διατάξεων, καὶ προκειμένου νὰ προβῶμεν εἰς ἀνακήρυξιν ὑποψηφίων πρὸς πληρῶσιν τῶν κενῶν ἐφημεριακῶν θέσεων τῶν Ἱερῶν Ναῶν: 1) Ἁγίου Νικολάου Ἀμπελιώνης, 2) Ἁγίου Γεωργίου, 3) Γεν. Θεοτόκου Πλάτης, 4) Μετ. Σωτήρος Πέτρας, 5) Ἁγίου Ἰωάννου Περδικονερίου, 6) Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου Τριπύλας, 7) Κοιμ. Θεοτόκου Ἄνω Φυγαλίας, 8) Ἁγίου Ἰωάννου Βρεστοῦ, 9) Γεν. Θεοτόκου Ροβίων καὶ 10) Κοιμ. Θεοτόκου Κουφοπούλου, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καὶ ἔχοντας τὰ ὑπὸ τοῦ Νόμου ὀριζόμενα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρουσίης προκηρῦξεως ἐν τῷ Δελτίῳ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ὑποβάλλωσιν ἡμῖν σχετικὴν αἰτήσιν μετὰ τῶν δικαιολογητικῶν ἐγγράφων.

Ἐν Κυπαρισσίᾳ τῇ 23ῃ Ὀκτωβρίου 1968.

† Ὁ Τριφυλίας καὶ Ὀλυμπίας ΣΤΕΦΑΝΟΣ

Ἱερά Μητρόπολις Φθιώτιδος

Χηρεύουσης τῆς θέσεως τακτικοῦ ἐφημερίου τῆς ἐνορίας Παναγιᾶς Δομοκοῦ, προσκαλοῦμεν τοὺς βουλομένους νὰ καταλάβωσι ταύτην καὶ ἔχοντας τὰ ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 47 τοῦ Α.Ν. 2200/40 «περὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ Ἐφημεριῶν», ὡς ἐτροποποιήθη διὰ μεταγενεστέρων Νομοθετικῶν Διαταγμάτων, ὀριζόμενα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρουσίης εἰς τὸ περιοδικὸν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ὑποβάλλωσιν εἰς τὰ Γραφεῖα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Φθιώτιδος τὰ ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 48 τοῦ Α.Ν. 2200/40 προβλεπόμενα πιστοποιητικὰ μετὰ σχετικῆς αἰτήσεως.

Ἐν Λαμίᾳ τῇ 16ῃ Ὀκτωβρίου 1968.

† Ὁ Φθιώτιδος ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

Χηρεύουσης τῆς θέσεως τοῦ Διακόνου τοῦ ἐν Λαμίᾳ Ἱεροῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ «Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου», προσκαλοῦμεν τοὺς βουλομένους νὰ καταλάβωσι ταύτην καὶ

ἔχοντας τὰ ὑπὸ τοῦ Α.Ν. 2200/40 «περὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ Ἐφημεριῶν», ὡς ἐτροποποιήθη διὰ μεταγενεστέρων Νομοθετικῶν Διαταγμάτων, ὀριζόμενα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρουσίης εἰς τὸ περιοδικὸν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» ὑποβάλλωσιν εἰς τὰ Γραφεῖα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Φθιώτιδος τὰ ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 48 τοῦ Α.Ν. 2200/1940 προβλεπόμενα πιστοποιητικὰ μετὰ σχετικῆς αἰτήσεως.

Ἐν Λαμίᾳ τῇ 16ῃ Ὀκτωβρίου 1968.

† Ὁ Φθιώτιδος ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Λέοντος Μελαῦ, Ὁ Χριστοφόρος ἢ τὸ ναυάγιον καὶ ἡ διάσωσις. Ἐκδόσις «Ἀγιορειτικῆς Βιβλιοθήκης». Ἐκδόσις τῆς Σωτήριος Ν. Σχοινᾶς. Ἐν Βόλῳ 1968, σελ. 285.

Ἐρέως Ἀναστασίου Ἡλ. Δραπανιώτη, ἐφημερίου Γενικοῦ Νοσοκομείου «Βασιλεὺς Παῦλος», Σοῦ ἀπαντᾷ ὁ Θεός... «Καὶ μιὰ χωριστὴ διδασχὴ γιὰ τὸ γάμο σου». Τρίτη ἐκδόσις λίαν ἐπιρρημένη. Ἀθήναι 1968, σελ. 111.

Βασιλίου Θ. Ἀλεξοπούλου, Γυμνασιάρχου, Friedrich G. Foerster (Φρειδερίκος Γ. Φαῖρστερ). Ἀνάτυπον. Ἐν Ἀθήναις 1968, σελ. 41.

Ἀρχιμανδρίτου Γρηγορίου Μανιατοπούλου, θεολόγου γραμματέως τῆς Μονῆς Σινᾶ, Μερικῆς Θημωνιᾶς ἀπὸ τὸν πνευματικὸν μου ἀγρό. Τόμος Β'. Κáιρον 1968, σελ. 207.

Κωνστ. Σ. Παπαπέτρου, Θερησκευτικότης καὶ ὑποκρισία. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Περιοδικοῦ «Γρηγόριος ὁ Παλαμάς» τ. 598-599 γ'-δ' 1968. Θεσσαλονίκη 1968, σελ. 9.

Νικοδήμου, Μητροπολίτου Ἀττικῆς καὶ Μεγαρίδος, Ὁ Παῦλος — ἀπόστολος ἐνὸς γνησίου οἰκουμενισμοῦ. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Ἐκκλησία». Ἀθήναι 1968, σελ. 15.

Ἱερομονάχου Ἀθανασίου Γιεβτιτς, Δόγμα καὶ ἥθος εἰς τὴν ὀρθόδοξον παράδοσιν. Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας». Ἀθήναι 1968, σελ. 19.

Διονυσίου, Μητροπολίτου Τρίκκης καὶ Σταγῶν, Πατερικὸν Κυριακοδρόμιον. Τόμος πρῶτος. Ἀθήναι 1968, σελ. 327.

Ἀλεξάνδρου Παπαδοπούλου — Κωνσταντίνου Γαλιώτου, Εἰς τιμὴν καὶ μνήμην Γερμανοῦ, Μητροπολίτου Μαντινείας καὶ Κυνουρίας (1880-1964). Τρίπολις 1966, σελ. 136.

Ν. Π. Δελιαλῆ, Ἐφόρου Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Κοζάνης. Ε' — Τὰ χαλκᾶ ἀντικείμενα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου Κοζάνης. ΣΤ' — Τὰ οἰκονομικὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου Κοζάνης τῶν ἐτῶν 1782-1802. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Γ'-Δ' τόμου τῆς «ΟΙΚΟΔΟΜΗΣ», Ἐπετηρίδος τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σερβίων καὶ Κοζάνης. Ἐν Κοζάνῃ 1964, σελ. 95.

Μεθοδίου Κοντοστάνου, Μητροπολίτου πρῶην Κερκύρας καὶ Παξῶν καὶ Διαποντίων Νήσων, Ἀνοικτὸν γράμμα πρὸς τὴν Αὐτοῦ Ἀγιότητα τὸν Πάπαν Παῦλον ΣΤ'. Κέρκυρα 1968, σελ. 45.

Ἡλία Δ. Μουτσούλα, Δ.Θ., Γρηγόριος ὁ Νύσσης ὡς ἐρμηνευτὴς τῆς Ἁγίας Γραφῆς, Ἀθήναι 1968, σελ. 23.

Παναγ. Ν. Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τὸν προφήτην Ἠσαΐαν. Ἐκδόσις Ἀδελφότητος Θεολόγων «Ὁ Σωτήρ». Ἀθήναι 1968, σελ. ιε' + 757.

Τοῦ αὐτοῦ, Μεωσῆς ὁ ἐλευθερωτὴς τοῦ Ἰσραήλ. Ἐκδόσις Ἀδελφότητος Θεολόγων «Ὁ Σωτήρ». Ἀθήναι 1968, σελ. 253.

Ἐρέως Μαρίου Δ. Δαπέργολα, Ἐκθεσις ἐπτανησιακοῦ βιβλίου καὶ ἐντύπου μέχρι τοῦ ἔτους 1900 εἰς τὸ ἐκ-

κλησάκι τῆς Ἀκαθίστου Ἀξιόνης Γλυφάδας, Ἀθήναι 1968, σελ. 62.

Ἰωάννου Α. Παπαδριανοῦ, Οἱ εἰδήσεις τοῦ ἱστορικοῦ Κριτοβούλου γιά τή βυζαντινὴ πριγκίπισσα Ἐλένη Παλαιολογίνα — Brankovic καὶ ἡ ἀξιοπιστία τους, Ἀνάπτυον ἀπὸ τὰ «ΕΛΛΗΝΙΚΑ» τόμος 21, τεύχος 1, σελ. 164-168.

Πέτρου Π. Πανταζοπούλου, π. Θ., Καθηγητοῦ τοῦ Γυμνασίου Μεσσήνης, Ὁ Χάρος στὴ δημοτικὴ μας ποίηση, Ἀνάπτυον ἐκ τοῦ Περιοδικοῦ «Διδαχὴ» τεύχος Ὀκτωβρίου 1968, Καλαμάτα 1968, σελ. 15.

Δημητρίου Ι. Κρικίωνη, Δ.Φ., Κριτικὴ τῆς περὶ ἀνθρώπου διδασκαλίας τοῦ Karl Jaspers ἐκ χριστιανικῆς ἐπόψεως, Ἐναίσιμος ἐπὶ διδασκατορία διατριβὴ ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Ἀθήναι 1968, σελ. 122.

Τοῦ αὐτοῦ, Φιλοσοφικοὶ στοχασμοὶ (συλλογὴ ἄρθρων), Νίκαια — Πειραιὲς 1967, σελ. 46.

Μητροπολίτου Μιλήτου Αἰμιλιανοῦ Τσακοπούλου, Ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Περιγραφικὸς κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Γ' (α') Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης. Τόπος καὶ ἔτος ἐκδόσεως (;), σελ. 296.

Τοῦ αὐτοῦ, Τὰ πατριαρχικά σιγίλλια ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Σταμπούλ 1963, σελ. 5.

Τοῦ αὐτοῦ, Ἀρχιεπισκοπικὸν Αἴθουσα χειρογράφων Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (Περιεχόμενα - Βεράτια - Φερμάνια - Κώδικες Μητροπολιτῶν), Ἀνάπτυον ἐκ τῆς «Ὀρθοδοξίας» 1959, σελ. 10.

Στυλιανοῦ Γ. Παπαδοπούλου, Ἑλληνικαὶ μεταφράσεις θωμιστικῶν ἔργων — Φιλοθωμισταὶ καὶ ἀντιθωμισταὶ ἐν Βυζαντίῳ. Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς βυζαντινῆς θεολογίας, Ἀθήναι 1967, σελ. 199.

Τοῦ αὐτοῦ, Ἀγιότης καὶ κοινωνικότης, Ἀθήναι 1968, σελ. 30.

Αἰμιλίου Δ. Ξανθοπούλου, Προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοτελικῆς Ἐταιρείας Ἀμερικῆς, Τὸ ρωσικὸν ταχυδρομεῖον τοῦ μοναστικοῦ «κελλίου» τοῦ Ἁγίου Χρυσόστομου ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, Ἀθήναι 1968, σελ. 19.

Μελετίου Γαλανοπούλου, Μητροπολίτου Κυθήρων, Ἡ Κοπτικὴ Ἐκκλησία, Ἀνάπτυον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Ἐκκλησία», Ἀθήναι 1968, σελ. 22.

Ἀνακοινώσεις

Οἱ φιλοφρόνως ἀποστέλλοντες τὰς μελέτας των εἰς τὰ Περιοδικὰ μας «Θεολογία», «Ἐκκλησία» καὶ «Ἐφημέριον», ἐφ' ὅσον ἐπιθυμοῦν νὰ ἴδουν ἐπ' αὐτῶν βιβλιοκριτικὰς ἀναλύσεις, παρακαλοῦνται ὅπως ἀποστέλλωσιν εἰς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ Περιοδικοῦ «Ἐκκλησία» (ὁδὸς Ἀγίας Φιλοθέης ἀρ. 19, Ἀθήναι 117) δύο ἀντίτυπα ἐξ ἐκάστης μελέτης των, ἄλλως θὰ σημειοῦται ἀπλῶς ὁ τίτλος εἰς τὴν στήλην «Νέα βιβλία».

Ἡ βιβλιοκρισία θὰ γίνεταί πάντοτε ἐπὶ σοβαρῶν μελετῶν, ἐνδιαφεροσῶν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Θεολογίαν.

ΜΟΝΟΤΥΠΙΚΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ ΤΣΙΡΩΝΗ

Λένορμαν 185 — Ἀθήναι — Τηλ. 530.318

Ἵπευθυνος Τυπογραφείου Δημήτριος Β. Δεσποτάκης

Λεωφόρος Ἡρώων 26, Περιστέρη

« ΕΚΚΛΗΣΙΑ »

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Ἐκδιδόμενον κατὰ δεκαπενθήμερον

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

† Ὁ Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος **ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ**
† Ὁ Τρῶικης καὶ Σταγῶν **ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ**
† Ὁ Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης **ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ**

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

Ναῶν Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν: Δρχ. 50, 75, 100 ἐτησίως.
Λοιπῶν Ναῶν Ἐπικρατείας: 30 ἐτησίως.
Ἐξωτερικοῦ: δολάρια 3.
Τιμὴ ἐκάστου τεύχους μετὰ τοῦ «ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ» Δρχ. 4.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Ἱερωνύμου, Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος.

Κων. Γ. Μπόνη, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Χρυσόστομος Α' Παπαδόπουλος (1 Ἰουλίου 1868-22 Ὀκτωβρίου 1938).

Μητροπολίτου Μυτιλήνης Ἰακώβου, Χρυσόστομος Παπαδόπουλος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν.

Μητροπολίτου Σερβίων καὶ Κοζάνης Διονυσίου, Εἰς τιμὴν καὶ μνήμην.

Μητροπολίτου Κυθήρων Μελετίου, Εἰς τὴν ἱεράν μνήμην τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Κυροῦ Χρυσόστομου Παπαδοπούλου.

Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, Σημειώσεις βιογραφίας Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσόστομου Παπαδοπούλου.

Ἀμίλια Σ. Ἀλιβιζάτου, Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν — Ἀκαδημαϊκοῦ, Ὁ ἀρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Παπαδόπουλος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν.

Παν. Τρεμπέλα, Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος ὡς Ἀρχιεπίσκοπος.

Μάρκου Σιώτη, Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἡ συμβολὴ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χρυσόστομου Παπαδοπούλου εἰς τὴν ἔρευναν τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Εὐαγγέλου Θεοδώρου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου — Γενικοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Τὸ ὑπὲρ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερᾶς Ἐξομολογήσεως ἐνδιαφέρον τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπισκόπου Χρυσόστομου Παπαδοπούλου.

Ἰωάν. Ε. Ἀναστασίου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου, Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος ὡς ἱστορικὸς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἰωάννου Χρ. Κωνσταντινίδου, Δ.Θ., Συμπλήρωμα καταλόγου συγγραμμάτων καὶ δημοσιευμάτων ἀοιδίου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσόστομου Παπαδοπούλου.

Φ. Ε. Καραμάνη, Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδόπουλος (1923-1938).

Παρατηρήσεων στήλη.

Ἐκκλησιαστικὰ χρονικά.

Προκηρύξεις.

Νέα βιβλία.